

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОЧИКИСТОН

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 343.9.01 (575.3)

ТҚБ: 67.99 (2)8(2 Т)

К – 23

КАРИМОВ ДАВРОН БОБОМУРОДОВИЧ

**ЧАВОБГАРИИ ЧИНОЯТИ БАРОИ МУОМИЛОТИ ФАЙРИҚОНУНИИ
МОДДАҲОИ САХТТАЪСИР Ё ЗАҲРОЛУД БО МАҚСАДИ БА
СОҲИБИЯТИ КАСИ ДИГАР ДОДАН**

ДИССЕРТАЦИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи
ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи чиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои
чиноятӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ)

РОҲБАРИ ИЛМӢ:

доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

САФАРЗОДА А.И.

ДУШАНБЕ – 2022

МУНДАРИЧА

НОМГҮЙИ ИХТИСОРАХО ВА (Ё) АЛОМАТХОИ ШАРТӢ	3–4
МУҚАДДИМА	5–21
Боби 1. Табиати ҳуқуқии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	22–71
1.1. Таърихи ташаккули ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	22–37
1.2. Асосҳои криминализатсияи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	37–54
1.3. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан мутобиқи қонунгузории ҷиноятии давлатҳои пасошуравӣ	54–71
Боби 2. Таҳлили ҳуқуқии ҷиноятии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	72–162
2.1. Объект ва предмети муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	72–105
2.2. Тарафи оъективии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	105–124
2.3. Аломатҳои субъективии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	125–137
2.4. Аломатҳои бандубастшавандай муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	137–149
2.5. Такмили қонунгузории ҷиноятӣ дар самти ҷавобгарии ҷинояти барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан	149–162
ХУЛОСАҲО	163–168
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот	169–173
Рӯйхати адабиёт (маъхазҳо)	174–197

НОМГҮЙИ ИХТИСОРАХО ВА (Ё) АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ

ҶТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

ҚҖ – Кодекси ҷиноятӣ

ҚҖ ҶТ – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон

ҶШФСР – Ҷумҳурии Шӯравии Федеративии Сотсиалистии Россия

ҶМШС – Ҷумҳурии Мӯхтори Шӯравии Сотсиалистии

ҚҖ ҶШС – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии

ИЧШС – Иттиҳоди Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистӣ

КИМ ҶШФСР – Кумитаи Ичроияи Марказии Ҷумҳурии Шӯравии Федеративии Сотсиалистии Россия

КИМ ИЧШС – Кумитаи Ичроияи Марказии Иттиҳоди Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистӣ

ШКХ ИЧШС – Шурои Комисариати Ҳалқии Иттиҳоди Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистӣ

АМО ҶТ – Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

СММ – Созмони Милали Муттаҳид

ИДМ – Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил

КМҖ ИДМ – Кодекси моделии ҷиноятии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил

ҚҖ ФР – Кодекси ҷиноятии Федератсияи Россия

ҚҖ Қазоқистон – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қазоқистон

ҚҖ Қирғизистон – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон

ҚҖ Ӯзбекистон – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Ӯзбекистон

ҚҖ Украина – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Украина

ҚҖ Беларус – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Беларус

ҚҖ Озарбойҷон – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Озарбойҷон

ҚҖ Арманистон – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Арманистон

ҚҖ Туркманистон – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Туркманистон

ҚҖ Молдова – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Молдова

ҚҖ Литва – Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Литва

ВКД ҶТ – Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон

ғ. – ғайра

с. – сол

с. – сахифа

С. – сахифа

қ. – қисм

б. – банд

м. – модда

м.м. – моддаҳо

МУҚАДДИМА

Мубрам будани мавзуи (предмет) таҳқиқот. Ҳифзи саломатии аҳолӣ яке аз вазифаҳои афзалиятноки ҳар як давлат аст. Дар Паёми худ 21 декабри соли 2021 Асосгузори сулху ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон иброз намуданд, ки «рушди соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи солимии аҳолӣ, ки яке аз бахшҳои муҳим мебошад, минбаъд низ ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон боқӣ мемонад»¹.

Дар Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 дар қатори ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, ҳимояи манфиатҳои миллӣ, тақвияти соҳибихтиёри ва давлатдории миллӣ, таъмини ваҳдати миллӣ ва сулху суботи чомеа ва ҳифзи саломатии аҳолӣ ҳамчун вазифаҳои якуминдараҷаи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф шудааст².

Механизми самарабаҳши таъмини ҳифзи саломатии аҳолӣ баланд бардоштани самаранокии мубориза бар зидди кирдорҳои ба саломатии аҳолӣ таҷовузкунанда тавассути воситаҳои ҳуқуқии чиноятӣ мебошад.

Муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд яке аз мушкилоти муҳимтарини амнияти миллӣ мебошад. Барои мубориза ба муқобили чунин кирдорҳо қонунгузор дар м. 206 (Муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан) КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд –ҶТ) ҷавобгарии чиноятиро муқаррар намудааст. Ҳамасола сатҳи баланди паҳншавии ғайриқонуни ин маддаҳо дар байни аҳолии кишвар, баҳусус дар байни қӯдакон ва ҷавонон ба назар мерасад. Нокифоя будани танзими ҳуқуқии муомилоти маддаҳои саҳттаъсир

---

¹ Паёми Асосгузори сулху ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 декабри соли 2021 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://khovar.tj/2021/12/9900788877payomi-prezidenti-um-urii-to-ikiston-peshvoi-millat-mu-taram-emomal-ra-mon-dar-borai-samt-oi-asosii-siyosati-dohil-va-hori-ii-um-irg> (санаи муроҷиат: 24.06.2022).

² Ниг.: Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 бо фармони Президенти ҶТ аз 6 феврали соли 2018, таҳти №005 тасдиқ шудааст // Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ВА ҶТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.adlia.tj/index_tj.fwx (санаи муроҷиат: 24.06.2022).

ё захролуд ва вобаста ба ин афзоиши истеъмоли ғайритибии онҳо ба афзоиши қочоқи онҳо аз кишварҳои мухталифи хориҷӣ мусоидат кардааст.

Чунончи, дар солҳои 2015-2021 сатҳи чинояткорӣ вобаста ба чинояти баррасишаванда якранг набуда, ҳам тамоюли рӯ ба афзоиш ва ҳам камшавиро доро мебошанд. Масалан, дар соли 2015 – 8; 2016 – 20; 2017 – 9; 2018 – 17; 2019 – 18; 2020 – 9; 2021 – 11 чиноят ба қайд гирифта шудаанд³.

Миқёси муомилоти ғайриқонуни маддаҳои таъсирбахшро аз рӯйи ҳаҷми муомилоти қонуни воситаҳои доруворӣ муайян кардан мумкин аст, ки қариб тамоми маддаҳои зикршударо дар бар мегиранд. Тибқи ҳисобҳои коршиносон, дар соли 2020 гардиши онҳо 900,7 миллиард доллари амрикоиро ташкил дод⁴, ки ин назар ба воридот аз гардиши яроқ тақрибан 2 баробар зиёд аст.

Хусусияти маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд дар он аст, ки муомилоти онҳо дар мамлакати мо мутобиқи қонунгузорӣ манъ ё маҳдуд карда шудааст. Дар бештари ҳолатҳои маддаҳои мавриди назар дар заминаи истеъмоли намудҳои алоҳидаи воситаҳои мазкур боиси ба фаъолияти чиноятӣ ҷалб гардидани доираи зиёди одамон, баҳусус ҷавонон, аз ҷумла варзишгарон мегардад.

Масоили ҷавобгарӣ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва захролуд то андозае аз мадди назар дур шудааст. Тасдиқи ин гуфтаҳо аз он бармеояд, ки дар айни замон ягон барномаи давлатӣ дар самти ташкили муборизаи мақсаднок бо муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан вуҷуд надорад.

Ғайр аз шумораи зиёди санадҳои меъёрии ҳуқуқии гуногун гардиши қонуни маддаҳои саҳттаъсир ва захролуд бо дастуру қоидаҳои дар соҳаҳои гуногуни фаъолият амалқунанда – дорусозӣ, тиб, варзиш ва ғайра ба танзим дароварда мешаванд, ки ин то андозае кори мақомоти

³ Ниг.: Юлдошев Р.Р., Махмадиев Х.Х., Акбарзода А.А. Преступность в Таджикистане (1991-2016 гг.): научно-практическая пособие. – Душанбе: Изд-во «КОНТРАСТ», 2018. – 320 с.

⁴ Ниг.: Фармацевтический мировой рынок [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://zdrav.expert/index.php> (санаси муроҷиат: 17.10.2020).

ҳуқуқтатбиқкунандаро мушкил мегардонад. Ҷинояти баррасиshawанда,, пеш аз ҳама, бо вайрон кардани дастуру қоидаҳои муомилоти ин намуди моддаҳо алоқаманд мебошад.

Дар баробари ин, дар масъалаи маънидод намудани аломатҳои таркиби ҷинояти дар м. 206 КҔ ҔТ пешбинигардида ҷой надоштани тавзехоти Пленуми Суди Олии ҔТ низ ба татбиқи якхелаи меъёри мазкури КҔ ҔТ мусоидат карда наметавонад.

Инчунин, масоили ҷавобгарӣ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки мумкин аст, ҳамчун воситаҳои манъшуда – допинг истифода шаванд, ҳалли худро дар КҔ ҔТ пайдо накардааст, гарчанде ки ҔТ бо Фармони Президенти ҔТ ба Конвенсияи байналмилалӣ оид ба мубориза бо допинг дар варзиш аз 11 августи соли 2011 ҳамроҳ шудааст.

Дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ оид ба ҷинояти мавриди назар, такмил додани ҳолатҳои вазнинкунандай ин ҷиноят низ ақидаҳои гуногун баён шудаанд, ки таҳлил ва баҳогузории муайянро талаб месозанд.

Бо назардошти гуфтаҳои зикршуда таҳқиқоти маҷмуии мавзуи илмии интихобшуда дар айни замон муҳим мебошад.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илми. Солҳои охир баъзе паҳлуҳои алоҳидаи ҷавобгарии ҷиноятӣ вобаста ба муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд аз ҷониби У.А. Азиззода⁵, А.Н. Алиев⁶, Р.Х. Раҳимов⁷, Ш.Н. Саидзода⁸, А.И. Сафарзода⁹, К.Ҳ. Солиев ва А.Ш. Розикзода¹⁰, Ф.М

---

⁵ Ниг.: Азизов У.А. Эволюция институтов преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2014. – 413с.

⁶ Ниг.: Алиев А.Н. Криминалистическая характеристика контрабанды наркотических средств, совершающей членами организованных преступных формирований: (по материалам Республики Таджикистан): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Люберцы, 2013. – 27 с.

⁷ Ниг.: Раҳимов Р.Х. Стратегия политики государств–участников СНГ в сфере противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ. – Душанбе, 2013. – 19 с.

⁸ Ниг.: Саидзода Ш.Н. Муқаммалсозии қонунгузории ҷиноятӣ оид ба ҷавобгарии ҷиноятӣ барои қочоқ: дис. ... ном. илм. ҳуқ. – Душанбе, 2018. – 181с.

⁹ Ниг.: Сафарзода А.И. Уголовно-правовая охрана предпринимательской деятельности в Республике Таджикистан: дис. ... д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2018. – 396 с.

¹⁰ Ниг.: Солиев К.Ҳ., Розикзода А.Ш. Вабои инсоният [Чума человечества]. – Душанбе, 2001. – 51 с.

Хайров¹¹, Р.Р. Юлдошев ва М.А. Нажбуддинов¹² мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Инчунин, паҳлухои алоҳидаи муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан дар асарҳои Г.В. Вершицкая¹³, М.Г. Ермакова¹⁴, В.В. Кухарук¹⁵, И.В. Лазенкова¹⁶, А.М. Сибагатуллин¹⁷, А.Е. Шалагин¹⁸, Е.Г.Шмелева¹⁹ ва ғайраҳо инъикос ёфтаанд.

Бо саҳмгузории зиёди муаллифон ба рушди назарияи хуқуқи чиноятӣ нигоҳ накарда, масаъалаҳои алоҳидаи ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ва масаъалаҳои ҷудогонаи баҳодиҳии онҳо таҳлил нагардидаанд ва ба таҳқиқоти умумӣ эҳтиёҷ доранд.

Дар умум, муаллифони зикршуда масоилеро мавриди баррасӣ қарор додаанд, ки паҳлухои ҷудогонаи падидай муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро дар бар мегиранд. Дар баробари ин, қайд кардан бамаврид аст, ки то ҳанӯз таҳқиқотҳои бунёдӣ вобаста ба масаъалаи ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё маддаҳои психотропӣ намебошанд, бандубости ин чиноят,

---

¹¹ Ниг.: Хайров Ф.М. Уголовная ответственность за незаконный оборот прекурсоров наркотических средств или психотропных веществ, а также растений, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, либо их частей, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, по законодательству Российской Федерации и Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2017. – 168 с.

¹² Ниг.: Юлдошев Р.Р., Нажбуддинов М.А. Концепция совершенствования взаимодействия органов внутренних дел Республики Таджикистан с институтами гражданского общества в сфере противодействия наркотизации населения: научно-практическое издание. – Душанбе, 2017. – 35 с.

¹³ Ниг.: Вершицкая Г.В. Проблемы криминалистического исследования наркотических средств и сильнодействующих веществ: дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2001. – 218 с.

¹⁴ Ниг.: Ермаков М.Г. Уголовно-правовая характеристика незаконного оборота сильнодействующих и ядовитых веществ: дис. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2014. – 196 с.

¹⁵ Ниг.: Кухарук В.В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с организованным незаконным оборотом сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: Моск. юрид. ин-т МВД России, 2001. – 24с.

¹⁶ Ниг.: Лазенкова И.В. Уголовная ответственность за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2015. – 198 с.

¹⁷ Ниг.: Сибагатуллин А.М. Уголовно-правовое и криминологическое противодействие незаконному обороту прекурсоров в России: дис. ... канд. юрид. наук. – Краснодар, 2015. – 217 с.

¹⁸ Ниг.: Шалагин А.Е. Преступления против здоровья населения: дис. ... канд. юрид. наук. – Казань, 2004. – 256 с.

¹⁹ Ниг.: Шмелева, Е.Г. Незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: уголовно-правовые и криминологические аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. – Тюмень, 2008. – 234 с.

фарқияти ин чиноят аз чиноятҳои ба он монанд ва роҳҳои такмили қонунгузории чинояти Тоҷикистон дар ин самт ҷой надоранд. Дар таҳқиқотҳои солҳои охир мушкилоти тафовути предмети чиноятҳои дар соҳаи моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, инчунин тафриқагузории муомилоти маводи психоактивӣ, нашъадор, доруҳои допингӣ, стероидҳо ва гайра пурра ҳал карда нашудаанд.

Дар робита бо гуфтаҳои боло, бо дарназардошти саҳми олимони дар боло қайдгардида, дар инкишофи масоили ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти гайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё маддаҳои психотропӣ намебошанд, то кунун паҳлуҳои зиёди масъалаи мазкур ниёз ба таҳқиқоти навро дошта, зарурати таҳқиқоти комплексиро тақозо менамояд. Аз ҷумла, дар илми ҳуқуқи чиноятӣ оид ба мағҳуми маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, мағҳуми умумии чиноятҳои дар м. 206 КҶ ҶТ пешбинигардида ҷой надорад; нигоҳи ягона оид ба ҷой ва таркиби чинояти баррасишванда (м. 206 КҶ ҶТ) дар низоми умумии чиноятҳо дар соҳаи саломатии аҳолӣ вуҷуд надоранд; низоми ҳуқуқии чинояти чораҳои пешгирии чинояти муомилоти гайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан дар умум коркард нашудаанд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзуъҳои илмӣ. Диссертатсия дар доираи лоиҳаи илмии кафедраи ҳуқуқи чиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, ки ба мавзуи «Сиёсати ҳуқуқии чинояти ҶТ дар даврони муосири рушд» бахшида шудааст, омода гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқоти диссертациониро коркарди пешниҳоду тавсияҳо оид ба такмили қонунгузории чиноятӣ дар самти ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти гайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, дар асоси таҳлили

қонунгузории амалкунанда, омӯзиши амалияи судӣ, маводҳои таърихӣ-хуқуқӣ ва муқоисавӣ-хуқуқӣ, тамоюлҳои муосири хуқуқи чиноятӣ ва гайра ташкил медиҳад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Раванди расидан ба ҳадафи зикршуда тавассути муайян кардани чунин вазифаҳо таъмин карда шудааст:

- омӯзиши таърихи ташаккул ва рушди қонунгузории чиноятӣ дар самти муомилоти гайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан;
- таҳлили асосҳои ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти гайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан;
- гузаронидани таҳлили муқоисавии хуқуқии ҷавобгарии чиноятии муомилоти гайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан тибқи қонунгузории чиноятии ИДМ ва дигар давлатҳои хориҷӣ;
- таҳқиқи объект ва предмети чинояти муомилоти гайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан мутобиқи қонунгузории чиноятии ватанӣ;
- таҳқиқи аломатҳои тарафи объективии чинояти муомилоти гайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан;
- таҳқиқи аломатҳои субъективии чинояти муомилоти гайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан;
- баррасии аломатҳои бандубастшавандай таркиби чинояти муомилоти гайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан;
- коркард ва таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмили қонунгузории амалкунандай чиноятӣ ва амалияи хуқуқтатбиқнамоӣ оид ба ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти гайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан.

Объекти таҳқиқотро муносибатҳои ҷамъиятие ташкил медиҳанд, ки ҳангоми содиршавии чиноятҳои вобаста ба муомилоти гайриқонуни

моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ба вучуд меоянд.

Мавзуи (предмет) таҳқиқот. Мавзуи таҳқиқоти диссертациониро таҳлил ва арзёбии меъёрҳои қонунгузории чиноятӣ оид ба ҷавобгарӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, таърихи ташаккули ин чиноят, таҳлили муқоисавии ҳуқуқии қонунгузории чиноятии давлатҳои хориҷӣ оид ба муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, аломатҳои объективӣ ва субъективии ин чиноят, амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ марбут ба муомилоти моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, инчунин такмили қонунгузории чиноятӣ дар ин самт дар бар мегирад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихии таҳқиқот). Дар таҳқиқоти диссертационии мазкур бо мақсади низомнок, пурра ва ҳамаҷониба таҳқиқ намудани масъалаҳои ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ва таърихии падидаи мазкур диққати ҷиддӣ дода шуда, танзими ҳуқуқи чиноятии он шуруъ аз соли 1917 то инҷонибро дар бар мегирад. Давраи таҳқиқоти диссертационӣ фарогирандаи солҳои 2018-2022 мебошад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқоти диссертациониро пажуҳишҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ оид ба ҷанбаҳои ҳуқуқии чиноятӣ, криминологӣ, ҳуқуқшиносии муқоисавӣ ва соҳаҳои дигари ҳуқуқ, ки ба масъалаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан баҳшида шудаанд, ташкил медиҳанд. Вобаста ба мавзуи таҳқиқот монографияҳо, китобҳои дарсӣ, мақолаҳои илмӣ, фишурдаҳои конференсияҳои илмӣ-амалии сатҳи ҷумҳуриявию байналмилалӣ мавриди омӯзиш ва натиҷагириӣ қарор гирифтаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асосҳои методологии таҳқиқотро усулҳои диалектикаи маърифати воқеияти иҷтимоӣ, инчунин маҷмуи усулҳои маҳсуси

илмӣ – оморӣ, шаклию мантиқӣ, таърихӣ, қиёсию ҳуқуқӣ, сотсиологӣ ва гайра ташкил додаанд. Аз ҷумла, усулҳои таърихӣ ҳангоми баррасии таърихи ташаккули ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, усули қиёсию ҳуқуқӣ ҳангоми таҳлили ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷиноятӣ баррасишаванда мутобиқи қонунгузории давлатҳои хориҷӣ, усулҳои таҳлил, мантиқӣ, синтез, индуксия, дедуксия дар рафти таҳлили аломатҳои объективӣ ва субъективии таркиби ҷинояти таҳлилшаванда мавриди истифода қарор дода шудаанд.

Истифода шудани усулҳои маҳсуси омӯзиши проблемаҳои илмӣ, аз қабили усулҳои муқоисавӣ-ҳуқуқӣ барои коркарди донишҳои нави марбут ба мавзуи диссертатсия ва натиҷаҳои он замина фароҳам овардаанд.

Дар умум усулҳои дар боло ишорашуда дар якҷоягӣ имконият фароҳам оварданд, ки мавзуи таҳқиқшаванда ҳамаҷониба, пурра ва объективона омӯхта шуда, вазифаҳои гузошташуда ҳалли худро пайдо намоянд.

Заминаҳои эмпирӣ. Дар раванди таҳқиқот омор оид ҷиноятҳо вобаста ба муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, омори Суди Олии ҶТ барои солҳои 2015-2021 таҳлилу баррасӣ гардида, зиёда аз 45 парвандаи ҷиноятӣ, 56 ҳукми судӣ дар ноҳия ва шаҳрҳои ҶТ мавриди омӯзиш қарор гирифт. Инчунин натиҷаҳои фаъолияти мақомоти хифзи ҳуқуқ, ки аз тариқи воситаҳои ахбори омма ва сомонаҳои интернетии мақомоти давлатӣ ба даст оварда шуд, мавриди омӯзиш қарор гирифт.

Ҳамзамон, ҳангоми навиштани рисола санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерин аз қабили Конститутсияи ҶТ, КҔ ҶТ, Конвенсия оид ба моддаҳои психотропии соли 1971²⁰, Конвенсияи ягонаи СММ оид ба воситаҳои нашъадори соли 1961²¹, Конвенсия оид ба мубориза бар зидди муомилоти

²⁰ Ниг.: Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конвенсияи мазкур 12 декабри соли 1996 ҳамроҳ шудааст // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1996. – №24. – М. 401.

²¹ Ниг.: Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конвенсияи мазкур 12 декабри соли 1996 ҳамроҳ шудааст // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1996. – №24. – М. 402.

гайриқонунии воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропии соли 1988²², Қарори Ҳукумати ҶТ, таҳти №576 аз 29 декабря соли 2003 «Дар бораи тасдиқи Рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир ва руйхати моддаҳои заҳролуд»²³, Қарори Пленуми Суди Олии ҟТ «Дар бораи таҷрибаи судӣ оиди парвандаҳои марбут ба ҷиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд» аз 12 декабря соли 2004²⁴ ва ғайра ташкил медиҳанд. Дар диссерватсия Ҳамзамон, қонунгузории давраи Шуравӣ ва мусир, инчунин қонунгузории давлатҳои хориҷӣ васеъ истифода шудааст.

Навгонии илмии таҳқиқоти диссерватсионӣ дар он зоҳир мегардад, ки баъди қабули КҔ ҟТ соли 1998 рисолаи илмии мазкур нахустин таҳқиқоти маҷмуие мебошад, ки ба таҳлили низомноки масъалаи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории ҷиноятии ватаниӣ бо қонунгузории ҷиноятии давлатҳои хориҷии наздик (давлатҳои аъзои ИДМ) оид ба ҷинояти таҳқиқшаванда, фарқияти ин ҷиноят аз таркибҳои ба он монанд ва такмили минбаъдаи он бахшида шудааст.

Дар диссерватсия таҳлили амиқи мағҳуму моҳияти ҷинояти муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан амалӣ гардида, мазмуну муҳтавои аломатҳои тарафи объективӣ ва субъективии ҷинояти таҳқиқшаванда муайян карда шуда, ҷиҳати такмили м. 206 КҔ ҟТ тавассути ворид намудани аломатҳои иловагии бандубастшаванда ва намуди маҳсуси озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ оид ба ин ҷиноят, пешниҳодҳои асоснок ироа гардидааст. Навгонии дигари таҳқиқоти диссерватсионӣ, пеш аз ҳама, дар пешниҳодҳои илман асоснок аз ҷониби муаллиф доир ба таҳлили аломатҳои бандубастшавандаи муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси

²² Ниг.: Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конвенсияи мазкур 4 ноябрь соли 1995 ҳамроҳ шудааст // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1995. – №22. – М. 326.

²³ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 декабря соли 2003, таҳти №576 // Маҳзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ВА ҟТ «Адлия». [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.adlia.tj/index_tj.fwx (санаи муроҷиат: 24.06.2022).

²⁴ Ниг.: Маҷмӯи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). – Душанбе, 2019. – С. 269.

дигар додан, бахусус «бо истифода аз мақоми хизматӣ» ифода меёбад. Ба назари эътибор гирифтани навгониҳои диссертатсия имконият медиҳанд, ки хусусияти латентии (рӯйпӯшшавии) чинояти дар м. 206 КҶ ҷТ пешбинигардида воқеиан аз байн равад ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва шахсони назораткунандаи муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд муборизаи шадидро бо ин намуд чинояткорӣ вусъат бахшанд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванд. Ба ҳимоя **нуқтаҳои илмии** зерин пешниҳод мегарданд, ки онҳо навгониҳои таҳқиқоти диссертатсияро ифода месозанд:

1. Криминализатсияи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан аз ҷиҳати иҷтимоӣ зарурӣ мебошанд, ки он пеш ҳама ба ҳифзи муносибатҳои ҷамъиятий оид ба ҳифзи саломатии аҳолӣ равона гардидаст ва ба ҷавобгарии чиноятӣ кашидан барои ин кирдорҳои ғайриқонунӣ аз ҷиҳати иҷтимоӣ мувофиқ ва одилона мебошад.

2. Мағҳуми моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, чӣ дар сатҳи миллӣ ва чӣ дар сатҳи байналмилали, дар муқоиса бо мағҳуми нашъамандӣ ва моддаҳои психотропӣ пешбинӣ нагардидаанд. Номуайяни то ҳол мавҷудбудаи истилоҳот вобаста ба моддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсир бояд бо таҳрир мувофиқи матни ин модда ислоҳ карда шаванд, то ки самарнокии иҷтимоии онҳоро таъмин кунад.

3. Пешгирий ва мубориза бо муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд пеш аз ҳама ба андешаи мо аз омилҳои зерин вобастагӣ доранд: омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ; омилҳои криминологӣ; омилҳои ҳуқуқӣ.

4. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқӣ нишон медиҳад, ки ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ҳамчун таркиби алоҳида дар тамоми қонунҳои чиноятии давлатҳои аъзои ИДМ ва дигар мамлакатҳои хориҷӣ муқаррар карда шудааст ва ҳамон тавр номгузорӣ карда шудаанд (Кодексҳои чиноятии Федератсияи Россия, Ҷумҳуриҳои Қирғизистон, Туркманистон,

Қазоқистон, Арманистон, Озорбайчон, Ўзбекистон, Беларус), Ҳамзамон, вобаста ба аломатҳои таркиби чинояти таҳқиқшаванд ва аломатҳои бандубастшаванд ин чиноят тафовутҳо мавҷуд мебошанд.

5. Таҷрибаи мусбати қонуни чиноятии Украинаро ба инобат гирифта, ба моддаи 206 КҶ ҶТ илова намудани эзоҳ дар таҳрири зерин мувофиқи мақсад мебошад: «Шахсе, ки моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд бо ихтиёри худ месупорад, агар дар ҳаракати ў таркиби дигар чиноят мавҷуд набошад, аз ҷавобгарии чиноятӣ барои гайриқонунӣ истехсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд озод карда мешавад».

6. Объекти бевоситай муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки ҳолати беҳбудии пурраи ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва иҷтимоӣ, набудани беморӣ ва нуқсонҳои ҷисмонии аҳолиро ба пуррагӣ таъмин месозанд, ташкил медиҳад.

7. Моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ҳамчун предмети чинояти дар м. 206 КҶ ҶТ баррасиshawанд маддаҳои масткунанда, психоактивӣ, доруҳо ва дигар маддаҳое дохил мешаванд, ки дар таркибашон маддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсир доранд, аз ҷумла иловаваҳои фаъоли биологӣ, маддаҳое, ки ҳамчун допинг истифода мегарданд.

8. Ба моддаи 206 илова намудани эзоҳ ва муайян намудани таърифи маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар таҳрири зерин зарур мебошад:

Маддаҳои саҳттаъсир – объектҳои синтетикӣ ё табий, ки ҳангоми истифодаи беичозат ё сӯиистифода ба саломатии инсон зарари назаррас расонида метавонанд ва бо мақсадҳои дар моддаи 206 КҶ ҶТ ва дигар маддаҳои КҶ ҶТ ба рӯйхати маддаҳои саҳттаъсир ворид карда шудаанд.

Маддаҳои заҳролуд – объектҳои пайдоиши синтетикӣ ва табий мебошанд, ки ҳангоми ба миқдори хурд ворид кардани ба ҷисми инсон ба заҳролудшавӣ ё марг оварда мерасонанд ва бо мақсадҳои маддаи 206 КҶ ҶТ ва дигар маддаҳои КҶ ҶТ ба рӯйхати маддаҳои саҳттаъсир дохил карда

шудаанд. Ин мафхумҳоро ҳамчун меъёр барои муайян кардани моддаҳои нави саҳттаъсир, заҳролуд ва дохил намудани онҳо ба рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд истифода намудан мувофиқи мақсад аст.

9. Криминализатсияи муомилоти ғайриқонуни иловаҳои фаъоли биологӣ ва допинг бо мақсадҳои ба соҳибияти каси дигар додан мубрам мебошад. Бинобар ин, ба КҶ ҶТ илова намудани таркиби нави чиноят дар таҳрири зерин зарур мебошад:

«Моддаи 206². Муомилоти ғайриқонуни иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ гардидаанд.

1) Ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ гардидаанд,

бо ... ҷазо дода мешавад

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ

бо ... ҷазо дода мешавад

3) Кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуюми ҳамин модда, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

б) ба миқдори калон содир шуда бошад;

бо ... ҷазо дода мешавад».

10. Қабули барномаи мақсадноки ҷумҳурияйӣ, ба монанди «Стратегияи миллии мубориза бар зидди гардиши ғайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» мувофиқи мақсад аст.

11. Соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо истифода аз дорухатҳои қалбакӣ нисбат ба дигар тарзҳои ғайриқонуни соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд хатари афзояндаи ҷамъиятӣ дорад. Бинобар ин, пешниҳод менамоем, ки ба қ. 2 м. 206 КҶ ҶТ ворид намудани

аломати бандубастшаванда дар таҳрири зерин зарур мебошад: «Бо истифода аз ҳуччатҳои қалбакӣ соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд».

12. Илова намудани тағијирот ба номгузории Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 дар таҳрири зерин мувофиқи мақсад мебошад: «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандашои марбут ба ҷиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо, моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд алоқаманданд», инчунин ба он илова намудани тавзеҳот марбут ба амалҳое, ки тарафи объективии ҷинояти бо м. 206 КҔ ҶТ пешбинигардида ташкил медиҳанд, мувофиқи мақсад мебошад.

13. Ба қ. 2 м. 206 КҔ ҶТ илова намудани аломати бандубастшаванда: «бо истифода аз мақоми хизматӣ содир шуда бошад» асоснок мегардад.

14. Пешниҳод мегардад, ки ҳамчун аломати маҳсусан бандубастшаванда илова намудани «миқдори маҳсусан қалон», дар қ. 3 м. 206 КҔ ҶТ. Бинобар ин, ворид намудани тағијирот ва иловай зеринро ба м. 206 КҔ ҶТ пешниҳод менамоем:

- ба қ. 2 илова намудани аломати «вобаста ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба миқдори қалон содир шуда бошад»;
- ба қ. 3 илова намудани аломати «вобаста ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба миқдори маҳсусан қалон содир шуда бошад».

15. Бо дарназдошти ҳусусият ва дараҷаи баланди ба ҷамъият ҳатарнокии тасарруфи моддаҳои қайдгардида пешниҳод карда мешавад, ки ба КҔ ҶТ моддаи нав 206³ «Тасарруфи моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд» ворид карда шавад. Зоро қонунгузор аллакай чунин таркибҳоро дар моддаҳои 194, 199, 202 ва 202² КҔ ҶТ муқаррар намудааст.

16. Ҳавфи ҷамъиятий тамоюли моилсозӣ ба истеъмоли моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки дар байни варзишгарон маъмул мебошанд, ки барои танзимнамоии ҳаҷми ҷисмӣ истифода мегарданд ба монанди, сибуртрамин, тестостерон, станозолол, стенболон ва гайра, ки ба саломатии ахолӣ таъсири манғӣ мерасонанд. Вобаста ба ин ҳолат, пешниҳод карда

мешавад, ки ба КҔ ҔТ моддаи нав 206⁴ «Моил кардан ба истеъмоли моддаҳои сахттаъсир ё захролуд» ворид карда шавад.

Ҳамин тариқ, м. 206 КҔ дар таҳрири зерин пешниҳод карда мешавад:

«Моддаи 206. Муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

1) Ғайриқонунӣ истехсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, бо ....чазо дода мешавад.

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

б) такроран содир гардида бошад;

в) бо истифода аз мақоми хизматӣ содир шуда бошад;

г) бо истифодаи воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабакаҳои иттилоотию телекоммуникатсионӣ (инчунин шабакаи Интернет);

д) бо истифода аз ҳуччатҳои қалбакӣ соҳиб шудан ба моддаҳои сахттаъсир ва захролуд;

е) ба миқдори калон содир шуда бошад,

бо ... чазо дода мешавад.

3) Кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуюми ҳамин модда, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

б) ба миқдори маҳсусан калон содир шуда бошад,

бо ... чазо дода мешавад.

Эзоҳ: 1) Моддаҳои сахттаъсир – объектҳои синтетикӣ ё табиӣ, ки ҳангоми истифодаи беичозат ё сӯиистифода ба саломатии инсон зарари назаррас расонида метавонанд ва ба Рӯйхати моддаҳои сахттаъсир ворид карда шудаанд.

2) Моддаҳои захролуд – объектҳои пайдоиши синтетикӣ ва табиӣ мебошанд, ки ҳангоми ба миқдори хурд ворид кардани ба ҷисми инсон ба

захролудшавӣ ё марг оварда мерасонанд ва ба Рӯйхати моддаҳои сахттаъсир дохил карда шудаанд. Ин мафҳумҳоро ҳамчун меъёр барои муайян кардани моддаҳои нави сахттаъсир, захролуд ва дохил намудани онҳо ба рӯйхати моддаҳои сахттаъсир ва захролуд истифода намудан мувоғики мақсад аст.

3) Шахсе, ки моддаҳои сахттаъсир ё захролудро бо ихтиёри худ месупорад, агар дар ҳаракати ӯ таркиби дигар чиноят мавҷуд набошад, аз ҷавобгарии чиноятӣ озод карда мешавад».

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳаммияти назариявии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки натиҷаҳои бадастомада низоми донишҳои мавҷударо оид ба масъалаҳои ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти гайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан густариш медиҳад. Гузашта аз ин, муқаррароти назариявии таҳияшуда ҳангоми таҳқиқоти минбаъдаи масоили ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти гайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан аз ҷониби дигар муҳаққиқон истифода шуда метавонад. Ҳамин тавр, аз рӯйи натиҷаҳои бадастомада, ҷунин қайд намудан мумкин аст, ки таҳқиқоти мазкур метавонад дар рушди минбаъдаи илми ҳуқуқи чиноятӣ ва қонунгузории чиноятӣ саҳми сазоворро гузошта, дар баробари ин баҳри бартараф намудани норасоиҳои ҷойдоштаи амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ ёрӣ расонад.

Аҳаммияти амалии диссертатсия дар он ифода меёбад, ки хуносаву пешниҳодоти дар диссертатсия таҳиянамудаи муаллиф метавонанд оид ба такмили минбаъдаи қонунгузории чиноятӣ дар самти ҳифзи саломатии аҳолӣ, ҳангоми татбиқи м. 206 КҶ ҶТ дар амалияи мақомоти тафтишоти пешакӣ ва суд оид ба ошкор, таҳқиқ ва тафтиши чинояти мазкур мавриди истифода қарор дода шаванд. Ҳамчунин, таҳқиқоти мазкур метавонад дар самти пешгирии муомилоти гайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан мусоидат намояд.

Маводи таҳқиқоти диссертатсионӣ метавонад дар раванди таълими фанҳои ҳуқуқи чиноятӣ, ҳуқуқи иҷрои ҷазои чиноятӣ ва ҳуқуқи мурофиаи чиноятӣ истифода шавад.

Дарацаи эътимоднокии натиҷаҳо. Эътимоднокии таҳқиқоти диссертационӣ тавассути истифодаи усулҳои умумиилмӣ ва маҳсуси илмӣ, таҳлили қонунгузории ватанӣ ва хориҷӣ, омӯзиши адабиёти умумӣ ва маҳсус оид ба мавзуи таҳқиқот ва рисолаҳои як қатор олимон, ки нуқтаҳои назари илмии муосирро дар бораи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ба даст оварда шудааст. Натиҷаҳои илмӣ, пешниҳоду хулосаҳо ва тавсияҳои амалии дар таҳқиқоти диссертационӣ пешбинигардида дар асоси меъёрҳои қонунгузорӣ ва таҷрибаи судӣ анҷом дода шудааст.

Эътимоднокии таҳқиқоти диссертатсия, инчунин, аз истифодаи заминаҳои васеи таҷрибавӣ, ки дар шакли маълумотҳои гуногуни оморӣ, ҷамъбости маводи таҷрибаи судӣ ва таҳлили як қатор парвандҳои ҷиноятӣ оварда шудаанд, бармеояд. Ҳамчунин, натиҷаҳои таҳқиқоти рисолаи илмӣ ба он хотир эътимодноканд, ки онҳо дар асоси таҳлили Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси икрои ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайра ба даст омадаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯъ ва мазмуни таҳқиқот ба шиносномаи ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи икрои ҷазои ҷиноятӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии атtestатсионии назди Президенти ҶТ тасдиқ карда шудааст, мутобиқ мебошад.

Саҳми шахсии довталаби дарацаи илмӣ. Саҳми шахсии муаллифи диссертатсия ба сатҳи навгонии илмии таҳқиқоти диссертационӣ, нуқтаҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, мақолаҳои илмӣ, маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалии сатҳи ҷумҳурияйӣ ва байналмилалӣ асоснок карда мешавад. Ҳамчунин, тарзи навишт, гузориши масъала, сабки диссертатсия саҳми шахсии муаллифро нишон медиҳад. Илова бар ин, аз ҷониби муаллифи диссертатсия дар мақола ва маърузаҳои конференсияҳои илмӣ-амалии сатҳи ҷумҳурияйӣ ва байналмилалӣ пешниҳодҳо ҷиҳати такмил

бахшидани қонунгузории чиноятии ватанӣ ва фаъолияти мақомоти ҳуқуқтатбиқунаанд, дар соҳаи татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи чиноятӣ оид ба ҷавобгарии чинояти барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ироа гардидааст.

Тасвіб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсия дар кафедраи ҳуқуқи чиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии ДМТ омода ва мавриди муҳокимаи илмӣ қарор гирифтааст. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертационӣ дар конференсияҳои зерин ба тариқи маъруза аз ҷониби муаллифи рисола пешниҳод гардидаанд:

а) байналмилалӣ:

– «Международная студенческая научно-практическая конференция «Актуальные вопросы юриспруденции», – маъруза дар мавзуи «Уголовно-правовая политика в сфере борьбы против незаконного оборота сильнодействующих или ядовитых веществ с целью сбыта» (Душанбе, РТСУ, 26 апреля 2019 г.);

– «Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва низоми ҳуқуқии миллӣ: заминаҳои рушд ва дурнамои илми ҳуқуқшиносӣ» бахшида ба «25-солагии қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «70-солагии факултети ҳуқуқшиносии Доnihgoҳи миллии Тоҷикистон» – маъруза дар мавзуи «Қонунгузории чиноятии кишварҳои ИДМ оид ба масъалаи муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд» (ш. Душанбе, Доnihgoҳи миллии Тоҷикистон, 30-юми октябри соли 2019).

б) ҷумҳурияйӣ:

– «Конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявии ҳайати устодону кормандон ва донишҷӯёни ДМТ бахшида ба ҷашнҳои «5500-солагии Саразми бостонӣ», «700-солагии шоири барҷастаи тоҷик Камоли Ҳуҷандӣ» ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (солҳои 2020-2040)» – маъруза дар мавзуи «Вазъи иҷтимоӣ-ҳуқуқии муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (ш. Душанбе, Доnihgoҳи миллии Тоҷикистон, 20-25-уми апрели соли 2020);

– «Конференсияи чумхуриявии илмию амалӣ дар мавзуи: «Роҳҳои муосири мубориза бо коррупсия дар Тоҷикистон» – маъruzа дар мавзуи «Табиати ҳуқуқии муомилоти ғайриқонуни муддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан» (ш. Душанбе, Доңишгоҳи миллии Тоҷикистон, 05-уми декабри соли 2020).

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Оид ба мавзуъ ва муҳтавои асосии диссертатсия аз ҷониби унвонҷӯ 12 мақолаи илмӣ ба табъ расонида шудаанд, аз ҷумла, 6 мақолаҳо дар нашрияҳои тақризшавандай Комиссияи олии атtestатсионии назди Президенти ҶТ ва 6 мақолаҳо дар нашрияҳои дигар интишор шудаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Тахқиқоти диссертационӣ аз номгӯйи ихтизорот ва (ё) аломатҳои шартӣ, муқаддима, ду боб ва ҳашт зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёт (маъҳазҳо) иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 197 саҳифаро дар бар мегирад.

Боби 1. Табиати ҳуқуқии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

1.1. Таърихи ташаккули ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

Таҳлили таърихи қонунгузории ҷиноятии давраҳои Шуравӣ ва пасошуравӣ имкон медиҳад, ки тамоюлҳои дар Кодекси ҷиноятӣ муайян карда шуда, роҳҳои такмили қонунгузории ҷиноятӣ пешниҳод карда шаванд, ки ҷавобгариро барои истеъмоли маводи мухаддир ва моддаҳое, ки ба саломатии аҳолӣ таҳдид мекунанд, пешбинӣ менамояд²⁵.

Профессор У.А. Азиззода, марҳалаҳои асосии барпокунӣ ва инкишофёбии қонунгузории ҷиноятиро ба марҳилаҳои то Шуравӣ, қонунгузории ҷиноятии Шуравӣ-сотсиалистӣ ва даврони соҳибистикӯлӣ ҷудо намудааст²⁶, ки мо бо чунин андеша розӣ ҳастем.

Давраи асосии рушди қонунгузории ҷиноятӣ оид ба муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба давраи амали ҳуқуқи ҷиноятии Шуравӣ (солҳои 1917/1920-1991) рост меояд. Дар давраи мазкур Кодекси ҷиноятии ҶШСФР соли 1922, Асосҳои қонунгузории ҷиноятии Иттифоқи Шуравӣ ва ҷумҳуриҳои иттифоқӣ соли 1924, КҔ ҶШСФР соли 1926, КҔ ҶШС Ӯзбекистон соли 1928, Кодекси ҷиноятии ҶШС Тоҷикистон соли 1935, Асосҳои қонунгузории ҷиноятии Иттифоқи Шуравӣ ва ҷумҳуриҳои иттифоқӣ соли 1958, Кодекси ҷиноятии ҶШС Тоҷикистон соли 1961 қабул ва амал мекарданд, ки ҳар қадоме тартиби маҳсуси хифзи саломатии аҳолиро пешбинӣ намуда буд.

Бояд қайд намуд, ки кодексҳои ҷиноятии Ҷумҳурии Шуравии Федеративии Сотсиалистии Россия (минбаъд – ҶШФСР) 1922²⁷ ва 1926²⁸

²⁵ Ниг.: Бурлаков В.Н. Уголовно-правовая политика, современное законодательство и преступность // Современные проблемы уголовной политики. V МНПК, 2014. – С. 293.

²⁶ Ниг.: Азизов У.А. Эволюция преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование: монография. – Душанбе, 2015. – С. 13–14.

²⁷ Уголовный кодекс РСФСР 1922 г. [Захираи электронӣ] // Юридическая Россия. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.law.edu.ru> (санаи муроҷиат: 23.03.2016).

²⁸ Ниг.: Постановление ВЦИК от 22.11.1926 г. «О введении в действие Уголовного Кодекса РСФСР» (вместе с «Уголовным Кодексом РСФСР») [Захираи электронӣ] // Справочно-правовая система «Консультант плюс». – Манбаи дастрасӣ: URL: www.consultant.ru (санаи муроҷиат: 23.03.2018).

меъёрхоеро, ки чавобгариро барои содир намудани чинояти муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд муқаррар менамуданд дар бар мегирифтанд.

Моддаи 215 Кодекси чиноятии ҶШФСР чавобгарии чиноятиро барои тайёр кардани моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд аз ҷониби шахсе, ки чунин ҳукуқро надошт муқаррар намуда буд. Баъдан, дар иҷлосияи 2-юми Кумитаи Ичроияи Марказии Иттиҳоди Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистӣ, даъвати X аз 10 июли соли 1923 «Дар бораи ворид намудани тағириу иловаҳо ба Кодекси чиноятии ҶШФСР» қарор қабул карда шуд, ки диспозитсияи ин моддаро бо пешбинӣ намудани кирдорҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ хатарнок, ба монанди нигоҳ доштан ва ба соҳибияти каси дигар додан васеъ гардонид. Дар робита ба ин, м. 215 Кодекси чиноятии ҶШФСР дар таҳрири зерин пешниҳод гардид: «нигоҳдорӣ ва ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд аз ҷониби ашхосе, ки чунин ҳукуқро надоранд, бо ҷарима ба андозаи то 300 рубл бо тилло ё меҳнати маҷбурий ҷазо дода мешуд²⁹. Моддаи мазкур дар боби VIII «Вайрон кардани қоидаҳои муҳофизати саломатии аҳолӣ, амнияти ҷамъиятий ва тартиботи ҷамъиятий» пешбинӣ гардида, дар доираи он маводҳои нашъадор аз таркиби моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд ҷудо карда нашуда буданд³⁰. Моддаи 215 меъёри бланкетӣ буд ва барои татбиқ намудани он муроҷиат намудан ба қоидаҳои амалкунандай муомилоти моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд зарур буд³¹.

Мавҷудияти таркиби чиноятӣ танҳо баъд аз омӯхтани қоидаҳо ва дастурҳои даҳлдор оид ба тартиби гардиши моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд муқаррар карда мешуд. Чунин қоидаҳо, масалан дар Кодекси граждании РСФСР низ мавҷуд буданд: «заҳрҳои сахттаъсир моддаҳое мебошанд, ки аз муомилоти хусусӣ гирифта шудаанд»³² ва дастури Комисариати Ҳалқии

²⁹ Ниг.: Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР 1917–1952 гг. / Под ред. И.Т. Голикова. – М.: Госюриздан, 1953. – С. 166.

³⁰ Ниг.: Уголовный кодекс РСФСР 1922 года. Принят IX съездом Советов 26 мая 1922 года. // Собрание узаконений РСФСР. – 1922. – №15. – С. 153.

³¹ Ниг.: Немировский Э.Я. Советское уголовное право. Части общая и особенная. 2-е изд., изм. и доп. – Одесса, 1926. – С. 362.

³² Ст. 23 Гражданского кодекса РСФСР, принятого на IV сессии Всероссийского центрального исполнительного комитета IX созыва 31 октября 1922 г., устанавливалось, что «сильнодействующие яды являются изъятными из частичного оборота» // Ведомости ВС РСФСР. – 1964. – №24. – Ст. 407.

Тандурустій «Дар бораи ҳуқуқи күшодан ва ташкили қонунии савдои доруворӣ», ки дар он қайд гардида буд, ки савдои доруворӣ ва дорувориро танҳо муассисаҳои давлатӣ анҷом дода метавонанд. Ҳамзамон, муқаррар карда шуд, ки моддаҳои заҳролуд ва таъсирбахш бояд дар утоқҳои алоҳида нигоҳ дошта шаванд³³. Ҳамин тавр, шахсоне ки ҳуқуқи фурӯши моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролудро доштанд онҳое эътироф карда мешуданд, ки зери назорат ва қоидаҳои Комисариати Ҳалқии Тандурустӣ, муассисаҳои хусусии тиббӣ қарор дошта, дорухонаҳо мекушодаанд, инчунин доруворӣ истеҳсол мекарданд. Ташкили гузаронидани ин чорабинихо бо Дастан оид ба ҳуқуқи күшодан ва истеҳсол, савдои доруворӣ, ки аз ҷониби Комисариати Ҳалқии Тандурустӣ аз 07 июля соли 1922 омода гардида буд, ба танзим дароварда мешуд³⁴.

Сарфи назар аз набудани таърифи ҳуқуқии моддаҳои заҳролуд таснифи чунин моддаҳо дар рӯйхатҳое, ки Шурои тиббӣ барои Вазорати корҳои дохилӣ омода менамуд, муайян карда мешуд. Барои ҳам муомилоти гайриқонунӣ ва ҳам вайрон кардани қоидаҳои муқарраргардидаи гардиши моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ҷавобгарӣ муқаррар гардида буд, аммо аз байни онҳо доруҳои нашъадор ҷудо карда намешуданд.

Қайд намудан зарур аст, ки амалияи ҳуқуқтатбиқунӣ муайян намудани таърифҳои расмии ҳуқуқии ҷиноятиро талаб менамуд, аз ҷумла нисбат ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуде, ки хусусиятҳои таксикоманиӣ дошта буданд. Дар баробари ин, бо Фармони Кумитаи Марказии Иттифоқии Үмумирузиягӣ ва Шурои Комисарони Ҳалқии ҶШФСР аз 22 декабря соли 1924 ба боби V Кодекси ҷиноятии ҶШФСР аз соли 1922 «Ҕиноятҳо алайҳи ҳаёт, саломатӣ, озодӣ ва шаъну шарафи шаҳс» бо моддаҳои 140-д илова гардид³⁵. Моддаи мазкур ҷавобгарии ҷиноятиро барои истеҳсол ва нигоҳдорӣ бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани кокаин, афюн, морфин, эфир ва дигар моддаҳои масткунанда бе доштани иҷозати мувоғиқ,

³³ Ниг.: Собрание узаконений РСФСР 1922. – №54. – Ст.678; Собрание узаконений РСФСР 1922. – №1. – С. 488.

³⁴ Ниг.: Собрание узаконений и распоряжений Правительства за 1922 г. – М.: Управ. Дел. Совнарк. СССР, 1950. – С. 91, 983, 1213.

³⁵ Ниг.: Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР 1917–1952 гг. / Под ред. И.Т. Голикова. – М: Госиздат, 1953. – С. 194.

ҳамчунин мутобиқи қ. 2 м. 140-д бошад, барои ҳамин чиноят, агар дар шакли мунтазам ё бо нигоҳдории фасодхона, ки дар онҳо ин моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд фурӯҳта ё истеъмол карда мешаванд, пешбинӣ менамуд³⁶.

Тавре ки аз диспозитсияи ин модда дида мешавад ҷавобгари чиноятӣ нисбат ба фурушандагон ва паҳнкунандагони моддаҳои масткунанда равона карда шуда аст, ки зери он, инчунин маводи муҳаддир бо моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд баробар карда шудаанд. Илова ба аломати тарафи объектвии чиноят, яъне ба соҳибияти каси дигар додан, инчунин истеҳсол ва нигоҳдорӣ низ тибқи ҳамин модда ҷазо дода мешуд.

Ҳамин тарик, моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ба ду категория чудо карда мешуданд, якум онҳое, ки моддаҳои дорои хусусиятҳои масткунанда ва нашъамандӣ доранд ва дуюм боқимонда моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ки чунин хусусиятро надоранд. Инчунин, тафовут дар соҳтори ин моддаҳо низ дида мешуд. Ҳамин тавр, дар м. 140-д КҶ ҶШФСР соли 1922 ҳадафи бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро ҳангоми истеҳсол ва нигоҳдории моддаҳои масткунанда, инчунин содир намудани ин амалҳоро бе доштани иҷозати мувоғиқ ҳамчун чиноят эътироф мегардад, дар ҳоле ки м. 215 КҶ ҶШФСР соли 1922 чунин мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро пешбинӣ накарда ва барои шахсоне, ки ба чунин амалҳо ҳуқуқ надоранд, ҷавобгариро муқаррар намекард³⁷.

Файр аз ин, барои кирдорҳои марбут ба моддаҳои масткунанда, дар муқоиса бо амалҳои алоқаманд ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, соҳтори бандубастшаванда – содир намудани чиноят дар шакли мунтазам пешбинӣ карда шуда, барои нигоҳ доштани фасодхонаҳо, ки дар онҳо чунин моддаҳои масткунанда фурӯҳта ё истеъмол карда мешуданд, ҷавобгари чиноятиро муқаррар менамуд. Ҳамзамон, барои бандубости истеҳсол ва нигоҳдорӣ бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ва ба соҳибияти каси дигар додани

³⁶ Ниг.: Федоров А.В. Сильнодействующие и ядовитые вещества как предмет преступления: история и современность (1917–2008 гг.) // Наркоконтроль. – 2008. – №2. – С. 8–27.

³⁷ Ниг.: Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР 1917–1952 гг. / Под ред. И.Т. Голикова. – М.: Госюриздан, 1953. – С. 166, 194.

худи моддаҳои масткунанда «дар шакли мунтазам» барои ҳамчун такори чиноят эътироф намудани ин амалҳо кофӣ буд.

Аммо, ба андешаи мо, набудани нишондод оид ба мақсади фурӯши моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд аз хатари иҷтимоии ин намуди чиноят гувоҳӣ медиҳад, зеро худи далели истеҳсол ва нигоҳдории ин моддаҳо, новобаста аз мақсади ниҳоӣ ҳамчун чиноят баромад менамоянд. Аломати бандубастшванда «дар шакли мунтазам», дар минтаҳаҳои алоҳидаи кишвар, ки дар он ҷо муддати тӯлонӣ фаъолияти кишоварзӣ, аз ҷумла парвариши гиёҳҳои дорои ҳосиятҳои масткунанда, яке аз роҳҳои мавҷудияти аҳолӣ ба ҳисоб мерафт ва ҷавобгарии чиноятӣ бо мақсади назорати монополияи давлатӣ оид ба истеҳсол ва тақсимоти моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ҷорӣ карда шуд. Соли 1925 Шуруи Комиссарони Ҳалқии ҶШФСР ба Кумитаи Марказии Иттифоқии Умумирусиягӣ лоиҳаи Кодекси нави чиноятии РСФСР-ро пешниҳод кард, ки онро Комисариати Ҳалқии Адлияи ҶШФСР таҳия карда буд. 22 ноябри соли 1926 Дар Кодекси нави чинойӣ, ки аз 1 январи соли 1927 эътибор пайдо кард, ду модда (м.м. 104 ва 179) оид ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд пешбинӣ шуда буданд³⁸.

Бояд иброз намуд, ки дар як давраи муайян меъёрҳои ҳуқуқи чиноятии Кодекси чиноятии ҶШС Ӯзбекистон (минбаъд КҔ ҶШС Ӯзбекистон) дар ҳудуди Тоҷикистон амал мекарданд. Дар байни сарчашмаҳои ҳуқуқи чиноятии Тоҷикистон ҷойи маҳсусро КҔ ҶШС Ӯзбекистон ишғол менамуд, ки бо Қарори Президиуми КМИ Шуроҳои ҶШС Ӯзбекистон аз 16 июни соли 1926 дар ҳудуди ҶМШС Тоҷикистон амал менамуд³⁹.

Дар КҔ ҶШС Ӯзбекистон танҳо ҷавобгарӣ барои истеҳсол ва нигоҳдорӣ бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ва ба соҳибияти каси дигар додани кокаин, афюн, морфин, эфир ва дигар моддаҳои мадхушкунанда бе доштани иҷозати даҳлдор муқаррар шуда буд. Дар фарқият аз КҔ ҶШФСР

³⁸ Уголовный кодекс РСФСР редакции 1926 года. Принят второй сессией ВЦИК 12 созыва // Собрание узаконений и распоряжений РКП РСФСР от 06.12.26. – №80. – С. 600.

³⁹ Уголовный кодекс Узб. ССР 1926 г. // Собрание Узаконений УзССР. – №11. – №12. – Ст. 54.

1922 сол чинояти мазкур дар м. 184 боби 5 «Чиноятҳои хочагидорӣ» пешбинӣ мешуд⁴⁰.

20 августи соли 1935 бо Қарори иҷлосияи давлатии Кумитаи Иҷроияи Марказии Шурои ҶШС Тоҷикистон Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон қабул гардид. Моддаи 229-и Кодекси мазкур ба м. 215-и Кодекси чиноятии ҶШФСР аз соли 1922 шабоҳат дошта, ба монанди он барои бе иҷозати маҳсус тайёр кардан, нигоҳ доштан, харида гирифтани ё фурӯхтани моддаҳои заҳролуд ҷавобгарии чиноятиро пешбинӣ менамуд⁴¹. У.А. Азизов дуруст қайд менамояд, ки новобаста аз шабоҳат доштани баъзе муқарраротҳои ба Кодекси чиноятии ҶШФСР соли 1926, ба қисми умумии Кодекси чиноятии ҶШС Тоҷикистон 1935 тағйиротҳо ва иловаҳои назаррас ворид гардид, ки ҳусусиятҳои хоси миллии Тоҷикистонро инъикос менамуданд⁴².

Бо қарори КИМ ва СКХ РСС Тоҷикистон аз 27.04.1936 таҳти №101/632 ба Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон соли 1935 моддаи 226 илова гардид. Тибқи он «тайёр кардан, нигоҳ доштан, харида гирифтани ва фурӯхтани чизҳои заҳролуди саҳттаъсир (бисёр таъсир мекардагӣ) бе доштани иҷозатномаи маҳсус ба он, инчунин вайрон намудани қоидаҳои муқарраршудаи истеҳсол кардан, нигоҳ доштан, додан, ба ҳисоб гирифтани ва қашондани ҳамин чизҳо: – ба муддати то панҷ сол аз озодӣ маҳрум намудан ва чизҳои зикршуда мусодира карда мешуд.

Ҳамин тарик, бори аввал моддаи алоҳида оид ба ҷавобгарӣ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои заҳролуд ва вайрон кардани қоидаҳои муомилоти ин моддаҳо ворид гардид. Ғайр аз ин кирдорҳое муқаррар гардидаанд, ки ҳамчун ҳаракати ғайриқонунӣ эътироф гардида, тарафи объективии вайронкунии қоидаҳои муомилотро ташкил медоданд.

Дар ин таҳрири нави Кодекси чиноятӣ ба сифати предмети чиноят, инчунин маддаҳои заҳролуд эътироф гардидаанд. Қонунгузории қаблӣ

⁴⁰ Уголовный кодекс Узбекской Советской Социалистической Республики. – Самарканد, 1930. – С. 72.

⁴¹ Ниг.: Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Советии Сотсиалистии Тоҷикистон аз 20 августи соли 1935. – Столинобод, 1936.

⁴² Ниг.: Азизов У.А. Эволюция институтов преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2015. – С. 285–286.

моддаҳои сахттаъсирро аз моддаҳои захролуд фарқ намекард, ки дар амалия нофаҳмиҳоро ба вучуд меовард. Моддаҳои захролуд асосан дар асоси Фармакопеяи давлатии Иттиҳодӣ дар соли 1925 (баъдтар дар нашри соли 1946) муайян карда мешуд⁴³. Дар адабиёти илмӣ ва таълимии он замон вобаста ба предмети ин чиноят ақидаи ягона мавҷуд набуд. Баъзе муаллифон боварӣ доштанд, ки Кодекси чиноятӣ тасодуфанд қалимаи «ё»-ро дар байни истилоҳи «моддаҳои захролуди сахттаъсир» илова накардааст. Дар ин ҳолат, бояд ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунӣ, инчунин вайрон намудани қоидаҳои муомилоти моддаҳои захролуд ва сахттаъсир ба вучуд ояд⁴⁴. Муаллифони дигар чунин мешуморанд, ки қалимаи «ё» дар м.179 КҶ ҶШФСР дидаву дониста хориҷ карда шудааст ва дар ин ҳолат бояд моддаи захролуд ба предмети чиноят мансуб дониста шавад. Дар ин ҳолат, ҷавобгарии чиноятӣ бояд на барои муомилоти ғайриқонуни ҳама моддаҳои захролуд, балки танҳо онҳое, ки ба категорияи моддаҳои сахттаъсир тааллук доранд, ба миён меоянд⁴⁵.

Инкишофи минбаъдаи қонунгузории чиноятӣ, ки ҷавобгариро барои муомилоти ғайриқонуни моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, пешбинӣ мекард, пеш аз ҳама, бо қабул ва ҳамроҳшавӣ ба як қатор шартномаҳо, конвенсияҳо ва созишномаҳои байналмилалӣ алоқаманд аст.

Раванди ташаккул ва такмили меъёрҳои ҳуқуқие, ки ба ҷилавгирий аз паҳншавии масти (майзадагӣ) равона шудаанд, бо навсозии қонунгузории чиноятии Иттиҳодӣ дар солҳои 1958-1961 алоқаманд буданд.

17-уми августи соли 1961 КҶ ҶШС Тоҷикистон қабул гардид, ки аз 1-уми декабри соли 1961 мавриди амал қарор дода шуд⁴⁶. Дар аввал КҶ ҶШС Тоҷикистон бевосита меъёри муайянкунандай ҷавобгариро барои муомилоти моддаҳои сахттаъсир ё захролуд муқаррар намесоҳт. Танҳо дар м. 240 КҶ ҶШС Тоҷикистон барои ғайриқонунӣ тайёр кардан, ба даст овардан, нигоҳ

⁴³ Ниг.: Государственная фармакопея Союза Советских Социалистических Республик. 11-е изд. – М., 1987. Вып. 1: Общие методы анализа. – С. 6; Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР. – Л., 1962. – С. 377.

⁴⁴ Ниг.: Уголовное право. Особенная часть: Учебник для юридических вузов. – З. А. Вышинская, Н. Д. Дурманов [и др.]; под общ. ред. И. Т. Голяков М., 1943. – С. 415.

⁴⁵ Ниг.: Советское уголовное право. Часть особенная // Общая редакция учебника А.А. Герцензона и З.А. Вышинской. – М., 1951. – С. 384–385.

⁴⁶ Кодекси чиноятии РСС Тоҷикистон аз 17 августи соли 1961. – Душанбе, 1961.

доштан, кашонидан, фиристодан ва ё фурӯхтани моддаҳои нашъаовар ҷавобгарии чиноятӣ муқаррар шуда буд.

Минбаъд, мувофиқи Укази Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон аз 26 сентябри соли 1974 ба Кодекси чиноятии соли 1961 м. 242² илова гардида, ки он ҷавобгариро барои ғайриқонунӣ тайёр кардан, ба даст овардан, нигоҳ доштан, кашонидан ё фурӯхтани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳрнок муқаррар месоҳт⁴⁷.

Моддаи мазкур аз 4 қисм иборат буд. Тибқи қ.1 м. 242² КҶ ҶШС Тоҷикистон «Тайёр кардан бо мақсади фурӯхтан, фурӯхтан, инчунин бе руҳсатии мухсус ба ҳамон мақсадҳо нигоҳ доштан ва ё ба даст овардани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуде, ки моддаҳои нашъаовар намебошанд – бо маҳрум кардан аз озодӣ ба муҳлати то се сол ва бо корҳои ислоҳкунӣ ба муддати то ду солу мусодираи моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд» ҷазо дода мешуд.

Дар қ. 2 м. 242² КҶ ҶШС Тоҷикистон, инчунин ҷавобгарии чиноятӣ барои истифодаи шахсӣ тайёр кардан, ба даст овардан ва нигоҳ доштани моддаҳои саҳттаъсир ва ё заҳролуд, инчунин бе иҷозати маҳсус истеъмол намудани чунин моддаҳо ҷавобгарӣ пешбинӣ гардида буд.

Дар қисми 3 м. 242² КҶ ҶШС Тоҷикистон ҷавобгарии чиноятӣ барои вайрон намудани қоидаҳои истеҳсол кардан, нигоҳ доштан, супоридан, ба ҳисоб гирифтан, кашонидан, фиристодани моддаҳои саҳттаъсир ва ё заҳрнок пешбинӣ гардида буд.

Қисми ҷоруми м. 242² Кодекси чиноятии РСС Тоҷикистон ҷавобгарии чиноятиро барои мунтазам такрор намудани кирдорҳои дар моддаи мазкур пешбинишударо муқаррар менамуд.

Тағииротҳо ба м. 242² Кодекси чиноятӣ, бо имзои Конвенсияи ягонаи зидди маводи муҳаддир дар Вена, дар соли 1961 алоқаманд аст, ки ба рушди

---

⁴⁷ Ниг.: Ведомости Верховного Совета Таджикской ССР. – 1974. – №19. – Ст. 139.

минбаъдаи қонунгузории ватанӣ оид ба назорати гардиши моддаҳои масткунанд таъсири назаррас расонидааст⁴⁸.

Моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ё нашъаовар дар асоси Фармакопеяи давлатии СССР (нашри 9–10-ум) гурӯҳбандӣ карда мешуданд, ки рӯйхати доруҳои дорои хосиятҳои моддаҳои сахттаъсир ва захролуд (рӯйхати А) ё боиси нашъамандӣ мебошанд (рӯйхати В) ташкил медод. Вазорати тандурустии ИҶШС қоидаҳои маҳсуси гардиши чунин доруҳоро муқаррар намуд. Аммо, рӯйхатҳои фармакопия бо гузашти вақт баъзан бар хилофи конвенсияҳои байналмилалии тасдиқшуда омода мегардид. Ҳамин тарик, ба рӯйхати моддаҳои сахттаъсир баъзе аз моддаҳо аз рӯйхатҳои Конвенсияи 1971 оид ба моддаҳои психотропӣ, инчунин баъзе моддаҳо аз рӯйхати Конвенсияи СММ зидди гардиши ғайриқонуни маводи муҳаддир ва моддаҳои психотропии соли 1988 дохил карда шуданд. Ин равиш то қабули Кодекси муосири ҷиноятӣ боқӣ монда буд.

Бояд қайд намуд, ки рӯйдодҳои минбаъдаи иҷтимоию сиёсии охири солҳои 80-уми асри XX сабаби пошхӯрии ИҶШС ва ба даст овардани истиқлолияти ҶТ гардид, ки ин наметавонист ба рушди қонунгузории ҷиноятӣ бетаъсир монад. Дар ҳамин давраи гузариш ва вазъи умумии номусоид дар кишвар афзоиши назарраси ҷиноятҳои қочоқи маводи муҳаддир дар тамоми минтақаҳо ба миён омад ва шумораи одамоне, ки ба истеъмоли ғайритибии худ ба бемории токсикомандӣ мубтало гардидаанд низ афзуд. Дар ҳамин шароит зарурати истифода бурдани тамоми имкониятҳои давлат баҳри мубориза бар зидди заҳрмандӣ ва нашъамандӣ ба вучуд омад. Дар ин мубориза аҳамияти авалиндарача ба ҷораҳои қонунгузории ҷиноятӣ voguzor карда шуд, ки дар робита ба таҳия ва қабули Кодекси нави ҷиноятӣ бознигарии ҷиддиро талаб мекарданд.

Муқаррароти байналмилалӣ ҳамчун намуна барои қонунгузории миллии ҷиноятӣ хидмат намуданд. Дар ташаккули Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон Конвенсияҳои маҳсуси Созмони Милали Муттаҳид (минбаъд –

⁴⁸ Ниг.: Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. – М., 1965. – Вып. XVI. – С. 381–382.

СММ) таъсири назаррас доштанд⁴⁹. Аз чумла, Конвенсияи ягонаи зидди маводи мухаддир⁵⁰, ки онро Итиҳоди Шуравӣ соли 1963⁵¹, Конвенсияи Вена оид ба моддаҳои психотропӣ 1971⁵², Конвенсияи СММ оид ба мубориза бар зидди гардиши ғайриқонуни маводи мухаддир ва моддаҳои психотропии соли 1988⁵³ ба тасвib расидааст, ки муқаррароти асосии онҳо дар Кодекси чиноятии миллӣ дарҷ гардиданд.

Рушди қонунгузории Шуравиро омӯхта, мушоҳида кардан мумкин аст, ки қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии он ноустувор буданд. Ба онҳо доимо тағиироту иловаҳо ворид карда мешуданд, аксар вакт онҳо бо сабаби қабули қонуни нав ё санади меъёрии ҳуқуқии нав эътибори ҳуқуқии худро гум мекарданд. Ҳамин тавр, дар солҳои 1987-1988 Вазорати тандурустии ИҶШС таҳти роҳбарии академик Е.И. Чазов ба низом даровардани қоидаҳои мавҷударо дар самти ба категорияи моддаҳои мастиқунанда, нашъадор, психотропӣ, саҳттаъсир ё заҳролуд гурӯҳбандӣ намудани онҳоро ба анҷом расонид. Дар натиҷа, танҳо дар соли 1988 беш аз 5000 ҳучҷатҳои муқарраршудаи меъёрии мавҷуда, 2345-тоаш ҳамчун кӯхна аз эътибор соқит карда шуданд⁵⁴.

Ҳамин тавр, бори аввал ҷавобгарии чиноятий барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан дар м. 206 КҔ ҶТ муқаррар гардид⁵⁵, ки таҳрири возех дошт: «Файриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ

⁴⁹ Ниг.: Дворецкий М.Ю. Направления повышения эффективности уголовной ответственности за незаконный оборот наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов в российском уголовном законодательстве // Актуальные проблемы противодействия незаконному обороту наркотиков: материалы международной научно-практической конференции, 18 октября 2012 года. – Белгород: БелЮИ МВД России, 2012. – С. 65.

⁵⁰ Ниг.: Единая конвенция о наркотических средствах 1961 г., от 30.03.1961 // Собрание законодательства РФ. – 2000. – №22. – Ст. 2269.

⁵¹ Указ Президиума Верховного суда СССР от 14.12.1963, №1984-VI «О ратификации Единой конвенции о наркотических средствах 1961 г. [Захираи электронӣ] // Законодательство России. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.lawmix.ru> (санаи муроҷиат: 13.02.2020).

⁵² Венская Конвенция о психотропных веществах 1971 г. [Захираи электронӣ] // Информационно-правовой портал. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.alppp.ru/law/pravosudie/48/konvencija-o-psihotropnyh-veschestvah.pdf> (санаи муроҷиат: 13.02.2020).

⁵³ Конвенция ООН о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ 1988 г. [Захираи электронӣ] // Информационно-правовой портал. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://docs.cntd.ru/document/1900535> (санаи муроҷиат: 23.02.2020).

⁵⁴ Ниг.: Лазаренко И.В. Уголовная ответственность за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: дис ... канд. юрид. наук. – М., 2015. – С. 27.

⁵⁵ Ниг.: Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1998. – №9. – М.68.

доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд». Конунгузор предмети чиноятро ба таври возеҳ муайян карда, нишон медиҳад, ки моддаҳои нашъадор ва психотропӣ дар ин моддаи КҶ ҶТ ба предмети чиноят мансуб нестанд. Ғайр аз ин, диспозитсияи модда мақсади фурӯши моддаҳои саҳттаъсир ва заҳрролудро муайян менамояд. Моддаи 206 КҶ ҶТ як қатор хусусиятҳои бандубастшвандаи кирдорҳои дар боло зикршударо дар бар мегирад: аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё такроран содир намудан; вобаста ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба миқдори калон содир шуда бошад.

Сиёсати чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва кишварҳои хориҷӣ марбут ба муомилоти намудҳои алоҳидаи моддаҳои психоактивӣ, саҳттаъсир ва заҳролуд дар асосӣ эъломияҳо, созишиномаҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳукуқии байнамилалӣ муқаррар карда мешавад. Ҳамин тавр, бо дарки зарурати пурзӯр намудани чораҳои мубориза бар зидди муомилоти маводи мухаддир ва моддаҳои психотропӣ Конвенсияи ягонаи маводи мухаддир соли 1961, Конвенсияи СММ оид ба муомилоти ғайриқонуни маводи мухаддир ва моддаҳои психотропӣ соли 1988 қабул гардид, ки ҳолатҳои ёрии мутақобила ва ҳамкориҳои байнамилалӣ дар ин самтро муайян намудааст⁵⁶.

Дар шароити ҳозира яке аз шаклҳои асосии ҳамкорӣ оид ба мубориза ба муқобили муомилоти ғайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, татбиқи чораҳои зарурӣ оид ба бартараф намудани ҳолатҳои зерин ба миён омадааст: парвариши ғайриқонуни растаниҳои дорои моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, бартараф намудани зиёни муомилоти ғайриқонуни ин маводҳо барои саломатӣ; татбиқи чораҳои зарурӣ оид ба амалий намудани назорати қатъии муомилоти маҳсулоти кимиёвӣ, ки метавонанд зараварар бошанд; доруҳои вайроншуда ё муҳлати истифодабаришон гузашта ё онҳое, ки ба талаботи техникии муқарраргардида ҷавобғӯр нестанд; доруҳое, ки бо вайрон

⁵⁶ Ниг.: Быкодорова Л.В. Линия законности в уголовной политике и направления дальнейшего совершенствования уголовного законодательства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 1999. – С. 34.

кардани миқдор ё таркиби арзшудаашон тайёр карда шудаанд; моддаҳои доруворӣ ё моддаҳои қалбакӣ; нӯшокиҳо ё маҳсулоти барои истеъмоли оммавӣ пешбинишуда, ки ба саломатии инсон заарар доранд; маҳсулоте, ки истифодай онҳо манъ аст ва ба саломатии инсон заараровар аст; нест кардани моддаҳое, ки барои нобудсозӣ ё барои безарарагардонӣ таъин шудаанд; назорати истифодабарии иловагиҳои фаъоли биологӣ ва дигар моддаҳои беичозат, ки метавонанд ба саломатии инсон заарар расонанд; моддаҳои сироятиӣ ё дигар моддаҳое, ки метавонанд ба саломатӣ зарари ҷиддӣ расонанд; моддаҳои заҳролуд; таҷизот барои истеҳсоли моддаҳои заҳролуд, ки дар Конвенсияи СММ соли 1988 зикр шудаанд⁵⁷.

Солҳои охир дар Тоҷикистон ба масъалаҳои мубориза бо ҷиноятҳо дар соҳаи гардиши ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва ё заҳролуд таваҷҷуҳи кам зоҳир карда мешавад. Дар қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаҳои ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонуни маводи нашъадор ва моддаҳои психотропӣ, инчунин намудҳои гуногуни он аҳаммияти маҳсус дода шуда, ҳамзамон ба ҳатари ҷамъиятии муомилоти ғайриқонуни мадҳушкунанда ва масткунанда, моддаҳои психоактивӣ, доруҳои саҳттаъсир, иловаҳои фаъоли биологӣ, ки ҳам дар муассисаҳои тиббӣ ва ҳам берун аз он ҳамчун допинг⁵⁸ истифода мешаванд, муайян нагардидааст.

Бо назардошти он, ки муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ҳусусияти ҷинояти муташаккилона ва байналмилалӣ дорад, ҳаллу фасли мушкилоти мубориза бар зидди муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд тавассути амалҳои яктарафа дар сатҳи қонунгузории

⁵⁷ Ниг.: Конвенция Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ // Сборник международных договоров СССР и Российской Федерации. Вып. XLVII. – М., 1994. – С. 133–157.

⁵⁸ Истилоҳи допинг (аз англисӣ – нашъа додан) ибтидои асри XX дар ИМА пайдо шуда буд. Допинг дар варзиш – ин истифода намудани усуљои манъшуда ё дорувориҳо (аз ҷумла, воситаҳои фаъоли биологӣ), ки барои баланд бардоштани натиҷаҳои варзишӣ равона шудааст. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Допинг> (санаси муроҷиат: 23.02.2020).

миллӣ номумкин аст⁵⁹. Аз ин рӯ, самти муҳимтарини сиёсати чинояти давлатӣ оид ба назорати гардиши моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, ин иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамкориҳои байналмилалӣ мебошад. Ғайр аз он, ҳифз ва рушди ҳамкорӣ байни мақомоти ҳифзи хуқуқ ва ҳадамоти даҳлдори давлатҳои хориҷӣ, инчунин байни идораҳои дигаре, ки гардиши ин моддаҳоро назорат мекунанд, аҳаммияти фавқулода доранд⁶⁰.

Марҳилаи кунунии таърихи ҶТ бо миқдори пайдоиши намудҳои нави чиноятҳо назаррас буда, бештари онҳо ҳамчун чиноятҳои хусусияти муташаккилона тавсиф карда мешаванд. Чиноятҳое, ки ба саломатӣ ва ахлоқи ҷамъиятӣ зарар мерасонанд, аз ҷумла чиноят дар соҳаи муомилоти гайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд хусусияти муташаккилона ва байналмилалӣ дошта, ҳатари баланди ҷамъиятӣ дорад. Ин чиноятҳо на танҳо ба саломатии шахсони алоҳида, балки ба саломатии гурӯҳҳои муҳимми аҳолӣ, дар маҷмуъ ба бехатарии ҷамъият таҳди迪 воқеӣ доранд⁶¹.

Ҳамин тариқ, омӯзиши таърихи гардиши маддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд нишон медиҳад, ки ин маддаҳо ба одамон аз замонҳои пеш маълум буданд, аммо аз сабаби нокифоя донистани хусусиятҳо, миқёси таъсири заравари онҳо ба бадани инсон пурра манъ намегардиданд. Муомилоти гайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд дар баробари рушди соҳаи тиб, саноати фармасевтӣ ва кимиёвӣ, бо пайдоиши доруҳо ва маводҳои кимиёвии нав коркард гардиданд. Ба туфайли рушди босуръати илм, афзоиши босуръати шаҳрҳо ва аҳолӣ, соҳмони роҳҳо, пайдоиши намудҳои нави нақлиёт ва коммуникатсия, паҳншавии маддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд низ зиёд гардид. Истеъмоли чунин маддаҳо якбора афзуда, ба пайдо кардани хусусиятҳои мушкилоти иҷтимоӣ сарчашма гузошт. Сатҳи афзояндай сӯиистифода аз маддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд такмили қонунгузориро оид ба назоратии муомилоти онҳо ҷиҳати пешгирии саривақтӣ тақозо менамояд.

⁵⁹ Ниг.: Карпец И.И. Преступления международного характера. – М., 1979. – С. 168.

⁶⁰ Ниг.: Дворецкий М.Ю., Комиссаров В.С. Современная уголовно-правовая политика в области незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов // Вестник Московского университета. – М.: Изд-во Моск. ун-та. – 2008. – №2. – С. 38.

⁶¹ Ниг.: Drug and Enforcement Handbook // U.S. Department of Justice Drug Enforcement Administration. – 1997. – Ch. XIII. – P. 5.

Шурӯъ аз рӯзҳои аввали асри XX қӯшишҳои коҳиш додани муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд шиддат гирифта истодааст. Тамоми тағйиротҳо дар қонунгузорӣ вобаста ба масъалаи мазкур ҳамеша тағйиротҳои мусбӣ буданд ва дар айни замон, дар як муддати нисбатан кӯтоҳ он ба як низоми хеле возехи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ташаккул ёфтанд, ки тамоюлҳои рушди онҳо ба баланд бардоштани таваҷҷуҳ ба ҳифзи саломатии ахолӣ нигаронида шудаанд.

Ҳамин тарик, дар натиҷаи таҳлили таърихи ташаккули меъёрҳое, ки ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан дар Тоҷикистон ба ҷунин ҳулосаҳо омадан мумкин аст:

1. Қонунгузории ҷиноятии ҶШС Тоҷикистон бо ташаккули тадриции низоми қонунгузории зидди муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, бо тасвиби як қатор шартномаҳо, конвенсияҳо ва созишномаҳои байналмилалӣ, аз ҷумла дар соҳаи мубориза бо муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд тавсиф карда мешавад.

2. Ҳусусияти фарқунандаи моддаи 206 КҖ ҖТ аз м. 242² КҖ ҶШС Тоҷикистон дар он ифода мегардад, ки дар он ҳарактҳои вобаста ба муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттъсир ё заҳролуд мушахҳас гардонида шудаанд: истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристонидан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои мазкур. Ғайр аз ин, дар фарқият аз м. 242² КҖ ҶШС Тоҷикистон ҷавобгарии ҷиноятӣ аз рӯйи м. 206 КҖ ҖТ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд танҳо дар ҳолатҳое муқаррар шудааст, ки агар кирдорҳои зикршуда бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан амалӣ шуда бошад.

3. Истифодай таҷрибай мусбати қонунгузории Шуравӣ танзими гардиши моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд мувофиқи мақсад мебошад, ки дар онҳо ҷавобгарӣ барои амалҳои ғайриқонунӣ бо моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бе мақсади ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ гардида буд. Истеҳсол ва

нигоҳдории ин гуна моддаҳо новобаста аз мақсад, чиноят дониста мешуданд ва бо ҳамин хатари афзояндаи ҷамъиятии қарор доштани моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар ихтиёрдории шахсоне, ки иҷозати мувоғиқ надоштанд, эътироф мегардид. Ба андешаи мо, пешбинӣ намудани ҷунин муқаррарот хатари ҷамъиятии муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролудро инъикос менамояд ва бояд дар КҶ ҶТ низ татбиқ карда шаванд.

1.2. Асосҳои криминализатсияи муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

Ҷавобгарии чиноятӣ вазнинтарин намуди ҷавобгарии ҳуқуқие мебошад, ки он дар натиҷаи содир гардидани кирдори ба ҷамъият хатарнок ба вучуд меояд. Маҳз дараҷаи баланди хатари ҷамъиятии бо назардошти зарари расонидашуда ба муносибатҳои ҷамъиятие, ки бо қонуни чиноятӣ ҳифз карда мешаванд ё таҳди расонидани ҷунин зарап қонунгузорро водор месозад, ки барои ҷунин амалҳо ҷазои чиноятӣ муқаррар намояд.

Мавриди зикр аст, ки ҳифзи саломатии ҳар як инсони алоҳида ва дар маҷмуъ тамоми аҳолӣ бо қонунгузории чиноятӣ таъмин карда мешавад. Чинояти дар м. 206 КҶ ҶТ пешбинигардида, дар ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодани маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё маддаҳои психотропӣ намебошанд, зоҳир мегардад ва он пеш аз ҳамма ба муносибатҳои ҷамъиятие таҷовуз менамояд, ки тартиби қонуни муқарраргардидаи муомилоти маддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсирро танзим намуда, ҳифзи саломатии аҳолиро таъмин менамоянд.

На танҳо муомилоти ғайриқонуни маводи мухаддир, балки, инчунин муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд яке аз мушкилоти ҷиддии тамоми ҷомеаи ҷаҳонӣ мебошад, ки дар қитъаҳои гуногуни ҷаҳон паҳн гашта, ба амнияти инсоният таҳдид намуда истодааст.

Чиноят эътироф гардидани ин кирдорҳо аз ҷониби қонунгузор инъикоси зарурати объективии ҳаёти ҷамъиятӣ мебошад.

Ҷамъият тағиیر меёбад ва рушд мекунад, дар раванди рушд аз як марҳила ба марҳилаи дигар мегузарад. Ҳангоми рушди ҷомеа зарурати танзими муносибатҳои иҷтимоӣ тавассути меъёрҳои қонун ба вучуд меояд, ки он сабаби пайдоиши меъёрҳои нав ё тағиирёбии меъёрҳои мавҷуда тибқи талаботи ҷомеа мегардад.

Моҳияти зиддиҷамъиятии муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро метавон тавассути омилҳои криминализатсияи ин ҷиноят ошкор намуд.

Бояд қайд намуд, ки масъалаи криминализатсияи кирдорҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ ҳатарнокро чунин олимон, аз қабили П.С. Дагел⁶², М.И. Загородников⁶³, Г.А. Злобин ва С.Г. Келина⁶⁴, А.И. Коробеев⁶⁵, В.Н. Кудрявцев⁶⁶, П.А. Фефелов⁶⁷ ва дигарон таҳлил намудаанд. Таҳқиқоти умумии назариявии криминализатсияи иҷтимоии меъёрҳои қонуни ҷиноятиро, пеш аз ҳама, П.С. Тоболкин⁶⁸ анҷом дода, таҳқиқоти муфассали вобастагии иҷтимоии ҷинояткоронро пешниҳод карданд, ки ба омӯзиши ин масъала дар таълимоти илми ҳукуқи ҷиноятӣ таъсири ҳалкунанда расонидааст. Вобастагии иҷтимоии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои кирдорҳои барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан чунин олимон В.В. Кухарук⁶⁹, Т.М. Клименко

---

⁶² Ниг.: Дагель П.С. Проблемы советской уголовной политики: монография. – Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1982. – 124 с.

⁶³ Ниг.: Загородников Н.И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел: учеб. пособие. – М.: Высш. шк. МВД СССР, 1979. – 100 с.

⁶⁴ Ниг.: Злобин Г.А., Келина С.Г. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний. / Проблемы правосудия и уголовного права. – М.: Ин-т гос-ва и права АН СССР, 1978. – С. 106–109.

⁶⁵ Ниг.: Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. – Владивосток: Изд-во Дальневосточ. гос. ун-та, 1987. – 267 с.

⁶⁶ Ниг.: Кудрявцев В.Н. Закон, поступок, ответственность: монография. – Москва: Наука, 1986. – 448 с.

⁶⁷ Ниг.: Фефелов П.А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний. // Советское государство и право. – 1970. – №11. – С. 101–105.

⁶⁸ Ниг.: Тоболкин П.С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм. – Свердловск: Сред.-Урал. кн. изд-во, 1983. – 176 с.

⁶⁹ Ниг.: Кухарук В.В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с организованным незаконным оборотом сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: Моск. юрид. ин-т МВД России, 2001. – 24с.

ва В.Б. Малинин,⁷⁰ М.Г. Ермаков⁷¹, Т.Ш. Шарипов, А.И. Сафаров⁷², Ф.М. Хайров⁷³, Р.Х. Рахимов,⁷⁴ ва дигарон таҳлил намудаанд⁷⁵.

Аммо, дар баробари ин, то ҳол ягон таҳқиқоти бунёдӣ дар ҶТ оид ба масъалаи криминализатсияи ҷавобагарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан вуҷуд надорад. Илова бар ин, дар илми ҳуқуқи ҷиноятӣ ба ҷинояти баррасишаванда таваҷҷуҳи зарурӣ дода нашудааст.

Ҕиноятҳо дар соҳаи муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд ҳатари зиёди ҷамъиятӣ доранд, зоро онҳо ба ҳаёт ва саломатии одамон зарар мерасонанд. Дар робита ба ин, истеҳсол, коркард, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл, фиристодан ва фурӯҳтани маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд бояд танҳо бо иҷозати маҳсус ва танҳо барои мақсадҳои илмӣ, тиббӣ ва дигар корҳои фоиданоки иҷтимоӣ анҷом дода шаванд.

Истифодай маддаҳои саҳттаъсир ва захролуд барои мақсадҳои ғайритиббӣ метавонад боиси вобастагӣ гардад, ки ба саломатии зеҳнӣ ва ҷисмонии инсон зарар мерасонад. Бинобар ин, ҷиноятҳои баррасишаванда, пеш аз ҳама, ба саломатии аҳолӣ таҷовуз менамоянд. Новобаста аз аҳаммиятнокии масъалаи ҷавобагарии ҷиноятӣ барои муомилоти маддаҳои

⁷⁰ Ниг.: Клименко Т.М., Малинин В.Б. Уголовная ответственность за незаконный оборот наркотических, психотропных, ядовитых и иных сильнодействующих средств. – СПб: МИЭП при МПА ЕВрАЗЭС, 2014. – 264 с.

⁷¹ Ниг.: Кухарук В.В. Уголовно-правовая характеристика незаконного оборота сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Омск: «Омская юридическая академия», 2014. – 19 с.

⁷² Ниг.: Шарипов Т.Ш., Сафаров А.И. Некоторые вопросы борьбы с незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ в Республике Таджикистан // Международное сотрудничество в сфере борьба организованной транснациональной наркопреступности: материалы Международной научно-практической конференции. – Душанбе, 2013. – С 54–55.

⁷³ Ниг.: Хайров Ф.М. Уголовная ответственность за незаконный оборот прекурсоров наркотических средств или психотропных веществ, а также растений, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, либо их частей, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, по законодательству Российской Федерации и Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2017. – 168 с.

⁷⁴ Ниг.: Рахимов Р.Х. Стратегия политики государств – участников СНГ в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ. – Душанбе, 2013. – 19 с.

⁷⁵ Ниг.: Назаров Р.У. Наркоситуация в Республике Таджикистан и меры предпринимаемые правительством по ее улучшению // Материалы международной конференции «Международное сотрудничество в сфере борьбы с организованной транснациональной наркопреступностью». – Душанбе, 2013. – С. 52 – 63; Юлдошев Р.Р., Нажбудинов, М.А. Концепция совершенствования взаимодействия органов внутренних дел Республики Таджикистан с институтами гражданского общества в сфере борьбы против наркотизации населения. – Душанбе, 2017. – 35 с.; Зоиров Д.М., Рахимов Р.Х. Противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ: монография. – Душанбе, 2005. – 182 с.

саҳттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, дар адабиёти ҳуқуқӣ, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ, монографияҳо ба ин намуди чиноятҳо кам эътибор дода мешавад. Гузашта аз ин, қариб тамоми таркибҳои чиноятҳои дар боби 22 КҶ ҶТ «Чиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ» пешбинӣ гардида, дар бештари мавридҳо бе таҳлили аломатҳои таркибии ин чиноятҳо баррасӣ мешаванд.

Тибқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ ва озодиҳои инсон арзиши олӣ буда, эътироф, риоя ва ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои онҳо вазифаи асосии давлат мебошанд. Шарти муҳимми фаъолияти мұтадил ва рушди ҷомеа, пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳо ва хифзи манфиатҳои қонуни шаҳрвандон мебошад. Бояд қайд намуд, ки бо мақсади аз байн бурдани имкониятҳои истифодаи ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд муомилоти қонуни чунин моддаҳо дар соҳаҳои мухталиф (тиб, илм, саноат, тиббӣ, бойторӣ ва ғайра) иҷозат дода шудааст. Дар ҳолати муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба саломатии аҳолӣ зарар расонида мешавад. Бинобар ин, барои муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси додан қонунгузор ҷавобгарии чиноятиро дар моддаи 206 КҶ ҶТ пешбинӣ намудааст.

Истеъмоли моддаҳои саҳттаъсир ба насли ҷавон таъсири ҷиддии манғӣ мерасонад. Коҳиши назарраси солимии ҷисм, рӯҳ ва зеҳни аҳолии Тоҷикистон низ дар робита ба ин, ба назар мерасад. Бозори ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд калон ва гуногун мебошад, зеро ба онҳо моддаҳое доҳил мешаванд, ки дар соҳаҳои мухталиф истифода мешаванд. Ғайр аз ин, дар муқоиса бо моддаҳои мухаддир, баъзе моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бинобар сабаби ҳамчун моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд муайян нагардиданашон (пешбинӣ нашудан дар Қарори Ҳукумати ҶТ аз 29 декабря соли 2003, таҳти №576⁷⁶), дастрас мебошанд.

Муҳаққиқон қайд менамоянд, ки «хатари ҷамъиятӣ» воқеияти объективие мебошад, ки ба баъзе амалҳо дар шароити муайян, ҷой, вақт, вазъ, хусусияти

⁷⁶ Қарори Ҳукумати ҶТ аз 29 декабря соли 2003, таҳти №576 «Дар бораи тасдиқи Номгӯйи моддаҳои саҳттаъсир ва Номгӯйи моддаҳои заҳрнок». [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=5434 (санаи муроҷиат: 23.02.2020).

онҳо хос аст»⁷⁷. Ба ақидаи Н.Ф. Кузнетсова, «хатари чамъиятӣ дар он зоҳир мегардад, ки он боиси расонидани заар ба муносибатҳои чамъиятӣ ва ё таҳдиidi расонидани чунин зарарро ба вуҷуд меорад»⁷⁸. Ҳамин тавр хатари чамъиятӣ маънои онро дорад, ки кирдор барои чамъият зааровар аст.

Ба андешаи А.В. Федоров «эътирофи хатари чамъиятии кам доштани муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ва ё заҳролуд дар муқоиса бо маводи мухаддир ва моддаҳои психотропӣ танҳо шартӣ аст, зоро дар баъзе ҳолатҳо муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва ё заҳролуд хатари бениҳоят калон ва ҷиддӣ дошта, метавонанд ба оқибатҳои фалокатбор оварда расонанд. Масалан, заҳролуднамоии оммавии аҳолӣ. Хатари чамъиятии муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ва ё заҳролуд бо мақсади сӯиистифода ё истифодаи онҳо, ҳамчун прекурсорҳо барои истеҳсоли маводи мухаддир ё моддаҳои психотропӣ ё барои мақсадҳои дигари гайриқонунӣ (аз ҷумла барои содир кардани ҷиноятҳои вазнин ва маҳсусан вазнин) низ айён мебошад»⁷⁹.

Мушкилоти мубориза бар зидди муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар Тоҷикистон ва ҷаҳон рӯз то рӯз мубрам гирдида истодааст, зоро оқибатҳои онҳо на танҳо ба саломатии аҳолӣ таҳдиidi ҷиддии зарарро ба вуҷуд меоранд, балки он иқтидори иқтисодии давлатро низ коҳиш дода, ба вазъи демографии он ва волоияти қонун таъсири манғӣ мерасонад.

Хатари муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, пеш аз ҳама, дар он зоҳир мегардад, ки чунин кирдори ҷиноятӣ ба муносибатҳои чамъиятие, ки саломатии аҳолиро таъмин мекунанд ва ба тартиби муқарраргардидаи муомилоти қонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд таҷовуз менамоянд. Бо дарназардошти паҳншавӣ ва зарари расонидашуда, ҷомеаи ҷаҳонӣ барои пешгирии гардиши гайриқонунии моддаҳои психотропӣ саъю талошҳои муштарак карда, барои он заминаи ҳуқуқии мувоғикро фароҳам оварда истодааст. Дар робита ба ин чунин санадҳои

⁷⁷ Прозументов Л.М. Общественная опасность как основание криминализации (декриминализации) деяния // Вестник Воронежского института МВД России. – 2009. – №4. – С. 19.

⁷⁸ Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. – М., 1969. – С. 60.

⁷⁹ Федоров А.В. Сильнодействующие и ядовитые вещества как предмет преступления в настоящее время и до 1917 года (ст. 234 УК РФ) // Наркоконтроль. – 2008. – №1. – С. 9–19.

байналмилалиро қайд намудан зарур аст: Конвенсияи ягона оид ба маводҳои мухаддир аз соли 1961⁸⁰, Конвенсияи Вена оид ба маводҳои психотропӣ аз соли 1971⁸¹, Конвенсияи СММ оид ба мубориза бар зидди муомилоти гайриқонуни маводҳои мухаддир ва психотропӣ аз соли 1988⁸².

Вобаста ба ин, зарур аст, ки ин масъала таҳқиқ карда шуда, холигии қонунгузорӣ бартараф карда шавад, то ин ки он ба рушди минбаъдаи илми ҳуқуқи чиноятӣ ва татбиқи дурусти он мусоидат намояд. Аммо бояд қайд намуд, ки омилҳои муайянкунандай криминализатсияи ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти гайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан гуногунҷабҳа ва номуайян мебошанд. Бинобар ин, пешниҳоди рӯйхати мукаммали ҷунин омилҳо, ки боиси ба ҷавобгарии чиноятӣ тибқи м. 206 КҖ ҶТ ҷалб намудан, сабаб мегарданд, гайриимкон аст.

Чиноятро комилан решакан кардан, гайриимкон аст. Чинояткорӣ новобаста аз он, ки чӣ гуна ҷораҳои мубориза бар зидди он истифода мешаванд ва чӣ гуна ҷораҳои пешгирии онҳо ҷорӣ карда мешаванд, ҳамеша вучуд ҳоҳанд дошт. Илме, ки омилҳои чинояткорӣ, ҳолати ҳатарнок, ҷораҳои ҷазори таҳқиқ мекунад, мактаби сотсиологии ҳуқуқи чиноятӣ мебошад, ки дар ибтидои солҳои 80-уми асри XIX ба вучуд омадааст.

Бо рушди қонуни чиноятӣ, маддаҳои заҳролуд ва ё саҳттаъсир ба олоти содир кардани чиноят (асосан одамкушӣ бо роҳи заҳролуднамоӣ) табдил ёфтаанд. Дар айни замон, маддаҳои заҳролуд ва ё саҳттаъсир метавонанд воситаи содир кардани дигар чиноятҳо бошанд. Ҳамин тарик, одамкушӣ бо ворид кардани заҳр ба бадан, ки сабаби дарди тоқатфарсо мегардад, бо беражмии маҳсус содир карда мешавад (банди «е» к. 2 м. 104 КҖ ҶТ) ва истифодай маддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсир нисбат ба ҷабрдида, барои

⁸⁰ Единая конвенция о наркотических средствах 1961 г.: с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом 1972 г.: заключена в г. Нью-Йорке 30 марта 1961 г. // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2000. – №22. – Ст. 2269. – С. 4549–4599.

⁸¹ Конвенция о психотропных веществах: заключена в г. Вене 21 февраля 1971 г. // Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. – М., 1981. Вып. XXXV. – С. 416–434.

⁸² Конвенция Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ: заключена в г. Вене 20 декабря 1988 г. // Сборник международных договоров СССР и Российской Федерации. – М., 1994. Вып. XLVII. – С. 133–157.

ошкоро тасарруф кардани молу мулки ғайр ва вобаста аз он, ки барои ҳаёт ё саломатӣ хатарнок аст ё не, чунин амалҳо мутобиқи қ. 2 м. 248 бандубаст мегарданд. Тавре, дар адабиёти илмӣ оид ба одамкушӣ бо кирояи зархарид қайд мегардад, дар баъзе ҳолатҳо усули одамкушие интихоб карда мешавад, то ки он ҳамзамон усули пинҳон кардани чиноят мебошад. Чунин усулҳои одамкушӣ аз ҷониби зархарид васеъ истифода мегарданд: истифодаи доруҳои саҳттаъсир, кимиёвӣ, моддаҳои радиоактивӣ, заҳрҳое, ки аломатҳои шиддати ҳама гуна бемориҳои соматикиро ба вучуд меоранд (сактаи шадиди дил, ҳамлаи нафастангӣ ва др.).⁸³

Аз ин ҷо мубориза бо муомилоти ғайриқонии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд аз он ҷиҳат низ муҳим мебошад, ки онҳо метавонанд ҳангоми таҷовуз ба дигар объектҳои бо қонуни чиноятӣ ҳифзшанда истифода шаванд.

Пешгирий ва мубориза бо муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд пеш аз ҳама ба андешаи мо аз омилҳои зерин вобастагӣ доранд: омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ; омилҳои криминологӣ; омилҳои ҳуқуқӣ.

Омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ. Дар замони худ намояндагони мактаби сотсиологии ҳуқуқи чиноятӣ Ф. фон Лист ва Э. Ферри аз байни омилҳои сершуморе, ки кирдори чиноятиро муайян месозанд, омилҳои иҷтимоию иқтисодиро ҷудо намуданд, ки ба онҳо камбизоатӣ, бекорӣ, шароити бади зиндагӣ, майзадагӣ ва ва ғайраро дохил менамоянд.

Дар марҳилаи кунунии рушди ҷомеа омилҳои иҷтимоию иқтисодӣ яке аз омилҳои асосии содир шудани чиноятҳо дар Тоҷикистон боқӣ мемонанд, ки инро омори расмии чиноятҳои солҳои охир исбот менамояд. Дар байни онҳо чиноятҳо ба муқобили моликият ҷойи аввалро ишғол менамояд.

Таҳлили таркиби чиноятҳое, ки предмети онҳоро моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ташкил медиҳанд, нишон медиҳад, ки истифодаи ин моддаҳо аз рӯйи ҳусусият ва ҳадафашон ба муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ монанд мебошанд. Муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ки предмети чинояти дар

⁸³ Ниг.: Локк Р.В. Криминологическая характеристика заказных (наемных) убийств и их предупреждение: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2003. – 213 с.

моддаи 206 КЧ ҶТ пешбинигардидаро ташкил медиҳанд, вобаста аз хусусияти истифодабариашон дар муомилоти ғайриқонунӣ гурӯҳбандӣ намудан мумкин аст. Амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ нишон медиҳад, ки моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар чунин амалҳои ғайриқонунӣ истифода мегарданд:

- барои мақсадҳои истеъмоли ғайритиббӣ, ҳамчун моддаҳои психоактивӣ;
- дар таркиби иловагиҳои фаъоли биологӣ;
- ҳамчун стероидҳои анаболитики;
- барои истеҳсоли воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ;
- барои содир намудани дигар ҷиноятҳо (тавассути таъсиррасонӣ ба саломатии ҷабрдида).

Инчунин, дар робита бо вобастагии иҷтимоии криминализатсияи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва психотропӣ қайд намудани чунин оқибати муомилот, ҳамчун заҳрмандӣ зарур аст. Заҳрмандӣ (токсикомандӣ) – маҷмуи ҳолатҳои бемориест, ки дар доштани майл ва иштиёқ ба истеъмоли моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ки ба маводҳои нашъадор дохил намешаванд, зоҳир мегардад. Аз нигоҳи тиббӣ-биологӣ байни заҳрмандӣ ва нашъамандӣ фарқият вучуд надорад. Аввалан қайд кардан лозим аст, ки фарқият байни онҳо танҳо дар намуди мавод, яъне ҳангоми заҳрмандӣ маводи кимиёвие, ки ба гурӯҳи маводҳои нашъадор дохил намешаванд ва инчунин бо усули ворид намудани мавод фарқ мекунанд. Чунон ки маълум аст, маводҳои нашъадорро бо ҳар гуна усул истеъмол мекунанд. Масалан, бо роҳи дудкашӣ, нафаскашӣ, фурӯбарӣ ва бо роҳи тазрикӣ. Коршиносон қайд менамоянд, ки «тафовути асосии байни нашъамандӣ ва таксикоманий дар предмети истифодабарӣ зоҳир мегардад. Нашъамандиро истеъмоли он моддаҳое ташкил медиҳанд, ки расман онҳо ҳамчун моддаи нашъадор эътироф гардида ва ба ҳамин сифат зери назорат қарор доранд. Сӯиистеъмоли моддаҳои дигар, ки ҳамчун моддаи нашъадор тавсиф нашудаанд ва таҳти назорат қарор надоранд, аммо вобастагӣ ва

майлу рағбати беморонро ба вучуд меоранд, бояд ҳамчун токсикомандӣ ҳисобида шаванд⁸⁴.

Токсикомандӣ яке аз навъҳои аз ҳама бадсифату хатарноки нашъамандӣ ба ҳисоб меравад⁸⁵. Токсикомандӣ вобастагии зиёд ва ҳаробшавии ҷиддиро ба вучуд оварда, аз нашъамандӣ танҳо бо ҷанбаҳои ҳуқуқиаш фарқ менамояд. Он ба истеъмоли моддаҳои водор менамояд, ки Вазорати тандурустӣ ба гурӯҳи маводи нашъаовар ворид нанамудааст ва нисбат ба он санадҳои ҳуқуқӣ ва ҷиноятии нисбати нашъамандон амалкунанда, муқаррар нagaштааст. Яке аз сабабҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ хатарнок эътироф шудани гардиши ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ин мубталои бемории токсикомандӣ – беморие, ки аз заҳролудшавии паиҳами организм дар натиҷаи сӯиистеъмоли маводи доруворӣ ва маводҳои дигари ба воситаҳои нашъадор мансуб набуда, ба вучуд омада, ба вобастагии рӯҳию ҷисмонӣ аз онҳо тавсиф карда мешавад⁸⁶.

Бояд қайд намуд, ки солҳои охир токсикомандӣ бо суръат паҳн гардида, ҳусусияти паҳншавандагиро гирифтаистодааст. Синни миёнаи истеъмолқунандагони маводи химиявии саноатӣ аз 8 то 15-соларо ташкил медиҳад⁸⁷. Мадхушшавӣ баъди якчанд нафасгирӣ шурӯъ мегардад, дарди сар, фишурда шудани сар, нафастангӣ, дилбеҳузуршавӣ ба вучуд меояд. Миқдори истифодай якмаротибагии он вобаста ба таркиб, нафаси чуқур кашидан, нигоҳдоштани нафас, ҷамъ шудани бухор муҳталиф буда, муайян намудани он комилан ғайриимкон аст. Мисли дигар намудҳои наркомания истеъмоли мунтаззами маддаҳои токсикомандӣ суръат гирад, таъсири он низ тағиیر мейёбад. Мутаассиршавии муҳофизатии организм, мисли дарди сар ва дилбеҳузуршавӣ аз байн меравад. Қобилияти мутобиқгардӣ ва мавқеъгирӣ то

⁸⁴ Ниг.: Семернева Н.К., Николаева З.А., Лиханова Е.С. Алкоголизм. Наркомания. Токсикомания (Понятие. Вопросы. Квалификации): рекомендации. – Свердловск, 1988. – С. 28.

⁸⁵ Ниг.: Журунова М.С., Абишева З.С., Асан Г.К., Искакова У.Б., Даутова М.Б., Жетписбаева Г.Д., Исмагулова Т.М., Раисов Т.К. Токсикомания и ее последствия // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – №1-4. – С. 532.

⁸⁶ Қонуни ҶТ Дар бораи воситаҳои нашъадор, маддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо аз 10.12.1999 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/873_tj.pdf (санаи муроҷиат: 12.05.2021).

⁸⁷ Ниг.: Кори иҷтимоӣ: Фарҳанги муҳтасари энсиклопедии тоҷикий-русӣ / Бахромбеков В.А., Безпалко О.В., Бекназарова Г.Э., Махмадов А.Н., Цюман.Т.П., Шоисматуллоев Ш.Ш. ва дигарон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://core.ac.uk/download/pdf/19892361.pdf> (санаи муроҷиат: 12.05.2021). – С. 438.

дарацае хароб мегардад. Нафас кашидан замон парешонхотирӣ, парешонҳолӣ ва таваҳҳум (галлютсинатсия) оғоз мегардад. Гузарандагии нашъа зуд меафзояд. Барои ба даст овардани димоғчиқии пешина миқдори истеъмоли дукарата ё секаратаи ҳалкунанда талаб карда мешавад. Мадхушӣ се марҳиларо аз сар мегузаронад. Марҳилаи аввал ба мадхушгардии майхорагӣ шабоҳат дорад: пайдо шудани оҳангҳои форам дар майнаи сар, беҳтар гаштани рӯҳия ва аҳвол, эҳсоси гармӣ дар бадан, бемадорӣ ва сустии ҷисмонӣ. Дар ин зина аз хоб бедор намудани шахси мадхушгашта ниҳоят осон аст. Ӯ парешонхотир мегардад, аммо ақлаш ҳанӯз хира нагаштааст. Дар баробари кашидани нафаси такрорӣ марҳилаи дуюми мадхушӣ оғоз мегардад.

Марҳилаи дуюми мадхушӣ марҳилаи ҳалимии хушҳолона, фориғболӣ ва сабукист. Бисёриҳо дар ин марҳила ба ҳанда, сурудхонӣ даромада, ҳолати муътадилии худро гум мекунанд. Муҳити воқеиро ҳамчун олами хайёлот тасаввур намуда, дар назарашон ашёҳои атроф ҳар замон шаклашонро тағиیر дода меистанд, рангҳо ҷилодор мешаванд, овозҳо ғайриоддӣ ва таҳрифшуда ба гӯш мерасанд. Эҳсоси бадан ботадриҷ гум мешавад ва бадан ба назар сабук ва қисмҳои алоҳидай он аз будаш бузург ё хурд менамоянд. Ӯ кӯшиш менамояд рост истода ҳаракат намояд, аммо мувозинаташро гум намудааст, худро дошта натавониста, аз по меафтад. Дар ин ҳолат хушҳол ва табъаш болида аст, аммо ботадриҷ эҳсоси тарс аҳволи ӯро бад месозад. Як лаҳза ширеш ё бензин одамонро дар давоми 3-4 моҳ ба маъюби рӯҳӣ табдил медиҳад, дар ҳоле, ки бангдона дар 3- 4 сол. Онҳо ғаризай худфаъолияти худро гум мекунанд, ки ин боиси он мегардад, ки тақрибан 60% онҳо дар давоми ду соли аввал қасди худкушӣ мекунанд. Бисёре аз онҳо муваффақ мешаванд⁸⁸.

Ба андешаи табибон гузариш ба нафасгирии мунтазам пас аз 4–5 нафасгирии алоҳида шуруъ мегардад. Нафароне, ки «моддаҳои саҳттаъсири буҳоршавандаро давоми 2 моҳ мунтазам нафас мекашанд, узвҳои дохилии

⁸⁸ Ниг.: Кори иҷтимоӣ: Фарҳанги мухтасари энсиклопедии тоҷикий-русӣ / Бахромбеков В.А., Безпалко О.В., Бекназарова Г.Э., Махмадов А.Н., Цюман.Т.П., Шоисматуллоев Ш.Ш. ва дигарон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://core.ac.uk/download/pdf/19892361.pdf> (санаи муроҷиат: 12.05.2021). – С.438.

бадан, майнаи сар ва низоми асабашон хароб мегардад. Шахсе, ки давоми 1–2 сол ин моддаҳои сахттаъсирро нафас мегирад ба маъюбӣ гирифтор мегардад. Ба нафароне, ки аз оқибати марговари истеъмоли аз ҳад зиёди моддаҳои нашъадори сахттаъсири бухоршаванда раҳоӣ ёфтаанд, ба кутоҳақлӣ мубтало мегарданд. Ҳамагуна намуди гурӯҳи моддаҳои сахттаъсири бухоршаванда ба харобшавии майнаи сар, марги торҳои асаб, сиррози чигар, бемории гӯрда оварда мерасонад. Вобастагии психологии шахс зуд ташаккул меёбад ва ба ӯ имкон намедиҳад, ки аз ин бемории инкишофёбанда раҳоӣ ёбад⁸⁹.

Тавре, ки И.Н. Пятнитская қайд менамояд «токсикомандӣ» бояд, ҳамчун мағхуми умумӣ бо «нашъамандӣ» ва «мубталои бемории нашъамандӣ» баррасӣ карда шавад, зоро онҳо тамоми шаклҳои мавҷудаи сӯиистифода бо мақсади мастиро пурра дар бар мегиранд, яъне «мастшавӣ»⁹⁰. Моддаҳое, ки метавонанд ба бемории «токсикомандӣ» сабаб шаванд, он маводҳое мебошанд, ки маводи нашъаовар ва ё психотропӣ намебошанд. Дар робита ба ин, бемории «токсикомандӣ» метавонад на танҳо дар натиҷаи сӯиистифода аз моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд, балки аз истифодаи моддаҳои психотропӣ низ ба амал ояд.

Ба андешаи мо, оид ба масъалаҳои асосҳои илмии мубориза бо чиноятҳо дар соҳаи муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд эътибори зарурӣ дода намешавад. Вобаста ба ин, дар қонунгузории миллӣ ва байналмилалий предмети чиноят мушахҳас муайян карда нашудаааст, яъне муомилоти гайриқонунии маводи мухаддир, моддаҳои психотропӣ, прекурсорҳо, моддаҳои масткунанда, моддаҳои психоактивӣ, доруҳое мебошанд, ки дар таркибашон моддаҳои заҳролуд ва ё сахттаъсир доранд, аз ҷумла моддаҳои фаъоли биологӣ (иловаҳои парҳезӣ), ки ҳам дар муассисаҳои тиббӣ ва ҳам берун аз онҳо истифода мешаванд ва доруҳое, ки ҳамчун допинг истифода мегарданд.

⁸⁹ Ниг.: Кори иҷтимоӣ: Фарҳанги мухтасари энсиклопедии тоҷикий-руسӣ / Бахромбеков В.А., Безпалко О.В., Бекназарова Г.Э., Маҳмадов А.Н., Цюман.Т.П., Шоисматуллоев Ш.Ш. ва дигарон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://core.ac.uk/download/pdf/19892361.pdf> (санаси муроҷиат: 12.05.2021). – С. 439.

⁹⁰ Ниг.: Пятницкая И.Н. Клиническая наркология. – Л.: Медицина; 1975. – С. 333.

Омилҳои криминологӣ. Меъёрҳои қонуни чиноятӣ якбора аз ҳеч чиз ба вуҷуд намеоянд, зоро пеш аз қабул гардидани онҳо омилҳои зиёд ҷой доранд. Гарчанде мо қайд менамоем, ки илми ҳуқушиносӣ ба тағйиротҳо дар ҷомеа фавран таъсир мерасонад, одатан ин як раванди тулонии эволютсионӣ дар самти пайдоиши меъёрҳои қонунгузорӣ, алалхусус муқаррар намудани ҷавобгарии чиноятӣ мебошад.

Андешаҳои Э. Ферри дар ин самт ҷолиби диққат мебошанд, гарчанде, ки онҳо садсолаҳо пеш дар бораи чиноят, нуқтаи назари арзёбӣ кардани он изҳор карда шуда буданд⁹¹. В.Н. Кудрявцев қайд менамояд, ки заминай Ҷътирофи кирдор ё гурӯҳи амалҳои инсон ҳамчун чиноят ҳосиятҳои иҷтимоии амалҳои содиргардидаи ӯ мебошанд. Чунин ҳосиятҳо: паҳншавӣ, тақроршавӣ, афзоишёбии ҳатари ҷамъиятии ин амалҳо ва оқибатҳои заравар мебошанд, ки онҳо бояд дар меъёри даҳлдор инъикос гарданد⁹².

Бояд қайд намуд, ки мавҷудияти меъёри қонуни чиноятӣ бо самаранокии он ҳангоми татбиқнамоии он айён мегардад. Меъёри бесамар (мурда) аҳамият надорад, зоро он вазифаи муҳофизатиро иҷро карда наметавонад. Вобастагии иҷтимоии меъёрҳои қонуни чиноятӣ маҳз ба танзими муносибатҳое, ки ба хифз ниёз доранд муайян мегарданд.

Инчунин, андешаи олимон дар бораи он, ки ба ҳолатҳои вобастагии иҷтимоии чиноятҳои алоҳида таваҷҷуҳи бештар зоҳир кардан лозим аст, мубрам мебошад, зоро таҳлили ҳолати алоҳида, вазъияти мушаҳҳас имкон медиҳад, ки манзараи умумии ягон падидаи мушаҳҳас васеътар ошкор гардида, асосҳои криминализатсияи кирдори ба ҷамъият ҳатарнок дарк карда шаванд.

Дар боби 22 Қисми маҳсуси КҶ ҶТ чиноятҳо бо объекти умумӣ, яъне муносибатҳои ҷамъиятий дар соҳаи гардиши ғайриқонуни маводи муҳаддир,

⁹¹ Ниг.: Ферри Э. Уголовная социология / Перевод. Под ред. С.В. Познышева. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL:http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1254&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00001262_01 (санаси муроҷиат: 12.05.2021). – Москва: Изд. В.М. Саблина, 1908. – 625 с.

⁹² Ниг.: Основания уголовно-правового запрета: Криминализация и декриминализация / П.С. Дагель, Г.А. Злобин, С.Г. Келина и др. / Под ред. В.Н. Кудрявцева и А.М. Яковleva. – Москва: Наука, 1982. – С. 218.

моддаҳои психотропӣ, шабеҳ ё прекурсорҳои онҳо, моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд баҳри таъмини солимии аҳолӣ муттаҳид гардидаанд.

Ҳадафи ҳифзи саломатии аҳолӣ дар робита бо содир кардани амалҳо бо моддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсир, ки ба саломатӣ заарар расонидаанд, сабаби пайдоиши чунин меъёр дар КҶ ҔТ гардид, ки аз афзоиши хатари иҷтимоии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд гувоҳӣ медиҳад.

Хатари вайрон гардидани муносибатҳои мавҷудаи ҷамъияти ҳамчун шарти бевоситаи вобастагии иҷтимоии меъёрҳои ҳукуқи ҷиноятӣ бо ду гурӯҳи падидаҳо муайян карда мешавад, ки инҳоянд:

- 1) ҳусусияти муносибатҳои ҷамъиятие, ки зери таҳдиҳи хатар қарор доранд;
- 2) ҳолатҳое, ки сарчашмаи чунин хатарро муайян мекунанд (ки онҳо метавонанд: ҳолат, сохтор, динамикаи ҷиноят, сабабҳо ва шароити он, шахсияти ҷинояткор бошанд, ин имкон медиҳад, ки чунин ҳолатҳои криминологиро ҳамчун шарти зарурии мавҷудияти меъёри қонуни ҷиноятӣ эътироф кунем)⁹³.

Ҳангоми таҷовуз ба муносибатҳои ҷамъияти ҳамчун ҷиноятҳои зидди саломатии аҳолӣ, ба муносибатҳои ҷамъияти ҳамчун ҷиноятҳои заари калон расонида мешавад ё таҳдиҳи расонидани чунин заарар ба вучуд меояд. Ин ҳусусияти воқеии ҳавнокии ин ҷиноятҳоро муайян мекунад. Бо баробари дарк кардани хатари баланди иҷтимоии ин ҷиноят, қонунгузор сохтори расмии ин ҷиноятро муайян кард.

Дар сатҳи қонунгузорӣ рӯйхати моддаҳои заҳролуд ва саҳттаъсир, аз ҷумла таърифи ягонаи мағҳуми ин моддаҳо ҷой надорад. Дар баробари ин, ҳатто шумораи ками ҳукмҳо, яъне дар ҳаҷми 120, предмети муҳтилифи ин ҷиноятҳоро нишон доданд, ки маҳз бо муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд алоқаманданд, содир шудаанд. Предмети ин ҷиноят ҳам пайвастагиҳои кимиёвӣ ва ҳам моддаҳое буданд, ки дар саноат (аз ҷумла,

---

⁹³ Ниг.: Филимонов В.Д. Криминологические основы уголовного права. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1981. – С. 18 (156 с.).

хўрокворӣ), дар кишоварзӣ – ҳамчун воситаи мубориза бар зидди ҳашароти заرارрасон ва касалиҳои растани ва ғайра истифода шудаанд.

Муомилоти ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ва захролуд, аллакай ба яке аз мушкилотҳои байналмилалӣ табдил ёфтааст, бинобар ин, мубориза бо гардиши ғайриқонуни чунин маддаҳо бо ҷорабиниҳое, ки аз ҷониби як давлат татбиқ мегарданд, ғайриимкон мебошад⁹⁴. Аз ин рӯ, муҳимтарин самти сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии давлат оид ба назорати гардиши маддаҳои сахттаъсир ва захролуд, ин иштироқи ҶТ дар ҳамкориҳои байналмилалӣ мебошад. Ҳамзамон, ҳифз ва рушди ҳамкориҳо байни мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хадамоти даҳлдори давлатҳои ҳориҷӣ, инчунин дигар шуъбаҳое, ки гардиши ин маддаҳоро назорат мекунанд, аҳамияти фавқулода доранд⁹⁵.

Дар баробари такмил додани қонунгузорӣ оиди мубориза бар зидди ҷинояткорӣ, ҳуди олами ҷиной низ ислоҳ мешавад. Ҕиноятҳое, ки ба саломатии аҳолӣ ва ахлоқи ҷамъиятиҳо ҳалал мерасонанд, аз ҷумла ҷиноятҳо дар соҳаи муомилоти ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ва захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳатари маҳсус доранд. Ин ҷиноятҳо ба саломатии на танҳо як шахси алоҳида, балки гурӯҳҳои назарраси аҳолӣ, дар маҷмуъ амнияти ҷамъиятиҳо таҳди迪 воеӣ доранд⁹⁶.

Солҳои охир дар кишвар тамоюли паҳн шудани навъҳои нави маводи нашъаовари синтетикӣ, ки ба рӯйхати миллии воситаҳои нашъадор, маддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо ворид карда нашудаанд, мушоҳида мешавад. Ин ҳолат метавонад ба пайдоиши намудҳои нави вобастагии нашъамандӣ мусоидат намояд. Бояд ҷораҳои ҳамаҷониба ва мутавозин андешида шаванд, ки на танҳо истеъмоли ғайритибии чунин доруҳоро ба таври назаррас коҳиши дижанд, балки ба ҳароб шудани шабакаҳои молиявӣ, ташкилий ва иттилоотӣ мусоидат кунанд.

Дар ҶТ, инчунин ба гардиши баъзе намудҳои доруҳое, ки асосан ба системаи марказии асаби инсон таъсир мерасонанд, ки онҳо асосан дар

⁹⁴ Ниг.: Карпец И.И. Преступления международного характера. – М., 1979. – С. 168.

⁹⁵ Ниг.: Дворецкий М.Ю., Комиссаров В.С. Современная уголовно-правовая политика в области незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов // Вестник Московского университета. – М.: Изд-во Моск. ун-та. – 2008. – №2. – С. 38.

⁹⁶ Ниг.: Drug and Enforcement Handbook // U.S. Department of Justice Drug Enforcement Administration, 1997. Ch. XIII. – P. 5.

доруҳои хоб мавҷуд мебошанд, дикқати нокифоя дода мешавад – седативҳо, антидепрессантҳо ва ғайра. Ғайр аз ин, мушкилоти ҷавобгарӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ки метавонанд ҳамчун допинг истифода шаванд, ҳалли ҳудро наёфтааст.

Афзоиши гардиши моддаҳои гуногуни саҳттаъсир ва заҳролуд омили содир намудани ҷиноятҳои дигар бо истифода аз ин моддаҳо мегардад, аз ҷумла бо истифода аз чунин моддаҳо доираи васеи одамон, алалхусус ҷавонон ҷалб мегарданд. Дар амал, ин раванд тафтиш, ошкор ва пешгирии ин намуди ҷиноятҳоро мушкилтар мекунад. Дар шароити тамаддуни муосир, ки бо равандҳои ҷаҳонишавӣ ва урбанизатсия хос аст, бояд ба проблемаи солимии аҳолӣ ҳамчун як омили муайянкунандай пешрафти ҷомеа дикқати маҳсус дода шавад. Афзоиши ҷараёни муҳочират, ҷамъ шудани гурӯҳҳои қалони аҳолӣ дар ҷойҳои нисбатан маҳдуд, истифодаи васеи маҳсулоти кимиёвӣ ва доруворӣ дар ҳаёти одамон замина барои паҳншавии заҳролудшавӣ фароҳам меорад ва ба амнияти санитарии давлати Тоҷикистон таҳдид мекунад. Дар ин росто, нақши танзими ҳуқуқии равандҳои марбут ба ҳифзи саломатии аҳолӣ то рафт меафзояд. Мавқei маҳсусро дар ин раванд меъёрҳои қонунгузории ҷиноятӣ ишғол мекунанд, ки ҷавобгариро барои таҷовузҳои ҳатарнок ба саломатии аҳолӣ муқаррар мекунанд.

Хусусиятҳои ҷавобгари ҷиноятӣ барои ҳариду фурӯш ва муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар он аст, ки мазмуни шаклҳои рафтори ҷиноятиро, ки бевосита мағҳуми воқеии ин кирдорро ташкил медиҳанд (истеҳсол, коркард, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё интиқол) дар санадҳои меъёрие муқаррар карда шудаанд, ки хусусияти ҳуқуқии ҷиноятӣ надоранд. Аз ин рӯ, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ бояд тартиби дастрас намудани ин ҳуҷҷатҳоро донанд, онҳоро таҳлил ва бо муқаррароти КҶ ҶТ муқоиса карда тавонанд.

Муомилоти қонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, аз ҷумла маҳсулоти дорувории дорои чунин моддаҳо бо санадҳои сатҳи гуногун танзим карда мешавад – аз қонун то дастурамали муассисаи тиббие, ки дар он муомилоти доруҳои дорои моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд амалӣ карда

мешаванд. Бо мақсади таъмин намудани истифодай дуруст ва яхелай қонунгузорӣ ҳангоми баррасии парвандаҳои чиноятҳои марбут ба моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд Пленуми Суди Олии ҶТ-ро зарур аст, ки оид ба истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодани ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд баъзе тавзехотҳоро коркард намояд.

Омилҳои ҳуқуқӣ. Кафолати эътирофи шахс ва саломатии ӯ ҳамчун арзиши олии иҷтимоӣ, бо меъёрҳои КҔ ҶТ таъмин мегардад. Ҳамзамон, бо назардошти хусусияти бланкетии моддаи баррасишаванда (м. 206 КҔ ҶТ) ишора намудани чунин қонунҳо зарур мебошад: Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Конвенсияи СММ дар бораи моддаҳои психотропии соли 1971⁹⁷, Конвенсияи ягонаи СММ оид ба воситаҳои нашъадори соли 1961⁹⁸, Конвенсияи СММ дар бораи мубориза ба муқобили муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропии соли 1988⁹⁹, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо» аз 10 декабря соли 1999 ва ғайра.

Додани иҷозатномаҳо барои воридоти моддаҳои сахттаъсир барои пешниҳоди минбаъда ба мақомоти салоҳиятдори кишварҳои содиркунандай моддаҳои сахттаъсир ба ҶТ дар асоси қонуни маҳсус амалӣ мегардад.

Ҳамзамон, заминаи муҳимми мубориза бо муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ҳамкориҳои байналмилалиӣ мебошанд, ки ба ҳамкории доимии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хадамоти даҳлдори давлатҳои хориҷӣ алоқаманд аст. Заминаи меъёрие, ки муомилоти моддаҳои сахттаъсир ва заҳролудро ба танзим медарорад, соҳаҳои зиёди ҳаёти ҷамъиятиро фаро мегирад: тиб, дорусозӣ, саноат, варзиш ва ғайра.

⁹⁷ Тоҷикистон ба Конвенсияи мазкур 12 декабря соли 1996 ҳамроҳ шудааст // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 1996, таҳти №24. – М. 401.

⁹⁸ Тоҷикистон ба Конвенсияи мазкур 12 декабря соли 1996 ҳамроҳ шудааст // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 1996, таҳти №24. – М. 402.

⁹⁹ Тоҷикистон ба Конвенсияи мазкур 4 ноябрисоли 1995 ҳамроҳ шудааст // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 1995, таҳти №22. – М. 326.

Ҳамин тавр, таҳлили вобастагии иҷтимоии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд:

- аз ҷиҳати иҷтимоӣ зарурӣ мебошанд, ки он, пеш аз ҳама, ба ҳифзи муносибатҳои ҷамъиятӣ оид ба ҳифзи саломатии аҳолӣ равона гардидаанд;
- ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан барои ин кирдорҳои гайриқонунӣ аз ҷиҳати иҷтимоӣ мувофиқ ва одилона мебошад;
- бо вучуди ин, ба таври мушаххас муқаррар негардидани рӯйхати амалҳое, ки тарафи объективии ин ҷиноятро ташкил медиҳанд, номуайяни то ҳол мавҷудбудаи истилоҳот барои моддаҳои захролуд ё саҳттаъсиркунанда бояд бо таҳrir мувофиқи матни ин модда ислоҳ карда шаванд, то ки самаранокии иҷтимоии онҳоро таъмин намояд. Мағҳуми моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд дар баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, чӣ дар сатҳи миллӣ ва чӣ дар сатҳи байналмилалӣ, дар муқоиса бо мағҳуми нашъамандӣ ва моддаҳои психотропӣ пешбинӣ негардидаанд.

Ба андешаи мо, сиёсати муосири ҳуқуқи ҷиноятӣ, хатари маҳсуси гардиши гайриқонунии моддаҳои нашъадор, психотропӣ ва мастқунандаро муайян карда, ба мушкилоти муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ва риоя накардани қоидаҳои маҳсуси гардиши қонунии онҳо ва таҷхизот барои истеҳсол ва коркарди ин намуди ашёҳо аҳамияти зарурӣ намедиҳад.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи таҳқиқоти масъалаи мазкур ҷунун хулоسابарорӣ намудан мумкин аст:

1. Криминализатсияи муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан аз ҷиҳати иҷтимоӣ зарурӣ мебошанд, ки он пеш ҳама ба ҳифзи муносибатҳои ҷамъиятӣ оид ба ҳифзи саломатии аҳолӣ равона гардидаанд ва ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан барои ин кирдорҳои гайриқонунӣ аз ҷиҳати иҷтимоӣ мувофиқ ва одилона мебошад.

2. Мафхуми моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд дар баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, чӣ дар сатҳи миллӣ ва чӣ дар сатҳи байналмилалӣ, дар муқоиса бо мафхуми нашъамандӣ ва моддаҳои психотропӣ пешбинӣ нагардидаанд. Номуайяни то ҳол мавҷудбудаи истилоҳот вобаста ба моддаҳои заҳролуд ё сахттаъсир бояд бо таҳrir мувофиқи матни ин модда ислоҳ карда шаванд, то ки самарнокии иҷтимоии онҳоро таъмин намоянд.

3. Пешгирий ва мубориза бо муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд пеш аз ҳама ба андешаи мо аз омилҳои зерин вобастагӣ доранд: омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ; омилҳои криминологӣ; омилҳои ҳуқуқӣ.

4. Муомилоти қонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд, аз ҷумла маҳсулоти дорувории дорои чунин моддаҳо бо санадҳои сатҳи гуногун танзим карда мешаванд – аз қонун то дастурамали муассисаҳои тиббие, ки дар он муомилоти доруҳои дорои моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд амалӣ карда мешавад. Бо мақсади таъмин намудани истифодаи дуруст ва якхелай қонунгузорӣ ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятҳои марбут ба моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд Пленуми Суди Олии ҶТ-ро зарур аст, ки оид ба истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодани ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд баъзе тавзехотҳоро коркард намояд.

1.3. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти қаси дигар додан мутобиқи қонунгузории ҷиноятии давлатҳои пасошуравӣ

Таҳлили муқоисавии ҳуқуқии қонунгузории давлатҳои пасошуравӣ нишон медиҳад, ки тавсифи қонунгузории унсурҳои ҷиноятии баррасишаванда дар ин кишварҳо умумияти зиёд дорад. Қисмҳои таркибӣ ва унсурҳои ин ҷиноят монанд шарҳ дода мешаванд. Сабаби асосии чунин ҳолат ҳангоми коркарди Кодексҳои ҷиноятии миллӣ истифода гардидаи санади тавсиявии

чиноятии ИДМ – Кодекси чиноятии моделӣ (минбаъд КҶМ) мебошад, ки 17 феврали соли 1996 қабул шудааст¹⁰⁰.

Чинояти баррасишаванда дар м. 204 Кодекси чиноятии моделӣ – «Муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан» пешбинӣ гардидааст. Диспозитсияи м. 204 Кодекси чиноятии моделӣ бо диспозитсияи м. 206 КҶ ЧТ, ки ҷавобгарии чиноятиро барои муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан муқаррар намудааст, айнан монанд мебошад. Тафовути асосии ин моддаҳо, пеш аз ҳама, дар ҳолатҳои бандубастшавандай чиноятҳо мебошад, ки он дар қ. 2. м. 206 КҶ ЧТ (аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ, такроран) ва қ. 3 м. 206 КҶ ЧТ (аз ҷониби гурӯҳи муташаккил, вобаста ба моддаҳои сахттаъсир ё захролуд ба миқдори калон) ифода мегардад. Қабл аз зикри монандӣ ва тафовутҳои чиноятҳои вобаста ба муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан дар қонунгузории давлатҳои пасошуравӣ, таҳлили унсурҳои чинояти баррасишаванда тибқи Кодекси чиноятии моделӣ, яъне аломатҳои объективӣ ва субъективии чиноятҳои ин гурӯҳ мувофиқи мақсад мебошад.

Мутобиқи Кодекси чиноятии моделӣ, объекти чинояти муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан (м. 204) саломатии аҳолӣ ва тарафи объективии он бошад, аз гайриқонунӣ тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин гайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, иборат аст.

Субъекти чиноят тибқи м. 204 Кодекси чиноятии моделӣ – шахси воқеие мебошанд, ки ҳангоми содир кардани чиноят ба синни 16 расидааст. Тарафи субъективии чинояти мазкур бо қасди бевосита тавсиф мегардад.

---

¹⁰⁰ Ниг.: Модельный Уголовный кодекс для государств – участников СНГ от 17 февраля 1996 года. Статья 240. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-nat-3.htm> (санаси муроҷиат: 13.03.2021).

Тавре, ки қаблан қайд намуда будем, сиёсати ҳуқуқии чиноятӣ дар соҳаи муқовимат ба гардиши ғайриқонунии маводи саҳттаъсир, нашъадор, психотропӣ, захролуд бо конвенсияҳо ва созишномаҳои байналмилалӣ дар ин соҳа муайян карда мешавад. Ҳамзамон, сиёсати ҳуқуқи чиноятии миллии давлатҳои алоҳида низ дорои хусусиятҳои хоси мубориза бар зидди ин намуд чиноятҳоро мебошанд.

Н.А. Қурдатов дуруст қайд менамояд, ки ҳарчанд қонунгузории чиноятии давлатҳои аъзои ИДМ аз КЧМ пайравӣ намуда бошанд ҳам, омӯзиши алоҳидаи онҳо зарур аст. Зоро, имрӯз онҳо субъекти мустакили ҳуқуқи байналмилалӣ буда, дорои қонуни чиноятии худ мебошанд ва таҳлили муқоисавии қонунгузории онҳо метавонад барои бартараф намудани камбудиҳо ва мукаммалгардонии қонуни чиноятии Тоҷикистон асос гардад¹⁰¹.

Бояд қайд намуд, ки меъёрҳои қонунҳои чиноятии собиқ давлатҳои Иттиҳоди Шуравӣ, ки ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролудро пешбинӣ мекунанд аз бисёр ҷиҳатҳо ба Кодекси чиноятии Тоҷикистон шабоҳат доранд. Масалан, м. 275 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Арманистон ҳариду фурӯши ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролудро бо мақсади ба шахси дигар додан чиноят эътироф менамояд. Зикр кардан бамаврид аст, ки вайронқунии қоидаҳои истеҳсол, ҳарид, нигоҳдорӣ, сабт ё интиқол, фиристодани моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд дар моддаи алоҳида қайд карда шудааст (моддаи 276 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Арманистон)⁶⁸.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият ҳатарнокиаш он ба гурӯҳи категорияи чиноятҳои начандон вазнин дохил шуда, барои содир намудани он ҷазо дар намуди маҳрум соҳтан аз озодӣ ба муҳлати то 8 сол пешбинӣ карда шудааст.

Моддаи 333 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Беларус (минбаъд КЧ Беларус) барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд ҷавобгарии чиноятиро пешбинӣ мекунад. Чинояти таҳқиқшаванда аз рӯйи объекти

¹⁰¹ Ниг.: Қурдатов Н.А. Уголовная ответственность за преступления, связанные с банкротством: проблемы теории, практики и законодательства: дисс...канд.юрид.наук.М.,2012 – С. 38.

намудиаш дар боби 29 КЧ Беларус, ки «Чиноятхो ба муқобили саломатии ахолӣ» ном гирифтааст, чой дода шудааст. Аммо, дар номи моддаи зикршуда мақсади кирдori мазкур «бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан» нишон дода нашудааст. Илова бар амалҳои алтернативии ин кирдori ғайриқонунӣ, қисми 1 моддаи 333 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Беларус, инчунин барои тасаруфи ин моддаҳо ҷавобгарии чиноятиро пешбинӣ мекунад. Ғайр аз он, моддаи 334 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Беларус барои вайрон кардани қоидаҳои истеҳсол, харидан, нигоҳдорӣ, баҳисобгирӣ, паҳнкунӣ, интиқол ё фиристодани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки аз беэҳтиёти гум шудаанд, дуздидашудаанд ва ё ба дигар зарари назаррас оварда мерасонад, ҷавобгарии чиноятиро пешбинӣ менамояд¹⁰².

Чинояти мазкур ба категорияи чиноятҳои дараҷаи миёна дохил шуда, барои он ҷазо дар намуди ҷарима, ҳабс, маҳдуд кардани озодӣ, маҳрум кардан аз озодӣ ба муҳлати то панҷ сол (қ.1 м. 333 КЧ), барои қ. 2 м. 333 КЧ Ҷумҳурии Беларус ҷазо дар намуди маҳрум соҳтан аз озодӣ ба муҳлати аз ду то даҳ сол бо ҷарима ё бидуни он муайян шудааст.

Моддаи 240-и Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Озарбойҷон ба монанди моддаи 206 КЧ ҶТ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ҷавобгарии чиноятиро пешбинӣ мекунад. Диспозитсияи ин модда содир намудани амалҳои алтернативиро, ба монанди истеҳсол, коркард, харид ғайриқонунӣ, нигоҳдорӣ, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, инчунин фурӯши ин моддаҳо ва таҷхизот барои истеҳсол ё коркарди онҳоро дар бар мегирад. Инчунин, барои вайрон кардани қоидаҳои муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, агар он ба тасаррӯф аз беэҳтиёти ё зарари ҷиддии дигар оварда расонад, дар моддаи 240.4 Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Озарбойҷон ҷавобгарии чиноятӣ пешбинӣ шудааст¹⁰³.

---

¹⁰² Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 года, №275-З (с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.05.2022 г.). [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30414984&doc_id2=30414984#activate_doc=2&pos=46;-78&pos2=2905;-128 (санаси муроҷиат: 08.05.2022).

¹⁰³ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 года, №787-IQ (с изменениями и дополнениями по состоянию на 26.04.2022). [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ:

Барои ин чиноят чазо дар намуди маҳрум кардан аз озодӣ ба муҳлати то ду сол бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансаби муайян ё машғул шудан ба фаъолияти муайян ба муҳлати то ду сол пешбинӣ шудааст.

Чавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунин моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд дар моддаи 267 Кодекси чиноятини Литва пешбинӣ гардидааст. Чавобгарии чиноятиро барои вайрон намудани қоидаҳо оид ба муомилоти қонунинин моддаҳои нашъадор, психотропӣ, ё заҳролуд, аз ҷумла агар аз беҳҳтиёти содир карда шавад, моддаи алоҳида пешбинӣ менамояд¹⁰⁴.

Таҳлили КҶ Ӯзбекистон нишон медиҳад, ки дар Кодекси чиноятини Ҷумҳурии Ӯзбекистон ду меъёр муомилоти ғайриқонунинин моддаҳои сахттаъсир ва заҳролудро фаро мегирад. Моддаи 251 «Тасаруфи ғайриқонунинин моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд» ва м. 251-1. «Муомилоти ғайриқонунинин моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд», ки дар боби XVII «Чиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъияти» пешбинӣ гардидаанд. Ҷумҳурии Ӯзбекистон таркибҳои зикршуда дар ин боб гувоҳӣ он мебошанд, ки қонунгузор хатари муомилоти ғайриқонунинин чунин моддаҳоро маҳз дар заминаи эҳтимолияти оқибатҳои барои ҷамъият хатарнок баррасӣ менамояд, инчунин ҷавобгарии чиноятӣ барои чунин таркибҳо, ба монанди ғайриқонунӣ нигоҳ доштани маводи радиоактивӣ (м. 252) ё вайрон кардани қоидаҳои коркарди моддаҳои тарканда (м. 250) пешбинӣ гардидаанд.

Қисми 1 м. 251 КҶ Ҷумҳурии Ӯзбекистон¹⁰⁵ барои тасаруфи ғайриқонунинин моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд бо роҳи дуздӣ ё қаллобӣ ҷавобгариро пешбинӣ мекунад, қ. 2 ва 3 моддаи мазкур таркибҳои бандубастшавандаро дар бар мегиранд. Аз ҷумла, дар қ. 2 м. 251 КҶ Ҷумҳурияти Ӯзбекистон таркибҳои бандубастшаванда, ба монанди такроран ё аз ҷониби ретсидивисти хатарнок содир шудан, бо қасди пешакӣ аз ҷониби

---

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353&doc_id2=30420353#activate_doc=2&pos=336100&pos2=2986;-96 (санаси муроҷиат: 04.04.2022).

¹⁰⁴ Уголовный кодекс Литовской Республики [Захираи электроний]. – Манбаи дастрасӣ: <https://www.yakaboo.ua/ugolovnyj-kodeks-litovskoi-respublikи.html> (санаси муроҷиат: 14.12.2021).

¹⁰⁵ Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года, №2012-XII (с изменениями и дополнениями по состоянию на 17.05.2022 г.). [Захираи электроний]. – Манбаи дастрасӣ: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421110&doc_id2=30421110#pos=370;-94&pos2=3028;-98 (санаси муроҷиат: 24.05.2022).

гурӯҳи чиноятӣ; бо роҳи азониҳудкунӣ ё исрофкорӣ, сӯиистифода аз вазифа; бо роҳи горатгарӣ; бо роҳи тамаъҷӯӣ; ва қ. З бошад – бо роҳи роҳзанӣ, дар ҳаҷми калон, аз ҷониби гурӯҳи муташаккил ё ба манфиати он пешбинӣ шудаанд.

Мундариҷаи диспозитсияи моддаи 251-1 КҶ Ӯзбекистон «Муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд» дар фарқият аз м. 206 КҶ ҶТ инҷунин истеҳсол, соҳиб шудан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ё ба ба соҳибияти каси дигар додани таҷхизот барои истеҳсол ё коркарди онҳоро пешбинӣ менамояд.

Таркиби чинояти моддаи 251-1 КҶ Ӯзбекистон аз рӯйи соҳти таркибиаш расмӣ мебошад, яъне чиноят аз лаҳзаи машғул шудан ба фаъолияте, ки дар диспозитсияи ин модда нишон дода шудааст, хотимаёфта дониста мешавад.

Барои таркиби асосии чинояти дар м. 251-1 КҶ Ӯзбекистон пешбинишуда, дар қатори ҷазои маҳрум соҳтан аз озодӣ доираи васеи ҷазоҳои алтернативӣ, ба монанди ҷарима, корҳои ислоҳӣ, маҳдум кардани озодӣ муқаррар шудааст.

Дар қ. 2, 3 м. 251-1 КҶ Ӯзбекистон ҳолатҳои бандубастшавандай чиноят: такроран содир намудани он ё аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ (қ. 2 м. 251-1 КҶ), аз ҷониби гуруҳи муташаккил ё ба миқдори калон (қ. 3 м. 251-1 КҶ) муқаррар шудааст, ки бо ҳолатҳои бандубастшавандай м. 206 КҶ ҶТ монанд мебошанд. Ҷазо барои қ. 2 м. 251-1 КҶ дар намуди маҳрум соҳтан аз озодӣ ба муҳлати аз панҷ то ҳафт сол, барои қ. 3 м. 251-1 КҶ Ӯзбекистон маҳрум соҳтан аз озодӣ ба муҳлати аз панҷ то даҳ сол муқаррар шудааст.

Субъекти чиноят дар ҳамаи чиноятҳо шахси воқеии мукаллаф ва ба синни 16- сола расида буда, тарафи субъективии ин чиноятҳо дар қасди бевосита ифода меёбад. Мақсади чиноят ҳамчун аломати ҳатмӣ дар м. 251-1 КҶ Ӯзбекистон ҳамчун ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ шудааст. Мақсади чиноят барои бандубости онҳо аҳамият надорад.

Қонуни чиноятии Ҷумхурии Туркманистан, ки 12 июня соли 1997 қабул шудааст¹⁰⁶, дар м. 302, ки муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ном дорад, барои ғайриқонунӣ тайёр, коркард, соҳиб шудан, нигоҳдорӣ, интиқол ё фиристодан ба соҳибияти каси дигар додан, инчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, ҷавобгарии чиноятиро муқаррар намудааст. Аз рӯйи таркиб ин чиноят бо м. 206 КҔ ҔТ айнан якхела буда, зарурати ба таври муфассал шарҳ доданро талаб намекунад. Барои ин кирдор ҷазо дар намуди корҳои ислоҳӣ, маҳрум кардан аз озодӣ ба муҳлати то панҷ сол муайян шудааст.

Моддаи 292 КҔ Ҕумхурии Қирғизистон¹⁰⁷ низ аз бисёр ҷиҳат, аз ҷумла аз рӯйи соҳтор ва мундариҷа ба моддаи 206 КҔ ҔТ шабеҳ аст. Аммо, ба назари мо он тамоюлҳои рушди қонунгузорӣ дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд бо назардошти таҷрибаи ҷаҳониро низ дар бар мегирад. Дар тафовут аз КҔ ҔТ, КҔ Ҕумхурии Қирғизистон моддаи алоҳидаро дарро бар мегирад, ки тибқи он ҷавобгарии чиноятиро барои гардиши ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд бешбинӣ менамояд, ки дар он мақсади ба соҳибияти каси дигар пешбинӣ нагардидааст (м. 293 КҔ Ҕумхурии Қирғизистон).

Меъёрҳое, ки ҷавобгарии чиноятиро барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд пешбинӣ менамоянд (м.м. 292-293) дар боби 37-и Кодекси чиноятии Ҷумхурии Қирғизистон – «Чиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ» пешбинӣ шудааст. Моддаи 292 КҔ Ҕумхурии Қирғизистон, ки ҷавобгариро барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд муқаррар месозад, ба м. 206 КҔ ҔТ монандӣ дорад. Фарқият танҳо дар он аст, ки м. 292 КҔ Ҕумхурии Қирғизистон ҷавобгариро, инчунин барои муомилоти ғайриқонунии таҷҳизот барои тайёр ё коркарди моддаҳои мазкур истифодашаванда низ муқаррар менамояд.

¹⁰⁶ Уголовный кодекс Туркменистана [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://minjust.gov.tm/mmerkezi/doc_view.php?doc_id=8091 (санаи муроҷиат: 19. 10. 2022).

¹⁰⁷ Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года, №127 (с изм. и доп. по сост. на 18 января 2022г., №4.). [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309> (санаи муроҷиат: 19. 10. 2022).

Хусияти дигари КЧ Ҷумхурии Қирғизистон, аз он иборат аст, ки дар моддаи алоҳида (м. 293 КЧ) барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, яъне қасдан ё аз беэҳтиётӣ вайрон намудани қоидаҳои истеҳсол, соҳиб шудан, нигоҳдошт, баҳисобгирий, додан, кашонидан ё интиқол додани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, агар он боиси тасарруфи онҳо ё расонидани зарари ҷиддӣ шуда бошад, ҷавобгариро пешбинӣ намудааст. Моддаи мазкури КЧ Ҷумхурии Қирғизистон бо қ. 2 м. 206¹ КЧ ҔТ шабоҳад дорад. Вале, дар м. 293 КЧ Қирғизистон дар фарқият аз м. 206¹ КЧ ҔТ тарафи субъективии ҷиноят мушаххасан дар шакли қасд ё беэҳтиётӣ нишон дода шудааст.

Барои муомилоти ғайриқонунӣ бо моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд КЧ Қирғизистон ҷазоро дар намуди ҷарима ё маҳрум соҳтан аз озодӣ ба муҳлати то панҷ сол, ҳангоми ҷой доштани ҳолатҳои вазнинкунанд ба муҳлати аз панҷ то ҳашт сол маҳрум соҳтан аз озодиро муқаррар намудааст.

Дар Кодекси ҷиноятии ФР, ки 24 май қабул ва аз 5 июни соли 1996 ба қувваи амал даромадааст¹⁰⁸, м. 234, ки ҷавобгариро барои муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ мекунад, дар боби 25 «Ҕиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ ва аҳлоқи ҷамъиятий» пешбинӣ гардидааст. Мазмуни моддаи 206 КЧ ҔТ ва 234 КЧ ФР монанд мебошанд, қ.к. 2 ва 3 КЧ ҔТ ва КЧ ФР таркибҳои бандубастшавандай якхела доранд. Вале, муқаррароти дар таркиби ҷинояти қ. 2 м. 206¹ КЧ ҔТ пешбiniшуда, на дар моддаи алоҳида, балки дар қисми алоҳида, яъне қ. 4 м. 234 КЧ ФР мустаҳкам шудааст.

Ба андешаи мо, дар моддаи алоҳида пешбинӣ шудани муносибати ғайриқонунӣ бо моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бештар асоснок аст, зоро дараҷаи ба ҷамъият ҳатарнокии «муомилот» ва «муносибат» бо моддаҳои мазкур гуногун мебошанд.

---

¹⁰⁸ Уголовный Кодекс Российской Федерации. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (санаи муроҷиат: 19. 05. 2022).

Бояд зикр намуд, ки дар м. 206¹ КҖ ҆ЧТ сухан на дар бораи «муомилот», балки «муносибат» бо предметҳои дар он зикршуда меравад.

Бинобар он, бештар асоснок мебуд, агар дар номи м. 206¹ КҖ ҆ЧТ калимаи «муомилот» бо калимаи «муносибат» иваз карда мешуд.

Барои таркиби асосии м. 234 КҖ ҆ФР дар фарқият аз санксияи м. 206 КҖ ҆ЧТ доираи васеи ҷазоҳои алтернативӣ: ҷарима, корҳои ислоҳӣ, корҳои ҳатмиӯ ё маҳдуд кардани озодӣ пешбинӣ шудааст. Ҕазои маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати то се сол муайян шудааст. Ҳангоми ҷой доштани ҳолатҳои маҳсусан вазнинқунанда ҷазо дар намуди ҷарима ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати то ҳашт сол пешбинӣ мешавад.

Дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қазоқистон¹⁰⁹ дар м. 301 ҷавобгарӣ барои муомилоти ғайриқонунӣ моддаҳои заҳролуд, инчунин воситаҳо, таҷҳизотҳо, ки барои тайёр кардан ё коркарди воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ, ҳаммонанди онҳо ё моддаҳои заҳролуд истифодашаванда муқаррар шудааст. Моддаи мазкур ду таркиби мустақили ҷиноятро мустаҳкам намудааст. Дар қ. 1 м. 301 КҖ ҆Қазоқистон таркиби ҷиноятӣ муомилоти ғайриқонунӣ бо моддаҳои заҳролуд чунин муайян шудааст: ғайриқонунӣ тайёр кардан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсадҳои ба соҳибияти каси дигар додан, инчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, ҳаммонанди онҳо ё таҷҳизотҳо барои истеҳсол ё коркарди онҳо.

Чӣ тавре ба назар мерасад, қонунгузории ҷиноятии Қазоқистон дар қ. 1 м. 301 ба доираи предметҳои ҷинояти мазкур дар фарқият аз м. 206 КҖ ҆ЧТ ба ғайр аз моддаҳои заҳролуд, инчунин таҷҳизоти барои истеҳсол ё коркарди онҳо зарур бударо низ дохил намудааст.

Ғайр аз ин дар фарқият аз м. 206 КҖ ҆ЧТ дар қ. 1 м. 301 КҖ ҆Қазоқистон мағҳуми моддаҳои саҳттаъсир ҷой надорад.

---

¹⁰⁹ Уголовный кодекс Республики Казахстан. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://continent-online.com>. (санаси муроҷиат: 04.06.2021).

Дар қ. 2 м. 301 КЧ Қазоқистон чавобгары барои: ғайриқонунй тайёр кардан, коркард, сохиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсадҳои ба сохибияти каси дигар додан, инчунин ғайриқонунй ба сохибияти каси дигар додани моддаҳо, ҳаммонанди онҳо, ё таҷхизотҳо барои истеҳсол ё коркарди воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ, ҳаммонанди онҳо муқаррар шудааст.

Ба сифати ҳолатҳои вазнинкунандаи чиноятҳои мазкур дар қ.қ. 3 ва 4 м. 301 КЧ Қазоқистон чунин ҳолатҳои зерин номбар шудааст: бо истифода аз мақоми хизматӣ, аз тарафи гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ, якчандкарата содир намудани чиноят, бо истифода аз захираҳои электрониву иттиллоотӣ (қ. 3 м. 301 КЧ), аз ҷониби гуруҳи чиноятӣ (қ. 4 м. 301 КЧ Қазоқистон).

КЧ Қазоқистон барои муомилоти ғайриқонунй бо моддаҳои заҳролуд (м. 301 КЧ) танҳо ҷазоро дар намуди маҳрум соҳтан аз озодӣ муқаррар соҳтааст, ки барои таркиби асосии чинояти мазкур ба муҳлати то панҷ сол, ҳангоми мавҷуд будани ҳолатҳои вазнинкунанда аз се то ҳафт сол (қ. 2 м. 301 КЧ), аз ҳафт то даҳ сол (қ. 3 м. 301 КЧ) ва аз даҳ то понздаҳ солро (қ. 4 м. 301 КЧ) ташкил медиҳад.

Тафовути қоидаҳои ҷавобгарӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаксир ва заҳролуд мутобикии Кодекси чиноятии Украина¹¹⁰ (минбаъд – КЧ Украина), хусусиятҳои хоси худро дорад. Дар Кодекси чиноятии Украина чинояти марбут ба муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттасир ва заҳролуд дар м. 321 пешбинӣ гардидааст, ки дар фасли XIII «Чиноятҳо дар соҳаи муомилоти воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ, ҳаммонанди онҳо ё прекурсорҳо ва дигар чиноятҳо бар зидди саломатии ахолӣ» ҷойгир шудааст¹¹¹. Моддаи 321 Кодекси чиноятии Украина

¹¹⁰ Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 года, №2341-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 14.04.2022 г.). [Захираи электронӣ]. – Манбай дастрасӣ: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30418109&doc_id2=30418109#activate_doc=2&pos=4884&pos2=2736;-95 (санаси муроҷиат: 19.05.2022).

¹¹¹ Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 года, №2341-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 14.04.2022 г.). [Захираи электронӣ]. – Манбай дастрасӣ:

«Истеҳсолоти ғайриқонунӣ, тайёр кардан, соҳиб шудан, интиқол додан, фиристодан, нигоҳдорӣ бо мақсади ба соҳибияти шахси дигар додан ё ба соҳибияти шахси дигар додани моддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсир ё дорувириҳои заҳролуд ё саҳттаъсир» аз панҷ қисмат иборат мебошад.

Тарафи объективии ин чиноят дар истеҳсоли ғайриқонунӣ, тайёр кардан, соҳиб шудан, интиқол додан, фиристодан, нигоҳдорӣ бо мақсади ба соҳибияти шахси дигар додан ё ба соҳибияти шахси дигар додани моддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсир ё дорувириҳои заҳролуд ё саҳттаъсир бе иҷозати маҳсус ифода мегардад. Таркиби чиноят расмӣ мебошад.

Дар қ. 2 м. 321 бошад, ҷавобгарӣ барои вайрон намудани қоидаҳои истеҳсол, тайёр кардан, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, додан, баҳисобгириӣ, интиқол додан, фиристодани моддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсир, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ ё ҳаммонанди онҳо ҳисоб намешаванд ё воситаҳои дорувории саҳттаъсир муқаррар шудааст, ки бо таркиби чинояти дар м. 206¹ КҶ ҶТ пешбинишуда шабоҳат дорад. Фарқият дар он аст, ки қ. 2 м. 321 КҶ Украина бевосита ба субъекти маҳсуси ин чиноят ишора наменамояд. Ғайр аз ин, тассарруф гардидан предметҳои мазкур ба сифати оқибатҳои м. 321 КҶ Украина нишон дода нашудааст.

Барои таркиби асосии чинояти мазкур ҷазо дар намуди ҷарима ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати то се сол муайян шудааст.

Дар қ.к. 3, 4 м. 321 КҶ Украина чунин ҳолатҳои вазнинкунандай чинояти мазкур муайян шудааст: ҳарактаҳои дар қ.к. 1, 2 м. 321 КҶ агар такроран, аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё ба миқдори калон (қ. 3 м. 321 КҶ Украина), аз ҷониби гурӯҳи муташаккил ё ба миқдори маҳсусан калон содир шуда бошад (қ. 4 м. 321 КҶ Украина). Ҕазо барои қ. 2 м. 321 КҶ дар намуди ҷарима ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати то се сол, қ. 3 м. 321 КҶ маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз се то панҷ сол, барои қ. 4 м. 321 маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз панҷ то даҳ сол муайян шудааст.

---

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30418109&doc_id2=30418109#activate_doc=2&pos=4884&pos2=2736;-95 (санаси муроҷиат: 19.05.2022).

Аз ҳолатҳои вазнинкунандаи дар м. 321 КҔ Украина муқарраршуда, ба миқдори маҳсусан қалон содир шудани чинояти мазкур ҳамчун аломати вазнинкунанда дар м. 206 КҔ ҔТ пешбинӣ нашудааст, ки ба андешаи мо ин аз нигоҳи принсипи фарқгузории ҷавобгарии чиноятӣ асоснок ба ҳисоб намеравад.

Бинобар он, асоснок мебуд, агар чунин ҳолати вазнинкунанда, ба монанди ба миқдори маҳсусан қалон содир шудани муомилоти ғайриқонунӣ бо моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд дар қ. 3 м. 206 КҔ ҔТ низ мустаҳакам карда мешуд.

Дар тафовут аз м. 206 КҔ ҔТ қ. 5 м. 321 КҔ Украина ҳолати аз ҷавобгарии чиноятӣ озод гардиданро пешбинӣ менамояд. Ба ҳамин монанд дар моддаи баррасиshawанда пешбинӣ намудани ҳолати аз ҷавобгарии чиноятӣ озод намудан дар эзоҳи м. 206 КҔ ҔТ дар таҳрири зерин мувофиқи мақсад мебошад: «*Шахсе, ки моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд бо ихтиёри худ месупорад, агар дар ҳаракати ў дигар таркиби чиноят мавҷуд набошад, аз ҷавобгарии чиноятӣ барои гайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан озод карда мешавад*».

Файр аз ин, ҷолиби диққат м. 323-и Кодекси чиноятии Украина мебошад, ки ҷавобгариро барои моил намудани ноболигон ба истифодаи допинг пешбинӣ менамояд. Моддаи мазкур аз чор қисм иборат буда, дар қ. 1 ҷавобгарӣ барои моил соҳтани ноболиг ба истифодаи допинг муқаррар шудааст. Дар қ.қ. 2, 3, 4 м. 323 КҔ Украина ҳолатҳои вазнинкунандаи ин чиноят мустаҳакам шудаанд: содир шудани чунин ҳаракатҳо аз ҷониби падар, модар, падарандар, модарандар, васӣ, парастор ё шахсе, ки ба зиммай ўӯҳдардории тарбияи ҷабрдида гузошта шудааст ё мураббии ў ё такроран (қ. 2 м. 323 КҔ), агар нисбати ду ва ё зиёда шахсон ё бо расонидани зарар ба саломатии ҷабрдида вобаста бошад (қ. 3 м. 321 КҔ), агар боиси зарари ҷиддӣ ба саломатии ҷабрдида ё дигар оқибатҳои вазнин шуда бошад (қ. 4 м. 321 КҔ).

Украина). Дар эзоҳи моддаи мазкур мағҳуми допинг оварда шудааст, ки мутобиқи он допинг ин восита ё усулҳое мебошад, ки ба номгӯйи манъшуdae Кодекси зиддидопингии ҳаракати Олимпӣ дохил мебошад.

Қонунгузории чиноятии ҶТ чунин меъёрро пешбинӣ намекунад. Тибқи қонунгузории чиноятии Тоҷикистон допинг танҳо дар он ҳолат аз ҷиҳати иҷтимоӣ ҳатарнок эътироф мегардад, ки агар онҳо ба ягон категорияи моддаҳои саҳттаъсири аз тарафи давлат назоратшавандა дохил карда шавад (маводи нашъадор, психотропӣ ё ҳаммонанди онҳо, саҳттаъсири, заҳролуд).

Қонунгузории чиноятии Ҷумҳурии Молдова (минбаъд – КҔ Молдова)¹¹² ҷавобгарии чиноятиро барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсири ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ намекунад.

Кодекси пенитенсиарии Эстония бевосита ҷавобгарии чиноятиро барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсири муқаррар насоҳтааст. Вале дар фарқият аз қонунгузории чиноятҳои давлаҳои таҳлилшуда ва КҔ ҶТ қонунгузории Эстония дар фасли алоҳида (фасли 3) ҷавобгариро барои кирдорҳои гунаҳкоронаи бо воситаҳои доруворӣ ва допинг марбутида пешбинӣ намудааст.

Дар м. 195 Кодекси пенитенсиарии Эстония таркиби чинояти бо допинг алоқамандбуда муқаррар шудааст, ки мувофиқи он «таъин кардани воситаҳо ё усулҳои дар «Конвенсияи байналмиллалии мубориза бо допинг дар варзиш» ба сифати допинг эътирофшаванд, моил кардан ба истифода ё додани чунин воситаҳо ё ёрӣ барои истифодаи чунин воситаҳо ё усулҳо, инчунин бурда расонидани воситаҳо тавассути сарҳади давлатӣ бо мақсади истифодаи он ҳамчун допинг, ё истеҳсол, тайёр, фуруши он, миёнаравӣ дар фуруш ё соҳиб шудан бо мақсади супоридан»¹¹³ ҳамчун чиноят эътироф мешавад.

---

¹¹² Уголовный кодекс Республика Молдова. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: https://www.legislationline.org/download/id/8276/file/Moldova_CC_2002_am2018_ru.pdf (санаи муроҷиат: 19.10.2020).

¹¹³ Пенитенциарный кодекс Эстонии. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://docs.yandex.ru/docs/view?tm=1655793090&tld=ru&lang=ru&name=ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС%202020.07.2020.pdf&text> (санаи муроҷиат: 19.10.2021).

Кодекси чиноятии Латвия (моддаи 248 Кодекси чиноятии Латвия) چавобгариро барои истехсол, харид, нигоҳдорӣ, фурӯш ё интиқол додани моддаҳои заҳролуд ва саҳттаъсир пешбинӣ менамояд¹¹⁴.

Ҳамин тавр, бояд қайд намуд, ки меъёрҳои қонунҳои чиноятии аксари кишварҳои собиқ Иттиҳоди Шуравӣ چавобгари чиноятиро барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд пешбинӣ намуда, дар умум ба моддаи 206 КҶ ҶТ монандӣ доранд. Тафовути асосӣ аз 206 КҶ ҶТ дар он аст, ки дар аксарияти онҳо вайрон кардани қоидаҳои муомилоти қонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ҳамчун кирдори мустакили ғайриқонунӣ эътироф мегардад, ки ба назари мо ин дуруст аст.

Мавриди зикр аст, ки дар баъзе кишварҳо ба муомилоти ғайриқонуни маводи муҳаддир ва маддаҳои психотропӣ аҳамияти қалон дода мешавад ва мушкилотҳои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва ё заҳролуд барои мақсадҳои ба соҳибияти шахси дигар додан, сарфи назар карда мешавад.

Мушкилоти муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд барои мақсадҳои ба соҳибияти каси дигар додан, ки ба саломатии аҳолӣ таҳди迪 ҷиддӣ дорад, дар баъзе ҳолатҳо ба инобат гирифта намешавад. Дар баъзе кишварҳо, ба ғайр аз چавобгари чиноятӣ барои гардиши ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, барои ҳариду фурӯши ғайриқонуни таҷхизот барои истехсол ё коркарди ин маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд چавобгари чиноятӣ вучуд дорад.

Ба андешаи мо масъалаи тақсимоти چавобгарӣ барои муомилоти ғайриқонунӣ ва вайрон кардани қоидаҳои гардиши қонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан истифодаи таҷрибаи мусбати дигар кишварҳо ҳангоми баррасии қоидаҳо оид ба муқаррар намудани چавобгари чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонуни

---

¹¹⁴ Уголовный кодекс Латвии / Науч. ред. А.И. Лукашова и Э.А. Саркисовой. – СПб: Юридический центр Пресс, 2005. – С.237.

моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, мувофиқи мақсад мебошад.

Заминаи ҳукуқии мубориза ба муқобили муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро ҳамкориҳои байнидавлатӣ ташкил медиҳанд, ки ба ҳамкории доимии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хадамоти даҳлдори кишварҳои хориҷӣ, инчунин дигар мақомоте, ки гардиши ин моддаҳоро назорат меқунанд, асос ёфтааст. Заминаи меъёрие, ки гардиши моддаҳои сахттаъсир ва захролудро ба танзим медарорад, бисёр соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятро фаро мегирад: тиб, дорусозӣ, саноат, варзиш ва ғайра. Масъалаҳои таҳлил ва шарҳи мағҳумҳои моддаҳои сахттаъсир ва захролуд дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ чӣ дар сатҳи миллӣ ва чӣ дар сатҳи байналмилаӣ дар муқоиса бо мағҳуми маводи мухаддир ва моддаҳои психотропӣ дуюмдарача буда, баъзан умуман шарҳ дода намешаванд.

Меъёрҳои марбут ба танзими ҳукуқии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои гардиши ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд қариб дар тамоми кодексҳои ҷиноятӣ дар боби ҷиноятҳои зидди саломатии аҳолӣ ва аҳлоқи ҷамъиятӣ ҷойгир шудаанд.

Дар қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон, Федератсияи Россия ва ғ. онҳо дар як боб бо меъёрҳои муқаррарқунандаи ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкуниҳо дар соҳаи бехатарии доруҳо, маҳсулоти ҳӯроквории терапевтӣ ва профилактикӣ ва иловаҳои ҳӯрокворӣ ҷойгир карда шудаанд, ки ин муносибати амиқтарро ба дарки нишонаҳои мавзуи ин ҷиноятҳо нишон медиҳад.

Ҳамин тавр, ба ақидаи мо такмили меъёрҳои мавҷудаи Кодекси ҷиноятии ҶТ бо роҳи ворид кардани алломатҳои бандубастшаванда, ба монанди қонунгузории мамлакатҳои хориҷӣ, аз қабили субъекти маҳсуси ҷиноят, миқдори маҳсусан қалони моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ҳолатҳои озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ дар ҳолати ихтиёран супоридани моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ва мусоидат дар ошкорнамоии ҷиноят,

инчунин пешбини намудани ҷавобгарии чиноятӣ барои тасаруфи моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд мувоғиқи мақсад мебошад.

Ба андешаи мо қонунгузорӣ дар бораи муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар давлатҳои пасошуравӣ дар оянда метавонад дар самти зерин таҷдид карда шавад: мавҷудияти рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, сарғи назар аз мавҷудияти ҷиҳатҳои мусбат, инчунин нуқсонҳои назаррас доранд, пеш аз ҳама, дар он, ки танҳо як рӯйхат наметавонад тамоми намудҳои моддаҳоро инъикос кунад, ки гардиши ғайриқонуни онҳо ба саломатии аҳолӣ хатар дорад.

Тавре ки таҷрибаи қонунгузорони давлатҳои пешрафта нишон медиҳад, фарогирии пурраи тамоми ҷанбаҳои моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд барои пешгирии гардиши ғайриқонуни онҳо, тақсимоти категорияҳои дигари маҳсулоти саноати химия, ҳӯрокворӣ, дорусозӣ, ки мустақиман ё ғайримустақим ба саломатии инсон таъсир мерасонанд, таҳияи қоидаҳои гардиши ин моддаҳо ва ҳолатҳои муомилоти онҳо, инчунин ҷораҳо оид ба назорати гардиши чунин моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ки дар робита ба ин муайян намудани равишҳои мавҷуда оид ба таърифи моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ҳамчун предмети чиноят метавонад барои мақоми қонунгузор ва кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҳам манфиати назариявӣ ва ҳам амалӣ дошта бошад.

Ҳамин тавр, таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории чиноятии давлатҳои пасошуравиро ҷамъбаст намуда, натиҷаи онро чунин пешниҳод менамоем:

1. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқӣ нишон медиҳад, ки ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ҳамчун таркиби алоҳида дар аксарияти қонунҳои чиноятии давлатҳои пасошуравӣ муқаррар карда шудааст ва ҳамон тавр номгузорӣ карда шудаанд (Кодексҳои чиноятии Федератсияи Россия, Ҷумҳуриҳои Қирғизистон, Туркманистон, Қазоқистон, Арманистон, Озорбойҷон, Ӯзбекистон, Беларус), ҳамзамон вобаста ба аломатҳои таркиби

чинояти таҳқиқшавандада ва аломатҳои бандубастшавандада ин чиноят тафовутҳо мавҷуд мебошанд.

2. Чинояти муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ба як гурӯҳи чиноятҳо «Чиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ» дохил мешаванд (КҶ ФР, Ҷумҳурии Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон). Аммо, дар КҶ Ӯзбекистон таркиби чинояти мазкур дар боби «Чиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятӣ», инчунин дар КҶ Озарбойҷон бошад, дар боби «Чиноятҳои бо муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашаъадор ё моддаҳои психотропӣ алоқаманд» мустаҳакам шудааст.

3. Тарафи объективии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан дар маҷмуъ мутобики қонунгузории чинояти давлатҳои пасошуравӣ дар кирдорҳои зерин зоҳир мегардад: ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан. Ҳаракатҳои номбаршуда барои эътирофи кирдор ҳамчун чиноят бояд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан содир шаванд.

4. Таҷрибаи мусбати қонуни чиноятии Украинаро ба инобат гирифта, ба моддаи 206 КҶ ҶТ илова намудани эзоҳ дар таҳрири зерин мувофиқи мақсад мебошад: «*Шахсе, ки моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашаъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд бо ихтиёри худ месупорад, агар дар ҳаракати ў таркиби дигар чиноят мавҷуд набошад, аз ҷавобгарии чиноятӣ барои ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд озод карда мешавад*».

5. Дар қонунгузории чинояти давлатҳои пасошуравӣ ҷазои асосие, ки барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ гардидааст, ҷарима ё маҳрум кардан аз озодӣ мебошад. Дар баробари ин, ҷазои ҷарима (КҶ Беларус, Украина, Қирғизистон, Ӯзбекистон); корҳои ислоҳӣ (КҶ Ӯзбекистон, ФР,

Туркманистан); маҳрум сохтан аз озодӣ бо ҷарима ва ё бе ҷарима (КҶ Белорус) низ пешбинӣ карда мешавад. Дар КҶ Қазоқистон барои муомилоти гайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд танҳо ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ муқаррар шудааст.

6. Муҳлати маҳрум сохтан аз озодӣ барои ҳолатҳои бандубастшавандай муомилоти гайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан мутобики қонунгузории ҷиноятии давлатҳои пасошуравӣ гуногун аст. Масалан, КҶ Ӯзбекистон ва Беларус то даҳ сол, КҶ Россия то ҳашт сол муҳлати маҳрум сохтан аз озодӣ барои ҳолатҳои бандубастшавандай муомилоти гайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ менамоянд. Мутаносибан КҶ ҶТ, ки барои муомилоти гайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан то даҳ сол маҳрум кардан аз озодиро муқаррар намудааст.

7. Ҳолатҳои вазнинкунандай муомилоти гайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ба монади сӯйистифода аз ваколат (КҶ Ӯзбекистон), миқдори маҳсусан калон (КҶ Украина) вобаста ба фарқгузории ҷавобгарии ҷиноятӣ асоснок мебуд, агар дар м. 206 КҶ ҶТ низ ҳамчун ҳолати вазнинкунандай ҷавобгарӣ муқаррар карда мешуданд.

8. Қонунгузории ҷиноятии баъзе аз давлатҳои пасошуравӣ ба монанди Украина ва Эстония ҷавобгарии ҷиноятиро барои истифода намудани допинг муқаррар месозанд, ки чунин таҷриба мумкин аст, барои такмил додани КҶ ҶТ истифода шаванд.

Боби 2. Тахлили ҳуқуқии чинояти муюмилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

2.1. Объект ва предмети муюмилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

Қонунгузор мафҳуми «таркиби чиноят»-ро муайян накардааст, гарчанде ки ин истилоҳ ҳам дар моддаҳои қисми умумӣ ва ҳам маҳсуси Кодекси чинояти ҶТ истифода мегардад. Бори аввал дар таърихи ҳуқуқ истилоҳи «таркиби чиноят» аз ҷониби Проспер Фаринаси (дар соли 1581) ба назарияи илми ҳуқуқи чиноятӣ ворид гардид. Ҳамин тавр, дар асрҳои XV–XVII, таркиби чиноят ҳамчун маҷмуи далелҳои мустақим ва ғайримустақим, ки аз содир шудани чиноят, аз ҷониби шаҳс гувоҳӣ медиҳад ва дар натиҷа заминай зарурӣ ва кофӣ барои ба ҷавобгарии чиноятӣ кашидани чинояткор мегарданд, муайян карда шудааст¹¹⁵.

Ҳангоми омӯзиши ягон аломати таркиби чиноят бояд дар назар дошт, ки байни тамоми аломатҳои таркиби чиноят робитаи наздик ҷой дорад. Ҳар як аломатҳои таркиби чиноят танҳо дар маҷмуъ дар якҷоягӣ бо дигар аломатҳо таркиби чиноятро ташкил медиҳанд. Усули таҳлили ҷудогонаи ҳар як унсури таркиби чинояти дар назарияи ҳуқуқи чиноятӣ истифодашаванд, барои амиқтар муайян кардани ин нишонаҳо ва дар баробари ин худи таркиби чиноят дар маҷмуъ зарур аст. Усули мазкур бо ягонагии тамоми аломатҳои таркиби чиноят асос ёфтааст¹¹⁶.

Дар илми ҳуқуқи чиноятӣ, таърифи мафҳуми таркиби чиноят ҳамчун маҷмуи аломатҳои объективӣ ва субъективие маънидод карда мешавад, ки аз тарафи қонуни чиноятӣ муқаррар карда шуда, кирдори ба ҷамъият ҳатарнокро ҳамчун чинояти мушаххас тавсиф медиҳад¹¹⁷.

¹¹⁵ Ниг.: Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И. Камолов З.А., Холиқзода Ш.Л., Зокиров З.Х., Зиёбоева М.Н. Ҳуқуқи чиноят: қисми умумӣ / Нашри 4-ум, такмилдодашуда. – Душанбе, 2019. – С. 68.

¹¹⁶ Ниг.: Гельфер М.А. Состав преступления: лекция / Всесоюзный юридический заочный ин-т. – Москва, 1960. – 21 с

¹¹⁷ Ниг.: Ҳуқуқи чиноятӣ (Қисми умумӣ). Китоби дарстӣ. Зери таҳрири Ҳуқуқшиноси шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, н.и.ҳ., дотс. Ҳ.С. Салимов ва н.и.ҳ., дотс. Н.А. Ғаффорова. – Душанбе, 2010. – С.80; Уголовное право. В 2 т. Общая часть: учебник для академического бакалавриата / Отв.ред. А.В. Наумов, А.Г. Кибальник. – М., 2019. – С. 66.

Дар илми ҳуқуқи чиноятӣ сохти таркибии ҳар як чиноят аз чор унсури асосӣ: объект, тарафи объективӣ, субъект ва тарафи субъективии чиноят иборат мебошад¹¹⁸.

Объекти чиноят муносибатҳои ҷамъиятие мебошанд, ки бо қонуни чиноятӣ ҳифз гардида, ба онҳо чиноят таҷовуз менамояд¹¹⁹. Ба баҳсҳо оид ба мазмуни объекти чиноят ҳамроҳ нагардида, дар доираи таҳқиқоти мазкур мағҳуме ба роҳбарӣ мегирим, ки тибқи он объекти чиноят маҷмуи муносибатҳои ҷамъиятие мебошанд, ки бо қонуни чиноятӣ ҳифз шуда, ба муқобили онҳо таҷовузи чиноятӣ равона шудааст¹²⁰. Зоро чиноят ҳама вакт ба муносибатҳои ҷамъиятий таҷовуз менамояд ва ба халалдор соҳтан, тағиیر додан ва аз байн бурдани муносибатҳои ҷамъиятий равона гардидааст.

Ҳалли дурусти масъалаи объекти чиноят аҳамияти қалони назариявӣ ва амалий дорад, зоро маҳз ба воситай объект моҳияти иҷтимоии чиноят муайян карда мешавад. Объекти чиноят барои фаҳмидани ҳуди мағҳуми чиноят муҳим аст, зоро он ба мундариҷаи аломатҳои объективӣ ва субъективии чиноят низ таъсир мерасонад ва барои муайян намудани оқибатҳои ба ҷамъият ҳатарнок ва татбиқи бандубости дурусти кирдор зарур мебошанд. Аз ин рӯ, проблемаи объекти чиноят дар илми ҳуқуқи чиноятӣ яке аз мавзууҳои асосӣ ба шумор меравад.

Вобаста ба дараҷаи умумияти муносибатҳои ҷамъиятии бо қонуни чиноятӣ ҳифзшаванд, ҳама объектҳои чиноятиро аз рӯйи самти вертикалий ба чор намуд чудо месозанд: объекти умумӣ, хелӣ, намудӣ ва бевосита¹²¹.

Объекти умумии чиноятҳо дар қ. 1 м. 2 КҶ ҶТ муайян карда шудааст, ки тибқи он таҳти ҳифзи ҳуқуқи чиноятӣ ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, амнияти ҷамъиятий ва саломатии аҳолӣ, муҳити зист, тартиботи ҷамъиятий ва ахлоқ, моликият, ҳимояи сохти конституционӣ ва амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таҷовузи чиноятӣ, таъмини сулҳ ва амнияти башарият,

¹¹⁸ Ниг.: Кудратов Н.А Ҷиноятҳо ба муқобили ҳуқуқ ва озодиҳои конституционии инсон ва шаҳрванд. – Душанбе, 2013 – С. 16.

¹¹⁹ Ниг.: Федоров М.И. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву // Ученые записки Пермского университета. Т. XI. Вып.4. Кн.: 2. – Пермь, 1957. – С. 180–194; Кудрявцев В.Н. К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления. // Советское государство и право. – 1951. – №8; – С. 5–8.

¹²⁰ Ниг.: Сафарзода А.И. Уголовно-правовая охрана предпринимательской деятельности в Республики Таджикистан. – Душанбе, 2018. – С. 112.

¹²¹ Ниг.: Уголовное право. Общая часть. / Отв.ред. А.Н. Тарбагаев. – М., 2016. – С. 105.

тарбияи шаҳрвандон дар руҳияи риояи Конститутсия ва қонунҳои чумхурӣ, инчунин пешгирии чиноятҳо қарор доранд. Ҳамин тавр, дар м. 2 КҶ ҶТ номгӯйи муносибатҳои ҷамъиятие зикр шудаанд, ки ба сифати объекти умумии ҳифзи қонуни чиноятӣ ба ҳисоб мераванд.

Зери мағҳуми объекти хелӣ гурӯҳи якхелаи муносибатҳои ҷамъиятии бо қонуни чиноятӣ аз таҷовузҳои чиноятӣ ҳифзшаванд, фаҳмида мешаванд. Дар КҶ ҶТ вобаста ба объекти хелӣ фаслҳо номгузорӣ шудаанд, яъне ба объекти хелӣ номгузории фаслҳои КҶ мувофиқат менамоянд¹²².

Моддаи 206 КҶ ҶТ дар боби 22 «Ҷиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ», фасли VIII «Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятий ва саломатии аҳолӣ» ҷойгир гардидаанд. Вобаста ба ин, ба хулоса омадан мумкин аст, ки объекти хелии чинояти дар моддаи 206 КҶ ҶТ муқарраргардида, амнияти ҷамъиятий ва саломатии аҳолӣ мебошад.

Ҳангоми муқоиса намудани фасли VIII «Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятий ва саломатии аҳолӣ» ва боби 22 КҶ ҶТ «Ҷиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ» ба хулоса омадан мумкин аст, ки қонуни чиноятӣ доир ба саломатии аҳолӣ сухан ронда истода, воқеан амнияти онро зери муҳофизат қарор медиҳад. «Хусусиятҳои кирдорҳои мазкур дар он зоҳир мегарданд, ки онҳо ба амнияти саломатии на инсони алоҳида, балки шахсони зиёд, ки аҳолии давлатро ташкил медиҳанд, таҷовуз меқунанд...»¹²³. Аз нуқтаи назари П.С. Матишевский амнияти ҷамъиятий ва тартиботи ҷамъиятий на танҳо осоиштагии ҳаёти ҷамъиятий ва қоидоҳои рафтори одамонро дар ҷомеа таъмин менамоянд, инчунин ба ҳифзи саломатии онҳо мусоидат менамоянд¹²⁴.

Ба андешаи В.Н. Смитиенко, «агар амнияти ҷамъиятий, ҳамчун ҳолати дохилаи барои ҷамъият ҳосбуда, баррасӣ шавад, дар он фаъолияти ҳамарӯза дар шароити муътадил амалӣ мегардад. Аён аст, ки самаранокии чунин

¹²² Ниг.: Ҳуқуқи чиноятӣ. Қисми умумӣ. Китоби дарсӣ / Зери таҳрири н.и.ҳ., дотс. Н.А. Ғаффорова ва н.и.ҳ., дотс. Ҳ.С. Салимов. – Душанбе: Ирфон, 2011. – С. 98.

¹²³ Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучасева. 2-е изд., испр. и доп. – М., 2008. – С. 443.

¹²⁴ Ниг.: Матышевский П.С. Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения. – М.: Юридическая литература, 1964. – С. 8–9.

фаъолият ба таври назаррас тавассути саломатии онҳое, ки бевосита ё бавосита ба он машғул мебошанд, яъне аҳолӣ муайян мешавад»¹²⁵.

Мафҳуми амнияти чамъиятӣ дар м.1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният» аз 28 июни соли 2011, таҳти №721 чунин муайян шудааст: «Ҳифзи ҳуқуқии сиёсӣ, маънавӣ ахлоқӣ ва иҷтимоии ҳаёт, саломатӣ ва некуаҳволии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин арзишҳои чамъият аз хатар ва таҳдидҳои имконпазире, ки ба онҳо зарар расонида метавонанд»¹²⁶.

Ф.А. Мирзоахмедов бошад, ҳангоми таҳлил намудани чинояти терроризм, ки он низ дар фасли VIII КҔ ҔТ ҷойгир шудааст, иброз медорад, ки амнияти чамъиятӣ бояд бо мазмуни васеъ ҳамчун «маҷмуи муносибатҳои чамъиятие, ки барои таъмин ва нигаҳдошти манфиатҳои асосӣ дар соҳаи таъмини шароити бехатари ҳаёти чамъиятӣ нигаронида шудаанд»¹²⁷, фаҳмида шавад.

Як қатор олимон объекти хелии чиноятҳои дар меъёрҳои фасли VIII КҔ ҔТ пешбинишударо ҳамчун маҷмуи муносибатҳои чамъиятие меҳисобанд, ки амнияти аҳолиро таъмин менамоянд¹²⁸.

Вобаста ба асосҳои зикршуда, мо чунин мешуморем, ки объекти хелии чинояти мазкур маҷмуи муносибатҳои чамъиятии таъминқунандай амнияти чамъиятӣ ва саломатии аҳолӣ мебошанд.

Объекти намудии чиноят – ин гурӯҳи мушаххаси муносибатҳои чамъиятие мебошанд, ки вобаста ба алоқаи байни худ ба ин ё он намуди муносибаҳои чамъиятӣ таҷовуз оварда, дар бобҳои қисми маҳсуси КҔ

---

¹²⁵ Смитиенко В.Н. Объект преступления против здоровья населения. – Омск, 1973. – С. 34.

¹²⁶ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният» аз 28 июни соли 2011, таҳти №721 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://base.mmk.tj/view_sanadview.php?showdetail=&sanadID=246 (санаси муроҷиат: 19.10.2021).

¹²⁷ Мирзоахмедов Ф.А. Уголовная ответственность за терроризм по законодательству Республики Таджикистан и Российской Федерации (сравнительно-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2016. – С. 84–85.

¹²⁸ Ниг.: Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. – М., 1980. – С. 57; Российское уголовное право. Особенная часть. – М., 1998. – С. 219; Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. Л.В. И ногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. 2-е изд., испр. и доп. – М., 2008. – С. 443.

муқаррар шудаанд¹²⁹. Одатан, объекти намудӣ чун қисми объекти хелӣ баромад менамояд¹³⁰.

Объекти намудии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд дар адабиётҳои ҳуқуқӣ ба таври гуногун муайян мешавад. Масалан, ба андешаи И.В. Лазенкова объекти намудии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд «гурӯҳи муносибатҳои ҷамъиятии таъминкунандай саломатии аҳолӣ», ба ҳисоб меравад¹³¹.

Н.И. Ветров қайд менамояд, ки: «маҷмӯи муносибатҳои ҷамъиятий, ки солимии аҳолӣ ва шароити бехатарии зиндагиро барои одамон таъмин мекунанд, объекти намудии ин гурӯҳи ҷиноятҳо мебошад»¹³², ки дар ин ҳолат ба боби 20 КҶ ҔТ мувофиқ мебошад.

Е.Г. Шмелов бо истифода аз мағҳуми васеи саломатии аҳолӣ ва омилҳои тавсифдиҳандай он чунин мешуморад, ки объекти намудии ҷинояти муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролудро аз маҷмӯи муносибатҳои ҷамъиятии бо меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ муҳофизатшаванд дар соҳаи таъмини ҳолати ҷисмонӣ ва рӯҳии беҳдошти шаҳрвандон иборат мебошад. Он бо як қатор нишондодҳои тиббӣ-иҷтимоӣ аз сатҳ, ҳусусият ва дараҷаи паҳн гаштани муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ, моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд; истеҳсол ва ё ба соҳибияти каси дигар додани мол ва маҳсулот, иҷрои кор ё хизматрасоние, ки ба талаботи бехатарӣ ҷавоб намедиҳад; ғайриқонунӣ машғул шудан ба фаъолияти ҳусусии тиббӣ ва фаъолияти ҳусусии фармасевтӣ; вайрон кардани қоидаю меъёрҳои санитарию эпидемиологӣ; ніҳон доштани иттилоот оид ба

¹²⁹ Ниг.: Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И., Камолов З.А., Холиқзода Ш.Л., Зокиров З.Х., Зиёбоева М.Н. Ҳуқуқи ҷиноятӣ (қисми умумӣ). – Душанбе, 2019. – С. 78.

¹³⁰ Ниг.: Уголовное право. Общая часть. Учебник для бакалавров / Отв. ред. А.Н. Тарбагаев. – М., 2016. – С. 106.

¹³¹ Ниг.: Лазекова И.В. Уголовная ответственность за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта. – М., 2015. – С. 44.

¹³² Ветров Н.И. Уголовное право. Общая часть. Учеб. для студентов вузов, обучающихся по юрид. специальностям: Для образоват. учреждений высш. проф. образования МВД России / Под ред. Н.И. Ветрова. Фонд содействия правоохран. органам «Закон и право». 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ: Закон и право, 2002. – С. 112.

ҳолатхое, ки барои ҳаёт ва саломатии одамон хатарнок мебошанд, вобаста буда, тавсиф мегардад¹³³.

Бо чунин шакл муайян кардани объекти намудии муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд чандон ба мақсад мувофиқ нест. Шарт нест, ки ба он ҳама намудҳои чиноятҳои дар боби «Чиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ» пешбинишуда, як ба як номбар карда шаванд. Ба ақидаи В.В. Кухарук объекти бевоситаи чинояти баррасиshawанда, муносибатҳои ҷамъиятий дар соҳаи танзими гардиши моддаҳои сахттаъсир ва захролуд, таъмини амнияти саломатии аҳолӣ мебошад¹³⁴.

Ҳамин тавр, ба сифати объекти намудии таркиби чинояти баррасиshawанда низоми муносибатҳои ҷамъиятие баромад мекунанд, ки мавҷудияти онҳо барои нигоҳдории саломатии аҳолӣ равона гашта, ин ҳамчун кафолати ҳаёти муътидили иҷтимоӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва маънавии ҷомеа хизмат менамояд.

Дар тафовут аз объекти умумӣ, хелий ва намудӣ, ки зарап аз чиноят ба онҳо гайримустақим расонида мешавад, объекти бевосита ҳама вақт аз чиноят дучори тағиирот мегардад. Таҳлили адабиёти ҳукуқӣ гувоҳи он аст, ки ҳангоми бандубости чинояти муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан муайян намудани объекти он душвориҳо ва нофаҳмиҳоро ба вучуд меорад.

Дар адабиёти муосир объекти бевоситаи чинояти мазкур ба таври гуногун муайян мешавад. Бештари муаллифон ба объекти бевоситаи ин чиноят саломатии аҳолиро доҳил менамоянд¹³⁵. Чунин ақида ҳануз аз даврони Шуравӣ ҳукмрон мебошад, ки чиноятҳои бо муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд ба моддаи алоҳида ҷудо

¹³³ Ниг.: Шмелева Е.Г. Незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: уголовно-правовые и криминологические аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. – Казань, 2008. – С. 66.

¹³⁴ Ниг.: Кухарук В.В. Уголовно-правовые аспекты и криминологические проблемы борьбы с организованным незаконным оборотом сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2000. – С. 96.

¹³⁵ Ниг.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. В.М. Лебедев. 12-е изд., перераб. и доп. – М., 2012. – С. 1359.

нашуда буданд¹³⁶. Дар навбати худ Н.И. Коржанский иброз намуда буд, ки «объекти бевоситай ин чиноят маҳз муносибатҳои ҷамъиятӣ ҳисоб мешаванд, яъне чиноят ҳама вақт ба тағиیر додани муносибатҳои ҷамъиятӣ равона шудааст, на ба расонидани зарар ба ин ё он чизи дигар»¹³⁷. Объекти бевоситай муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, муносибатҳои ҷамъиятие мебошанд, ки ба онҳо таҷовузи чиноятӣ равона карда шудааст, яъне ба муқобили гардиши қонунин моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд.

Тибки ақидаи баъзе муаллифон объекти бевоситай муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, муносибатҳои ҷамъиятие мебошанд, ки ба таъмини саломатии аҳолӣ ва ҳифзи тартиби гардиши қонунин моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд равонагашта, ба ҳисоб мераванд¹³⁸. Ба андешаи В.В. Кухарук объекти бевоситай муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи танзими гардиши моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд мебошанд, ки ҳифзи амнияти саломатии аҳолиро таъмин менамоянд¹³⁹.

А.Е. Шалагин чунин меҳисобад, ки объекти муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан тартиби муқарраргардидаи муомилоти қонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд мебошад¹⁴⁰. Т.М. Клименко ва В.Б. Малинин бар он ақидаанд, ки объекти бевоситай чиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ дар соҳаи муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир, саломатии истеъмолқунандагони он ва дигар шахсон, амнияти саломатии онҳо, ки бо муомилоти ғайриқонунин моддаҳои мазкур зери хатар гузошта мешаванд, ба

¹³⁶ Ниг.: Советское уголовное право. Часть Особенная: учебник. – М., 1973. – С. 521; Курс советского уголовного права: в 6 т. / Беляев Н.А., Водяников Д.П., Глистина В.К., Грабовская Н.П., и др.– Л., 1981. Т. 5. – С. 200.

¹³⁷ Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. – М., 1980. – С. 29.

¹³⁸ Ниг.: Фильченко А.П. Основание уголовной ответственности. Эволюция и проблемы межотраслевого рассогласования: монография / Под ред. Наумов А.В. – М.: Изд.: ЮНИТИДАНА, 2014. – С. 106–107.

¹³⁹ Ниг.: Кухарук В.В. Уголовно-правовые аспекты и криминологические проблемы борьбы с организованным незаконным оборотом сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2000. – С. 96.

¹⁴⁰ Ниг.: Шалагин А.Е. Преступления против здоровья населения: дис. ... канд. юрид. наук. – Казань, 2004. – С. 150.

ҳисоб мераванд¹⁴¹. И.В. Лазенкова масъалаи мазкурро аз рӯйи қонунгузории чинояти ФР баррасӣ намуда, иброз медорад, ки объекти бевоситай ин чиноят муносибатҳои ҷамъиятии бо қонуни чиноятӣ ҳифзшаванде мебошанд, ки тартиби барои саломатии аҳолӣ бештар бехатари муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, инчунин таҷхизоти барои тайёр намудан ё коркарди онҳо зарур бударо таъмин мекунанд¹⁴². Аз сабаби он, ки дар КҶ ҔТ, дар фарқият аз КҶ ФР ба сифати предмети таркиби чинояти муомилоти гайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан таҷхизот барои тайёр кардан ё коркарди моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд нишон дода нашудааст, муносибатҳо дар соҳаи муомилот бо чунин таҷхизот ба сифати объекти бевоситай чинояти дар м. 206 КҶ ҔТ пешбинишуда, ба ҳисоб рафта наметавонанд.

Таҳлили доктринаи ҳуқуқи чиноятӣ, ақидаҳои муҳталифи муҳаққиқон имкон медиҳанд, ки ба чунин ҳулосабарорӣ вобаста ба объекти бевоситай муомилоти гайриқонуни моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан биёем, ки он ба таври мушаххас пешниҳод нашудааст. Дар баробари ин, лоиқи зикри хос аст, ки ақидаҳои дар боло зикршуда, бешубҳа дорои ҳулосаҳои асоснок мебошанд. Чунки муҳаққиқин бо дарназардошти вақт, самт ва равиши таҳқиқоти худ ва аъзои ҷомеа масоили матраҳшударо мавриди баррасӣ қарор дода, ақидаи мустақили худро пешниҳод намудаанд.

Ба андешаҳои дигари иброзшаванда ҳамроҳ шуда, мо низ чунин меҳисобем, ки объекти бевоситай ин чиноят муносибатҳои ҷамъияти мебошанд, ки муомилоти қонуни моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролудро танзим намуда, амнияти саломатии аҳолиро таъмин месозанд¹⁴³.

¹⁴¹ Ниг.: Клименко Т.М., Малинин В.Б. Уголовная ответственность за незаконный оборот наркотических, психотропных, ядовитых и иных сильнодействующих средств. – СПб., 2014. – С. 200.

¹⁴² Ниг.: Лазенкова И.В. Уголовная ответственность за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта. – М., 2015. – С. 46.

¹⁴³ Ниг.: Шарапов Р.Д. Преступления против здоровья населения и общественной нравственности. – Тюмень, 2002. – С. 32; Кухарук В.В. Незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ. Уголовно-правовые и криминологические аспекты. – М., 2006. – С. 57; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.А. Чекалина, В.Т. Томина, В.В. Сверчкова. 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2006. – С. 42; Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Парога, А.И. Чучаева. 2-е изд., испр. и доп. – М., 2008. – С. 443–444.

Қонунгузорӣ дар соҳаи ҳифзи саломатии аҳолӣ ба Конститутсияи ҶТ асос ёфта, аз Кодекси тандурустии ҶТ аз 30 майи соли 2017, таҳти №1413 ва дигар қонунҳо ва сандҳои меъёриӣ, ки тибқи он қабул мегарданд, иборат мебошад. Ҳифзи саломатии аҳолӣ дар асоси принсипҳо ва меъёрҳои умумиэътирофшудаи ҳуқуқи байналмилалӣ дар моддаи 38 Конститутсияи ҶТ кафолат дода мешавад, ки тибқи он ҳар шахс ҳуқуқ ба ҳифзи саломатӣ дорад. Шахс дар доираи муқаррарнамудаи қонун аз ёрии тибии ройгон дар муассисаҳои нигоҳдории тандурустии давлатӣ истифода менамояд. Давлат барои солимгардонии муҳити зист, инкишофи оммавии варзиш, тарбияи ҷисмонӣ ва сайёҳӣ тадбирҳо меандешад¹⁴⁴. Зимнан, зери мағҳуми саломатӣ мувоғики Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон «ҳолати беҳбудии пурраи ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва иҷтимоӣ, набудани беморӣ ва нуқсонҳои ҷисмонӣ»¹⁴⁵, фаҳмида мешавад.

Дар м. 1 Кодекси тандурустии ҶТ аз 30 майи соли 2017, таҳти №1413 дар робита ба мағҳуми ҳифзи саломатии шаҳрвандон муқаррар карда шудааст, ки ин «низоми тадбирҳои хусусияти сиёсӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва тиббӣ дошта, ки ба пешгириӣ ва табобати бемориҳо, нигоҳдории гигиенӣ ва санитарии ҷамъиятӣ, нигоҳдорӣ ва таҳқими солимии ҷисмонӣ ва рӯҳии инсон, инчунин нигоҳдории ҳаёти фаъоли дарозумрӣ ва расонидани кумаки тиббӣ ба ӯ дар ҳолати аз даст додани солимӣ равона карда шудааст» ба ҳисоб меравад¹⁴⁶.

Ба андешаи мо, давлат ба гардиши гайриқонунии моддаҳои нашъадор ва психотропӣ диққати ҷиддӣ дода, мушкилоти муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролудро аз мадди назар дур сохтааст. Дар айни замон, ягон барномаи мақсадноки давлатӣ дар самти мубориза бо муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти

¹⁴⁴ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 бо тағириу иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ). – Душанбе: Ганҷ, 2016. – С. 9.

¹⁴⁵ Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 майи 2017, таҳти №1413 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://mmk.tj/content/> (санаи муроҷиат: 24.06.2022).

¹⁴⁶ Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 майи 2017, таҳти №1413 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://mmk.tj/content/> (санаи муроҷиат: 24.06.2022).

каси дигар додан вучуд надорад. Мо чунин мешуморем, ки коркард ва татбиқи Стратегияи миллии мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд барои солҳои 2022-2025 мувофиқи мақсад аст. Ин ба андешаи мо, тадбирҳоро дар самти мубориза бо муомилоти ғайриқонунии ин намуди моддаҳо тақвият мебахшад, инчунин диққати пешгирикунандай мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, мақомоти ҳифзи саломатии аҳолӣ ва хадамоту шуъбаҳои марбутаро, ки ба муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд мубориза мебаранд, бештар мегардонад.

Омилҳои иҷтимоӣ дар нигоҳ доштани вазъи саломатӣ ё хуруҷу инкишофи беморӣ аҳамияти муҳим доранд. Сӯиистеъмол ё ғайриқонуний истифода намудани моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсадҳои зиддиҳуқуқӣ ҳатарнокии зиёди ҷамъиятиро, аз ҷумла эҳтимолияти сар задани бемориҳои ҳусусусияти оммавидоштаро (нашъамандӣ, токсикомандӣ) доро буда метавонанд, яъне ҳолати табиии ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва иҷтимоии солимии ҳам шаҳси алоҳида ва ҳам одамони зиёдро зери ҳатар мегузоранд.

Ҳамин тариқ, объекти бевоситаи ҷиноятҳои мазкур бояд муносибатҳои ҷамъиятиӣ дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд ҳисоб шаванд, ки ҳолати беҳбудии пурраи ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва иҷтимоӣ, набудани беморӣ ва нуқсонҳои ҷисмонии аҳолиро ба пуррагӣ таъмин месозанд.

Дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ дар баробари таснифи объекти ҷиноят ба тариқи вертикалиӣ, таснифи горизонталии он низ ҷой дорад. Вобаста ба самти горизонталиӣ се намуди объекти ҷиноятро фарқ мекунанд: объекти асосӣ, иловагӣ ва факултативӣ¹⁴⁷.

Объекти асосӣ ҳамон объектест, ки дар сурати ҷой надоштани таҷовуз ба он таркиби ҷинояти даҳлдор низ мавҷуд нест. Чунин ҳисоб мешавад, ки маҳз объекти асосӣ бештар дараҷаи ба ҷамъият ҳатарнокии таҷовузро инъикос месозад ва қонунгузор ҳангоми таҳияи меъёри ҳуқуқи ҷиноятӣ дар навбати

¹⁴⁷ Ниг.: Уголовное право. Общая часть. Учебник для бакалавров / Отв. ред. А.Н. Тарбагаев. – М., 2016. – С. 107; Уголовное право. Общая часть. Учебник для бакалавриата и специалиста / И.Я. Козаченко, Г.П. Новоселов. – М., 2019. – С. 103.

аввал онро зери ҳифз қарор медиҳад¹⁴⁸. Объекти иловагӣ муносибатҳои ҷамъиятие эътироф мешаванд, ки он вобаста ба расонидани зарар ба объекти асосӣ ҳалалдор шуда, бевосита дар меъёрҳои қонуни ҷиноятӣ инъикос ёфтааст¹⁴⁹.

Объекти факултативӣ аломати ҳатмии таркиби мушаххас ба ҳисоб намеравад, мавҷудияти он ба бандубости ҷиноят таъсир надошта, дараҷаи барои ҷамъият ҳатарнокиро зиёд намекунад, танҳо ҳангоми таъини ҷазо ба инобат гирифта мешавад¹⁵⁰.

Мо чунин мешуморем, ки таркиби ҷинояти пешбининамудаи м. 206 КҶ ҶТ объекти иловагии бевосита ҳусусияти ҳатмидошта, надорад.

Объекти иловагӣ, ки ҳусусияти факултативӣ дорад, метавонад саломатии шахсият, амнияти ҷамъиятӣ, экологӣ, нигоҳдории моликият ва ғайра бошад¹⁵¹.

Унсури дигари ба объекти ҷиноят алоқаманд, ин предмети ҷиноят мебошад, ки бо объекти ҷиноят алоқамандии зич дорад. Дар назарияи ҳукуқи ҷиноятӣ зери мағҳуми предмети ҷиноят одатан ашёҳои олами моддӣ дар назар дошта мешаванд, ки дар КҶ дарҷ гардида, бо бевосита таъсиррасонӣ ба онҳо ҷинояти мушаххас содир карда мешавад¹⁵².

Вобаста ба предмети муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан гуногунфикрӣ дар доктринаи ҳукуқи ҷиноятӣ дида мешавад. Масалан, М.И. Коржанский предмети ҷиноятро ҳамчун ашёи моддӣ муайян менамояд, ки дар он, дар ҷанбаҳои алоҳидаи муносибатҳои иҷтимоӣ (объекти ҷиноят) зоҳир мешаванд, ки тавассути таъсири ҷисмонӣ ё рӯҳӣ ба онҳо зарари ҳатарнок ба

---

¹⁴⁸ Ниг.: Уголовное право. Общая часть. Учебник для бакалавриата и специалиста / И.Я. Козаченко, Г.П. Новоселов. – М., 2019. – С. 103.

¹⁴⁹ Ниг.: Уголовное право. Общая часть. Учебник для бакалавров / Отв. ред. А.Н. Тарбагаев. – М., 2016. – С. 107.

¹⁵⁰ Ниг.: Шарипов Т.Ш., Азимов Н.Б., Камолов З.А., Насриддинов М.Н. Ҳукуқи ҷиноятӣ: қисми умумӣ: курси мухтасари лексияҳо. – Душанбе, 2010. – С. 59.

¹⁵¹ Ниг.: Курс российского уголовного права. Общая часть / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. – М., 2001. – С. 176.

¹⁵² Ниг.: Раҳмонзода М.Ҷ. Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фаъолияти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё ҷисмонгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон: дисс...н.и.х. Душанбе, 2020 – С. 82.

соҳаи муайяни муносибатҳои ҷамъиятӣ расонида мешавад, зеро предмети ҷиноят ҷанбаи моддии объект мебошад, на худи объект¹⁵³.

Предмети ҷиноят ашёҳои моддии олами беруна мебошанд, ки ба онҳо ҷинояткор бевосита таъсир расонида, таҷовузи ҷинояткоронаи ҳудро ба объекти даҳлдор амалӣ менамояд¹⁵⁴. Предмети ҷиноят ашёи олами моддии бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшаванда мебошад, ки ба он ҷинояткор таҷовуз мекунад¹⁵⁵.

Предмети ҷинояти баррасишванда дар моддаи 206 КҔ ҶТ нишон дода шудааст, ки ба сифати онҳо – моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд¹⁵⁶, баромад менамоянд.

Дар қонунгузории ҷиноятӣ моддаҳои сахттаъсир шарҳ дода нашудаанд, бинобар ин, дар адабиёти соҳавӣ онҳо ба таври гуногун тавсиф мегарданд. Аз ҷумла, баъзе муаллифон чунин моддаҳоро ҳамчун «моддаҳое, ки ҳангоми истеъмол ба миқдори зиёд ва дар ҳолати мавҷуд будани нишондодҳои тибии ба ҳаёт ва саломатии инсон таъсири хатарнок доранд», маънидод менамоянд¹⁵⁷.

Ба ақидаи баъзе муҳаққиқон моддаҳои сахттаъсир доруҳое мебошанд, ки маводи нашъадор набуда, метавонанд ҳангоми истифода бе таъиноти духтур ба саломатии инсон зарари ҷиддӣ расонанд¹⁵⁸. Муҳаққиқони дигар ба моддаҳои сахттаъсир «моддаҳоеро доҳил менамоянд, ки ҳангоми ҳудсарона истифода намуданашон ба ҳаёт ва саломатии одамон зарап доранд. Онҳо метавонанд дар шахс мубталогиро ба вучуд оранд, системаи марказии асабро вайрон созанд, ки он сабаби заиф гаштани функцияҳои майнаи сар, тафаккур, рафткор, даркнамоӣ, тағйирёбии эҳсосот шаванд ё ба таври дигар таъсири

---

¹⁵³ Ниг.: Коржанський Н.И. Предмет преступления (понятия, виды и значения для квалификации): учебное пособие. – Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1976. – С. 17.

¹⁵⁴ Ниг.: Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И., Камолов З.А., Холиқов Ш.Л. Ҳукуқи ҷиноятӣ: қисми умумӣ: курси мухтасари лексияҳо. – Душанбе, 2019. – С. 80.

¹⁵⁵ Ниг.: Уголовное право России. Части общая и особенная: учебник для бакалавров / Отв. ред. А.И. Рарог. – М.: «Проспект», 2014. – С. 167.

¹⁵⁶ Ниг.: Акимова И.В. О понятии предмета преступления в сфере незаконного оборота сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта // Юридический журнал «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2014. – №2. – С. 90–91.

¹⁵⁷ Ниг.: Курс Советского уголовного права. Т.5. – Л., 1981. – С. 213–214.

¹⁵⁸ Ниг.: Криминология: учебник для вузов / Под ред. В.Д. Малкова. – М., 2005. – С. 224.

зараровар расонанд»¹⁵⁹. Ба андешаи В.В. Кухарук моддаҳои сахттаъсир – моддаҳое мебошанд, ки ҳангоми истеъмоли миқдори зиёд ё дар сурати мавҷуд набудани таъиноти тиббӣ барои истеъмоли онҳо, метавонанд ба ҳаёт ва саломатии инсон таъсири хатарнок расонанд¹⁶⁰.

Дар луғати ҳуқуқӣ таърифи зерини моддаҳои сахттаъсир оварда шудаааст – ин моддаҳое мебошанд, ки ҳангоми истеъмол ба миқдори зиёд ва ё ҳангоми мавҷуд будани тазоҳуроти тиббӣ ба саломатӣ ва ҳаёти одамон таъсири хатарнок доранд. Инҳо моддаҳое мебошанд, ки метавонанд вобастагиро ба вуҷуд оранд, системаи марказии асабро барангезанд ё фишор дижанд, ки боиси галлютсинатсияҳо ё вайрон шудани функсиояҳои ҳаракаткунанда ё тафаккур, рафткор, дарк, тағйирёбии қайфият шаванд¹⁶¹.

Моддаҳои захролуд, моддаҳое мебошанд, ки бадани инсонро захролуд месозанд ва ҳатто ҳангоми истифодаи миқдори кам ҳам метавонанд ба захролудшавӣ оварда расонанд ё сабаби марги ў гарданд¹⁶². Моддаҳои захролуд – аз растаниҳо, ҳайвонот, минералҳо ва ё маҳсули синтези кимиёвӣ тайёр гардида, ҳангоми таъсиррасонӣ ба организми зинда онро тез захролуд месозанд ва ё ба марг оварда мерасонанд¹⁶³.

Ҳангоми тавсифи моҳияти ҳуқуқии ҷиноятии мафҳуми «моддаҳои сахттаъсир ва захролуд» аломатҳои физиологӣ, тиббӣ, иҷтимоӣ ва ҳукуқиро ба инобат гирифтан зарур аст¹⁶⁴. Аз ҷумла барои муайян кардани фарқияти моддаҳои сахттаъсир ва ё захролуд, аломати физикӣ низ муҳим аст, зоро моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ашёи олами моддӣ мебошанд, ки таркиби химиявии хоси худро доранд¹⁶⁵.

---

¹⁵⁹ Сухарев А., Крутских В. Большой юридический словарь. Изд.: Инфа, М., 2010. – С. 326.

¹⁶⁰ Ниг.: Кухарук В.В. Уголовно-правовые аспекты и криминологические проблемы борьбы с организованным незаконным оборотом сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2000. – С. 78.

¹⁶¹ Ниг.: Сухарев А., Крутских В. Большой юридический словарь. Изд.: Инфа, М., 2010. – С. 326.

¹⁶² Ниг.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Под ред. Ю.И. Скуратова, В.М. Лебедева. – М., 2000. – С. 241.

¹⁶³ Ниг.: Сайдзода Ш.Н. Муқаммалсозии қонунгузории ҷиноятӣ оид ба ҷавобгарии ҷиноятӣ барои қочоқ: дис. ... н.и.х. – Душанбе, 2018. – С. 74.

¹⁶⁴ Ниг.: Косарев С.Ю. Преступления, связанные с сильнодействующими и ядовитыми веществами: криминалистическая характеристика и особенности расследования. – СПб.: Изд. «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 67.

¹⁶⁵ Ниг.: Федоров А.В. Противодействие незаконному обороту наркотических средств, психотропных, сильнодействующих и ядовитых веществ: уголовно-политические, уголовно-правовые, криминологические,

Зери мафхуми меъёри тибии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд бояд он ҳолате фаҳмида шаванд, ки ин моддаҳо метавонанд дар натиҷаи хосиятҳои фармакологии худ ба организми инсон таъсири манғӣ расонанд.

Меъёри иҷтимоии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд маънои онро дорад, ки онҳо табиатан объекти истеъмоли оммавии ҳаррӯза нестанд, аммо таҳдиҳои паҳншавии онҳо, вайрон кардани гардиши қонунии онҳо, содир намудани амалҳои манъгардида бо ин моддаҳо ҷой дорад, ки дар натиҷа ба саломатии инсон таъсири манғӣ расонида мешавад.

Меъёри ҳуқуқӣ (инчунин қонунӣ, танзимкунанда)-и моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд дар мансубнамоии онҳо ба баъзе моддаҳо ё ба гурӯҳи маҳсуси сахттаҳсир ё заҳролуд ифода мегардад, яъне моддаҳо танҳо пас аз доҳил гардиданашон ба рӯйхати даҳлдори моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 декабри соли 2003, таҳти №576 тасдиқ гардидааст, предмети чинояти м. 206 КҔ ҶТ шуда метавонанд. Набудани ҳолатҳои қайдгардида маънои онро дорад, ки моддаи даҳлдор наметавонад сахттаъсир ва ё заҳролуд эътироф карда шавад.

Солҳои охир аксари муҳаққиқон гардиши ғайриқонуни маводи мухаддир ва моддаҳои психотропиро қайд намуда, ба хатари рӯзафзуни ин намуди чиноятҳо ишора менамоянд, ки ин бешубҳа асоснок мебошад¹⁶⁶. Дар робита ба ин, ба инобат гирифтани хатари ҷамъиятии муомилоти ғайриқонуни маводи моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд мувофиқи мақсад мебошад.

С.Ю. Косарев қайд менамояд, ки «мақомоти қонунгузорӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ба мушкилоти мубориза бо гардиши ғайриқонуни маводи мухаддир таваҷҷуҳи зиёд зоҳир намуда, амалан ба масъалаҳои мубориза бо чиноятҳо дар соҳаи муомилоти ғайриқонуни маводи моддаҳои сахттаъсир ё

историко-правовые и международно-правовые аспекты: сборник статей. – М.: Изд. «Юрист», 2013. – С. 455–456.

¹⁶⁶ Ниг.: Хайдаров Ф.М. Уголовная ответственность за незаконный оборот прекурсоров наркотических средств или психотропных веществ, а также растений, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, либо их частей, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, по законодательству Российской Федерации и Республики Таджикистан: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2017. – С.68.

захролуд, ки ба онҳо дар робита мебошанд, таваҷуҳи заруриро зоҳир намекунанд»¹⁶⁷.

Моддаҳои сахттаъсир ва захролуд бештар дар соҳаҳои муҳталиф истифода мешаванд ва аксар вақт метавонанд хосияти психоактивӣ дошта бошанд, аммо то ҳол онҳо на ба моддаҳои муҳаддир ва на ба моддаҳои психотропӣ дохил намегарданд.

Номгӯйи моддаҳои сахттаъсири баромадашон табиӣ, аз ҷумла растаниҳо мутобиқи Конвенсия оид ба моддаҳои психотропӣ аз 21 феврали 1971¹⁶⁸ ва Конвенсия дар бораи мубориза бо муомилоти ғайриқонуни воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ аз 20 декабря соли 1988¹⁶⁹ муайян карда мешаванд.

Тибқи замимаи №1 ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 декабря соли 2003, таҳти №576 ба моддаҳои сахттаъсир акрехин, алимемазин, бенактизин, бензобарбитал, бромизовал, бротизолам, галотан, гидрохlorид, метилэфедрин, прометазим, трамадол, феназепам ва ғайра дохил мешаванд. Моддаҳои қайдгардида ба системаи марказии асаби инсон таъсир мерасонанд. Баъзеи онҳо гарчанде маводи муҳаддир намебошанд ҳам, дар натиҷаи истеъмоли худсарона, метавонанд ба монанди маводи муҳадир вобастагиро ба вуҷуд оранд¹⁷⁰.

Моддаҳои захролуд бошад, аз ҷиҳати тиббӣ, пайвастаҳои химиявии захролуд (адамсит, зарин, зоман, иприт, табун, фосген ва ғ.)-ро меноманд, ки барои захролуд намудани ҳаво, об, ашё, манзилгоҳу паноҳгоҳҳо ва ғ. истифода мешаванд. Таъсири чунин моддаҳои захролуд дар ҳаво, об, ашё ва ғайра як муддате боқӣ мемонанд. Моддаҳои захролуд ба организми инсон, ба воситаи пӯст, пардаи луобӣ, системаи ҳозима ва роҳи нафас дохил шуда, зарари ҷиддӣ мерасонанд. Моддаҳои захролуд аз ҷиҳати дараҷаи таъсирашон гуногун мебошанд: моддаҳои тамоми организмро

¹⁶⁷ Косарев С.Ю. Преступления, связанные с сильнодействующими и ядовитыми веществами: криминалистическая характеристика и особенности расследования. – СПб., 2004. – С. 12.

¹⁶⁸ Ниг.: Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. – М. 1981. – Вып. XXV.

¹⁶⁹ Конвенсия дар бораи мубориза бо муомилоти ғайриқонуни воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ аз 20 декабря соли 1988.

¹⁷⁰ Ниг.: Виноградов И.В., Гладких А.С., Крюков В.Н., Кустанович С.Д., Томилин В.В. Судебно-медицинская экспертиза: справочник для юристов. – М., 1980. – С. 278.

захролудкунанда (кислотаи сианид, хлорсиан, фосген), асабро фалацкунанда (зарин, зоман, табун), ба бофтаҳои заرارрасонанда (иприт, люизит), нафастангкунанда (фосген, дифосген, трифосген) ва ғайра. Чунин тасниф аслан нисбӣ мебошад, зоро аксари моддаҳои захролуд организмо пурра захролуд меқунанд. Бояд қайд намуд, ки моддаҳои захролудро аввалин бор бо мақсади расонидани зарап ба одамон 22 апрели соли 1915 дар Ҷанги Якуми Ҷаҳонӣ немисҳо дар ш. Ипри Белгия истифода бурдаанд.

Мувофиқи замимаи №2 ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 декабря соли 2003, таҳти №576 ба моддаҳои захролуд аконит, аконитин, алдрин, апоморфин, атсеклидин, гиостиамин, глифтор, дигитоксин, дигоксин, дикумарин, дилдрин, меркаптофос, заҳри мор, спирти этилий, заҳри тозакардаи занбӯр ва ғайра шомиланд.

Ҳамин тавр, ба ақидаи мо таърифи моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд бояд се аломати ҳатмиро дар бар гирад – тиббӣ, иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ. Онҳоро метавон ба таври зерин таҳия кард:

Моддаҳои саҳттаъсир – моддаҳои синтетикӣ ё табии, ки ҳангоми истифодаи беизозат ё сӯиистифода ба саломатии инсон зарари назаррас расонида метавонанд ва бо мақсадҳои дар моддаи 206 КҔ ҶТ ва дигар моддаҳои КҔ ҶТ ба рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир ворид карда шудаанд.

Моддаҳои захролуд – моддаҳои пайдоиши синтетикӣ ва табии мебошанд, ки ҳангоми ба миқдори хурд ворид кардан ба ҷисми инсон ба захролудшавӣ ё марг оварда мерасонанд ва бо мақсадҳои моддаи 206 КҔ ҶТ ва дигар моддаҳои КҔ ҶТ ба рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир дохил карда шудаанд. Ин мағҳумҳоро ҳамчун меъёр барои муайян кардани моддаҳои нави саҳттаъсир, захролуд ва дохил намудани онҳо ба рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд истифода намудан мувофиқи мақсад аст.

Моддаҳои саҳттаъсир – ин ишқорҳои тези гуногун, дигар пайвастҳои агрессивии химиявӣ мебошанд, ки тавони сӯзонидан, расонидани дигар заарарҳо ба қабати берунии пӯст (захмҳо, эрозия) ва узвҳои дарунии инсонро доранд. Ғайр аз ин, ба маводҳои саҳттаъсир баъзе маводи дорувории расонандай таъсири хатарнок ба ҳаёт ва саломатӣ ҳангоми истеъмоли онҳо

ба миқдори зиёд ва дар ҳолати мавчуд будани нишондоди зидди тиббӣ мансубанд. Чунин маводҳо тавони онро доранд, ки ҳолати пойбандиро (вобастагиро) ба вуҷуд оранд ва бо пайдо намудани галлютсинатсия ё хароб кардани вазифаи ҳаракатӣ ё тафаккур, рафткор, эҳсос, тағиیر додани ҳолат таъсири таҳрикдиҳанд ё афсурдабахш ба системаи марказии асаб расонанд ва ё метавонанд натиҷаҳои ба ин монанди заравар дошта бошанд¹⁷¹.

Моддаҳои захролуд бошад – ин моддаҳое мебошанд, ки аз рӯйи сифаташон метавонанд ба организми инсон таъсири токсикӣ (захролудшавӣ) расонанд ва дар он тағиироти амиқ, аксаран барқарорнашаванда оваранд, ҳатто ба марг дучор кунанд. Рӯйхати маводи захролуд низ аз ҷониби комиссияи давлатӣ тартиб дода мешавад ва зиёда аз 60 номгӯро дар бар мегирад. Масалан, ба он метавон қалийи сионидӣ, кислотаи синил, зарниҳ, сулема, заҳри мор ва замбӯр, стрихнин, модификатсияи гуногуни пайвастҳои симобро ворид соҳт. Маводи захролудкунанда – ин пайвастҳои захролудиашон баланди химиявӣ дар ҳолати моеъ ё газшакл (иприт, люизит, фосген, пайвастҳои бинарӣ, газҳои фалаҷкунандаи асаб ва ғ.-ҳо) мебошанд. Ин предмети қочоқ дар амалияи судӣ-тафтишотӣ қариб вонамехурад. Аз рӯйи парвандаҳои чиноятӣ мавриди омӯзиш қарордодаи мо маводи захролудкунанда ба сифати предмети чиноят мушоҳида нашуданд¹⁷².

Вобаста ба мақсадҳои дар моддаи 206 КҶ ҶТ зикршуда, моддаҳои сахттаъсир ва захролудро ба чунин гурӯҳҳо ҷудо намудан зарур аст:

1. Моддаҳои сахттаъсир ва захролуд барои истеъмоли ғайритиббӣ, ки ҳамчун моддаҳои психоактивӣ истифода мегарданд. Онҳо маводҳои дорувории қонуние мебошанд, ки аз рӯйи таъиноташон истифода нашуда, ба муомилоти ғайриқонунӣ ворид мегарданд. Қисми зиёди моддаҳои сахттаъсиррасон доруҳои қонунан иҷозатдодашуда мебошанд, ки дорои хусусиятҳои гуногуни таъсиррасониро ба системаи марказии асаби одам доранд ва ҳангоми вояи зиёд истифода бурдани онҳо, хусусиятҳои психоактивиро мегиранд.

¹⁷¹ Ниг.: Саидзода Ш.Н. Муқаммалсозии қонунгузории чиноятӣ оид ба ҷавобгарии чиноятӣ барои қочоқ: дис. ... н.и.ҳ. – Душанбе, 2018. – С. 134.

¹⁷² Ниг.: Саидзода Ш.Н. Муқаммалсозии қонунгузории чиноятӣ оид ба ҷавобгарии чиноятӣ барои қочоқ: дис. ... н.и.ҳ. – Душанбе, 2018. – С. 134.

Рӯйхати моддаҳои сахттаъсир ва захролуд барои мақсадҳои моддаи 206 ва дигар моддаҳои КЧ ҶТ, ки бо Қарори Ҳукумат тасдиқ шудаанд, намудҳои гуногуни чунин моддаҳоро дар бар мегиранд, масалан доруҳои хоб ва доруҳои таскинбахш, ки ба фаъолияти олии асаб таъсири оромбахш доранд. Якҷоя бо баъзе доруҳои дигар (транквилизаторҳо, антидепрессантҳо, психостимуляторҳо) гурӯҳи доруҳои руҳгироро ташкил медиҳанд (онҳо асосан ба фаъолияти руҳӣ таъсири мерасонанд), ба монанди бензобарбитал, гексобарбитал ва ғайра. Седативҳо моддаҳои шифобахше мебошанд, ки ба организми инсон таъсири оромбахш мерасонанд. Онҳоро ҳам ҳамчун гипнотикҳо дар миқдори кам ва ҳам ҳамчун транквилизаторҳо барои паст кардани изтироб истифода бурдан мумкин аст¹⁷³. Паҳншавии сӯиистифода аз маводҳои сахттаъсир дар ҳолате рух медиҳад, ки нашъамандон дар сурати дастрас накардани маводи мухаддир ба ҷойи он дигар маводҳоро истифода менамоянд. Аз ин рӯ, аксар вақт дорӯйи хоб ҳамчун ивазқунандай афъюн истифода мегардад.

Транквилизаторҳо чандон захролуд нестанд, вале бо вуҷуди ин метавонанд таъсири номатлуб расонанд. Масалан, онҳо суръати аксуламали руҳӣ ва фаъолии ҳаракатро коҳиш медиҳанд, мушакҳои скелетро суст менамоянд. Аз ин рӯ, одамоне, ки корашон таассури фаврии руҳӣ ва мутобиқати дақиқи ҳаракатро металабад (масалан., ронандагони воситаҳои нақлиёт), бояд пеш аз кор ва дар вақти кор ин доруҳоро истеъмол накунанд. Бояд дар хотир дошт, ки таъсири ин доруҳо аз истеъмоли шароб афзуда, барои организм хатари калон дорад. Ғайр аз ин, ҳангоми истеъмоли дуру дароз ва худсаронаи транквилизаторҳо мумкин аст одам ба онҳо одат қунад. Табобат бо транквилизаторҳо бояд фақат бо таъинот ва зери назорати дуҳтур сурат гирад.

Инчунин, тибқи таҳлилҳои лабораторӣ, фенобарбитал ва диазепам аксар вақт ҳамчун иловакунандай героин истифода мешаванд. Якчанд кишварҳо оид ба истифодаи дигар барбитуратҳо ва бензодиазепинҳо бо ин мақсад

¹⁷³ Ниг.: Косарев С.Ю. Преступления, связанные с сильнодействующими и ядовитыми веществами: криминалистическая характеристика и особенности расследования. – СПб.: Изд. «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 56.

гузориш доданд. Истифодаи ин героини иловагардида хатари марг ва полинашъамандиро ба маротиб зиёд менамояд, зеро барбитуратҳо ва бензодиазепинҳо таъсирнокии фишороварандай опиоидҳоро ба системаи марказии асаб зиёд мекунанд¹⁷⁴.

2. Моддаҳои сахттаъсир ва захролуде, ки дар таркиби иловаҳои фаъоли биологӣ истифода мешаванд. Иловаҳои фаъоли биологӣ – моддаҳои аз ҷиҳати биологӣ фаъоли табиӣ, ки барои истеъмоли якҷоя бо ҳӯрок ё ба таркиби маҳсулоти ҳӯрокворӣ омехта намудан, пешбинӣ шудаанд¹⁷⁵. Яке аз маъмултарин моддаҳои ғайриқонуни сахттаъсир, ин моддаҳое мебошанд, ки барои кам намудани вазни бадан истифода мегарданд. Ҳолатҳое кам нестанд, ки иловаҳои фаъоли биологӣ дар таркибашон моддаҳои манъгардида доранд ва дар мағозаҳои ғизои парҳезӣ ё тавассути шабакаи интернет бе нишон додани маълумот оид ба моддаи манъшуда фурӯҳта мешаванд. Солҳои охир истифодабарии моддаҳои сахттаъсир ва маънгардида дар варзиш зиёд ба назар мерасанд. Тибқи Қонуни ҶТ «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш» аз 23 декабря соли 2021, таҳти №1831 истифодаи допинг дар варзиш, вайрон намудани қоидаҳои зиддидопинг мебошад, аз ҷумла истифода ё кӯшиши истифодаи чунин модда дар варзиш маън аст. Шахсоне, ки ба паҳншавӣ ё истифодаи маводи барангезандаю нерӯафзо (допинг) ва ё дигар воситаҳои манъгардида дидаю дониста мусоидат менамоянд, мутобики қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд¹⁷⁶.

Бояд қайд намуд, ки истилоҳи *допинг* (аз англисӣ-нашъа додан) ибтидои асри XX дар ИМА пайдо шуда буд. Допингро мураббиёну ҷобуксаворони амрикоӣ ҳамчун дору пеш аз пойга ба таги пӯсти аспон мегузаронданд. Маълумот дар бораи истифодаи допинг аз ҷониби ҷобуксаворон бори аввал дар газетаҳои Аврупою Россия соли 1903 пайдо гардидааст. Ҳамон сол

¹⁷⁴ Ниг.: Доклад международного комитета по контролю над наркотиками ООН за 2001 г. Е/INCB/2001/I, р. IIС, п. 136. – Нью-Йорк, 2002. – С. 27.

¹⁷⁵ Қонуни ҶТ «Дар бораи бехатарии маҳсулоти ҳӯрокворӣ» аз 01.08.2012 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://base.mmk.tj/view_sanad.php?showdetail=&sanadID=279&language=tj (санаи муроҷиат: 19.10.2021).

¹⁷⁶ Қонуни ҶТ «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш» аз 23.12.2021, таҳти №1831 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/1831_tj.pdf (санаи муроҷиат: 19.10.2021).

чамъиятҳои чобуксаворон маслиҳат карданд, ки муборизаро бар зидди ин зухуроти номатлуб, ки ба асппарварии асил хатарнок буд, пурзӯр намоянд. Якумин варзишгари бо допинг бадастафтида чобуксавор Франк Старр мебошад, ки 8 июни соли 1913 ба мақсади тезонидани суръати дав ба таги пӯсти асп дорӯйи эликсирро гузаронда буд. Ф. Старрро якумрӣ аз иштирок дар пойгаҳо маҳрум соҳтанд.

Аслан допинг ба маводи муҳаддир ва ба маводи табиии баромадаш синтетикӣ алоқамандӣ надорад. Ин мавод ба муддати қӯтоҳ фаъолияти системаи асабу эндокриниро зуд тезонида, ба мушакҳо қувват мебахшанд. Аз ин рӯ, номгӯйи доруҳои мамнуъ барои варзишгарон ҳангоми мусобиқаҳо муайян карда шудааст. WADA, ки бо ташабbusi Кумитai байналмилалии олимпӣ таъсис ёфтааст, ҳар сол рӯйхати доруҳои мамнуъ ва стандартҳои байналмилалиро барои лабораторияҳо, санчиш ва барои истисноҳои терапевтӣ тавсия медиҳад. Мубориза бо допинг барои он роҳандозӣ мешавад, ки рекордҳо бар ивази тандурустӣ ва ҳаёти варзишгарон муюссар мешаванд. Комиссияи тиббии КБО соли 1993 истифодаи маводҳои зерини ангезишдиҳандай гурӯҳ ва синфҳои гуногун, нашъадор, анаболикҳо, воситаҳои дардкамкунанда, пешброн, ҳормонҳои пептидӣ ва амсоли онҳоро мамнуъ эълон карда буд.

Аввалин санади байналмилалӣ дар самти мубориза бо допинг Конвенсияи зидди допинг (Страсбург, 1989) мебошад¹⁷⁷. Дар байни муқаррароти асосии ин санад инҳоро бояд қайд кард:

1) «Допинг дар варзиш» маънои аз ҷониби варзишгарон паҳн намудан ё истифодаи намудҳои гуногуни доруҳои фармакологӣ допингиро дорад. «Варзишгарон» шахсони ҳарду ҷинс мебошанд, ки маъмулан дар ҷорабиниҳои варзиши расмӣ иштирок мекунанд.

2) Вобаста ба ҳар як ҳолати мушаххас, тарафҳо – қонунҳо, муқаррароти ҳуқуқӣ ё ҷораҳои маъмуриро барои маҳдуд кардани истифодаи озодӣ допинг

¹⁷⁷ Ниг.: Конвенция против применения допинга Страсбург, 16 ноября 1989 года. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://docs.yandex.ru/docs/view?tm=1652527778&tld=ru&lang=ru&name=mezhdunarodnaja-konvencija-soveta-evropy-protiv-primenenija-dopinka-strasburg-16-nojabrja-1989> (санаси муроҷиат: 19.10.2021).

(аз چумла интиқол, нигоҳ доштан, воридот, тақсимот ва фурӯшро), инчунин дар варзиш истифодаи моддаҳои допингӣ, махсусан стероидҳои анаболитикӣ қабул мекунанд.

3) Тарафҳои Конвенсия инчунин: а) ба ташкилотҳои варзишии худ дар назорат ва санчишҳои зиддидопингӣ кумак мерасонанд, ё тавассути додани грантҳо ё субсидияҳои мустақим мусоидат мекунанд ё ҳангоми муқаррар намудани маблағи умумии назорати допинг ҳарочоти назорат ва санчишҳоро ба назар мегиранд. Ва субсидияҳое, ки ба ин ташкилотҳо дода мешаванд, онҳоро низ назорат менамоянд; б) барои пешгирий намудани додани ёрдампулӣ азҳисоби маблағи давлат ба он варзишгароне, ки бо сабаби ошкор шудани вайронкуни қоидаҳои допинг дар спорт иштирокашон дар мусобиқаҳо, дар давоми тамоми давраи мусобиқаҳо манъ карда шуданаш, боз дошта шудааст, чораҳои дахлдор меандешанд; в) ташвиқ ва дар ҳолати зарурӣ барои татбиқи назорати зиддидопингӣ аз ҷониби ташкилотҳои варзишии худ, ки ташкилотҳои босалоҳияти байналмилалии варзишӣ ҳам дар доираи мусобиқа ва ҳам берун аз мусобиқа талаб мекунанд, мусоидат мекунанд.

4) Тарафҳо ҳуқуқ доранд бо ташаббуси худ ва таҳти масъулияти худ қоидаҳои зиддидопингиро қабул кунанд ва назорати зиддидопингро ташкил кунанд, ба шарте, ки онҳо ба принципҳои дахлдори Конвенсияи мазкур мувофиқат кунанд. Ҳамин тариқ, ин санад принципҳои умумии танзими ҳуқуқиро дар масъалаҳои мубориза бо допинг дар сатҳи байналмилалий муқаррар мекунад.

Санади асосие, ки принципҳои умумии ҷавобгариро барои вайрон намудани қоидаҳои допингӣ муайян мекунад, Конвенсияи байналмилалии зиддидопинг дар варзиш мебошад, ки аз ҷониби Ассамблеяи Генералии

СММ 19 октябри соли 2005 қабул шудааст¹⁷⁸. ҶТ бо Фармони Президенти ҶТ аз 11 августи соли 2011, таҳти №1132¹⁷⁹ ба ин конвенсия ҳамроҳ шудааст.

Чунин муқаррароти асосии Конвенсияро қайд намудан зарур аст:

а) Мақсади Конвенсияи мазкур. дар доираи стратегия ва барномаи амали ЮНЕСКО дар соҳаи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш мусоидат намудан ба пешгири ҷаҳонӣ ва мубориза бо допинг дар варзиш бо мақсади аз байн бурдани он мебошад.

б) Мағҳуми «вайронкуни қоидаҳои зиддидопингӣ» дода мешавад, ки ба онҳо аз ҷумла мавҷудияти моддаи манъшуда ё метаболитҳои он ё маркерҳо дар намунаи аз бадани варзишгар гирифташуда; истифода ё кӯшиши истифодаи маводи манъшуда; доштани моддаҳо ё усулҳои манъшуда; паҳн намудани ҳама гуна моддаҳои манъшуда; истифода ё кӯшиши ворид намудани моддаҳои маънгардида ба бадани варзишгар, ё ба таври дигар кумак намудан, ҳавасманд кардан, мусоидат кардан, ташвиқ кардан, пинҳон кардан ё шарикӣ кардан барои вайрон намудани қоидаҳои зиддидопингӣ ё кӯшиши вайрон кардани қоидаҳои зиддидопингӣ қайд гардида мешавад.

Конвенсия допинг дар варзишро ҳамчун нақзи қоидаҳои зиддидопинг муайян мекунад. Рӯйхати мукаммали вайронкуни эҳтимолии қоидаҳои зиддидопинг низ дар он оварда шудааст. Ин рӯйхат барои муқаррар намудани намудҳои гуногуни ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои вайрон кардани қоидаҳои истифодаи допинг ҳам дар сатҳи байналмилалӣ ва ҳам дар сатҳи миллӣ асос мебошад. Рӯйхати зикргардидаи вайронкуни қоидаҳои зиддидопингӣ, воқеан ҳаддӣ ҷавобгарии ҳуқуқӣ (аз ҷумла ҷавобгарии ҷиноятӣ) дар соҳаи баррасиshawанд мебошад. Дар баробари ин, қонунгузории миллӣ ҷавобгарии ҷиноятиро барои вайронкуниҳои қоидаҳои

---

¹⁷⁸ Международная конвенция о борьбе с допингом в спорте, принятая Генеральной ассамблеей ООН 19 октября 2005 года. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions /doping_in_sport.shtml (санаи муроҷиат: 19.10.2021).

¹⁷⁹ Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳамроҳшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конвенсияи байналмилалӣ оид ба мубориза бо допинг дар варзиш» аз 11 августи соли 2011, таҳти №1132 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=115147 (санаи муроҷиат: 19.10.2021).

зиддидопингӣ, ки аз ҷиҳати иҷтимоӣ ҳатарноктарин ба шумор мераванд пешбинӣ накардааст.

Инчунин, санади муҳими байналмилалӣ дар ин самт Кодекси ҷаҳонии зиддидопингӣ, ки 15 ноябри соли 2013 дар Конференсияи умуниҷаҳонии мубориза бо допинг дар варзиш тасдиқ шудааст¹⁸⁰, ба ҳисоб меравад, ки он асосҳои ҷавобгарии байналмилалиро барои вайрон кардани қоидаҳои зиддидопинг пешбинӣ мекунад.

Ҳамин тавр, Конвенсияи байналмилалии зиддидопингӣ дар варзиш ва Кодекси ҷаҳонии зиддидопингӣ воқеан маҳдудиятҳо ва принсипҳои ҷавобгариро барои вайрон кардани қоидаҳои зиддидопингӣ муайян мекунанд, ки баъдан қисман ба қонунгузории давлатҳои алоҳида, аз ҷумла қонунгузории чиноятӣ интиқол дода мешаванд.

Ҳамин тавр бояд қайд намуд, ки дар байни меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар соҳаи ҷавобгарӣ барои таҳрик, паҳн кардан ва истифодаи допингҳо дар варзиш ва меъёрҳои ҳуқуқи миллии давлатҳои алоҳида, робитаи мустаҳкам мавҷуд аст: меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ принсипҳои умумӣ ва маҳдудиятҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои ҳуқуқвайронкуниҳои ин соҳаро муайян мекунанд. Аз ҷумла, маҳдуд кардани номгӯйи амалҳои марбут ба истифодаи допинг, ки барои онҳо ҷавобгарии ҳуқуқӣ ба вучуд омада метавонад. Дар меъёрҳои қонунгузории миллии давлатҳои алоҳида ғайр аз ҷавобгарии ҳуқуқии байнламилалӣ метавонанд дигар навъҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ, аз ҷумла ҷавобгарии чиноятӣ муқаррар карда шаванд.

Мавриди зикр аст, ки дар назарияи ҳуқуқи чиноятӣ масъалаи хусусияти ҷавобгарии ҳуқуқӣ барои ташвиқ, таксим ва истифодаи моддаҳое, ки истифодаашон дар варзиш манъшудааст, фаъолона мавриди муҳокима қарор доранд. Ҳамин тавр, Н.К. Бёргс қайд мекунад, ки солҳои охир сиёсати зиддидопингӣ тағйир меёбад, тамоюли пурзӯр кардани ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкуниҳои марбут ба допинг мушоҳида мешавад. Гузашта аз ин,

---

¹⁸⁰ Всемирный антидопинговый кодекс. Перевод с англ. А.А. Анцелиович, А.А. Деревоедов. – М., 2015.

чунин ҳолат ҳам дар сатҳи байналмилалӣ ва ҳам дар сатҳи миллӣ рух дода истодааст¹⁸¹.

Ба андешаи П. Дэвид ғайр аз ҷавобгарии интизомӣ дар сатҳи байналмилалӣ ва миллӣ, мумкин аст дар сатҳи қонунгузории миллӣ барои афроде, ки дар соҳаи истифодабарии допинг қонуншиканӣ содир кардаанд, ҷавобгарии чиноятӣ муқаррар шавад. Дар баробари ин, муаллиф қайд менамояд, ки принципҳои умумиэътирофшудаи адолати судии чиноятӣ, аллакай ба низоми чораҳои ҷавобгарии интизомӣ дар сатҳи байналмилалӣ ворид карда шудаанд. Чунин равиш имкон медиҳад, ки натиҷаҳои санчиш ва тафтишот дар сатҳи байналмилалӣ ба мурофиаҳои судии чиноятии миллӣ интиқол дода шаванд¹⁸².

Ба андешаи Ҷ.О. Лири дар замони муосир дар бисёр давлатҳо барои вайрон намудани қонунгузории зиддиопингӣ танҳо ҷавобгарии маъмурӣ вучуд дорад. Ин мушкилиҳои муайянерио ба вучуд меорад, зоро давлат ҳамчун кафили ҳифзи муносибатҳои мавҷудаи ҷамъиятӣ ба ин гуна масъалаҳо вобаста ба татбиқӣ ҷавобгарӣ аслан иштирок намекунад. Ин функсия ба соҳторҳои байналмилалӣ ва федератсияҳои варзишии дохили давлат, ки чун қоида, ташкилотҳои ҷамъиятӣ мебошанд дода шудааст. Дар робита ба ин, ҷорӣ намудани ҷавобгарии оммавӣ-ҷамъиятӣ, аз ҷумла ҷавобгарии чиноятӣ ба давлатҳо имкон хоҳад дод, ки мушкилоти мубориза бо допингро қисман назорат кунанд¹⁸³.

WADA дар изҳороти расмии худ мавқеъеро баён кардааст, ки допинг набояд сабаби таъқиби чиноятии варзишгарон бошад. Бо вучуди ин, созмон ба ҳуқуқи давлатҳои алоҳида барои қабули қонунҳое, ки барои фаъолияти онҳо зарур мебошанд, даҳолат намекунад¹⁸⁴. Бинобар ин, ҷавобгарии чиноятӣ дар сатҳи миллӣ муқаррар карда мешавад. Қарор дар бораи

¹⁸¹ Ниг.: Burns N.C. Doping in sport. – New York, 2006, – PP. 55–60.

¹⁸² Ниг.: David P. A guide the world anti-doping code. – New York, 2013, – PP. 18–22.

¹⁸³ Ниг.: O’Leary J. Drugs and doping in sport. Socio-legal perspectives. – London, 2001, – PP. 58–60.

¹⁸⁴ Ниг.: WADA: Doping should non to be a criminal offense. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.velonews.com/2015/10/news/wada-doping-should-not-be-a-criminaloffense_388306 (санаи муроҷиат: 19.10.2021).

муқаррар кардани чунин намуди ҷавобгариро қонунгузории давлатҳои алоҳида қабул мекунад. Ҳамзамон, ҷавобгарии чиноятӣ бо меъёрҳои ҳукуқи байналмилалӣ дар соҳаи мубориза бо допинг, дар бахше маҳдуд карда мешавад, ки дар он номгӯйи амалҳое, ки вайронқунии қоидаҳои зиддидопингӣ муқаррар қарда мешавад.

Истифодаи допинг ҳангоми бозиҳои олимпӣ, дар тестҳои варзишгарон намуди манъшудаи метилгексамин (МНА) муайян гардид. Маводи мазкур таҳти номи «диметилпентиламин» ё DMAA низ маълум аст. Инчунин, чун қиёми бехрешаи анцибар ё равғани анцибар (ҳарчанд ба равғани анцибар ё растани он ягон иртибот надорад), маълум аст. Номҳои мазкур дар тамғакогази мавод метавонанд зикр шаванд ё нашаванд. Аммо «метилгексамин» дар аксар ҳолатҳо зикр намешавад, новобаста ба он ки маводи мазкур ба рӯйхати маводҳои манъшуда ворид қарда шудааст.

Бо мақсади пешгирии паҳншавӣ ва истифодаи доруҳои допингӣ қоидаҳои зиддидопингӣ, бо назардошти қоидаҳои зиддидопингии дар ташкилотҳои байналмилалии зиддидопингӣ дар асоси муқаррароти Конвенсияи байналмилалии зиддидопингӣ дар варзиш, ки Конфронси Конвенсияи байналмилалии ЮНЕСКО оиди мубориза бо допинг дар варзиш аз 19 октябри соли 2005 таҳия намуданд, ба тасвib расидааст¹⁸⁵. Ба гайр аз ин, дар ҷумҳурӣ мубориза бар зидди истифодаи допингро қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш», «Дар бораи тайёрии варзиши»¹⁸⁶ ба танзим медароранд.

Рӯйхати маводҳои допингӣ аз ҷониби Агентии ҷаҳонии зиддидопингӣ (WADA) мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ дар ҳолати зарурӣ, вале на камтар аз як маротиба дар як сол нашр ва таҷдиdi назар қарда мешавад¹⁸⁷.

¹⁸⁵ Конвенсияи байналмилалии ЮНЕСКО оид ба мубориза бо допинг дар варзиш эътироф гардидааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 11 августи соли 2011 ба конвенсияи мазкур ҳамроҳ шуд.

¹⁸⁶ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тайёрии варзиши» аз 18.03.2013, таҳти №953 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/953_tj.pdf (санаи муроҷиат: 24.06.2022).

¹⁸⁷ Ниг.: Всемирный антидопинговый кодекс. Запрещенный список 2014 г. / Под ред. И.Т. Выходца. Перевод с английского П.И. Хоръкин, Е.В. Иконникова. Государственное казенное учреждение «Центр спортивных

Ҳангоми тартиб додани рӯйхати доруҳои манъшудаи Агентии ҷаҳонии зиддидопингӣ ба маводи саҳттаъсир ва заҳролуд ҷандон аҳамият дода нашудааст. Бо мақсади татбиқи муқаррароти Конвенсияи байналмилалӣ оид ба пешгирии допинг, қонунгузорӣ дар бораи муомилоти маводи мухаддир, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳои онҳо, бояд ба назар гирифта мешаванд ва ба ин рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуде, ки ба рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд дохил карда шудаанд, илова карда шаванд, зоро дар рӯйхати доруҳои манъшудаи Агентии ҷаҳонии зиддидопингӣ қисмати афзалиятноки чунин моддаҳо мавҷуданд.

Ғайр аз он, дар рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир илова намудани чунин доруҳо, ба монанди дегидротестостерон, хинболон, прастерон, тестостерон ва ҳамаи ҳосилаҳои он, мувофиқи мақсад аст. Ин моддаҳо аз ҷониби Агентии ҷаҳонии зиддидопингӣ ҳамчун доруҳои мамнуъ тасниф карда мешаванд ва аз ҷиҳати ҳосиятҳои фармакологии худ ба синфи «Моддаҳои саҳттаъсир» мувофиқат мекунанд. Ғайр аз он, пропионити тестостерон, ки яке аз эфирҳои кимиёвӣ-фармасевтӣ тестостерон мебошад ва ба гурӯҳи 1 «моддаҳои ниҳоят ҳатарнок» дохил мешавад¹⁸⁸. Бинобар ин, ба рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир илова намудани доруҳое, ки ба рӯйхати стероидҳо дохил карда шуда, асосан аз сабаби амали ғормоналии онҳо истифода мешаванд, дар асоси амали фармакологии маҳсус ва таъсири онҳо ба бадани инсон истифода мегарданд, зарур аст.

Дар натиҷаи истифодаи тулонӣ ва беназорати чунин моддаҳо, дар бадани инсон оқибатҳои манғӣ пайдо шудан мегарданд, аз ҷумла фаъолияти дилу рагҳо, асад ва ҳозима бад мегардад. Бо вучуди он, ки бисёре аз онҳо аз озмоишҳои клиникӣ гузаштаанд ва гувоҳномаҳои мутобиқат доранд, шумораи зиёди иловаҳои фаъоли биологии дорои моддаҳои саҳттаъсир ва психотропӣ мебошанд, ки ба узвҳои ҳаётан муҳимми инсон таъсири манғӣ расонида, мубталогиро ба вучуд меоранд¹⁸⁹. Инчунин, баъзе аз иловаҳои

инновационных технологий и подготовки сборных команд» Департамента физической культуры и спорта города Москвы. – М., 2013.

¹⁸⁸ Ниг.: Pope H.G., Kouris E.M., Hudson J.I. Effects of supraphysiologic doses of testosterone on mood and aggression in normal men: A randomized controlled trial. – Archives of General Psychiatry, 2013. – Р. 564.

¹⁸⁹ Ниг.: Шарафанович А. Наркотики: легальная сторона // Ремедиум. – 2007. – №11. – С. 8.

фаъоли биологӣ, ки ба Тоҷикистон ворид карда мешаванд, бар хилофи таркиби дар онҳо арзгардида дорои маводи мухаддир, психотропӣ ва моддаҳои саҳттаъсир мебошанд, ки метавонанд ба саломатии инсон зарари ҷиддӣ расонанд.

Дар Тоҷикистон омори расмӣ дар бораи вафот ва саломатии бемор вобаста ба истифодаи иловаҳои фаъоли биологӣ вучуд надорад. Чунин омор дар баъзе давлатҳои хориҷӣ ҷой дорад, масалан соли 2006 дар ИМА 29 нафар аз истифодаи иловаҳои фаъоли биологӣ ҷон бохтанд ва ба саломатии 429 истеъмолкунанда аз иловаҳои фаъоли биологӣ зарари ҷиддӣ расонида шудааст¹⁹⁰.

Ҳамин тавр, айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкилоти паҳншавии иловаҳои фаъоли биологии қалбакӣ, аз ҷумла онҳое, ки дар таркибашон маводҳои мухаддир, психотропӣ ва моддаҳои саҳттаъсир зиёд мебошад, ҷой доранд.

Криминализатсияи муомилоти ғайриқонуни иловаҳои фаъоли биологӣ ва допинг бо мақсадҳои ба соҳибияти каси дигар додан мубрам мебошад. Бинобар ин, ҳолатҳои дар боло қайдгардидаро ба инобат гирифта ба КҔ ҶТ илова намудани таркиби нави ҷиноят дар таҳрири зерин зарур мебошад.

«Моддаи 206². Муомилоти ғайриқонуни иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ гардидаанд.

1) Ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ гардидаанд,

бо ... ҷазо дода мешавад.

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ,

бо ... ҷазо дода мешавад.

---

¹⁹⁰ Ниг.: Воронцова А. Добавки не надо // Русский курьер. – 2006, 20 марта. № 4.

3) Кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуюми ҳамин модда, агар:

- а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;
- б) ба миқдори калон содир шуда бошад,
- бо ... ҷазо дода мешавад».

3. Моддаҳои сахттаъсир ва захролуде, ки ҳамчун стероидҳои анаболитикӣ истифода мешаванд. Ба гурӯҳи моддаҳои сахттаъсир моддаҳое, ки дар тибби варзишӣ маъмуланд ва аз ҷониби варзишгарон истифода мешаванд, дохил мегарданд. Ин моддаҳо бо номи «допинг» машҳуранд. «Бинобар сабаби таъсири манғии баъзе аз ин моддаҳо ба бадани варзишгар дар ҷаҳони муосир муносибат ба истифодабарии допинг дар тамоми ҷаҳон ҳамчун усули гайриқобили қабул дар соҳаи варзиш эътироф гардидаанд, ки он хилофи меъёрҳои ахлоқии варзишӣ буда, ба саломатӣ ва ҳатто ҳаёти варзишгарон таҳди迪 чиддӣ доранд»¹⁹¹.

Тавре, ки таҳлили назария ва амалияи қонунгузории ҷиноятӣ нишон медиҳад, криминализатсия намудани баъзе кирдорҳои ба ҷамъият ҳатарнок дар самти муомилоти стероидҳои анаболитикӣ зарур мебошад. Дар робита бо ин, ҷиноятҳои марбут ба муомилоти гайриқонунии допинг истисно нестанд. Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷиноятҳои марбут ба допинг, аллакай дар баъзе қишварҳо мавҷуд мебошад¹⁹².

Дар натиҷаи истифодаи допинг «ғайр аз афзоиши ҳаҷми мушакҳо ва фаъол кардани системаи марказии асад, инчунин ба саломатии инсон зарари барқарорнашаванд расонида мешавад, аз ҷумла чунин истифодабарӣ сабаби оқибатҳои гуногуни захролудшавӣ ва ҳатто марги инсон шуда метавонанд. Ғайр аз ин, бештари таъсирнокии фармакологии стероидҳо дар лабораторияҳо озмуда нашудаанд, аммо зери ниқоби маҳсулоти истеҳсолкунандагони маъруфи дорусозӣ, ин моддаҳои сахттаъсир

¹⁹¹ Деревоедов А. Допинг в спорте и борьба с ним // Вестник Российского международного Олимпийского университета. – 2012. – №1(2). – С. 70–79.

¹⁹² Ниг.: Сараев В.В. Уголовно-правовое воздействие на сферу спорта // Уголовно-правовые аспекты борьбы с преступностью в сфере спорта: матер. Всерос. науч.-практ. конф. (18 марта 2011 г.). – Омск: Ом. акад. МВД России, 2011. – С. 9; Папаниколау Д. Борьба с допингом во Франции // Спорт: экономика, право, управление. – 2011. – №4. – С.32.

метавонанд ба истеъмолкунанда дастрас шаванд»¹⁹³. Истифодаи чунин моддаҳо ба бемориҳои онкологӣ (саратон), коҳиши коагулятсияи хун, рушди бемориҳои дилу рагҳо оварда мерасонад. Таъсири патологии стероидҳои анаболитикӣ ба ҷигар низ исбот шудааст, ҳолатҳои гирифтани ҷароҳат бинобар сабаби ҳангоми номутаносибии афзоиши мушакҳо ва пайҳои мушак низ маълуманд. Оқибатҳои истеъмоли доруҳои стероид, инчунин ба ҳолати равонӣ ва рафтории одамон таъсири манғӣ мерасонанд¹⁹⁴.

Солҳои охир густариши истифодаи стероидҳои анаболитикӣ дар байни варзишгарон ва ҷавонон боиси нигаронӣ мебошад. Тибқи иттилои Интерпол, гардиши анаболитикҳо дар ҷаҳон аз гардиши тамоми доруҳо бузургтар аст¹⁹⁵.

Ҳамин тариқ, ҳатари ҷамъиятии гардиши ғайриқонунии маводҳои анаболитикӣ дар он аст, ки аксарияти онҳо дорои моддаҳои саҳттаъсир буда, солҳои охир миқдори зиёди чунин моддаҳо ба қаламрави ҶТ ғайриқонунӣ интиқол дода мешаванд, ки муҳлати истеъмоли онҳо гузаштааст. Стероидҳои байторӣ низ солҳои зиёд байни варзишгарон маъмул гардидаистодаанд. Бинобар сабабе, ки доруҳо барои ҳайвонот истехсол карда мешаванд, таъсири онҳо ба одамон омӯхта нашудааст.

Бо мақсади пешгирии паҳншавӣ ва истифодаи маводи барангезандаю нерӯафзо (допингӣ) ва дигар воситаҳои манъгардида аз ҷониби Кумитай байналмилалии олимпӣ ва ташкилотҳои марбути варзишии байналмилалий доруҳои допингӣ, қоидаҳои зиддидопингӣ аз ҷониби ташкилотҳои байналмилалии зиддидопингӣ, дар асоси муқаррароти Конвенсияи байналмилалии зиддидопингӣ дар варзиш, дар Конфронси генералии ЮНЕСКО аз 19 октябри соли 2005 коркард карда шудаанд¹⁹⁶.

¹⁹³ Фицев И.М., Фицева Н.А., Будников Г.К. К проблеме идентификации сильнодействующих анаболических стероидов в объектах криминалистической экспертизы // Ученые записки Казанского государственного университета. – 2009. – Т. 151, кн. 3: Естественные науки. – С. 76.

¹⁹⁴ Ниг.: Сейфулла Р.Д. Побочные эффекты анаболических стероидов // Muscle nutrition: электронный журнал. – 2009. – №1. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://bodybuilding.h1.ru/st02.html> (санаси муроҷиат: 24.06.2022).

¹⁹⁵ Ниг.: Ткачева А. Кого растит стероид // Газета «Гудок выпуск» 29.03.2006. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://gudok.ru/newspaper/?ID=740939> (санаси муроҷиат: 24.06.2022).

¹⁹⁶ Международная конвенция о борьбе с допингом в спорте, принятая Генеральной ассамблей ООН 19 октября 2005 года. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions /doping_in_sport.shtml (санаси муроҷиат: 24.06.2022).

Қонунгузории чиноятии ҶТ баъзе аз стероидҳои анаболитикиро ҳамчун моддаҳои саҳттаъсир эътироф менамояд ва барои ба соҳибияти каси дигар додан тибқи м. 206 КҔ ҟТ ҷавобгарии чиноятӣ муқаррар карда шудааст. Ҳамзамон, дастрасӣ, нигоҳдорӣ ва истеъмоли стероидҳои анаболикӣ берун аз соҳаи ҳуқуқии қонуни чиноятӣ боқӣ мондаанд ва кори шахсии шаҳрвандон мебошанд.

Чӣ тавре қайд карда шуд, моддаҳои заҳролуд – ин моддаҳое мебошанд, ки ба организми инсон таъсири заҳролуд мерасонанд, заҳролудшавӣ ё маргро ба бор меоранд¹⁹⁷. Ба гуфтаи А.И. Рарог, моддаҳои заҳролуд моддаҳоеро дар бар мегиранд, ки ҳангоми ба таври даҳонӣ, сӯзандору ба зери пӯст ё мушаки инсон дохил шудан, ҳатто ба миқдори кам низ таъсири шадиди заҳролуд мерасонанд, ки метавонанд ба марг ё зарари ҷиддӣ ба саломатӣ оварда расонанд¹⁹⁸. Рӯйхати моддаҳои заҳролуд аз нав дида баромада шуда, ба он моддаҳои нав, ки дар асоси хулосаи ташхиси тиббии даҳлдор эътироф карда мешаванд, бояд ворид карда шавад¹⁹⁹.

Инчунин, бояд қайд намуд, ки дар баъзе ҳолатҳо моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд барои содир кардани дигар чиноятҳо (таъсири расонидан ба саломатии ҷабрдида) низ истифода мегарданд. Чунин моддаҳоро чинояткорон барои ба ҳолати бемадорӣ расондани ҷабрдида, бо мақсади содир кардани чиноятҳои гаразнок ё зӯроварӣ нисбат ба ин шахс истифода менамоянд²⁰⁰. Чунин намуд кирдорҳо зарари бештар доранд, зоро, ҳатто истифодай яккаратаи моддаҳои саҳттаъсир метавонад сабаби марги шахс гардад. Ба чунин гурӯҳи моддаҳои саҳттаъсир клонидин, хлороформ, хлороэтил, моддаҳои саҳттаъсири дорои хусусияти гипнозӣ, инчунин ҳама моддаҳои заҳролуд дохил мешаванд.

¹⁹⁷ Ниг.: Косарев С.Ю. Преступления, связанные с сильнодействующими и ядовитыми веществами: криминалистическая характеристика и особенности расследования. – СПб.: Изд. «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 79.

¹⁹⁸ Ниг.: Уголовное право России. Части общая и особенная: учебник для бакалавров / Отв. ред. А.И. Рарог. – Москва: Проспект, 2014. – С. 178.

¹⁹⁹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи экспертизаи давлатии судӣ» / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2005. – №7. – Мод. 404; – 2007. – №3. – Мод.160; – 2012. – №4. – Мод. 254; Қонуни ҟТ аз 27.11.2014. – №1144.

²⁰⁰ Ниг.: Шалагин А.Е. Преступления против здоровья населения: дис. ... канд. юрид. наук. – Казань, 2004. – С. 136.

Яке аз моддаҳои машхури саҳттаъсир, ки бештар барои мақсадҳои чиноятӣ истифодашаванд трамадол ва клофелин мебошанд. Афзоиши истифодбарии ин моддаҳо, пеш аз ҳама, бо дастрас, арzon ва содда будани истифодабарии он вобаста буда, муайян намудани мавҷудияти ин модда дар маҳсулоти ҳӯрокворӣ, хусусан дар нӯшокиҳои спиртӣ душвор аст.

Аксар вақт истифодаи симоб ҳамчун маводи заҳролуд бо мақсади содир намудани чиноят низ истифода мегардад. Масалан, Л. барои сӯйиқаст ба гайриқонунӣ нигоҳ дошан, бо мақсади ба шахси дигар додани моддаҳои заҳролуд гунаҳкор дониста шуд. Тавре муфаттишон муайян намудаанд, пас аз низои навбатии оилавӣ Л. ба чунин қароре омад, ки падари худро аз ҳаёт маҳрум созад. Шабона вай тақрибан 50 грамм симобро ба табаки ҳӯроки падара什 рехт. Падари Л. ҳӯрокро ҳӯрд, табибон тавонистаанд ҷони ӯро наҷот диханд²⁰¹.

Ҳамин тариқ, хатари ҷамъиятии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан боиси расонидани зарап дар ҳама соҳаҳои муносибатҳои ҷамъиятӣ, алалхусус дар соҳаи тандурустӣ мебошад. Паҳншавии гардиши ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд натанҳо омили зиёд гаштани нашъамандии аҳолии Тоҷикистон мебошад, балки боиси афзоиши назарраси дигар намудҳои чиноят низ мегарданд. Дар тӯли даҳсолаҳои охир, сӯиистифода аз маводҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, гардиши ғайриқонунии онҳо миқёси номутаносибро ба даст оварда, ба муҳити иҷтимоиву психологӣ, ахлоқӣ ва ба таҳаввулоти ҷиддӣ дар сиёsat ва иқтисод оварда мерасонанд, муносибатҳоро дар соҳаи ҳифзи ҳаёт, саломатӣ ва некӯаҳволии одамон вайрон месозанд. Ҳамзамон, танзими қонунии ҳариду фурӯши моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд нокифоя аст, ки ҷилавгирӣ аз чиноятҳои марбут ба гардиши ғайриқонунии онҳоро таъмин карда наметавонад.

Бояд қайд намуд, ки дар қонуни чиноятӣ таҳияи номгӯйи мукаммали объектҳои чунин чиноятҳо зарур ва мувофиқи мақсад мебошад, ба шарте, ки ин рӯйхат дар муддати тӯлонӣ устувор боқӣ монад. Аммо, дар шароити зуд-

²⁰¹ Парвандаи чиноятии №2313 (2-1/18) // Бойгонии суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбе.

зуд тағиyr ёфтани намудҳои моддаҳои саҳттаъсир, тағиyrёбии таркиби химиявии онҳо ва хусусияти таъсири онҳо ба ҷисми инсон, муқаррар намудани чунин рӯйхат мустақиман дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад ба он оварда расонад, ки истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан, ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои нави саҳттаъсире, ки ба рӯйхати даҳлдор дохил карда нашудаанд, метавонад боиси дар бештари ҳолатҳо бечазо мондани чунин кирдорҳо гардад, ки ин принсипи адолатнокӣ ва баробарии ҳама дар назди қонунро вайрон менамояд. Қайд кардан зарур аст, ки ин моддаҳо аз рӯйи хусусиятҳояшон ба моддаҳои психотропӣ монанд (шабех) мебошанд.

Таҳлили ҳуқуқии объект ва предмети муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро ҷамъбаст намуда, ба чунин хулосаҳо омадан ба мақсад мувофиқ аст:

1. Ҷинояти таҳлилшаванда дар фасли VIII КҔ ҶТ «Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятӣ ва саломатии аҳолӣ» ва дар боби 22 КҔ ҶТ «Ҷиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ» муқаррар карда шудааст. Аз рӯйи мантиқи қонунгузор объекти хелии ҷинояти мазкур, ки дар фасли VIII КҔ ҶТ муқаррар карда шудааст, ин маҷмуи муносибатҳои ҷамъиятии таъминкунандай амнияти ҷамъиятӣ ва саломатии аҳолӣ мебошад.

2. Объекти намудӣ системаи муносибатҳои ҷамъиятие мебошад, ки мавҷудияти онҳо барои нигоҳдории саломатии аҳолӣ равона гашта, он ҳамчун кафолати ҳаёти мұтадили иҷтимоӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва маънавии ҷомеа хизмат менамояд. Вобаста ба ин, объекти намудии ҷинояти м. 206 КҔ ҶТ – муносибатҳои ҷамъиятие мебошанд, ки солимии аҳолиро таъмин менамоянд.

3. Объекти бевоситаи муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки ҳолати беҳбудии пурраи ҷисмонӣ, руҳӣ ва иҷтимоӣ, набудани беморӣ ва нуқсонҳои ҷисмонии аҳолиро ба пуррагӣ таъмин месозанд, ташкил медиҳанд.

4. Предмети чинояти баррасишаванда моддаҳои сахттаъсир ё захролуд мебошанд, ҳамзамон дар КҶ ҖТ предмети чинояти мазкур мушахас муайян карда нашудааст, зоро ба он моддаҳои масткунанда, психоактивӣ, дорухо ва дигар моддаҳое дохил мешаванд, ки дар таркибашон моддаҳои захролуд ё сахттаъсир доранд. Аз ҷумла иловаҳои фаъоли биологӣ (иловаҳои парҳезӣ), ки ҳам дар муассисаҳои тиббӣ ва ҳам берун аз онҳо истифода мешаванд ва моддаҳое, ки ҳамчун допинг истифода мегарданд. Ба моддаи 206 илова намудани эзоҳ ва муайян намудани таърифи моддаҳои сахттаъсир ва захролуд дар таҳрири зерин зарур мебошад:

Моддаҳои сахттаъсир – моддаҳои синтетикӣ ё табии, ки ҳангоми истифодай беичозат ё сӯиистифода ба саломатии инсон зарари назаррас расонида метавонанд ва бо мақсадҳои дар моддаи 206 КҶ ҖТ ва дигар моддаҳои КҶ ҖТ ба рӯйхати моддаҳои сахттаъсир ворид карда шудаанд.

Моддаҳои захролуд – объектҳои пайдоиши синтетикӣ ва табии мебошанд, ки ҳангоми ба миқдори хурд ворид карданашон ба ҷисми инсон ба захролудшавӣ ё марг оварда мерасонанд ва бо мақсадҳои моддаи 206 КҶ ҖТ ва дигар моддаҳои КҶ ҖТ ба рӯйхати моддаҳои сахттаъсир дохил карда шудаанд. Ин мағҳумҳоро ҳамчун меъёр барои муайян кардани моддаҳои нави сахттаъсир, захролуд ва дохил намудани онҳо ба рӯйхати моддаҳои сахттаъсир ва захролуд истифода намудан мувофиқи мақсад аст.

5. Криминализатсияи муомилоти ғайриқонуни иловаҳои фаъоли биологӣ ва допинг бо мақсадҳои ба соҳибияти каси дигар додан мубрам мебошад. Бинобар ин, ба КҶ ҖТ илова намудани таркиби нави чиноят дар таҳрири зерин зарур мебошад:

«Моддаи 206². Муомилоти ғайриқонуни иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ гардидаанд.

1) Ғайриқонунӣ истехсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ гардидаанд,

бо ... чазо дода мешавад.

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ,
бо ... чазо дода мешавад.

3) Кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуюми ҳамин модда,
агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;
б) ба миқдори калон содир шуда бошад,
бо ... чазо дода мешавад».

6) Коркард ва таҳияи Барномаи мақсадноки ҷумҳурияйӣ, ба монанди «Стратегияи миллии мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» мувофиқи мақсад аст.

2.2. Тарафи объективии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

Яке аз унсурҳои асосии таркиби ҷиноят тарафи объективии он мебошад²⁰². Тарафи объективии ҷиноят маҷмуи аломатҳо ва ҳолатҳое мебошад, ки тарафи берунаи кирдори ҷиноятиро тавсиф менамояд²⁰³. Тарафи объективӣ аз кирдор (ҳаракат ё беҳаракатӣ), оқибати барои ҷамъият ҳавфнок ва аз робитаи сабаби байни кирдор ва оқибати барои ҷамъият ҳавфнок иборат аст²⁰⁴. Аломатҳои тарафи объективии ҷиноят дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ ба ҳатмӣ ва иловагӣ ҷудо карда мешаванд. Ба аломатҳои ҳатмии тарафи объективии ҷиноят он аломатҳое дохил мешаванд, ки аз ҷониби қонуни ҷиноятӣ дар таркиби ҳамаи ҷиноятҳо нишон дода мешаванд²⁰⁵.

²⁰² Ниг.: Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И., Камолов З.А., Холиқов Ш.Л. Ҳуқуқи ҷиноятӣ: қисми умумӣ: курси мухтасари лексияҳо. – Душанбе, 2019. – С. 82.

²⁰³ Ниг.: Кудратов Н.А. Уголовное право Республики Таджикистан. Общая часть: учебно-методический комплекс. – Душанбе, 2012. – С.76

²⁰⁴ Ниг.: Раҳмонзода М.Ҷ Чавобгарии ҷиноятӣ барои фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон Дис. ...ном. илм. ҳуқуқ: Душанбе – 2020 – С. 84.

²⁰⁵ Ниг.: Ҳуқуқи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми умумӣ. Китоби дарсӣ / Зери таҳрири д.и.ҳ., дотсент Раҳимзода Р.Ҳ. ва д.и.ҳ., профессор Бобоҷонзода И.Ҳ. – Душанбе: «ЭР-граф», 2019. – С. 138.

Тарафи объективии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд якчанд кирдорҳои алтернативиро дар бар мегиранд, ки содир кардани ҳар қадоми онҳо барои таркиби чинояти мазкур кофӣ мебошад²⁰⁶. Тарафи объективии чинояти мазкур аз муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд иборат мебошад, ки тибқи диспозитсия қ. 1 м. 206 КҶ ҶТ он содир намудани ҳаракатҳои зеринро дар бар мегирад:

- истехсол;
- тайёр намудан;
- коркард;
- соҳиб шудан;
- нигоҳ доштан;
- интиқол ё фиристодан.

Дар робита бо таърифи мазмуни худи мафҳуми «муомилоти ғайриқонунӣ», қайд намудани Конвенсияи ягонаи СММ «Дар бораи маводҳои мухаддир» аз соли 1961 мувофиқи мақсад мебошад, ки дар б. 1 м. 1 «гардиши ғайриқонунӣ»-ро ҳамчун «парвариш ё ҳар гуна амал барои бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани маводи мухаддир бар хилофи муқаррароти ин Конвенсия» шарҳ медиҳад²⁰⁷. Моддаи 1 Конвенсияи соли 1971 СММ «Дар бораи моддаҳои психотропӣ» мундариҷаи мафҳуми «муомилоти ғайриқонунӣ»-ро бо илова намудани ҳариди моддаҳои психотропӣ «бо вайрон кардани муқаррароти ин Конвенсия» ба рӯйхати амалҳои манъгардида васеъ менамояд²⁰⁸.

Таърифи нисбатан пурратари ин мафҳум дар Конвенсияи СММ «Дар бораи мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ» дар соли 1988 пешниҳод шудааст, ки тибқи он

²⁰⁶ Ниг.: Акимова И.В. Вопросы уголовной ответственности за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта // Вестник Московского университета МВД России. – 2014. – №9. – С. 111–112.

²⁰⁷ Единая конвенция ООН о наркотических средствах 1961 года, ратифицирована Постановлением Маджлиси Оли Республики Таджикистан №375 от 14.12.1996 г

²⁰⁸ Конвенция Вена о психотропных веществах 1971, года ратифицирована Постановлением Маджлиси Оли Республики Таджикистан №375 от 14.12.1996 г.

«муомилоти ғайриқонунӣ маънои ҳуқуқвайронкуниҳо»-ро дорад, ки дар бандҳои 1 ва 2-и модда 3 ҳамин Конвенсия зикр шудаанд²⁰⁹.

Аз рӯйи хусусиятҳои тарафи объективӣ қ. 1 м. 206 КҶ ҶТ бо амалҳои марбут ба маводи мухаддир ё моддаҳои психотропӣ шабех мебошанд. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо» аз 10 декабря соли 1999, таҳти №874 муомилоти ғайриқонунии маводи нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо чунин муайян гардидааст: «Муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо – фаъолияти вобаста ба кишту кори растаниҳои нашъадор, таҳия, истеҳсол, тайёр кардан, коркард, нигаҳдошт, интиқол, фиристонидан, додан, фурӯш, тақсимот, соҳиб шудан, истифода, воридот, содирот ва нобуд кардани воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо, ки бар хилофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардад»²¹⁰. Ба ақидаи мо, мафҳуми муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ки хилофи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад, низ ба ҳамин маъно бояд фаҳмида мешавад. Ҳамзамон, ғайриқонунӣ будани амалҳои номбаршуда маънои содир намудани онҳоро бе иҷозатномаи даҳлдор, ки тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонун гирифта шудааст ё вайрон кардани қоидаҳои гардиши қонунии онҳо мебошад.

Дар айни замон, шумораи зиёди санадҳои меъёрии ҳуқукие мавҷуданд, ки муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро ба танзим медароранд. Ба онҳо меъёрхое доҳил мешаванд, ки танзими гардиши моддаҳои номбаршударо дар доҳили давлат ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ дар бар мегиранд. Аммо, то ҳол таърифи возехи мафҳуми муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан мавҷуд нест.

---

²⁰⁹ Конвенция 1988 года ратифицирована Постановлением Маджлиси Оли Республики Таджикистан №186 от 4.11.1995 г.

²¹⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо» аз 10 декабря соли 1999, таҳти №874 / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1999. – №12. – Мод. 312; – 2002. – №4. – қ. 1, мод. 266; – 2006. – №4. – Мод. 192; – 2007. – №7. – Мод. 661; – 2013. – №7. – Мод. 516.

Хусусиятҳои тарафи объективии чинояти баррасишууда (қисми 1 моддаи 206 КҶ ұТ) асосан бо он хусусиятҳое мувофиқат мекунанд, ки дар диспозитсияи қисми 1 моддаи 200 КҶ ұТ пешбинӣ шудаанд. Ин мавқеъ дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба чиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд», инъикос мегардад. Қарори мазкур мазмуни амалҳои гайриқонунӣ бо маводи муҳаддир ва моддаҳои психотропӣ ё шабеҳи онҳоро зикр намудаааст.

Қайд намудан ба маврид аст, ки масъалаи баҳснок, ин ҷавобгарии чиноятӣ барои соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуди бозёфтгардида ва истифодабарии минбаъдаи онҳо бо мақсадҳои шахсӣ мебошад. Тарафи объективии соҳиб шудан ба маводҳои саҳттаъсир ва заҳролуде, ки бозёфт гардидаанд, бо тарафи объективии муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд алоқамандии зич дорад. Амалҳои чинояткор дар ин ҳолат танҳо бо қасди бевосита тавсиф карда мешаванд, зоро субъекти чиноят медонад, ки моддаҳои бозёфтшуда саҳттаъсир ва заҳролуд мебошад ё ин ки бояд ба чунин сифат истифода гарданд. Дар акси ҳол қасди бевосита ҷой надорад. Аммо агар шахси маводи саҳттаъсир ё заҳролудро бозёфтнамуда воқеъбинона шубҳа дошт ва ё ҳатто гумон ҳам намекард, ки ин моддҳо саҳттаъсир ё заҳролуд мебошанд ва онро ба чунин сифат истифода накард ҷавобгарии чиноятӣ истисно карда мешавад.

Инчунин, дар амал исбот намудани қасди бевосита метавонад душвор бошад. Масалан, ҳангоми кофтукови шахсии гумонбаршуда бо асосҳое, ки бо муомилоти гардиши моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд алоқаманд намебошанд, ошкор кардани моддаи саҳттаъсире, ки ӯ бозёфт намудааст. Дар ин ҳолат агар гумонбаршуда изҳор намояд, ки ӯ моддаи саҳттаъсир будани моддаҳои бозёфтнамудаашро намедонист ва онҳо ҳамчун моддаи саҳттаъсир ва заҳролуд истифода бурда нашуда бошанд, қасди бевосита ҷой надорад.

Ҳамин тавр, бо ҳукми Суди н. И. Сомонӣ шаҳрванд У. барои гайриқонунӣ ба даст овардани маводи саҳттаъсир «симоби металӣ» бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан маҳкум гардид. Асос барои чунин ҳукм, шоҳидии худи айбдоршаванда буд, ки ў дарк мекард, ки моддаҳои ёфташуда, маводи саҳттаъсир мебошанд ва онҳоро бо мақсади истифодаи минбаъда соҳиб шуда буд²¹¹.

Ба ҳамин монанд тибқи ҳукми суд гайриқонунӣ ба даст овардан, нигоҳ доштан бо мақсади фурӯши моддаҳои саҳттаъсир метавонад танҳо бо қасди бевосита содир карда шавад, аммо шаҳрванд У. намедонад, ки дар моддаи бадастовардаи ў «Болденон» саҳттаъсир мебошад ва дарк намекард, ки нигоҳ доштани он гайриқонунӣ мебошад. Аммо суд далелҳои ҳимояро беэътиҳод донист, зеро У. аз хусусиятҳои моддаи саҳттаъсири бадастовардааш бехабар буда наметавонист ва чунон ки аз нишондоди худи ў маълум гашт, ў аз хусусиятҳои таъсирнокии ин модда боҳабар мебошад²¹².

Кирдорҳое, ки дар соҳиб шудан бо истифода аз дорухати қалбакӣ ифода мегарданд, мазмуни ду ҷиноятро дар бар мегиранд, ки ҷавобгарӣ барои он дар моддаҳои гуногуни Кодекси ҷиноятӣ пешбинӣ гардидаанд, яъне амалҳои марбут ба соҳтакории ҳучҷати қалбакӣ ва бо он гирифтани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд аз ҷониби як шахс бояд тибқи ду – модда м. 206 ва м. 340 КҶ ҶТ бандубаст карда шавад.

Бояд қайд намуд, ки соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо истифода аз дорухатҳои қалбакӣ нисбат ба дигар тарзҳои гайриқонуни соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд хатари афзояндаи ҷамъиятӣ дорад. Бинобар ин, пешниҳод менамоем, ки ба қ. 2 м. 206 КҶ ҶТ ворид намудани аломати бандубастшаванда дар таҳрири зерин зарур мебошад: «*Бо истифода аз ҳучҷатҳои қалбакӣ соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд*».

Дар адабиёти илмӣ қайд мегардад, ки «... мақомоти тафтишоти пешакӣ ... дар аксар вақт имконияти муқаррар кардани ҳолатҳои ... соҳиб шуданро

²¹¹ Ниг.: Парвандаи ҷиноятӣ №1-278/21 // Бойгонии суди н. И. Сомонии шаҳри Душанбе.

²¹² Ниг.: Парвандаи ҷиноятӣ №1-262/16 // Бойгонии суди н. Синои шаҳри Душанбе.

надоранд»²¹³. Аз ин рӯ, дар ҳуччатҳои мурофиавӣ иборае мавҷуд аст, ки он ба ибораи намунавӣ табдил ёфтааст, ки айбдоршаванда дар ҷойи номаълум, дар вақти номаълум аз шахси номаълум миқдори муайяни маводи саҳттаъсир ва захролудро ба даст овардааст. Ин ибора маънои онро дорад, ки воқеан шахс ба ҷинояте айбдор карда мешавад, ки тарафи объективии он муайян карда нашудааст. Муқаррар накардан аломатҳои тарафи объективии ҷиноят ва аз ин рӯ, воқеан айб эълон накардан ба шахс ҳуқуқи ӯро ба ҳимоят хеле маҳдуд менамояд.

Тавре амалияи судӣ нишон медиҳад, судҳо низ аксар вакт ба ҷунин ҳолатҳо роҳ медиҳанд. Ҳамин тавр, дар ҳукмҳо нисбат ба С. ва Р. усулҳои соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир нишон дода нашудаанд. Гузашта аз ин, ҷунин ҳатогиҳо аз хунукназарии судяҳо вобаста буд, зеро ҳарду судшаванда ҳам дар марҳилаи тафтишоти пешакӣ ва ҳам дар мурофиа тарзи ба даст овардани моддаҳои саҳттаъсирро нишон доданд – ҳариди онҳо²¹⁴.

Дар ҳолати дигар, ҳатогии шабеҳ аз ҷониби прокурор дар марҳилаи тасдиқи айбнома фавран ислоҳ карда шуд. Прокурор парвандаро барои тафтишоти иловагӣ баргардонда, дуруст ғайриқобили қабул будани айбдоркунии С.-ро бо ибораи «дар ҳолатҳои номаълум ба даст оварда» қайд кард. Дар давоми тамоми тафтишот, айбдоршаванда шоҳидӣ медод, ки ӯ маводи саҳттаъсирро ёфтааст. Айбнома мувофиқан аз нав тартиб дода шуда, парванда ба суд ирсол карда шуд ва С. барои ба даст овардани маводи мухаддир дар шакли азхудкунии ашёи дарёфтгардида, маҳкум гардид²¹⁵.

Ҷунин ба назар мерасад, ки амалияе, ки дар он эълони айб барои соҳиб шудани маводи саҳттаъсир бар зидди шахс бе тавсифи усули соҳиб шудан, аммо барои набудани иҷозати мувофиқ барои ҷунин амал комилан ғайри қобили қабул аст. Дар сурати мавҷуд набудани далелҳо оид ба усули ғайриқонунӣ соҳиб шудан, исбот намудани гуноҳ воқеан ба зиммай айбдоршаванда voguzor менамояд, ки ин хилофи қонун мебошад.

²¹³ Кухарук В.В. Уголовно-правовые аспекты и криминологические проблемы борьбы с организованным незаконным оборотом сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: дис. ... канд. юрид. наук. – М, 2000. – С.47.

²¹⁴ Ниг.: Парвандаи ҷиноятии №1-153/18 // Бойгонии суди н. И. Сомонии шаҳри Душанбе.

²¹⁵ Ниг.: Парвандаи ҷиноятии №1-270/18 // Бойгонии суди н. Синои шаҳри Душанбе.

Тибқи банди а) Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба ҷиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд» таҳти мағҳуми гайриқонунӣ тайёр кардани воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ҳама гуна кирдори барқасдонае, ки аз ҷониби гунаҳкорон бо вайрон намудани қонунгузории ҶТ содир гардида, барои ба даст овардани воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ равона гардидаанд, фаҳмида мешавад²¹⁶. Ҳамзамон, дар робита ба моддаи 206 КҔ ҶТ, истеҳсоли моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд бояд кирдорҳое, ки ба пайи ҳам ҳосил кардани ин маводҳо равона шудаанд, фаҳмида шавад. Яъне амалҳое, ки ба истеҳсоли пайдарпайи чунин моддаҳо нигаронида шудаанд, бояд ҳамчун истеҳсолот бандубаст карда шаванд.

Ҳамзамон, муқаррароти Конвенсияи ягонаи СММ дар бораи маводҳои нашъадор соли 1961²¹⁷ таърифи мағҳумҳои «тайёр» ва «истеҳсол»-ро якранг тафсир накардааст. Мувоғиқи б. 1 м. 1 Конвенсияи мазкур, «тайёр намудан» маъни таомоми равандҳоро ба истиснои истеҳсолоте, ки тавассути он ҳуқуқи соҳибиятро ба моддаҳои нашъадор ба даст овардан мумкин аст, аз ҷумла тозакунӣ, инчуни коркарди табдили маводи мухаддир ба дигар моддаи нашъадорро дорад. «Истеҳсол» бошад, маъни чудошавии афюн, барги кока, каннабис ва каннабисро аз растаниҳое, ки аз онҳо он ба даст меояд²¹⁸, дорад.

Аломати дигари тарафи объективии ҷинояти муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ин коркарди моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд, ки воситаҳои нашъаодор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, ба ҳисоб меравад.

---

²¹⁶ Ниг.: Қарори Пленуми Суди Олии ҶТ «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба ҷиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд» аз 12 декабря соли 2004 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/953_tj.pdf (санаи муроҷиат: 22.01.2017).

²¹⁷ Тоҷикистон ба Конвенсияи мазкур 12 декабря соли 1996 ҳамроҳ шудааст // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1996. – №24. – М. 402.

²¹⁸ Ниг.: Единая конвенция о наркотических средствах от 30 марта 1961г.: с изм. и доп. от 25 марта 1972г. // Бюллетень международных договоров. – 2000. – №8. – С. 23.

Истифодаи аломатҳои «коркард» дар қонунгузории муосири чиноятии Тоҷикистон аслан танҳо шарҳи яке аз усулҳои истеҳсолот мебошад, ки ин амалҳо дар Конвенсия шарҳ дода шудаанд.

Ҳолати мазкур мавқеи маҳкумшударо бад намекунад, зеро дар алоҳидагӣ аломати «тайёр намудан» ва аломати «коркард» ҷазоро пешбинӣ намекунад. Ин амалҳо дар диспозитсияи як моддаи қонуни чиноятӣ, ки як санксия дорад, номбар карда шудаанд. Яъне, ба маҳкумшуда на якчанд ҷазо (алоҳида барои тайёр намудан, алоҳида барои коркард) таъин карда мешавад, балки як ҷазо – барои маҷмуи ин амалҳо, ки таъини ҷазои ниҳоиро тибқи м. 67 КҶ ҶТ истисно менамояд, татбиқ карда мешавад.

Ҳамин тариқ, тарафи объективии коркардро амалҳои айборшаванд, ки аз омехтаҳо тоза намудан ва ба воситаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд табдил додани дигар моддаҳо равона гардидаанд, ташкил медиҳад. Ҷиҳати маҳкум кардани шахс барои коркард, суд дар ҳукм, бояд усули чунин коркардро нишон дихад. Дар акси ҳол, ҷавобгарии чиноятӣ барои коркарди маводи мухаддир истисно карда мешавад.

И. Иванов дуруст қайд менамояд, ки «тайёр намудан аз коркард на танҳо аз рӯйи предмет, балки аз рӯйи мақсад, натиҷа низ тафовут мекунад»²¹⁹. Ҳам тайёр намудан ва ҳам коркарди моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо мавҷудияти таркиби расмӣ тавсиф карда мешаванд. Муқаррароти тавзеҳоти 1 банди б) Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандҳои марбут ба чиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд»)-ро ба инобат гирифта, бояд қайд намуд, ки гайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан ва коркарди воситаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бояд аз оғози содир намудани кирдоре, ки ба гирифтани моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд барои истифода ва истеъмол тайёршуда, ё ин ки ба соғ кардан ё дар доругӣ баланд бардоштани омехтаи воситаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд равона шудаанд, ҳамчун чинояти тамомшуда бандубаст карда

---

²¹⁹ Иванов И. Разграничение понятий «изготовление» и «переработка» наркотических средств // Законность. – 2001. – №8. – С.38.

шаванд. Ҳамин тарик, фарорасии оқибатҳои зааровар барои мувофиқат кардани амалҳои гунаҳкор ҳамчун истеҳсол ё коркарди маводи мухаддир, моддаи психотропӣ зарур нест.

Тавре ки Е.Г. Гасанов қайд менамояд, калимаҳои «тайёр намудан» ва «коркард»-ро ҳамчун натиҷаи ниҳоии амали гунаҳкор тафсир намудан зарур аст. Ҳамзамон, худи ҳамин калимаҳо метавонанд раванди технологиро низ дар бар гиранд, ки аз якчанд марҳила иборат мебошанд. Дар ин ҳолат, «тайёр намудан» ва «коркард», инчунин амали шахс пеш аз марҳилаи ба даст овардани маҳсулоти ниҳоӣ ҳисобида мешаванд²²⁰.

Тибқи Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 декабри соли 2010, таҳти №33 «Дар бораи ҳукми судӣ»²²¹ риоя намудани муқаррароти қисми 4 м. 15-и КМЧ ҶТ, ки мутобиқи он ҳама гуна шубҳаҳои гунаҳкории айборшаванд, ки бо тартиби пешбининамудаи Кодекси мазкур бартараф карда намешаванд, ба фоидаи айборшаванд маънидод карда мешаванд, қатъӣ мебошад. Мувофиқи талаботи қонун ба фоидаи судшаванд на танҳо шубҳаҳои бартарафнашавандай гунаҳкории ў бо пуррагӣ, балки он шубҳаҳои бартарафнашаванде, ки бо лаҳзаҳои алоҳидаи айби эълонгардида, намуди гуноҳ, дараҷа ва хусусияти хоси иштироки ў дар содир намудани чиноят, ҳолатҳои сабуккунанда ва вазнинкунандаи ҷазо ва ғайра алоқаманд мебошад, маънидод карда мешаванд. Аз ин рӯ, ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки ба манфиати судшаванд, инчунин тафсири баъзе истилоҳоти ҳукуқии чиноятие, ки ихтилоғи назар доранд, ҳал карда мешаванд.

Дар чунин ҳолатҳо, нуқтаи назари дар боло овардашудаи Е.Г. Гасанов дар бораи зарурати ба сифати чинояти хотимаёфта бандубаст намудани гирифтани маҳсулоти ниҳоӣ дар ҷараёни «тайёр намудан» ва «коркард» ва қабл аз гирифтани он – ҳамчун суиқасд дуруст мебошад. Сарфи назар аз он, ки тарафи объективии «тайёр намудан» ва «коркард»-и ғайриқонунӣ гуногун мебошанд, дар амал баъзан ин мағҳумҳо ба ҳам омехта шуда, ҳамон як

²²⁰ Ниг.: Гасанов Е.Г. Борьба с наркотической преступностью. Международный и сравнительно-правовой аспекты. Учебно-консультационный центр «ЮрИнфоР». – М., 2000. – С. 129–130.

²²¹ Ниг.: Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). – Душанбе, 2019. – С. 136.

амалҳои айбдоршаванд ҳам ҳамчун тайёр намудан ва ҳам ҳамчун коркард муайян карда мешаванд.

Аломатҳои зарурии тарафи объективии интиқол ё фиристодан, ин асосан интиқоли маводи саҳттаъсир ва заҳролуд бо истифода аз воситай нақлиёт мебошад. Зери мағхуми ғайриқонунӣ фиристодан бояд тавассути почта, бағоч, бо истифода аз воситай дастӣ ё дигар намуд, аз ҷумла бо воситай ҳайвонот, парандаҳо ва ғайраҳо ирсол доштан, аз як ҷой ба ҷойи дигар равон кардани маводҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, бе иштироқи шахси ирсолкунанда фаҳмида шавад.

Муомилоти ғайриқонуни маводи саҳттаъсир ва заҳролуд тавассути ҳама гуна воситаҳои нақлиёт анҷом дода мешавад: мусоғирбар ё боркашон, роҳи автомобилгард, роҳи оҳан, об (дарё ё баҳр) ё ҳавоӣ.

Чиноят бояд аз лаҳзаи ба ҳаракат даромадани воситай нақлиёт хотимаёфта ҳисобида шавад. Қонун ҷавобгарии чиноятиро бо масофаи тай намудани нақлиёт алоқаманд наменамояд. Аз ин лиҳоз, чиноят новобаста аз масофае, ки нақлиёт тай намудааст, бояд хотимаёфта эътироф гардад. Бинобар ин, интиқол ё фиристодан ғайриқонунӣ эътироф карда мешаванд, ҳатто вақте ки моддаҳои саҳттаъсир пас аз оғози ҳаракат пайдо гардидаанд ва ба ҷойи таъиншуда расонида намешаванд. Ҳангоми ошкор намудани моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар ҷараён ё пас аз ба воситай нақлиёт ҷойгир намуданашон (қуттӣ, бағоч, қитъаи боркаш, ҷойи пинҳоншавӣ дар нақлиёт, фурӯд омадани мусоғире, ки чунин моддаҳоро бо худ нигоҳ медорад ва ғайра), аммо пеш аз оғози ҳаракат, чунин амалҳои чинояткор бояд ҳамчун суиқасд ба интиқол ё фиристодани ғайриқонунӣ, эътироф карда шаванд.

Бо назардошли мағхуми ғайриқонунӣ интиқол додан дар тавзеҳоти Пленуми Суди Олӣ ҶТ «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбурт ба ҷиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманд» аз 12 декабря соли 2002²²² дода шуда, зери мағхуми интиқол додан, бояд кирдори қасданаи шахси гунаҳкор оиди аз як ҷой

---

²²² Ниг.: Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). – Душанбе, 2019. – С. 5.

дигар, аз он чумла аз худи як худуди аҳолинишин гузаронидани (кашонидани) моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд фаҳмида мешавад, ки бо истифода аз ҳамагуна воситай нақлиёт содир шуда бошад. Ҳама гуна воситай нақлиёт воситай мустақими ҳамлу нақл мебошад. Таърифи воситай нақлиёт дар Кодекси нақлиёти автомобилии Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда шудааст, ки тибқи он воситаҳои нақлиёти автомобилий – воситаҳои нақлиёти ҷарҳдори меҳаникии худгард, инчунин ядакҳо (нимядакҳо), ки барои интиқоли бор, мусоғирон, бағоч ва таҷҳизоти дар онҳо наасбшуда пешбинӣ гардидаанд²²³. Чунин мағҳум дар Қоидаҳои ҳаракати роҳ низ оварда шудааст²²⁴. Ин санадҳои меъёри бояд дар ҳолатҳои пайдо гаштани шубҳа, ки оё воситае, ки барои интиқоли моддаи саҳттаъсир истифодашаванд воситай нақлиёт аст ё не ба роҳбарӣ гирифта шаванд. Дар амал, чунин ҳолатҳо ниҳоят каманд, аммо онҳоро комилан истисно кардан мумкин нест.

Ҳамин тарик, аломати фарқунандаи тарафи объективии ҷинояти «интиқоли ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд» истифодаи воситай нақлиёт мебошад, ки на танҳо бо мақсади ҳаракат (таъиноти мустақим), балки, инчунин барои нигоҳдорӣ ҳангоми интиқол (таъиноти гайримустақим) истифода мегарданд. Истисно ҳолатҳои интиқоли воситаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар ҳаҷми назаррас мебошад, ки аз истеъмоли яквақта аз ҷониби субъекти ин интиқол зиёд аст. Ҳодисаҳое низ ҷой доранд, ки объекти интиқоли моддаи саҳттаъсир ба як килограмм наздик буда, дар меъдаи шахси интиқолдиханда, ҷойгир карда мешавад. Азбаски чунин амалҳо маҳсус барои пинҳон кардани мавод равона шудаанд, ҳадафи интиқол минбаъд фурӯхтани онҳо дар ҷои дигар мебошад, ин амалҳо қисми интиқоли ғайриқонунӣ мебошанд.

Ба андешаи мо ҷавобгарии ҷиноятӣ барои интиқоли ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд танҳо дар ҳолати бо **мақсади ба соҳибияти каси дигар додан**, ба амал омада метавонад. Набудани чунин мақсад

²²³ Моддаи 2 Кодекси нақлиёти автомобилии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02-юми апрели соли 2020, таҳти №1689. // Маҳзани мутамаркази иттилоотӣ-хуқуқии ВА ҶТ «Адлия». [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.adlia.tj/index_tj.fwx (санаси муроҷиат: 24.06.2022).

²²⁴ Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 июни соли 2017, таҳти №323 тасдик шудааст.

интиқоли ғайриқонуиро истисно менамояд ва ҷавобгариро барои соҳиб шудан (нигоҳ доштан) дар мавридҳои мавҷуд будани ҳолатҳои дар қисми 1 моддаи 206 Кодекси чиноятии ҶТ пешбинишуда, ба вучуд меорад (андозаи қалон). Мақсади муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд танҳо паҳн кардани чунин моддаҳо дар ҷойи дигар (аз ҷумла, дар дохири як маҳал) буда метавонад. Паҳннамоӣ шабеҳи **ба соҳибияти каси дигар додан бандубаст карда шавад.**

Маҳз дар ҳамин ҳолат ҳатари баланди ҷамъиятӣ доштани интиқоли моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд зоҳир мегардад, ки татбиқи ҷазои вазнинтарро пешбинӣ намудааст. Аз ин рӯ, ба андешаи мо, соҳтори қ. 1-и м. 206 Кодекси чиноятий интиқоли ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бе мақсади ба соҳибияти каси дигар додан бояд соҳта шавад. Масалан, суд Р.-ро бо иттиҳоми интиқоли ғайриқонунии маводи саҳттаъсир тавассути нақлиёти мусоғиркаш (афтобус) сафед намуд. Дар ҳукм омадааст, ки амалҳои айборшаванд на интиқол, балки нигоҳдорӣ ҳангоми сафар мебошанд, зоро ҳаҷми дорӯйи интиқолёфта аз як дозаи барои истеъмоли шахсӣ харидашуда зиёд нест. Ғайр аз ин, нақлиётро Р. на барои интиқоли маводи мухаддир, балки барои ҳаракати шахсии худ истифода мебурд²²⁵.

Нигоҳдории ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, бояд ҳамчун амали қасданаи шахси гунаҳкор марбут ба ғайриқонунӣ нигоҳ доштани ин воситаҳо ё моддаҳо, аз ҷумла барои истеъмоли шахсӣ (нигоҳ доштан бо худ, дар хона ва дигар ҷойҳо) мебошад.

Тарафи объективии нигоҳ доштан бояд ҳамчун нигоҳдории моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар давоми муддати муайян фаҳмида шавад. Субъекти нигоҳ доштан ё соҳиби моддаи саҳттаъсир ва заҳролуд ё шахси дигаре мебошад, ки ин моддаҳоро барои соҳиби аслияшон нигоҳ медорад.

Дар доираи маъни қонун, шахсе, ки истеъмолкунандай маводи саҳттаъсир ва мухаддир мебошад, дар маҷмуъ барои истеҳсол (ба даст овардан) ва нигоҳдорӣ бе мақсади фурӯш ба ҷавобгарии чиноятий кашида намешавад. Истисно ҳолатҳои истеъмоли маводи мухаддир фавран пас аз ба

²²⁵ Ниг.: Парвандай чиноятии №1-77.1-109/20 // Бойгонии суди н. И. Сомонии ш. Душанбе.

даст овардан (истехсол) мебошад. Агар истифодаи он баъд аз як вақти муайян пас аз харид (истехсол) рух дода бошад, истеъмолқунанда барои нигоҳдорӣ ба ҷавобгарии чиноятӣ қашида мешавад. Чунин нуқтаи назари қонунгузор баҳснок мебошад. Мувофиқи қисми 2 моддаи 7 Кодекси чиноятӣ, ҷавобгарии чиноятӣ танҳо барои амалҳое ба миён меояд, ки хатари ҷамъиятӣ доранд. Чинояти мазкур таркиби расмӣ дорад ва ҷавобгарӣ барои нигоҳдорӣ сарфи назар аз давомнокии он ва оқибатҳои руҳдода ба вучуд меояд.

Аксар вақт судҳо бинобар муносибати расмӣ ба ҳолатҳои парванда, барои нигоҳ доштани гайриқонунӣ шахсонеро маҳкум месозанд, ки дар кирдорашон тарафи объективии ин чиноят мавҷуд нест. Масалан, ҳукми суди н. Фирдавсӣ ба нишондоди судшаванда асос ёфтааст, ки вай дар кӯча дар як зарфи шишагӣ бо афюнро дарёфт кардааст. Вай зарфро партофт ва афюнро дар дасташ нигоҳ дошт ва ният дошт, ки барои истифодаи минбаъда онро барои худ нигоҳ дорад. Аммо кормандони милитсия ўро боздошт намудаанд ва маводи мухаддирро ошкор сохтанд. Ҳамин тарик, амали С. ҳамчун дарёфт ва нигоҳдории гайриқонунӣ бандубаст гардидааст.²²⁶

Сарфи назар аз он, ки ҷавобгарии чиноятӣ барои нигоҳдории гайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд новобаста аз давомнокии он ба амал меояд, ки дар ин ҳолат оғози нигоҳдорӣ сурат нағирифтааст. Тарафи объективии ин чиноят аз лаҳзае оғоз меёбад, ки соҳиби чунин маддаҳо барои таъмини бехатарии минбаъдаи онҳо ҷораҳо меандешад – яъне дар ягон хона, анбори дигар ва дар ҳолати нигоҳ доштан бо худ – ҷойгир кардани ашёи шахсӣ (сумка), ҷайбҳои либос ва ғайра. Дар чунин ҳолат, дар дasti худ нигоҳ доштани маддаи саҳттаъсир ё заҳролуд тарафи объективии нигоҳдориро ташкил намедиҳад. Судшаванда дар муддати кӯтоҳ пас аз ба даст овардани гайриқонуни маддаи саҳттаъсир (ощор намудан) боздошт шуд ва ба ичрои ягон амале, ки ба бехатарии минбаъдаи маддаи саҳттаъсир равона шудааст, мұяссар нашуд. Дар чунин ҳолатҳо, ба ақидаи мо амали субъект гайриқонунӣ соҳиб шудан ба маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, инчунин аломати «нигоҳ доштани гайриқонунӣ» ба назар намерасад.

²²⁶ Ниг.: Парвандай чиноятии №2018-1132 // Бойгонии суди ноҳияи И. Сомонии шаҳри Душанбе.

Ҳамин тавр, ба хулосае омадан мумкин аст, ки амалҳои марбут ба соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролудро на ҳамеша ба нигоҳ доштани минбаъдаи он мубаддал мешаванд. Барои бандубости дурусти амали шахсони гунаҳкор ба мақомоти тафтишоти пешакӣ ва судҳо лозим аст, ки дар ҳучҷатҳои мурофиавӣ тарафи объективии ҳар як амали чиноятиро муфассал шарҳ диҳанд: ҳам соҳиб шудан ва ҳам нигоҳ доштани маводи саҳттаъсир ва заҳролуд. Чунин раванд ба кам кардани хатогиҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва ҳалли дурусти парвандаҳои чиноятӣ мусоидат хоҳад кард.

Дар амал, судҳо аксар вакт иштибоҳан ҳамчун интиқоли ғайриқонуни амалҳои шахсро вобаста ба ғайриқонунӣ нигоҳ доштани моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ҳангоми сафар бандубаст менамоянд. Ҳамин тавр, амали шахсе, ки дар истгоҳи роҳи оҳан як миқдор дору харида, ба шаҳри дигар мерафт, ҳамчун интиқоли ғайриқонунӣ бандубаст гарди²²⁷.

Дар ҳамаи ин ҳолатҳо, хатогиҳои судҳо аз ҷониби суди зинаи болоӣ ислоҳ карда шудаанд. Ин амалҳои номбаршуда як намуди нигоҳдории ғайриқонуни маводи мухаддир мебошад, на интиқоли онҳо. Сабаби чунин хатогиҳо дар он аст, ки судҳо ҳама гуна интиқоли моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролудро ҳамчун интиқоли ғайриқонунӣ баррасӣ намудаанд. Масъалаи мазкур то дараҷаи кофӣ дар илм ва амалия ҳалли худро наёфтааст.

Бояд қайд намуд, ки масъалаи нигоҳдорӣ ва интиқоли воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо бо Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 « Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба чиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд», аллакай ҳал гардидааст, ки мутобиқи он «аз ҷониби шаҳс ҳангоми сафар барои истеъмоли шахсияш нигоҳ доштани миқдори на он қадар калони воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ ҳамчун ғайриқонунӣ интиқол додан бандубаст шуда наметавонад» ²²⁸. Аммо вобаста ба нигоҳдорӣ ва интиқоли моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ягон шарҳ мавҷуд нест. Ба андешаи мо, ҳолати

²²⁷ Ниг.: Парвандай чиноятӣ №2016–2112 // Бойгонии суди ноҳияи И. Сомонии шаҳри Душанбе.

²²⁸ Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). – Душанбе, 2019. – С. 5.

мазкур бояд нисбат ба шахсоне, ки моддаҳои сахттаъсир ва захролудро интиқол намедиҳанд, низ татбиқ гардад.

Масъалаи чой доштани интиқоли ғайриқонунӣ ва ҷудо қардани он аз нигоҳдории ғайриқонуниро суд бояд дар ҳар як ҳолати мушаҳҳас бо назардошти қасд, мақсади истифодаи воситай нақлиёт, ҳаҷм, андоза, маҳалли ҷойгиршавии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ва дигар ҳолатҳои парвандаро ҳал намояд.

Ба монанди интиқоли ғайриқонунӣ, фиристодани ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ҷиноят бо таркиби расмӣ мебошад. Он на дар вақти расонидани моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ба макони таъиншуда, балки ҳангоми супоридан ба ташкилоти почта (ҳангоми фиристодани почта), ташкилоти нақлиётӣ (ҳангоми багоч фиристодан) ё ба шахсе, ки вазифаи хаткашонро иҷро мекунад, анҷомшуда ҳисобида мешавад.

Дар фарқият аз дигар таркибҳои ҷиноятӣ муомилоти моддаҳои сахттаъсир ва захролуд, фиристодани ғайриқонӣ, ҳамеша мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро пайгирий мекунад. Чунин ба назар мерасад, ки истисно танҳо ҳолате мебошад, ки фиристанда ва гирандаи моддаҳои сахттаъсир ва захролуд як шаҳс мебошад: моддаҳои сахттаъсир ва захролудро тавассути почта ё паём дар бағоч мефиристанд ва дар ҷойи дигар қабул менамоянд. Мақсади амали ҳама гуна интиқол маҳз интиқоли ашё дар масофа ба шаҳси дигар мебошад. Тавре, ки аллакай қайд гардид интиқол ва фиристодани моддаҳои сахттаъсир ва захролуд тавассути почта, бағоч, ба воситай хаткашон ё бо дигар роҳҳо амалӣ карда мешавад.

Қоидаҳои пешниҳоди хадамоти почта ҳуқуқи кормандони алоқаро барои тафтиши мундариҷаи почта ба таври возех пешбинӣ накардаанд. Аммо, дар солҳои охир кормандони почта ба фармонҳои роҳбарони мақомоти алоқа дар бораи зарурати пешгирии кӯшиши амали терористӣ ишора намуда, муросилаҳоро бештар тафтиш мекунанд. Аз ин рӯ, ҳолатҳои фиристодани моддаҳои сахттаъсир ва захролуд метавонанд, истисной бошанд.

Ҳамон тавре ки қаблан қайд карда шуд, тарафи объективии ҷинояти баррасишавандаро амалҳое ташкил медиҳанд, ки аз истеҳсол, тайёр намудан,

коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан, ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд иборат мебошанд. Бинобар ин, ба ақидаи мо илова намудани тафйирот ба Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 дар таҳрири зерин мувофиқи мақсад мебошад: «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба ҷиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо, моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд алоқаманданд», инчунин ба он илова намудани тавзехоти зерин марбут ба амалҳое, ки тарафи объективии ҷинояти муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролудро ташкил медиҳанд, мувофиқи мақсад мебошад, аз ҷумла:

– зери мағҳуми гайриқонунӣ тайёр намудани моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, бояд ҳама гуна кирдори қасданае, ки аз ҷониби гунаҳкорон бо вайрон намудани қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон содир гардида, дар натиҷаи он як ё якчанд моддаҳои аз ибтидо (доруворӣ, химиявӣ ва дигар моддаҳо) ё якчанд моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд барои истифода ва истеъмол омодагардида, ба даст оварда мешавад;

– зери мағҳуми коркарди гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд содир намудани кирдори қасданае, ки бо вайрон намудани қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба соғ кардани (аз дигар омехтагиҳо тоза кардан) омехтагиҳои сахт ва моеъни дар таркибашон як ё якчанд моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, ё ин ки дар омехтагиҳо афзун гардонидани маҳлули моддаҳои сахттаъсир ё моддаҳои заҳролуд, инчунин омехтанаамоии онҳо бо дигар моддаҳои доругӣ бо мақсади зиёд таъсирнокии онҳо ба ҷисми инсон равона гардидааст, фаҳмида мешавад;

– гайриқонунӣ соҳиб шудан ба моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, бояд ба ҳар гуна тарзҳои гайриқонунӣ ба даст овардани онҳо фаҳмида шавад, аз ҷумла ҳарид ба сифати василаи ҳисобаробаркуни тарафайн, ҳамчун подоши барои кори анҷомдодашиуда, ёрии расондашиуда ё дар пардохти қарз ба ивази дигар молҳо ва анҷомҳо, қарз ё тухфа гирифтани, азхудкуни анвои ёфташиудаи онҳо, хизматрасониҳо ё пардохти қарз бар ивази молу ашёҳои дигар, фаҳмида мешавад;

– зери мафҳуми ба соҳибияти шахси дигар додан, бояд ҳар роҳи бемузд ва бомузд ба шахси дигар додани онҳо фаҳмида шавад (фурӯҳтан, тухфа додан, иваз кардан, пардохти қарз, қарздиҳӣ, инчунин бо роҳи огоҳ намудани ҷойгоҳи нигоҳдорӣ ба харидор ва ҳамчунин дигар роҳҳои паҳнкуни фахмида шавад.

Содир намудани яке аз амалҳои ғайриқонуни дар боло қайдгардида, асос барои ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан мегардад. Агар ба шарте, ки ин амали онҳо бо мақсади ба соҳибияти шахси дигар додани моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд содир гардида бошанд. Аммо, бояд қайд намуд, ки тибқи Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 нигоҳдорӣ, ҳамчун амали алтернативии дар диспозитсияи ин модда пешбинишуда, метавонад бе мақсади ба соҳибияти шахси дигар додан, барои истеъмоли шахсӣ истифода гардад. Масалан, зимни доир намудани ҷорабинихои оперативӣ-чуствуҷӯй кормандони милитсия дар вилояти Ҳатлон ошкор намуданд, ки директори яке аз доруҳонаҳои маҳаллӣ доруҳои саҳттаъсирро дар воситаи нақлиёти шахсияш нигоҳ медорад. Кормандони милитсия тақрибан 50 грамм чунин моддаҳои саҳттаъсирро мусодира карданд. Ҳамзамон, доруҳатҳои зиёд низ барои ин моддаҳои саҳттаъсир мусодира карда шуданд. Дар суд мард ба гуноҳи худ пурра иқрор гашта, иброз намуд, ки моддаҳои саҳттаъсирро бо мақсади шахсӣ дар воситаи нақлиёташ нигоҳ доштааст. Аммо пеш аз он, ки муҳлати истифодабарии ин моддаҳо ба итном расад, онҳоро фурӯҳта бо маблағҳои бадастомада, бар ивази доруҳои фурӯҳташуда, доруҳои саҳттаъсири нав гирифта, нигоҳ медошт. Суд дорусозро дар содир кардани ҷиноят мутобиқи қисми 1 моддаи 206 КҔ ҔТ айбдор кард²²⁹.

Ғайриқонунӣ соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд аз лаҳзаи ба даст овардани онҳо бояд хотимаёфта эътироф шавад. Аз ҷумла, бо роҳи ҳарид, гирифтани тухфа, инчунин ҳамчун подоши ҳалли корҳо, хидматрасонӣ ё пардохти қарз бар ивази дигар молу ашё, азхуднамоии бозёфт. Дар ҳолати бо ҳоҳиш ва маблаги шахси истеъмолкунандай моддаҳои саҳттаъсир шахси дигар чунин моддаҳоро соҳиб шавад, дар чунин ҳаракати шахс қасди ба

²²⁹ Ниг.: Парвандаи ҷиноятии №2-34 // Бойгонии суди Вилояти Ҳатлон.

соҳибияти шахси дигар додан чой надорад. Инчунин, агар дар таркиби моддаҳои сахттаҳсири аз шахс гирифташуда, моддаҳои ғайре, ки мавҷудияти онҳоро ин шахс намедонист, ошкор карда шаванд, он гоҳ ҳаракатҳои ин шахс аз равиши қасд банду баст карда мешавад.

Ҷавобгари шахс барои нигоҳдории ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд аз лаҳзаи оғози соҳибияти ғайриқонуни ин воситаҳо ё маддаҳо оғоз мегардад. Ҷавобгарӣ барои ин кирдор новобаста аз давомнокии он ба миён меояд.

Ба соҳибияти шахси дигар додани маддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, аз лаҳзаи бомузд ё бемузд ба шахси дигар додани онҳо фаҳмида шавад (фурӯхтан, тухфа додан, иваз кардан, пардоҳти қарз, қарздиҳӣ, инчунин бо роҳи огоҳ намудани чойгоҳи нигоҳдорӣ ба харидор, хотимаёфта эътироф мегардад).

Ҷавобгарӣ барои интиқоли ғайриқонунӣ аз лаҳзаи интиқоли маддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд аз як чой ба чойи дигар, аз ҷумла дар доҳили як маҳалли аҳолинишин, ки бо истифодаи ҳама гуна нақлиёт ё ҳама гуна объекте, ки ҳамчун воситаи интиқол истифода мешавад, инчунин бо вайрон кардани тартиби умумии интиқоли ин маддаҳо содир карда мешавад.

Ҷавобгари шахс барои фиристодани маддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти шахси дигар додан аз лаҳзаи фиристодан (лифофа, банд ва ғайра) новобаста аз он ки он аз тарафи гирандаи он гирифта шудааст ё не, ба вуҷуд меояд.

Инчунин, ба ақидаи мо диспозитсияи қ. 1 м. 206 КҔ ҶТ ба тавре таҳрир карда шавад, ки ҷиноят аз лаҳзаи содир кардани кирдори ғайриқонунӣ анҷомёфта ҳисобида шуда, истехсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан аз лаҳзаи гирифтани ин маддаҳо хотимаёфта эътироф гардад.

Ҳамин тарик, муомилоти ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, аз ҷумла истехсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани маддаҳои сахттаъсир

ё захролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, ба саломатии аҳолӣ таҳдид мекунад ва ба вайронкуни қоидаҳои истеҳсол, харид, нигоҳдорӣ, баҳисобигирӣ, интиқол ё фиристодани моддаҳои саҳттаъсир оварда мерасонад. Доруҳо, иловаҳои фаъоли биологӣ, моддаҳои кимиёвии дорои моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд, инчунин таҷӯзот барои истеҳсол ё коркарди онҳо дар муомилоти ғайриқонунӣ қарордошта, вайрон кардани қоидаҳои гардиши онҳо низ бештар ба назар мерасад. Таҳлили ҳуқуқии тарафи объективии чинояти муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро ҷамъбаст намуда, ба чунин хулосаҳо омадан ба мақсад мувоғиқ аст:

1. Тарафи объективии м. 206 КҶ ҶТ дар амалисозии ғайриқонунии а) истеҳсол; б) тайёр намудан; в) коркард; г) соҳиб шудан; д) нигоҳ доштан; е) интиқол ё фиристодани моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд ифода мегардад.

2. Соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд бо истифода аз дорухатҳои қалбакӣ, нисбат ба дигар тарзҳои ғайриқонунии соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд хатари афзояндаи ҷамъиятӣ дорад. Бинобар ин, пешниҳод менамоем, ки ба қ. 2 м. 206 КҶ ҶТ ворид намудани аломати бандубастшаванда дар таҳрири зерин зарур мебошад:

– «бо истифода аз ҳуҷҷатҳои қалбакӣ соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва захролуд».

3. Тарафи объективии чинояти баррасишавандаро амалҳое ташкил медиҳанд, ки аз истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан, ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд иборат мебошанд. Бинобар ин, ба ақидаи мо илова намудани тағйирот ба Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 дар таҳрири зерин мувоғиқи мақсад мебошад: «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба чиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо, моддаҳои саҳттаъсир ё захролуд алоқаманданд», инчунин ба он илова намудани тавзеҳоти зерин марбут ба амалҳое, ки тарафи объективии чинояти

муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролудро ташкил медиҳанд, мувофиқи мақсад мебошад, аз ҷумла:

- зери мафҳуми ғайриқонунӣ тайёр намудани моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, бояд ҳама гуна кирдори қасданае, ки аз ҷониби гунаҳкорон бо вайрон намудани қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон содир гардидааст, ки дар натиҷаи он як ё якчанд моддаҳои аз ибтидо (доруворӣ, химиявӣ ва дигар моддаҳо) ё якчанд моддаҳои сахттаъсир ё захролуд барои истифода ва истеъмол омодагардида, ба даст оварда мешавад;
- зери мафҳуми коркарди ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд содир намудани кирдори қасданае, ки бо вайрон намудани қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба соғ кардани (аз дигар омехтагиҳо тоза кардан) омехтагиҳои сахт ва моеъи дар таркибашон як ё якчанд моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ё ин ки дар омехтагиҳо афзун гардонидани маҳлули моддаҳои сахттаъсир ё моддаҳои захролуд, инчунин омехтанамоии онҳо бо дигар моддаҳои доругӣ бо мақсади зиёд таъсирнокии онҳо ба ҷисми инсон равона гардидааст, фахмида мешавад;
- ғайриқонунӣ соҳиб шудан ба моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, бояд ба ҳар гуна тарзҳои ғайриқонунӣ ба даст овардани онҳо фахмида шавад, аз ҷумла харид ба сифати василаи ҳисобаробаркуни тарафайн, ҳамчун подош барои кори анҷомдодашуда, ёрии расондашуда ё дар пардоҳти қарз ба ивази дигар молҳо ва анҷомҳо, қарз ё тухфа гирифтан, азхудкуни анвои ёftашудаи онҳо, хизматрасониҳо ё пардоҳти қарз бар ивази молу ашёҳои дигар, фахмида мешавад;
- зери мафҳуми ба соҳибияти шахси дигар додан, бояд ҳар роҳи бемузд ва бомузд ба шахси дигар додани онҳо фахмида шавад (фурӯхтан, тухфа додан, иваз кардан, пардоҳти қарз, қарздиҳӣ, инчунин бо роҳи огоҳ намудани ҷойгоҳи нигоҳдорӣ ба харидор ва ҳамчунин дигар роҳҳои паҳнкунӣ, фахмида шавад.

2.3. Аломатҳои субъективии муомилоти ғайриқонунни моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

Қонуни чиноятӣ истилоҳи «субъекти чиноят»-ро истифода намебарад, балки ибораҳо аз қабили «шахсе, ки чиноят содир кардааст», «шахси гунаҳкор»-ро истифода менамояд. Дар адабиёти илмӣ низ истилоҳи субъекти чиноят кам ба назар мерасад, бештар «шахсе, ки чиноят содир намудааст», «шахси дар содир намудани чиноят гунаҳкор» ва ғайра истифода мегардад.

Оид ба субъекти чиноят таҳлилҳои зиёд дар адабиёти хукуқӣ ҷой доранд²³⁰. Аммо, ҳамчун анъана субъекти чиноят тибқи қонуни чиноятӣ, шахсе мебошад, ки кирдори ба ҷамъият ҳатарноки аз ҷониби қонуни чиноятӣ манъгардидаро содир намудааст ва дорои қобилияти барои ин кирдораш ҷавобгар будан, мебошад.

Аломатҳои субъекти чиноятро қонуни чиноятӣ дар моддаи 22 КҔ ҷТ муайян намудааст ва тибқи он танҳо шахси воқеии мукаллаф ба ҷавобгарии чиноятӣ қашида мешавад, ки ба синну соли муқаррарнамудаи КҔ ҷТ расидааст. Тавассути ин аломатҳо мағҳуми субъекти умумии чиноят, яъне шахси мукаллафе, ки ба синни ҷавобгарии чиноятӣ расидааст, ошкор мегардад.

Муайян кардани чунин аломати субъекти чиноят, ба монанди мукаллафӣ барои бандубости чиноятҳо дар муомилоти ғайриқонунни моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, зарур мебошад. Шахсоне, ки ин чиноятҳоро содир намудаанд, инчунин ҳуд метавонанд истеъмолкунандагони чунин моддаҳои сахттаъсир бошанд. Ҳангоми ворид гардидани моддаҳои сахттаъсир ба бадани инсон онҳо ба

²³⁰ Ниг.: Гилязев Ф.Г. Проблемы субъективной стороны преступления (Социально-психологические и уголовно-правовые черты). – Уфа, 1986. – С.23; Ворошилин Е.В., Кригер Г.А. Субъективная сторона преступления. – М., 1987. – С.32; Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. – Воронеж, 1974. – С12.; Кулыгин В.В. Субъективное вменение в уголовном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1994. – С54.; Миньковский Г.М., Петелин Б.Я. О понятии вины и проблемах ее доказывания // Гос-во и право. – 1992. – №5. – С67.; Нерсесян В.А. Неосторожные преступления (Уголовная ответственность и наказуемость): учеб. пособие. – М., 1990. – С72.; Петелин Б.Я. Установление субъективной стороны преступления в процессе расследования: (Теоретические и тактико-методические аспекты): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 1992. – С.18; Рарог А.И. Проблемы субъективной стороны преступления: учеб. пособие. – М., 1991. – С23.; Шапиев С.М. Неосторожные преступления и их предупреждение. – Махачкала, 1994. – С.89 ва диг.

саломатии ӯ таъсири манғӣ мерасонанд, яъне онҳо метавонанд ба ихтилини равонӣ, чилавгирӣ аз ҳаракат ва гайра оварда расонанд²³¹. Ҳамзамон, шахс ҳангоми содир намудани кирдори чиноятӣ наметавонад комилан моҳияти кирдори худ ва хатари ҷамъияти ҳаракати (бешарохатии) худро дарк кунад ё онро идора карда тавонад.

Дар моддаи 25 КҶ ҶТ қайд мегардад, ки шахси мукаллафе, ки дар вақти содир намудани чиноят бар асари парешонҳолии рӯҳӣ наметавонист пурра ҳусусияти воқеӣ ва хатари ҷамъияти ҳаракати (бешарохатии) худро дарк намояд ё онро идора намояд, ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад.

Яъне, қонуни чиноятӣ мағҳуми номуқалафии маҳдуд ва оқибатҳои ҳуқуқии онро пешбинӣ менамояд. Ба ақидаи мо шахсе, ки зери таъсири моддаҳои саҳттаъсир чиноят содир намудааст, мумкин аст мукаллафи маҳдуд эътироф шуда, ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида шавад ё ҳангоми чунин ҳолат ӯ номуқалаф ҳисобида шуда ба сифати субъекти чиноят баромад нақунад. Масалан, шахсони бо ташхиси тиббӣ нашъаманд эътирофшуда, ки дар ҳолати мастии маводи муҳаддир ё ҳолати абсистентсия (яъне гуруснагии маводи муҳаддир) чиноят содир мекунанд, амалҳои худро дарк карда наметавонад. Бинобар ин, тибқи қонунгузории амалкунанда дар ин ҳолат онҳо муқалафӣ маҳдуд эътироф мегарданд ва ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешаванд ва ё номуқалаф эътироф гардида, ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида намешаванд²³².

Дар моддаи 25 КҶ ҶТ ҷавобгарии ҷиноятии шахсони дори парешонҳолии дардманданаи рӯҳӣ муқаррар шудааст, ки мукаллафиро истисно намекунад (муқалафии маҳдуд) ва он аз ҷониби суд ҳангоми баровардани ҳукм ба назар гирифта шуда, барои таъин намудани ҷораи маҷбурии дори ҳусусияти тиббӣ асос гардида метавонад. Ба ақидаи мо ҳолатҳое, ки шахс дар натиҷаи истифодаи моддаҳои саҳттаъсир чиноят содир мекунад ё ҳолатҳое, ки шахс бинобар сабаби бемории аз истифодаи ин модда

²³¹ Ниг.: Ермаков М.Г. Психоактивные свойства сильнодействующих и ядовитых веществ: уголовно-правовой аспект // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2012. – №4. – С. 10–13.

²³² Ниг.: Женмырзаева Б.Ж. Субъект преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств без цели сбыта // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2013. – №3. – С. 37.

вобастагидошта чиноят содир мекунад, фарқ намудан лозим аст. Дар назарияи илми ҳуқуқи чиноятӣ панҷ категорияи шахсонеро чудо менамоянд, ки моддаҳои ба психикаи инсон таъсиррасонро истифода мебаранд: тачрибаомӯзон, истеъмолқунандагони эпизодикӣ, истеъмолқунандагони мунтазам, истеъмолқунандагони доимӣ, беморони вобаста²³³.

Татбиқи муқаррароти моддаи 26 КҶ ҶТ «Шахсе, ки дар ҳолати масти дар асари истеъмоли машрубoti алкоголӣ, воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё моддаҳои дигари мадхушкунанда чиноят содир кардааст, аз ҷавобгарии чиноятӣ озод карда намешавад». Бемороне, ки аз моддаҳои саҳттаъсир ранҷ мебаранд ва ба муолиҷаи тиббӣ ниёз доранд, нисбат ба онҳо ҷораҳои маҷбурии дорои ҳусусияти тиббидошта, татбиқ намудан зарур аст.

Ба ақидаи мо шахсони токсикоманд эътирофгардида, ки бори аввал чиноят содир менамоянд ва бори аввал бо ҷазои маҳрум соҳтан аз озодӣ маҳкум мегарданд, ҳоҳиши гузаштани табобати нашъамандӣ доранд, суд бояд адои ҷазои маҳрум соҳтан аз озодиро то ба охир расидани табобати тиббӣ ба таъхир андозад.

Мутобиқи м. 2 Қонуни ҶТ «Дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо» **токсикомандӣ** – беморие, ки аз захролудшавии паиҳами организм дар натиҷаи сӯиистеъмоли маводи доруворӣ ва маводҳои дигари ба воситаҳои нашъадор мансуб набуда, ба вучуд омада, ба вобастагии руҳию ҷисмонӣ аз онҳо тавсиф мешавад²³⁴.

Дар тиб токсикомандиеро чудо менамоянд, ки дар натиҷаи сӯиистифода аз дорӯйи хоб вобастагӣ аз барбитуратҳо, вобастагии транквилизаторҳо, нейролептикҳо ва антидепрессантҳо ба вучуд меояд. Бинобар ин, чунин мешуморем, ки агар дар психикаи шахс тағйироти патологӣ ба назар расад ва ӯ дар асоси экспертизаи судӣ ҳамчун бемори мубталои таксикомандӣ

---

²³³ Ниг.: Наркомания и незаконный оборот наркотиков. Вопросы теории и практики противодействия: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 030501 «Юриспруденция» / Под ред. С.Я. Лебедева. 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2008. – С. 27.

²³⁴ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо» аз 10 декабря соли 1999, таҳти №874 / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1999. – №12. – Мод. 312; – 2002. – №4. – қ. 1, мод. 266; – 2006. – №4. – Мод. 192; – 2007. – №7. – Мод. 661; – 2013. – №7. – Мод. 516.

эътироф шуда бошад, пас дар ин асос ба таъхир андохтани адои чазо бояд вучуд дошта бошад.

Аз нуқтаи назари тиббӣ, нашъамандӣ ва токсикомандӣ ба як намуди беморӣ – бемориҳои нашъамандӣ ишора мекунад. Ин бемориҳо аслан танҳо аз рӯйи намуди доруҳои ба одатдаромада чудо карда мешаванд. Ин моддаҳо бинобар хусусиятҳои таъсири онҳо ба бадани инсон, метавонанд вобастагии патологиро ба вучуд оранд. Монандии ҷанбаҳои тиббӣ ва иҷтимоии нашъамандӣ ва таксикомандӣ ба мо имкон медиҳад, ки дар бораи хусусияти умумӣ ва иҷтимоии онҳо, инчунин ягонагии ҷораҳо оид ба мубориза бо истеъмоли ин маводҳо сухан ронем.

Чи тавре ки дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ қайд мегардад «тафовут байни нашъамандӣ ва токсикомандӣ бештар хусусияти ҳуқуқӣ дорад. Дар байни моддаҳо ё доруҳое, ки ҳамчун моддаҳои нашъаовар тасниф карда нашудаанд, моддаҳои пайдоишашон аз растани ҳам синтетикий мавҷуд мебошанд, ки токсикомандиро ба вучуд меоранд, бинобар сабаби хусусиятҳои таъсири нокиашон ба бадани инсон вобастагии патологиро ба вучуд меоранд»²³⁵.

Бояд қайд намуд, ки моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти инсон, аз ҷумла дар соҳаи тиб зиёд истифода бурда мешаванд. Ашхосе, ки дар соҳаи гардиши ғайриқонуни ин моддаҳо ҷиноят содир менамоянд, дорусозон, табибон низ буда метавонанд, ки табобатро таъйин мекунанд ва доруҳатҳо менависанд. Бештари беморон дар асоси доруҳати табиб доруҳои саҳттаъсир ё заҳролудро ба даст меоранд. Беморе, ки моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролудро ба даст меорад мумкин аст барои муомилоти ғайриқонуни ин моддаҳои саҳттаъсир мутобиқи м. 206 КҶ ҶТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида шавад. Масалан, «Дар қарори худ судияи Суди н. Рудакӣ дар бораи озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ ва татбиқи ҷораи маҷбурии дорои хусусияти тиббидошта нисбат ба К. муайян намуд, ки К. дар беморхонаи психиатрӣ ба қайд гирифта шудааст ва дар он ҷо барои бемории

---

²³⁵ Ниг.: Противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ: учеб. пособие / Под ред. А.Н. Сергеева. – М., 2000. – С. 208–209.

рухӣ табобат мегирад. Тибқи дастури табиб ба ӯ дорувории саҳттаъсир трихексифенидил таъин гардида буд. Дар давраи аз соли 2012 К. доруҳои таъиншударо истифода намекард ва аз ин рӯ, моддаҳои трихексифенидилро бо вазни умумии 35.0 г, ки микдори калон ба ҳисоб меравад, ҷамъоварӣ намуд. Соли 2013 К. ин моддаҳоро ғайриқонунӣ фурӯҳтанӣ шуда, бо ҳамин мақсад бо шаҳрванд М., ки дар рафти ҷорабинҳои оперативӣ-ҷустуҷӯй «ҳариди санчишӣ» ба сифати ҳаридор баромад намуд ва дар ҳаҷми 2000 сомонӣ пардоҳт кард. Дар ҷараёни мурофиа намояндаи қонунии К. нишон дод, ки бемор аз соли 2005 инҷониб ба бемории руҳӣ гирифттор шудааст ва аз он вақт инҷониб дар назди табиб табобат мегардад. Дар як моҳ ду маротиба ӯ бо моддаҳои трихексифенидил, дар шароити амбулаторӣ табобат таъин гардидааст ва мутаносибан аз ҷониби табиб ягон назорат карда намешуд»²³⁶. Ҳамин тавр, инҷунин бемороне, ки ба гирифтани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ниёз доранд, метавонанд дар соҳаи гардиши ғайриқонунии ҷунун моддаҳо ҷиноят содир кунанд.

Муқаррар намудани далели таъсири моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, мавҷудияти мубталогии бемории сӯиистифода аз ин моддаҳо барои муайян кардани солимии инсон ва аз ин рӯ, гунаҳкории ӯ ва далели огоҳӣ аз кирдори содиршуда муҳим аст, зоро «кирдори ғайриқонунии ба ҷамъият ҳавғонок дар ҳолате ҷой дошта метавонад, ки агар шаҳс тавонад ҳусусияти воқеӣ ва ҳатари ҷамъиятии кирдорро дарк намояд ва амалҳои (беамалии) худро идора карда тавонад»²³⁷.

Ҳамин тавр, субъекти ҷинояти дар м. 206 КҶ ҶТ пешбинигардида умумӣ буда, ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир намудани ҷиноят дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан аз синни ҷордаҳсолагӣ оғоз мегардад.

Синну соли ҷавобгарии ҷиноятӣ, инҷунин аломати ҳатмии субъекти ҷиноят мебошад. Қонун истисноҳоро дар робита бо ҷиноятҳои марбут ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд муқаррар кардааст, бинобар ин, тибқи қ. 2

²³⁶ Ниг.: Парвандаи ҷиноятии №1-80/12 // Бойгонии суди н. Рӯдакӣ.

²³⁷ Ниг.: Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: учебник / Под ред. А.И. Марцева. – Омск, 2006. – С. 136.

м. 23 КЧ ҖТ шахсе, ки ба синни 14 расидааст, барои содир намудани ин чиноятҳо ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад. Нуқтаи назари қонунгузор чунин аст, ки наврас ба синни 14-солагӣ расида ба чунин дараҷаи рушди рӯҳии худ мерасад, моҳияти воқеӣ ва ҳатари иҷтимоии амалҳои гайриқонуниро бо моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ба хубӣ дарк мекунад.

Мувофиқи ақидаи С.Ю. Косарев сарчашмаҳои асосии паҳншудаи чиноятӣ муомилоти маводи саҳттаъсир ва заҳролуд, фаъолияти чинояткоронаи кормандони ширкатҳои дорусозӣ мебошанд, ки доруҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба онҳо дастрас мебошад, инчунин амалҳои чиноятӣ аз ҷониби табибон ва байторон, ки бевосита ба табобати одамон ва ҳайвонот ҷалб карда шудаанд низ содир мегарданд²³⁸. Дар қонунгузории чиноятӣ як қатор чиноятҳои «касбӣ»-и кормандони соҳаи тиб мавҷуд аст, ки бо ҳаракат (бехаракатӣ) ба ҷамъият ҳатарнок, ки аз ҷониби онҳо ҳангоми вайрон кардани вазифаҳои касбӣ, ки дар натиҷа ба саломатӣ ё ҳаёти одамон зааррасонида мешавад ва ё таҳди迪 воқеӣ чунин заарар ба вучуд меояд, фаҳмида мешавад.

Дар робита ба ин дар қисми 2 м. 206 КЧ ҖТ илова намудани аломати бандубастшаванда дар таҳrir зерин зарур мешуморем: “Додани гайриқонунӣ ё сохтакории доруҳатҳо ё дигар ҳуҷҷатҳое, ки ба гирифтани маводи саҳттаъсир ё заҳролуд ё психотропӣ ҳуқуқ медиҳанд».

МО боварӣ дорем, ки ин тағйиротҳо ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ имкон медиҳанд, ки ба содир намудани ин чиноятҳо саривақтӣ вокуниш нишондиҳанд, инчунин таҷрибаи ягонаи татбиқ ва тафсири муқарраротро оид ба ҷавобгарӣ барои ин чиноятҳо таҳия кунанд, ки ин ба коҳиш ёфтани ин гуна амалҳо мусоидат мекунад ва таъсири мувофиқи пешгирикунанда ҳоҳад дошт.

Аломатҳои субъекти маҳсуси барои бандубости чинояти баррасишаванда аҳамият надорад, ки ин ба андешаи мо, норасоии муайянӣ қонунгузорӣ дар ин самт мебошад. Ҳамзамон, ин чиноятҳо на танҳо аз ҷониби роҳбар, балки аз ҷониби кормандони корхона, ки ҳуқуқи

²³⁸ Ниг.: Косарев С.Ю. Преступления, связанные с сильнодействующими и ядовитыми веществами: криминалистическая характеристика и особенности расследования. – СПб.: Изд. «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 67.

ихтиёрдории ин моддахоро доранд ё ин ки ин моддаҳо дар он ҷо тибқи қонун нигоҳ дошта мешаванд, аз ҷумла дорои салоҳиятҳои додани ҷунин доруҳо, таъини таъинот ва ғайраро доранд, метавонанд содир карда шаванд.

Содир намудани ҷиноят аз ҷониби шаҳс бо истифодаи мақоми хизматӣ ҳамчун аломати маҳсусан бандубастшавандай субъекти маҳсус дар истеҳсол, фурӯши ё интиқоли гайриқонунии маводҳои саҳттаъсир (ба монанди банди «в» қ. 4 м. 200 КҶ ҶТ) ҳангоми истифодаи «вазифаи хизматӣ» мувофиқи мақсад аст. Ҳамзамон субъект «бо истифода аз вазифаи хизматӣ» ҳам шаҳси мансабдор ва ҳам корманди дигар буда метавонад. Мавқеи хизматӣ ба шаҳс имкон медиҳад, ки ӯ иҷрои амалҳорое, ки тарафи объективии ҷиноятро ташикли медиҳанд ба осонӣ содир намояд. Ба ҷунин шаҳсон метавонанд табибон, ҳамишираҳои шафқат, дорусозон, кормандони корхонаҳое, ки фаъолияти истеҳсолии онҳо ба муомилоти маводи саҳттаъсир ва заҳролуд алоқаманд мебошанд, дохил карда шаванд. Дар ҳар ҳолат, бояд доира ва ҳусусияти ҳуқуқ ва уҳдадориҳои хидматии ҷунин шаҳсон, ки дар санадҳои қонунгузорӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, оинномаҳо, низомномаҳо, дастурҳо ва гайра пешбинӣ карда шудаанд, муайян карда шаванд.

Ҳангоми муайян кардани аломатҳои субъекти ин ҷиноятҳо ба назар бояд гирифт, ки «ҷиноят бо истифодаи мақоми хизматӣ содиршуда эътироф карда мешавад, агар мақоми корманд шарти асосии содиргардии ин ҷиноят бошад, зоро хизматии давлатӣ метавонад ҷиноятро ҳамчун шаҳси инфириодӣ (ҳусусӣ) содир намояд»²³⁹.

Бо назардошли содир кардани ҷиноят дар соҳаи муомилоти гайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо истифода аз мақоми хизматӣ ва инчунин ҳатари ҷамъиятии ин ҷиноятҳо ба қ. 2 м. 206 КҶ ҶТ илова намудани аломати бандубастшаванда: «бо истифода аз мақоми хизматӣ содир шуда бошад» ба мақсад мувофиқ мебошад.

Тарафи объективии ҷиноят ин муносибати рӯҳии шаҳси гунаҳкор ба кирдори ба ҷамъият ҳатарнокаш мебошад, ки дар қонуни ҷиноятӣ ба сифати

²³⁹ Рясов А.В. Понятие и сущность признака «использование служебного положения» в российском уголовном праве // Юристъ-Правоведъ. – 2007. – №6. – С. 25.

чиноят пешбинӣ шудааст. Он унсури ҳатмии таркиби чиноят мебошад. Мавҷуд набудани тарафи субъективӣ боиси истисно гардидани таркиби чиноят мегардад ва дақиқ муайян намудани он бошад, боиси бандубости дурусти кирдори мушаххас мешавад, ки дар натиҷа шахси гунаҳкор ба ҷавобгарии қонунӣ ва асоснок кашида мешавад²⁴⁰.

Тарафи субъективӣ равандҳои рӯҳии шахси чинояткорро тавсиф намуда, тавассути таҳлил ва баҳодиҳии рафтори шахси чиноят содирнамуда, ки дар КҶ ҶТ пешбинӣ шудааст, ошкор мегардад. Мазмуни тарафи субъективӣ бо ёрии чунин аломатҳо, ба монанди гуноҳ, ангеза ва мақсад муайян карда мешавад. Гуноҳ аломати асосии тарафи субъективии чиноят буда, «тавсифи лаҳзаҳои зеҳнӣ ва иродавии муносибати рӯҳии шахс ба кирдори ба ҷамъият ҳатарноки бо қонуни чиноятӣ пешбинишуда ва оқибатҳои он мебошад»²⁴¹.

Танҳо шахсе дар содир кардани чиноят гунаҳкор эътироф мешавад, ки ӯ ин кирдоро қасдан ё аз беэҳтиётӣ содир карда бошад.

Аксарияти олимон дар назарияи ҳуқуқи чиноятӣ андеша доранд, ки тарафи субъективии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо гуноҳи қасдона дар намуди қасди бевосита тавсиф мегардад²⁴².

Вале дар ин масъала ақидаҳои дигар низ баён мешавад. Масалан, О.В. Колесник чунин менависад: шахсе, ки дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд чиноят содир меқунад, ба таҳди расонидани зарар ба саломатии аҳолӣ бепарвоёна муносибат менамояд²⁴³. Дигар муҳаққиқон низ ба он ақидаанд, ки чинояти мазкур дар шакли беэҳтиётӣ содир мегардад²⁴⁴.

²⁴⁰ Ниг.: Ҳуқуқи чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми умумӣ. Китоби дарсӣ / Зери таҳрири д.и.ҳ., дотсент Раҳимзода Р.Ҳ. ва д.и.ҳ., профессор Бобоҷонзода И.Ҳ. – Душанбе: «ЭР-граф», 2019. – С.225.

²⁴¹ Ҳамин ҷо. – С. 240.

²⁴² Ниг.: Ермаков М.Г. Уголовно-правовая характеристика незаконного оборота сильнодействующих и ядовитых веществ: дис. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2014. – С. 123; Уголовный кодекс Российской Федерации (научно-практический пособия) / Под ред. А.И. Чучаева. – М., 2019. – С. 1074.

²⁴³ Ниг.: Колесник О.В. Уголовно-правовые меры борьбы с наркоманией в СССР: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1978. – С. 15.

²⁴⁴ Ниг.: Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. А.Н. Красикова, Б.Т. Разгильдиева. – Саратов, 1999. – С. 397; Уголовное право России: учебник. Т.2. Особенная часть / Под ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова. – М., 2008. – С. 523; Уголовное право. Особенная часть / Под ред. И.Я. Козаченко, Г.П. Новоселова. – М., 2013. – С. 582.

Бо чунин андешаҳо розӣ шудан мушкил аст. Зоро мутобики қ. 2 м.27 КҶ ҶТ «Кирдори аз беэҳтиёти содиршуда танҳо дар ҳолате чиноят эътироф мешавад, ки агар он дар моддаи даҳлдори Қисми маҳсуси ҳамин Кодекс пешбинӣ шуда бошад». Дар диспозитсияи м. 206 КҶ ҶТ чунин шакли гуноҳ пешбинӣ нашудааст.

Бинобар он, тарафи субъективии муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, танҳо бо шакли гуноҳи қасдана тавсиф шуда метавонад.

Ғайр аз ин, бо он сабаб ки таркиби чинояти дар м. 206 КҶ ҶТ муқаррар шуда, таркиби расмӣ дорад, он танҳо бо қасди бевосита тавсиф мегардад.

Намуди қасд вобаста ба таносуби лаҳзаҳои зеҳнӣ ва иродавии муносибати гунаҳгор ба кирдори содирнамудааш муайян карда мешавад. Дарки ғайриқонунӣ ва ба ҷамъият ҳатарнок будани ҳаракатҳои содиршуда бо маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ҷараёнҳоеро фаро мегирад, ки дар шуур суръат мегиранд ва бинобар он, лаҳзаи зеҳни қасди бевоситаро ташкил медиҳанд.

Шахсе, ки бо маддаҳои мазкур ҳаракат содир менамояд, дарк меқунад, ки онҳо пурра аз муомилот гирифта шудаанд ё дар муомилоти онҳо маҳдуд мебошанд ва барои онҳо тартиби маҳсуси муомилот пешбинӣ шудааст, аммо ба ин нигоҳ накарда онҳоро ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр, коркард, нигоҳдорӣ, интиқол ва мефиристанд.

Ғайр аз ин, шарти зарурии тарафи субъективии чиноят даркнамоии шахс оид ба он ки ин маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд мебошад.

Ҳамин тавр, бо қасди бевосита корманди дорухона чиноят содир менамояд, ки агар маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролудро бе дорухат мефурӯшад. Азбаски фармастефтҳо ва дорусозҳо маълумоти маҳсус доранд, пас мувофиқан, онҳо мефаҳманд, ки таъсири маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ба бадани инсон чӣ гуна зохир мешавад, истифодаи нодурусти онҳоро медонанд ва инчунин дар бораи мавҷудияти рӯйхати маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ки бе дорухат фурӯхтани онҳо чиноят мебошанд. Аз

ин рӯ, фурӯши дорухои сахттаъсир бе дорухат, яъне бе таъиноти табиб, ки истифодай ин дорухо бе таъиноти табиб ба саломатии онҳое, ки онро харидорӣ мекунанд, зарар мерасонад ва ногузирии оқибатҳои манфири барои дарк мекунанд. Агар онҳо ногузирии сар задани ин оқибатҳоро дарк кунанд, пас, мувофиқан, онҳо ба вучуд омадани чунин оқибатҳоро меҳоҳанд²⁴⁵.

Ҳамин тариқ, суди ноҳияи Рудакӣ Ф.-ро аз рӯйи як ҳолати фурӯши иловаи биологии фаъол, ки дорои моддаи сахттаъсир мебошад, сафед кард. Суд қайд намуд, ки тарафи субъективии чинояти зикршуда бо гунаҳкорӣ дар шакли қасди бевосита тавсиф карда мешавад, аммо дар мурофиаи судӣ далелҳои коғӣ ба даст оварда нашудаанд, ки дар вақти фурӯш Ф. боэътиимод медонист, ки иловаҳои парҳезӣ, ки барои логаршавӣ дар таркиби худ як моддаи сахттаъсир – сибуtramino дар бар мегирад ва инчунин гардиши озоди чунин моддаҳо манъ аст, зеро ў танҳо як моҳ баъд аз он дарк намуд, ки сибуtramino дар ин иловаҳо мавҷуд мебошад. Аз ин рӯ, шуморан, ки С. бо нияти мустақим амал кардааст мумкин нест. Дар амалияи тафтишотӣ ва судӣ, масъалаи муқаррар намудани ҳадафи фурӯш ҳангоми истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, интиқоли моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд низ мушкилоти ҷиддиро ба бор меорад.

Агар шахсе, ки қоидаҳои қонунии гардиши моддаҳои сахттаъсир ё заҳролудшударо вайрон намуда, хатарнокии ҷамъиятии ҳаракати (бехаракатии) худро дарк накарда бошад, ва вобаста ба ҳолатҳои кор намебоист ё наметавонист онро дарк кунад ё имконияти фаро расидани оқибатҳои барои ҷамъият хатарнокро пешбинӣ накарда бошад ва вобаста ба ҳолатҳои кор намебоист ва наметавонист онро пешбинӣ кунад ба ҷавобгарӣ қашида намешавад. Ҳамин тариқ, масалан В. бо моддаи 206 КҶ ҶТ сафед карда шуда, «Шаҳрванд Р. ба В., ки дорусоз буд муроҷиат карда аз ў пурсон шуд, ки оё ин моддаро дар дорухона харидан мумкин аст ё не (моддаи сахттаъсир). В. ба шаҳрванд Р. фаҳмонд, ки ин модда мавҷуд нест ва онро танҳо аз рӯйи фармошии пешакӣ гирифтан мумкин аст. Вақте ки ин дору ба

²⁴⁵ Ниг.: Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. – СПб., 2002. – С. 85.

дорухона ворид гардид шаҳрванд Р. онро харидорӣ намуд. Ба сабаби беаҳамиятӣ В. талаб намудани дорухатро барои ин дорӯйи сахттаъсир фаромӯш кард. Ӯ ин дорӯйи сахттаъсирро ба ҷавон фурӯхта ягон нияти содир намудани муомилоти ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсиро надошт, бинобар ин, кирдори ӯ бо м. 206 наметавонад бандубанд карда шавад»²⁴⁶.

Ҳамин тавр, қайд намудан зарур аст, ки тарафи субъективии унсури асоии таркиби ҷинояти содиршуда буда, рафтори ҷиноятии шахсро аз рафтори ғайриҷиноятӣ тафовут менамояд. Муайян намудани шакли гуноҳ ҳамчун муносибати рӯхии шаҳс ба кирдори ҷамъиятии ҳатарноке, ки вай тибқи қонуни ҷиноятӣ содир кардааст ба бандубости ҷинояти м. 206 КҶ таъсир мерасонад.

Баҳодиҳии дурусти рафтори одам бе назардошти ангезаҳо ва мақсадҳо ҷиноят ғайриимкон аст.

Ангезаи ҷиноят ин тасаввурот оид ба натиҷаҳои ҷиноятие мебошад, ки субъект барои ноил шудан ба он қӯшиш менамояд²⁴⁷.

Ангезаҳои содир намудани ҷиноятҳо метавонанд хеле гуногун бошанд, аммо дар робита бо муомилоти ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд онҳо ба бандубости ҷиноят таъсири ҷиддӣ намерасонанд. Чунки ангеза ба сифати аломати ҳатмӣ дар диспозитсияи м. 206 КҶ ҶТ нишон дода нашудааст, аммо муқаррар намудани он мумкин аст ҳангоми таъин намудани ҷазо ба назар гирифта шавад

Аз рӯйи мазмуни таҳрири мавҷудаи м. 206 КҶ ҶТ, аломати ҳатмии тарафи субъективии он бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани маддаҳои тайёргардида, истеҳсолшуда, соҳибшуда, нигоҳдорӣ, интиқол ё фиристодашуда мебошад. Маҳз ҳамин мақсад ба паҳн гардидани маддаҳо дар байни аҳолӣ мусоидат мекунад, ки дараҷаи баланди ҳатарнокии ҷамъиятии ҳаракатҳои номбаршударо тавсиф мекунад. Агар шаҳс ин ҳаркатҳоро барои истифодаи худ содир кунад, дар ин ҳолат ягон таркиби ҷиноят аз рӯйи м. 206 пешбинишуда вучуд надорад.

²⁴⁶ Парвандаи ҷиноятии №109/13 // Бойгонии суди н. Сино.

²⁴⁷ Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И. Камолов З.А., Холиқзода Ш.Л., Зокиров З.Х., Зиёбоева М.Н. Ҳукуқи ҷиноятӣ: қисми умумӣ / Нашри 4-ум, такмилдодашуда. – Душанбе, 2019. – С. 81.

Мақсади чиноят, як модели равонии натичаи дилхоҳ мебошад, ки шахс ҳангоми содир кардани кирдори ғайриқонунӣ ба даст овардани онро меҳоҳад. Мақсади ба соҳибияти шахси дигар додан аломати ҳатмии тарафи субъективии чиноят мутобиқи м. 206 КҶ ҶТ буда, ба бандубости чиноят таъсир мерасонад.

Ғайр аз ин, дар бештари ҳолатҳо мақсади пешбинигардида дар ин модда барои ба ҷавобгарии чиноятӣ қашидани як қатор кирдорҳои ба ҷамъият ҳатарнок дар ин соҳа монеа мегардад. Дар бештари ҳолатҳо мақомоти ҳуқуқтатбиқунанда қайд менамоянд, ки ҷавобгарӣ танҳо вақте ба вуҷуд меояд, агар амалҳои дар боло номбаршуда бо мақсади ба соҳибияти шахси дигар додан содир шуда бошанд, аммо бинобар сабабе, ки мақсади фурӯш дар баъе ҳолатҳо муқаррар намегардад чунин кирдорҳо унсурҳои таркибии чиноятро дар бар намегиранд.

Таҳлили ҳуқуқии аломатҳои субъективии чинояти муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролудро ҷамъбаст намуда, ба чунин ҳулосаҳо омадан ба мақсад мувоғиқ аст:

1. Субъекти чинояти дар моддаи 206 КҶ ҶТ пешбинигардида умумӣ буда, ҷавобгарии чиноятӣ барои содир намудани чиноят дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан аз синни ҷордаҳсолагӣ оғоз мегардад.

2. Бо назардошти содир кардани чиноят дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо истифода аз мақоми хизматӣ ва инчунин ҳатари ҷамъиятии ин чиноятҳо ба қ. 2 м. 206 КҶ ҶТ илова намудани аломати бандубастшаванда: «бо истифода аз мақоми хизматӣ содир шуда бошад» ба мақсад мувоғиқ мебошад.

3. Тарафи субъективии м. 206 КҶ ҶТ дар шакли гуноҳи қасдана зоҳир мегардад, яъне гунаҳгор бояд дарк намояд, ки ғайриқонунӣ моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролудро истеҳсол, тайёр, коркард менамояд, соҳиб мешавад, нигоҳ медорад, интиқол медиҳад ё мефиристад, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, медиҳад.

4. Ангеза ба сифати аломати ҳатмӣ дар диспозитсияи м. 206 КҶ ұТ нишон дода нашудааст, аммо муқаррар намудани он мумкин аст, ҳангоми таъин намудани ҷазо ба назар гирифта шавад.

5. Аломати ҳатмии тарафи субъективии м. 206 КҶ ұТ мақсади ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба ҳисоб меравад. Маҳз ҳамин мақсад ба паҳн гардидани моддаҳо дар байни аҳолӣ мусоидат мекунад, ки дараҷаи баланди хатарнокии ҷамъиятии ҳаракатҳои номбаршударо тавсиф мекунад.

2.4. Аломатҳои бандубастшавандай муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

Аломатҳои бандубастшавандай ҷинояти муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан дар қ.к 2 ва 3 м. 206 КҶ ұТ пешбини гардида, чунин мебошанд:

- а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;
- б) такроран содир гардида бошад.

Дар қ. 3 м. 206 КҶ ұТ ду аломати бандубастшаванд

- а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;
- б) вобаста ба маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба миқдори қалон содир шуда бошад, пешбинӣ гардидаанд.

Тибқи қ. 2 м. 39 КҶ ұТ ҷиноят аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содиршуда эътироф карда мешавад, агар дар он шахсоне, ки қаблан барои содир кардани як ё якчанд ҷиноят муттаҳид шуда буданд. Муҳтавои маслиҳати пешакӣ барои содир кардани ин ҷиноят ҳолатҳои дори аҳамияти ҳуқуқӣ дошта ташкил медиҳад, ки бе онҳо кирдорро бо қисми 2 маддай 206 бандубаст кардан имконнозӣ аст, яъне иштирок дар содир намудани ҷинояти ду ва ё зиёда шахсоне, ки ба синни ҷордаҳсолагӣ расидаанд. Амалҳои ашхосе, ки ин ҷиноятро содир намуда истодаанд бояд дар шарикӣ ва дар асоси аҳде, ки пеш аз оғози иҷрои бевоситаи тарафи объективии ҷиноят баста мешавад асосо ёбанд. Содир намудани ҷиноят мутобики қ. 2 м.

206 КҖ ЧТ дар ҳолате имконпазир мегардад, ки шахс оид ба истеҳсол ё коркарди моддаҳои сахттаъсир ва захролуд дониши мувоғик дошта бошанд, ба онҳо дастрасӣ дошта бошад ё онҳоро боя ягон тарз ба даст оварда бошад²⁴⁸.

Тибқи қ. 2 м. 206 КҖ ЧТ чиноят аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содиргардида эътироф мегардад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки онҳо якҷоя як ё якчанд чиноят содир карда буданд. Мазмуни ин кирдорро қасди пешакӣ ташкил медиҳад, барои содир намудани ин чиноят бо ҳолатҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ хос тавсиф карда мешавад, ва бе онҳо тасниф кардани кирдори содиршуда мутобиқи қ. 2 м. 206 КҖ ЧТ, яъне иштирок дар содир кардани чиноятҳои ду ё зиёда шахсоне, ки ба синни 14 расидаанд гайриимкон аст. Ашхосе, ки ба синни 14 солагӣ нарасидаанд ва барои содир кардани як ё якчанд чиноят бо маслиҳати пешакӣ, мутобиқи ин модда ба ҷавобгари қашида намешаванд.

Ҳамин тавр, масалан 28 августи соли 2020 бо ҳукми суди н. Синои ш. Душанбе дар содир намудани чинояти дар моддаи 206 қисми 2 банди «а» КҖ ЧТ шаҳрванд С. ва Ҳ. гунаҳкор дониста шудаанд. Ҳангоми баррасии парванда маълум мегардад, ки С. бо шиносаш Ҳ. барои муомилоти гайриқонуни маддаҳои захролуд (захри мор), ки тибқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муомилоти озодӣ он манъ аст, бо мақсади ба соҳибияти қаси дигар додан маслиҳати пешакӣ менамоянд. Р. ҳуди ҳамон рӯз аз ҳаммаслакаш Ҳ. барои анҷоми нияти чинояткоронааш 200 доллари ИМА гирифта, ба шаҳри Қӯлоби вилояти Ҳатлон равон мешавад. Ҳангоми дар он ҷо расиданаш ҷандин маротиба бо Р. воҳӯрда, дар натиҷа вайро барои гайриқонунӣ фурӯҳтани маддаҳои захролуд (захри мор) розӣ мекунад ва арзиши 1 граммро 200 доллари ИМА муқаррар мекунанд. Ҳамин тарик, санаи 28 майи соли 2020 таҳминан соатҳои 15:20 дақиқа Р. бо С. дар назди даромадгоҳи шаҳри Қӯлоб воҳӯрда, дар дохили автомошинааш ба вай 10 ампула маддаҳои захролуд (захри мор) дода, аз он ҷо ба самти даромадгоҳи

²⁴⁸ Ниг.: Акимова И.В. Квалифицирующие признаки незаконного оборота сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта // Закон и право. – 2014. – №12. – С. 125–126.

шахри Кӯлоб роҳсипар мешавад. С. бошад пас аз гирифтани ампулаҳои мазкур ба назди Ҳ. ки дуртар аз онҳо дар дохили автомошина қарор доштааст, рафта ампулаҳои мазкурро ба шахси мусоидаткунанда медиҳад, ки он лаҳза дар натиҷаи гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-чустуҷӯӣ дар намуди таҳвили назоратшаванд аз ҷониби кормандони милитсия Ҳ. ва С. дастгир карда мешаванд. Судшаванда Ҳ. бо айби нисбаташ эълонкардаи мақомоти тафтишоти пешакӣ худашро пурра гунаҳкор шуморида, нишондодҳои дар тафтишоти пешакӣ додаашро тасдиқ намуда, аз кирдори содирнамудааш пушаймонӣ изҳор намуда, аз суд ҳоҳиш намуд, ки бори аввал ҷиноят содир кардан, беморӣ ва синну соли ӯро ба инобат гирифта шуда, нисбаташ ҷазои сабук таъин карда шавад. Судшаванда С. бо айби нисбаташ эълон кардаи мақомоти тафтишоти пешакӣ худашро пурра гунаҳкор шуморида, нишондодҳои дар тафтишоти пешакӣ додаашро тасдиқ намуда, аз кирдори содирнамудааш пушаймонӣ изҳор намуда, аз суд ҳоҳиш кард, ки фарзандони ноболиг доштанаш ба инобат гирифта шуда, нисбаташ ҷазои гайри ҳабсӣ таъин карда шавад. Суд кирдори Ҳ. ва С. бо м. 206 қ. 2, банди «а» КҶ ҶТ, барои соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин гайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаи нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакиро муқаррар мекунад бандубаст кард. Бо назардошти ҳолатҳои дар боло овардашуда, аз ҷумла ҳусусияту дараҷаи хатарнокии ҷинояти содиршуда, шахсият ва нақши ҳар як судшавандаро дар содир намудани ҷиноят суд дар алоҳидагӣ баҳо дода, Ҳ. ва С. бо м. 206 қ. 2 б. «а» КҶ ҶТ гунаҳкор дониста, нисбат ба онҳо бо м. 206 қ. 2 б. «а» КҶ ҶТ ҷазои маҳрум соҳтан аз озодӣ ба муҳлати 5 (панҷ) сол, бо адой ҷазо дар колонияи ислоҳии низомаш пурзӯр таъин намуд²⁴⁹.

Ба дастовардани моддаҳои доруворӣ, ки дорои моддаҳои саҳттаъсир мебошад, гайриқонунӣ нест, агар он мутобики дорухате, ки табиб навиштааст амалий гардида бошад. Аммо, агар дар натиҷаи коркарди

²⁴⁹ Ниг.: Парвандай ҷинояти №1-131/14 // Бойгонии суди нохияи И. Сомонии шаҳри Душанбе.

муштараки чунин дору ба таври қонунӣ ба даст оварда шуда, дигар маводи сахттаъсир бо мақсади ба соҳибияти шахси дигар додан коркард ва ё тайёр карда шавад ин кирдор мутобиқи қ. 2 м. 206 КҶ ҔТ бояд бандубаст карда шавад.

Қасди ҳар як шарик бояд барои ноил шудан ба ҳадафи ягона равона шуда бошад. Қасд ба муомилоти ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд равона гардида бошад.

Тавзехоти такrorи чиноят дар Қарори Пленум Суди Олии ҔТ, ки ба амалҳое, ки ба маводи мухаддир ва моддаҳои психотропӣ дахл доранд, вобаста ба имконияти истифодаи онҳо ҳангоми тавсифи гардиши ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ягон шарҳ маълум нест. Аммо бо назардошли он, ки моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ба монанди дигар моддаҳое, ки ба саломатии инсон зарар доранд ин муқарраротро нисбати тамоми моддаҳои дар м.м. 200-206 КҶ ҔТ ишорашаванда татбиқ намудан мумкин аст, ки тибқи он, ягон кирдori дар қ. 1 м. 206 КҶ ҔТ пешбинишуда (бо қиёси бо маводҳои мухаддир) бояд ду маротиба ё бештар такрор карда шавад. Кодекси чиноятӣ, сарфи назар аз он, ки шахс барои ин маҳкум шудааст ва ё кирдori қаблан содиршуда чинояти ба анҷом расонида шудааст ё сӯиқасд ба чиноят аст, инчунин қаблан тибқи қ.қ. 1-3 м. 206 КҶ ҔТ суд шудааст ва кӣ боз ягон чинояти пешбинишударо содир кардааст такрори чиноят фаҳмида мешавад.

Диспозитсияи қ. 1 м. 206 КҶ ҔТ таркибҳои алтернативиро ин чиноятро тавсиф менамоя ин имкон медиҳад, ки амали шахс ҳамчун такрорӣ чиноят ҳисобида шавад, агар ў ҳадди аққал 2 амали якхела (furӯши ғайриқонунӣ) ё гуногун (бо мақсади соҳиб шудан, бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан) чиноят содир карда бошад, ки дар байни онҳо тафовут дар вақт мавҷуд аст ва ҳар яки онро мақсади мустақили гунаҳкорро фаро мегирад.

Дар доираи мазмуни қонун, ба соҳибияти каси дигар додан моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд тақроршаванд ҳисобида намешавад, агар он пеш аз дуздӣ ё гайриқонунӣ гирифтани онҳо бо дорухатҳои қалбакӣ содир гардида бошад. Дар адабиёти ҳуқуқӣ ба гайриқонунӣ ба ихтиёрдории шахс ворид гаштани моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ҳамчун яке аз усулҳои гайриқонунӣ соҳиб шудан дониста мешавад, аммо танҳо бо мақсади фурӯхтани минбаъдаи онҳо ҷавобгарӣ ба вуҷуд меояд, дар акси ҳол, чунин амалҳо мутобиқи моддаи 206 КҶ ҶТ таркиби ҷиноятро дар бар намегиранд. Аз ин сабаб, гайриқонуни ғарбӣ ба соҳибияти каси дигар додан моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, ки масалан, пеш аз ин дузди содир шудаанд, бояд бо назардошти як қатор шартҳо ҳамчун тақрори ҷиноят эътироф карда шавад. Масалан, агар дуздии моддаҳо бо мақсади фурӯши минбаъдаи онҳо анҷом дода шуда бошад. Фурӯши моддаҳо, ба андешаи А.И. Лукашов, бояд ҳамчун тақрорӣ ҳисобида шавад, агар онҳо аз моддаи аз ҷиҳати дараҷаи таъсиррасони ба бадан камтаъсир омода карда шаванд, зоро як модда объекти гайриқонунӣ ба даст овардан ва истеҳсоли гайриқонунӣ аст, ва дигар ҳамчун предмети фурӯш баромад менамояд.

Инчунин, гайриқонунӣ бадастовардан ва гайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додан низ бояд ҳамчун тақрори ҷиноят баҳогузорӣ карда шавад, ки дар байни 2 нафар дар натиҷаи аҳд оид ба мубодилаи ин моддаҳо содир гардидааст, ки дар он ҳар яке аз гунаҳкорон амалҳояшонро барои гайриқонунӣ соҳиб шудани як модда ва гайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додан моддаи дигар содир менамоянд.

Бояд қайд намуд, ки ҳар як кирдор ягонагии унсурҳои объективӣ ва субъективии таркиби он мебошад тавре вобаста ба ин А.И. Лукашов қайд менамояд, содир намудани ду ҷинояти мустақил аз ҷониби шахс, ки ӯ онҳоро ҳамчун раванди ягонаи беруна ба соҳиб шудан ба як модда бар ивази моддаи дигар дарк намояд. Агар содиркунандай ин кирдорҳо онҳоро аҳд ҳисобад, пас сарфи назар аз ҳаракатҳои гуногунӣ содиргардида ҳамчун як амал бояд

фаҳмида шавад²⁵⁰. Дар робита ба ин С.А. Тарапухин қайд менамояд, ки “мустақилияти чинояти содиршуда бо нишонаҳои объективӣ ва субъективии кирдор муайян карда мешавад ... ва ҳангоми такрор чиноят чиноятҳои содиршуда набояд эпизод, тарз ё усули содир намудани як кирдори дигари вазнинтар бошанд ... инчунин онҳо набояд маҷмуи амалҳое ягона бошанд, ки бо нияти ягона муттаҳид шудаанд»²⁵¹.

Муомилоти ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё захролуд аз ҷониби гурӯҳи муташаккил (қ. З м. 206 КҔ ҔТ) аз чунин амалҳои гурӯҳи шахсон дар маслиҳати пешакӣ бо мавҷудияти аломати устуворӣ фарқ мекунад. Оид ба устувории мавҷудияти чунин аломатҳо гувоҳи медиҳанд, муносибати наздик байни аъзои гурӯҳ, мавҷуд будани ташкилкунандаи гурӯҳ, ҳамоҳангсозии амалҳо ва банақшагирии онҳо, устувории шакл ва усулҳои фаъолияти чинойӣ, таҷҳизоти техникиӣ, давомнокии мавҷудияти гурӯҳ, шумораи чиноятҳое, ки гурӯҳ содир намудааст ва ғайра.

Содир намудан ин чиноят аз ҷониби гурӯҳи муташаккил таркиби маҳсусан бандубастшвандаи чиноятро ташкил менамояд мешавад. Барои бандубости чиноят ҳамчун аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир гардида, бояд аломатҳои фарқунандае муқаррар карда шаванд, ки онро аз гурӯҳи содиркунандаи чиноят бо маслиҳати пешакӣ фарқ кунанд.

Муттаҳидшавӣ ҳамчун аломати ҳатмии ташкилоти чиноятӣ чунин маънӣ дорад, ки байни шарикони чиноят алоқаи муайянни ташкилий ба миён меоянд, онҳо робитай муайян дошта, ба худ ӯҳдадориҳои муайян доро ҳастанд. Дар натиҷа иттиҳодияи муайянне ба амал меояд, ки муттаҳидии он барои фаъолияти чиноятӣ мутобиқ карда шудааст.

Устуворӣ маънои онро дорад, ки алоқаҳои чиноятӣ хусусияти устувор ва дарозмуддат мегиранд. Ин аломат шаҳодати он аст, ки гунаҳкорон ба муддати дуру дарози барои фаъолияти дар назардоштаи чиноятиашон муттаҳид шудаанд.

²⁵⁰ Ниг.: Лукашов А.И. Квалификация: преступлений) связанных с наркотическими средствами: учебное пособие. Минск, Акад. милиции МВД Республики Беларусь, 1992. С.21.

²⁵¹ Тарапухин С.А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике. – Киев, 1995. – С. 132.

Чунин аломати чиноят метавонад ҳангоми таҳлили парвандаи чинояти зерин возех зоҳир шавад: «Шаҳрванд В. ҳачми зиёди моддаҳои сахттаъсирро бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ғайриқонунӣ нигоҳ медошт. Бо мақсади фурӯши дарозмуддати ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир тавассути Интернет В. як гурӯхи устувори шахсонро (гурӯхи муташакил) ташкил намуд. Бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан В. бо истифода аз Интернет инчунин фурушандагӣ «таъминқунандаи» стероидҳои анаболитикиро, ки дорои маддаҳои сахттаъсир мебошанд пайдо намуд²⁵².

Инчуни дар амалия ҳолатҳои нодуруст бандубаст намудани ин навъи чиноят низ ба назар мерасад. Ҳамин тавр, масалан Н. қасд дошт, ки бо мақсади ба даст овардани фоида мунтазам фурӯши ғайриқонуни иловаҳои фаъоли биологиро, ки дар таркибашон маддаҳои сахттаъсир доштанд, ба роҳ монад. Бо ҳамин мақсад ва бо ҳоҳиши мутақобила бо шаҳрванд И. дар ин бобат маслиҳат намуд. Мувофиқи маслиҳати пешакӣ байни онҳо, шаҳрванд И., ки манбаи ба даст овардани иловаҳои фаъоли биологӣ медонист мувофиқи нақшаш бояд аз шахси номаълум миқдори муайяни чунин маддаҳоро ба даст меорад ва сипас тавассути ронандаҳои таксӣ ё тавассути почта ин маддаҳоро ғайриқонуни ба Н. мефиристонд, дар навбати худ Н. бояд тибқи нақшай чиноятӣ харидорон этимолиро пайдо мекард. Сипас ба И. занг мезад то ки у миқдори муайяни иловаҳои фаъоли биологиро ба суроғае, ки ў нишон медод равон кунад. Баъдан у аз харидорон маблағҳоро аз харидорони иловаҳои фаъоли биологӣ мегирифт ва ба суратҳисоби корти бонкии худ маблағи пулеро, ки ҳамчун пардоҳт барои ин маддаҳо додашуда пешбинӣ шудааст, интиқол дод. Ҳамин тавр, онҳо аз ҳисоби фурӯши ғайриқонуни чунин маводҳо даромади мунтазами маддӣ ба даст меоварданд²⁵³.

Зери мағҳуми миқдори калон бояд гардиши маддаҳои сахттаъсир ё захролуде фаҳмида шавад, ки баробар ё зиёд аз вазн дар грамм нишондодашуда, барои ҳар як маддаи мушаххас муқарраргардида бошад ва

²⁵² Ниг.: Парвандаи чиноятии №1421–2018 // Бойгонии суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбеи ҶТ.

²⁵³ Ниг.: Парвандаи чиноятии №1542–2019 // Бойгонии суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбеи ҶТ.

дар рұйхати моддаҳои сахттаъсир ё захролуд шархи миқдори калон, барои мақсадҳои моддаи 206 КҖ ҦТ зарур мебошад. Миқдори калони шаклҳои воситаҳои дуруворӣ, омехтаҳо ва маҳлулҳо, ки ҳадди аққал як моддаро дар рұйхати моддаҳои сахттаъсир барои мақсадҳои м. 206 КҖ ва дигар моддаҳои Кодекси чиноятӣ ҳамчун миқдори калони моддаҳои сахттаъсир дар таркиби доруворӣ, омехтаҳо ё маҳлул муайян карда шудаанд, ки барои онҳо миқдори калон муқаррар карда шудааст.

Муомилоти ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё захролудро инчунин чунин амалҳо ба монанди тасаруфи онҳо пешбинӣ намекунад. Дар амал, ҳаногоми муайян намудани чунин кирдорҳо мушкилиҳо ба миён меоянд. Вокеан ҳангоми бандубости тасаруфи маддаҳои сахттаъсир ё захролуд на танҳо таъсири манғӣ онҳо ба саломатии инсон, балки инчунин андозаи арзёбии молумулкӣ онҳо низ ба назар гирифта намешавад. Ҳамин тавр, масалан, бо истифода аз вазъият, духтур ҳангоми дар лаборатория бе ягон назорат қарор доштанаш, ки дар он ҷо як моддаи сахттаъсири аз ҷониби ёвари ичроқунандаи фелдшер беназорат монда шуда буд, пинҳонӣ онро (як шиша хлороформ, иқтидори 1,5 литр) барои истифодаи шахсии дуздида, дар утоқи кории худ то он даме, ки кормандони Агентии назорати маводи нашъаовари назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон онро ошкор нанамуданд нигоҳ дошт. Вобаста ба ин, ба мақсад мувоғиқ мебуд, ки агар дар моддаи алоҳида ҷавобгарии чиноятӣ барои тасаруфи маддаҳои сахттаъсир ё захролуд муқаррар карда мешуд (чӣ тавре ки қонунгузор чунин таркибҳои чиноятро нисбати маводи радиоактивӣ (м. 194 КҖ ҦТ), лавозимоти ҷангӣ, маддаҳои тарканда ва воситаҳои таркиш (м. 199 КҖ ҦТ), воситаҳои нашъадор ё маддаҳои психотропӣ (м. 202 КҖ), прекурсорҳо (м. 202² КҖ ҦТ) муайян сохтааст). Бо дарназдошти хусусият ва дараҷаи баланди ба ҷамъият ҳатарнок доштани тасаруфи маддаҳои сахттаъсир ё захролуд, пешниҳод карда мешавад, ки ба КҖ ҦТ моддаи нав 206³ «Тасаруфи маддаҳои сахттаъсир ё захролуд» ворид карда шавад.

Дар мавриди аломати бандубастшаванда (вобаста ба маддаҳои сахттаъсир ё захролуд ба миқдори калон содир шуда бошад) бояд қайд

намуд, ки дар қонуни чиноятӣ мазмуни (миқдори калон) вобаста ва моддаҳои сахттаъсир ё захролуд на дар КҖ ҖТ ва на дар тавзехоти судӣ таҳия нагардидаанд, ки дар робита ба он айни ҳол барои муқаррар намудани «миқдори калон» маводи ба таври кофӣ дуруст ва расман тасдиқшуда мавҷуд нест.

Э.А. Бабаян қайд менамояд: «Ҳангоми омода кардани тавсияҳо оид ба андозаи моддаҳои сахттаъсир ва захролуде, ки дар қаламрави ғайриқонунӣ нигоҳ доштан ё муомилот ёфтаанд, на танҳо меъёри тиббӣ, балки хатари воқеии иҷтимоиро, ки дар натиҷаи паҳншавии ғайриқонунии ҳар гуна миқдор ба амал омадааст ... маводи мухаддир ва моддаҳои психотропии хеле фаъол ба инобат гирифта шаванд»²⁵⁴.

Дар робита ба ин, бояд эътироф кард, ки мавҷуд набудани меъёрҳои муқарраршудаи андозаи калон нисбат ба як қатор моддаҳо ҷавобгарии чиноятиро мутобиқи қ. З м. 206 КҖ ҖТ мушкил мегардонад, сарфи назар аз миқдори моддаи фурӯхташуда.

Дар назария, қӯшиши муайян намудани меъёрҳои ягонаи ба расмият даровардашуда барои муайян кардани ин аломати бандубастшванда борҳо анҷом дода шудаанд²⁵⁵. Чунки муқаррар кардани меъёрҳои муносиб барои «миқдори калон», бавосита, фаъолияти гурӯҳҳои муташаккилро, ки дар соҳаи савдои ғайриқонунии онҳо фаъолият мекунанд, бозмедорад.

Суд ҳангоми қабули ҳукми асоснок ҳатто дар ҳолати мавҷуд набудани муқаррароти ҳуқуқӣ оид ба «миқдор» моддаҳои сахттаъсир ва психотропӣ мустақилияти муайян дорад. Аммо суд низ наметавонад дар бораи «миқдор»-и моддаҳои сахттаъсир ва захролуд тавзехот диҳад, агар ҳолатҳои бо он алоқаманд дар ҷараёни тафтишоти пешакӣ мавриди баҳогузорӣ қарор нағирифта бошанд. Бо ин мақсад, суд ҳукми худро оид ба парванда дар асоси миқдори начандон калони моддаҳои сахттаъсир ва захролуд мебарорад, бе тафовути қонунӣ дар мавриди ба соҳибияти каси дигар додани 1 зарфи «Симоб» ё 10 ҳазор.

²⁵⁴ Примечания к «Сводной таблице заключений ПККН...». // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 1999. – №404.

²⁵⁵ Ниг.: Дидковская С.П., Фесенко Е.В., Гарницкий С.П. Наркомания: уголовно-правовые и медицинские проблемы. – Киев, 1989. – С. 101–103.

Барои фаргузорӣ намудани чинояти мазкур вобаста ба андозаи муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд зарур мешуморем, ки дар баробари чунин аломати бандубастшаванда ба монанди «миқдори калон» инчунин содир гардидани он ба «миқдори маҳсусан калон» ҳамчун аломати маҳсусан бандубастшаванда дар қисми З м. 206 КҶ ҶТ мустаҳкам карда шавад. Бинобар ин, ворид намудани тағијирот ва иловай зеринро ба м. 206 КҶ ҶТ пешниҳод менамоем:

- ба қ. 2 илова намудани аломати «вобаста ба маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд ба миқдори калон содир шуда бошад»;
- ба қ. 3 илова намудани аломати «вобаста ба маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд ба миқдори маҳсусан калон содир шуда бошад».

Чолиби диққат ақидае мебошад, ки тибқи он муайян кардани андозаи калон дар асоси миқдоре, ки реаксияро ба вучуд меорад, ки аз доираи хусусиятҳои физиологии ва патологии муқаррарӣ инсонро берун месозад муайян карда шавад. Бо гирифтани меъёри камтарини захролуд барои як воҳид, онро дар ҳолатҳои муайян кардани миқдори калони маддаҳо, вақте ки предмети чиноят аз қабили маддаҳои саҳттаъсир ё захролуд мебошанд, истифода бурдан мумкин аст²⁵⁶.

Инчунин бояд қайд намуд, ки моил намудан ба истеъмоли маддаҳои саҳттаъсир дар бештари ҳолатҳо низ ҷой дорад, аммо ин кирдор дар маддай 206 КҶ ҶТ пешбинӣ нагардидааст. Бояд дар назар дошт, дар байни варзишгарон тамоюли истеъмоли маддаҳои саҳттаъсир зиёд мебошад, ки меҳоҳанд вазни мушакҳои худро тавассути истифода ё ворид кардани миқдори муайяни маводи саҳттаъсир зиёд ё кам намояд. Ҳамин тавр, масалан «шаҳрванд Б. ҳуқуқи машғул шудан ба фаъолияти фармасевтӣ надошта дарк намуд, ки доруҳои фармакологӣ – стероидҳои анаболитикӣ доруҳо ва маддаҳои саҳттаъсир буда, мунтазам аз ҷониби варзишгарон барои зиёд кардани вазни мушакҳо ва баланд бардоштани нишондиҳандаҳои варзишияшон зиёд истифода мешаванд ва бештари онҳо дар муомилоти озод

---

²⁵⁶ Ниг.: Метревели Д.Е. Уголовная ответственность за незаконное изготовление, приобретение, хранение, перевозку, пересылку и сбыт наркотических средств: дис. ... канд. юрид. наук. – Тбилиси, 1987. – С. 128–133.

қарор надошта дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ карда шудаанд, бо ҳамин мақсад бо шаҳрванд И. маслиҳат намудааст, ки ки вай ҷустуҷӯи муштариён, таблиғи моддаҳои саҳттаъсир ва инчунин роҳҳои гуногуни ҷалб намудани ҳаридоронро коркард мекунад. Нақшаи умумии ҷиноятиро коркард намуда бо мақсади таблиғ ва ҷалби шумораи зиёди ҳаридорони моддаҳои саҳттаъсир – стероидҳои анаболитикӣ, шаҳрванд Б. дар шабакаи иҷтимоии Интернет, саҳифа бо номи истифодабаранд С. ба қайд гирифт, бо номҳои гуногун гурӯҳҳои рағбатдорро таъсис дод ва барои тамос бо рақамҳо дар хидмати паёмнависии фаврӣ (ICQ) ҳавола гузошт. Ғайр аз ин одатан ҳолатҳои майли истеъмоли моддаҳои саҳттаъсир ҳам дар байни варзишгарони қасбӣ ва ҳам варзишгарони ҳаводор, ки гӯё аз барои нигоҳ доштани ҳолати ҷисмонӣ ҳуд майл мегарданд. Ба сифати ҷунин моддаҳо, масалан, сибуртрамин, стенозолол, стенболон, тестостерон ва шомил мебошанд.

Тамоюли моилсозӣ ба истеъмоли моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд низ дар навбати ҳуд, ҳатари ҷамъиятӣ дорад. Дар айни замон, баъзе аз ин моддаҳои саҳттаъсире дар байни варзишгарон маъмул мебошанд, ки барои танзимнамоии ҳаҷми ҷисми истифода мегарданд. Дар амал ҳолатҳои паҳншавии ин моддаҳои саҳттаъсир мавҷуданд, масалан, сибуртрамин, тестостерон, станозолол, стенболон ва ғайра, ки ба саломатии аҳолӣ таъсири манғӣ мерасонанд. Вобаста ба ин ҳолат, пешниҳод карда мешавад, ки ба КҶ ҔТ моддаи нав 206⁴ «Моил кардан ба истеъмоли моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд» ворид карда шавад.

Таҳлили ҳуқуқии аломатҳои бандубастшавандай муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти қаси ҷамъбаст намуда ба ҷунин хулосаҳо омадан ба мақсад мувоғиқ аст:

1. Тибқи қ. 2 м. 206 КҶ ҔТ ҷиноят аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содиргардида эътироф мегардад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки онҳо якҷоя як ё якчанд ҷиноят содир карда буданд. Мазмuni ин кирдорро қасди пешакӣ ташкил медиҳад, барои содир намудани ин ҷиноят бо ҳолатҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ хос тавсиф карда мешавад,

ва бе онҳо тасниф кардани кирдори содиршуда мутобиқи қ. 2 м. 206 КҶ ұТ, яъне иштирок дар содир кардани чиноятҳои ду ё зиёда шахсоне, ки ба синни 14 расидаанд ғайриимкон аст. Ашхосе, ки ба синни 14 - солагӣ нарасидаанд ва барои содир кардани як ё якчанд чиноят бо маслиҳати пешакӣ, мутобиқи ин модда ба ҷавобгари қашида намешаванд.

2. Барои фаргузорӣ намудани чинояти мазкур вобаста ба андозаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд зарур мешуморем, ки дар баробари чунин аломати бандубастшаванда ба монанди «миқдори калон» инчунин содир гардидани он ба «миқдори маҳсусан калон» ҳамчун аломати маҳсусан бандубастшаванда дар қисми 3 м. 206 КҶ ұТ мустаҳкам карда шавад. Бинобар ин, ворид намудани тағйирот ва иловаи зеринро ба м. 206 КҶ ұТ пешниҳод менамоем:

- ба қ. 2 илова намудани аломати «вобаста ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба миқдори калон содир шуда бошад»;
- ба қ. 3 илова намудани аломати «вобаста ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба миқдори маҳсусан калон содир шуда бошад».

3. Ба мақсад мувофиқ мебуд, ки агар дар моддаи алоҳида ҷавобгарии чиноятӣ барои тасарруфи моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд муқаррар карда мешуд (ҷӣ тавре ки қонунгузор чунин таркибҳои чиноятро нисбати маводи радиоактивӣ (м. 194 КҶ ұТ), лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарканда ва воситаҳои таркиш (м. 199 КҶ ұТ), воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ (м. 202 КҶ), прекурсорҳо (м. 202² КҶ ұТ) муайян соҳтааст). Бо дарназдошти ҳусусият ва дараҷаи баланди ба ҷамъият ҳатарнок доштани тасарруфи моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, пешниҳод карда мешавад, ки ба КҶ ұТ моддаи нав 206³ «Тасарруфи моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд» ворид карда шавад.

4. Тамоюли моилсозӣ ба истеъмоли моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд низ дар навбати худ, ҳатари ҷамъияти дорад. Дар айни замон, баъзе аз ин моддаҳои саҳттаъсире дар байни варзишгарон маъмул мебошанд, ки барои танзимнамоии ҳаҷми ҷисми истифода мегарданд. Дар амал ҳолатҳои паҳншавии ин моддаҳои саҳттаъсир мавҷуданд, масалан, сибуртрамин,

тестостерон, станозолол, стенболон ва ғайра, ки ба саломатии ахолӣ таъсири манфӣ мерасонанд. Вобаста ба ин ҳолат, пешниҳод карда мешавад, ки ба КҶ ҶТ моддаи нав 206⁴ «Моил кардан ба истеъмоли моддаҳои сахттаъсир ё захролуд» ворид карда шавад.

2.5. Такмили қонунгузории чиноятӣ дар самти ҷавобгарии чинояти барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан

Мавҷудияти гардиши қонунии маддаҳои сахттаъсир ва захролуд аз он гувоҳи медиҳад, ки на ҳама маддаҳои сахттаъсир ва захролуд дар муомилоти шаҳрвандӣ комилан манъ карда шудаанд. «Ҳамзамон, барои муайян кардани зиддиҳуқуқӣ будани кирдор, ошкор намудан зарур аст, ки ин амалҳо дар қадом шароит ғайриқонунӣ эътироф мегарданд ва меъёрҳои тафовутнамоии онҳо аз амалҳои аз рӯйи мундариҷа шабех, аммо қонунӣ мебошанд қадомҳоянд»²⁵⁷.

Дар ҶТ миқдори зиёди санадҳои меъёрие мавҷуданд, ки самтҳои асосии мубориза бо гардиши ғайриқонуни воситаҳои нашъадор ва маддаҳои психотропиро муайян мекунанд. Ҳамзамон қонунгузории миллӣ ба маддаҳои сахттаъсир ва захролуд камтар диққат медиҳад, дар ҳоле, ки муомилоти ғайриқонуни онҳо низ метавонад ба ҳамон оқибатҳое оварда расонад, ки маводи мухаддир ва маддаҳои психотропӣ мерасонанд. Ғайр аз ин рӯйхатҳои маддаҳои сахттаъсир ва захролуд доимо тағийир меёбанд. Бинобар ин, ба КҶ ҶТ илова намудани эзоҳ, ки тибқи он рӯйхатҳои маддаҳои сахттаъсир ва захролуд, инчунин миқдори зиёди маддаҳои сахттаъсир барои мақсадҳои м. 206 КҶ ҶТ ва дигар маддаҳои КҶ ҶТ аз ҷониби Ҳукумат тасдиқ карда шудаанд илова намудан зарур аст.

Ба номгӯи маддаҳои сахттаъсир ва захролуд баъзе маддаҳои психотропӣ низ дохил карда шудаанд. Масалан, маддаҳое, ки муддати тӯлонӣ номгӯи

---

²⁵⁷ Федоров А.В. Уголовная ответственность за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ (ст. 234 УК РФ) // Наркоконтроль. – 2007. – №1. – С. 13.

моддаҳои сахттаъсир дохил мешуданд, ва акнун дар сатҳи қонунгузори ҳамчун моддаҳои психотропӣ эътироф гардидаанд, ки гардиши онҳо дар ҶТ маҳдуд аст ва нисбати онҳо баъзе чораҳои назорат тибқи қонунгузории амалкунанда ва шартномаҳои байналмилалий амал меқунанд. Ба чунин моддаҳо дохил мешаванд алпразолам, барбитал, бротизолам, гаммабутиrolактон, диазепам, клоназепам, лоразепам, медазепам, мезокарб, мепробамат, нитразепам, оксозепам, тетразепам, фенобарбитал, флура-зепам, флунитразепам, хлордиазепоксид, эстазолам.

Такмили қонунгузории Тоҷикистон дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд боназардошти Қонуни намунавӣ дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳои онҳо²⁵⁸, Тавсияҳо оид ба муттаҳидсозӣ ва ҳамоҳангсозии қонунгузории давлатҳои аъзои ИДМ дар соҳаи мубориза бо гардиши ғайриқонунии воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсори онҳо²⁵⁹, амалий карда мешавад.

Мо чунин мешуморем, ки татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи мубориза бо муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан бояд дар сатҳи конунгузорӣ дар чунин самтҳо амалий карда шавад:

- а) назорати гардиши қонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд;
- б) иҷозатномадиҳии тамоми намудҳои фаъолиятҳое, ки ба муомилоти моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд вобаста аст;
- в) танзими воридот (содирот)-и моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд;
- г) мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд, яъне муайян, пешгирий, ошкор ва тафтишоти ҷиноятҳо дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд ва ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шахсоне, ки онҳоро содир кардаанд;

---

²⁵⁸ Ниг.: Готчина Л.В. О сути международного спора вокруг отказа от контроля над наркотиками // Вестник Казанского юридического института МВД России. – Казань: ФГКОУ ВПО «Казан.ЮИ МВД РФ». – 2013. – №1 (11). – С. 15.

²⁵⁹ Ниг.: Информационный бюллетень. Межпарламентская Ассамблея государств-участников СНГ. – 2007. – №39 (часть 1). – С. 116–194.

д) муайян кардани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар ин самт ва ба ҷавобгарии маъмурӣ кашидани ашхоси содиркарда;

г) пешгирии истифодаи ғайритабии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролудро, аз ҷумла муайян ва бартараф кардани сабабҳо ва шароитҳои ба муомилоти ғайриқонунӣ ва истеъмоли ғайритибии онҳо мусоидаткунанда;

д) кам намудан ва рафъи оқибатҳои манфии марбут ба истеъмоли ғайритибии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролудро ва гардиши ғайриқонунии онҳо, аз ҷумла табобат ва барқарорсозии шахсоне, ки ин моддаҳоро барои мақсадҳои ғайри тиббӣ истифода мебаранд;

е) таъмини ҳамкорӣ байни мақомоти сохторҳои, ҳукуматҳои маҳаллӣ, инчунин ҳамкории байналмилалӣ дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан.

Бояд қайд намуд, ки ҷудо намудани ин самтҳо барои муқовимат бо гардиши ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд истифодаи дигар тадбирҳоро истисно намекунад²⁶⁰.

Э.Л. Харковский қайд мекунад, ки «ғайриқонунӣ будани кирдорҳои зикргардида маънои онро дорад, ки онҳоро шахс бар хилофи қоидаҳои муқарраршуда ё бе иҷозати мувоғиқ содир мекунад»²⁶¹. Муомилоти қонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳрнолуд, ки маҳсулоти доруворӣ мебошанд бо Қонуни ҶТ «Дар бораи маводи доруворӣ ва фаъолияти фармасевтӣ» аз 6 августи соли 2001²⁶², танзим карда мешавад. Қонуни мазкур мағҳумҳои умумии соҳаи мазкурро муайян менамояд аз ҷумла зери мағҳуми муомилоти доруворӣ - таҳия, озмоишҳои токлиникӣ ва клиникӣ, экспертиза, бақайдгирии давлатӣ, стандартонӣ ва назорати сифат, судмандӣ, бехатарӣ, истеҳсол, тайёркунӣ, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл, воридот ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва содирот аз он, додан, фурӯҳтан, истифода, реклама ва нобуд кардани доруворӣ фаҳмида мешавад. Тавре, аз мағҳуми мазкур дида

²⁶⁰ Ниг.: Готчина Л.В. Молодежный наркотизм в современной России: криминологический анализ и профилактика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Санкт-Петербург, 2011. – 46 с.

²⁶¹ Ҳаръковский Е.Л. Уголовная ответственность за незаконный оборот наркотических средств или психотропных веществ. – М., 2003. – С. 152.

²⁶² Қонуни ҟТ «Дар бораи маводи доруворӣ ва фаъолияти фармасевтӣ» аз 6 августи соли 2001 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.mmk.tj/content/дар-бораи-маводи-доруворӣ-ва-фаъолияти-фармасевтӣ> (санаи муроҷиат: 20.05.2022).

мешавад ба мафхуми муосилот кирдорҳои низ дохл мешаванд, ки онҳоро моддаи 206 КҶ ҔТ низ дар бар мегирад.

Мутобиқи Қонуни ҔТ «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» аз 17 майи соли 2004 барои фаъолияти фарматсевтӣ (тайёр ва истеҳсол кардани доруворӣ ва воситаҳои косметикӣ, истеҳсоли молу техникаи тиббӣ, фурӯши доруворӣ ва молҳои тиббӣ, истеҳсол ва фурӯши гизои иловагии табобатию профилактикӣ) инчунин фаъолият оид ба ҷамъоварӣ ва тайёр намудани ашёи хоми доруворӣ; иҷозатнома зарур аст, чунки амалӣ шудани онҳо метавонад ба саломатии шаҳрвандони ҳалқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон зарап расонад ва танзими онҳо ба ғайр аз иҷозатномадиҳӣ бо роҳҳои дигар имконнопазир аст²⁶³.

Ҳамин тавр, намудҳои муомилоти ғайриқонуни дар қ. 1 м. 206 КҶ ҔТ доруҳои марбут ба моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бе иҷозатнома барои истеҳсол ё истеҳсол ё фурӯши онҳо амалӣ гарданд, аломати даҳлдори тарафи объективии ҷиноят мавҷуд аст. Агар иҷотанома мавҷуд бошад пас амалҳо барои истеҳсол ва фуруш қонунӣ мебошанд. Айни ҳол ягон иҷозатномаи маҳсус барои муомилоти қонуни моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролудпешбинӣ нагардидааст, иҷозатномаи умумӣ барои истеҳсоли доруҳо ё фаъолияти дорусозӣ барои ҷунин фаъолият кофӣ мебошад.

Фаъолиятҳо марбут ба муомилоти ҳӯрокворӣ ва иловаҳои фаъоли биологӣ бо Қонуни ҔТ «Дар бораи бехатарии муҳсулоти ҳӯрокворӣ» танзим мегардад. Тибқи қ. 5 м. 28 Қонуни мазкур «Ҳангоми истеҳсоли маҳсулоти ҳӯрокворӣ, инчунин истеъмол дар ҳӯрок, метавонанд иловаҳои ҳӯрокворӣ ва иловаҳои фаъоли биологӣ истифода карда шаванд. Иловаҳои ҳӯрокворӣ ва иловаҳои фаъоли биологӣ, ки ҳангоми истеҳсоли маҳсулоти ҳӯрокворӣ истифода мешаванд, бояд ба саломатии инсон зарап нарасонанд²⁶⁴. Ҳамин тарик, иловаҳои фаъоли биологи набояд дорои моддаҳои саҳттаъсир ва

²⁶³ Қонуни ҔТ «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» аз 17 майи соли 2004, таҳти №37 // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.mmk.tj/node/440> (санаи муроҷиат: 19.11.2021).

²⁶⁴ Қонуни ҔТ «Дар бораи бехатарии муҳсулоти ҳӯрокворӣ» аз 1 августи соли 2012, таҳти №890 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://majmilli.tj/> (санаи муроҷиат: 25.12.2021).

захролуд бошанд, дар акси ҳол, муомилоти чунин моддаҳо ғайриқонунӣ буда, онҳо таҳти модда 206 КҶ ҶТ қарор мегиранд.

Ҳангоми истифодаи моддаи саҳттаъсир ба таври ғайриқонунӣ ба даст овардашуда бо мақсади табобати ҳайвонот аломате чиноят мавҷуд нест. Дар чунин ҳолатҳо, амали чинояткор, вобаста аз ҳолатҳои парванда, метавонанд ҳамчун соҳиб шудан, нигоҳ доштан ва ғайра баррасӣ гарданд. Аз рӯйи м. 206 дар чунин ҳолат ҷавобгарӣ истисно карда мешавад, зоро дар чунин ҳолатҳо саломатии аҳолӣ, ки объекти чиноятӣ мазкур мебошад зарар намебинад.

Ҳамин тавр, танзими муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд асосан дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавӣ дарҷ гардида, аз хусусиятҳои химиявӣ ва доираи истифодаи қонунии ин моддаҳо вобаста аст. Нисбат ба баъзе категорияҳои моддаҳо тартиби муомилот комилан мушаҳҳас муқаррар карда шудааст, аммо аз сабаби гуногуни соҳаҳои истифодаи моддаҳои кимиёвӣ, ин тартиб дар санадҳои гуногуни меъёрии муқаррар карда шудааст: фармонҳои Президент, қарорҳои Ҳукумати ҶТ, фармонҳои вазорату идораҳо ва ғайра. Чунин ба назар мерасад, ки ин ҳолат вазъи бе ин ҳам мураккаби низоми назорат аз болои муомилоти ин моддаҳоро мушкил мегардонад. Зарурати қабули қонуни маҳсус ё дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ, ки тартиби гардиии ин гуна моддаҳоро дар тамоми соҳаҳои истифода муфассал баён намояд зарур аст.

Бояд қайд кард, ки м. 206 КҶ ҶТ дорои диспозитсияи бланкетӣ мебошад. Тавре қайд намудем, муомилоти қонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо миқдори зиёди санадҳои меъёри дар соҳаҳои гуногуни фаъолият амалкунанда – тиб, байторӣ, дорусозӣ, саноати кимиё, варзиш ва ғайра ба танзим дароварда мешаванд.

Бо мақсади ба низом даровардан ва пурзӯр кардани назорат аз болои муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд пешниҳод карда мешавад, ки Қонуни ҶТ «Дар бораи моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд» коркард ва таҳияи қоидаҳои ягона барои муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд қабул карда шавад(ба монанди Қонуни ҶТ «Дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо»).

Муомилоти ашёҳо бо назардошти хусусиятҳои сифатии худ барои чомеа хатари зиёд доранд ва аз ҷониби соҳаҳои мухталифи ҳуқуқ маҳсус танзим мегарданд. Ба ҷунин ашё, пеш аз ҳама, силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарканда, маводи нашъадор, моддаҳои психотропӣ, саҳттаъсир ва заҳролуд, маводҳои радиоактивӣ, моддаҳои оташгиранда, сангҳо ва металҳои қиматбаҳо ва ғайра дохил мешаванд. Содир намудани амалиётҳои гуногун бо ин ашёҳо берун аз ҷаҳорчӯби муқаррарнамудаи қонун ва берун аз назорати давлат ба чомеа хатари зиёд дорад. Дар баъзе ҳолатҳо амнияти чомеа, дар ҳолатҳои дигар манфиатҳои иқтисодӣ ва ҳатто сиёсии давлат зери таҳдиҳи хатар қарор мегиранд²⁶⁵.

КҶ ҶТ барои содир намудани як қатор ҳаракатҳо, ки предмети онҳо ашёе мебошад, ки дар муомилоти граждани манъ ё маҳдуд карда шудааст, ҷавобгариро пешбинӣ мекунад. Тарафи объективии ин ҷиноятҳо дорои алломатҳои ҳам умумӣ ва ҳам маҳсус мебошанд.

Дар адабиёти ҳуқуқӣ, тарафи объективии кирдорҳо бо моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ҷун қоида, дар мисолҳои м.м. 206-206¹ КҶ ҶТ баррасӣ карда мешавад. Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, таҳти №5 «Дар бораи таҷрибай судӣ оид ба парвандагон марбут ба ҷиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд» кирдорҳои ғайриқонунӣ марбут бо воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропиро маънидод намуда, имконияти содир намудани кирдорҳои монандро бо моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд шарҳ намедиҳад.

Тарафи беруни кирдорҳои дар қ. 1 м. 206-и КҶ ҶТ муқарраршуда бо қ. 1 м. 200 КҶ ҶТ монанд мебошад, ки ҷавобгари ҷиноятиро барои кирдорҳои ғайриқонунӣ бо воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ пешбинӣ мекунад ва аз бисёр ҷиҳат ба қ. 1 м. 195 КҶ ҶТ мувофиқат мекунад, ки ҷавобгари ҷиноятиро барои ғайриқонунӣ соҳиб шудан, ба дигарон додан, ба соҳибияти каси дигар додан, нигоҳ доштан, интиқол додан, гирифта

²⁶⁵ Ниг.: Дранников А.В. Уголовная ответственность за контрабанду предметов, ограниченных в гражданском обороте: дис. ... канд. юрид. наук. – Ростов н/Д, 2000. – С. 4.

гаштани силоҳ, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарканда ва воситаҳои таркиш пешбинӣ мекунад.

Тавре, ки таҳлили таркиби ҷиноятҳои мазкур нишон медиҳад қонунгузор ба кирдорҳои нисбатан хавноки ҷамъияб чунин кирдорҳоро, ба монанди соҳиб шудан, нигоҳ доштан, ба соҳибияти қаси дигар доданро дохил менамояд. Чунин ҳолат пуррас асоснок мебошад, зоро содир гардидани ин кирдорҳо ба тартиби муқарраршудаи муомилот ва ба ин васила ҳам ба манфиатҳои давлат ва ҳам ба дигар иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ зарар мерасонад.

Бо вучуди ин, дар диспозитсияи моддаҳое, ки ҷавобгарии ҷиноятиро барои ҳаракатҳо бо ин моддаҳо муқаррар мекунанд, алломатҳои тарафи объективие мавҷуданд, ки барои аксари таркиби ҷиноятҳо, ки чунин предмет доранд умумӣ мебошанд. Бинобар он, бо мақсади таъсиррасонии саривақтӣ ба воқеяти иҷтимоӣ, инъикоси муносибатҳои ҷамъиятии мавҷуда дар соҳти таркиби ҷиноятҳо бо моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд мумкин аст, алломатҳои муайян аз диспозитсияи моддаҳои шабеҳдошта, ки муносибатҳоро бо дигар предметҳо ва моддаҳои муомилоташон маҳдуд буда истифода карда шаванд. Вобаста ба ин ба мақсад мувоғиқ мебуд, агар дар моддаи алоҳида ҷавобгарии ҷиноятӣ барои тасарруфи моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд муқаррар карда мешуд (чӣ тавре ки қонунгузор чунин таркибҳои ҷиноятро нисбати маводи радиоактивӣ (м. 194 КҶ), лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарканда ва воситаҳои таркиш (м. 199 КҶ), воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ (м. 202 КҶ), прекурсорҳо (м. 202² КҶ) муайян соҳтааст).

Ғайр аз ин, бо мақсади таъмин намудани муносибати якхела дар мавриди созмондодани алломатҳои вазнинкунанда зарур аст, ки чунин алломаҳои бандубастшавандай дар м.м. 200, 201, 202¹ ҷойдошта, ба монанди бо истифода аз мақоми хизматӣ, ба миқдори маҳсусан қалон дар м. 206 КҶ ҷТ низ мустаҳкам карда шаванд.

Ҳамзамон, м. 60-и КҶ ҷТ, асосҳои умумии таъини ҷазоро муайян намуда, к.3 моддаи мазкур ба зарурати аз ҷониби судҳо ҳангоми таъини ҷазо

ба назар гирифта шудани «хусусияту дараҷаи хатарнокии ҷамъиятии чинояти содиршуда» ишора месозад, ки он аз хусусиятҳои худи таҷовуз, аз ҷумла тарзи амал, шахсияти гунаҳгор, хусусият ва андозаи зарари расонидашуда вобаста мебошад. Аммо дар айни замон аломатҳои зикршуда (истифода аз мақоми хизматӣ, ба миқдори маҳсусан қалон) барои банду бости муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд таъсир намерасонанд.

Воситаҳо ва усулҳои муосири таҳвил ва пардоҳти мол усулҳои нави тақсимоти моддаҳои назоратшавандаро ба вучуд меоранд. Дар ҳисоботи 2011 Кумитаи Байнамилалӣ оид ба назорат аз болои маводҳои нашъадор (минбаъд – кумита) ба мушкилоти мубориза бо ҳариду фуруши ғайриқонунин моддаҳои психотропӣ бо истифода аз шабақаи интернет таваҷҷӯҳи маҳсус дода шудааст. Аввалин бор ин мушкилотҳо дар гузориши Кумита дар соли 1998 ба миён гузошта шуда буданд, ки дар он қайд карда шуда буд «истифодай технологияҳои нав, аз қабили системаи «Шабакаи Умумиҷаҳонии Интернет» барои ҷораҳои назорати байнамилалӣ ва миллӣ таҳди迪 торафт назаррасро ба миён меоранд. Моддаҳои нашъадор ва лавозимоти марбута тавассути Веб сайтҳо ошкоро фурӯҳта мешаванд»²⁶⁶.

Дар ин гузориш қайд мегардад, ки «Тайи чанд соли охир Кумита борҳо таваҷҷӯҳи ҳукumatҳоро ба зарурати ҳамкорӣ намудан дар самти таҳқиқ ва пешгирии фаъолияти ғайриқонунин интернет-доруҳонаҳо ва мусодираи моддаҳои ғайриқонуние, ки тавассути онҳо фармоиш дода мешаванд ва тавассути почта фиристода мешаванд, ҷалб менамуд»²⁶⁷.

Ҳамзамон, мушкилоти қайдгардида на танҳо барои Тоҷикистон хос аст. Тибқи иттилои Кумита бо мақсадҳои ғайритиббӣ истифода намудани маводҳои дорусозӣ, ки дорои стимуляторҳо мебошанд, дар давлатҳои ИДМ васеъ паҳн шудааст. Давлатоҳои ИДМ ба мушкилоти сӯиистифода аз воситаҳои седативҳо дар намуди воситаҳои дорувории тавассути доруҳат

²⁶⁶ Доклад международного комитета по контролю над наркотиками ООН за 1998 г. – Нью-Йорк, 1999 (извлечения) // Бабаян Э.А., Бардин Е.В., Гаевский А.В. Правовые аспекты оборота наркотических, психотропных, сильнодействующих, ядовитых веществ и прекурсоров. Государственные и ведомственные акты. Методические материалы. Комментарии. Ответы на вопросы: в 2 ч. – М., 2002. – Ч. 2. – С. 102.

²⁶⁷ Доклад международного комитета по контролю над наркотиками ООН за 2011 г. – Нью- Йорк, 2012. – С. 48.

дода шаванда, дучор меоянд. Чунин моддаҳоро аксар вақт аз дорухонаҳо бе дорухат ё тавассути Интернет ба даст меоранд. Инчунин қочоқи чунин моддаҳо васеъ паҳнгардида мебошад²⁶⁸.

Тибқи маълумотҳои ба Кумита ирсолшуда кишварҳо ва минтақаҳои пайдоиши аксари маводи нашъадори мусодирашуда Ҳиндустон (60% ҳамаи моддаҳои мусодирашударо ташкил медиҳанд) ва Чин ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико буданд. Тибқи иттилои мавҷуда, ба ҷуз аз ҳадамоти почтаи миллӣ, хидматрасонии экспресс низ барои интиқоли моддаҳои нашъадор (ҳам маводҳои доруворӣ ва ҳам моддаҳои нашъадори маънгардида) истифода мешавад. Моддаҳои психотропии иҷозатдодашудаи бештар мусодирашаванда диазепам ва фентермин буданд. Маводи мухаддир аз ҳама бештар мусодира кардашуда метадон ва кодеин буда, прекурсорҳо эфедрин ва псевдоэфедрин буданд. Маводи нашъадори пайдоиши гайриқонунӣ маъмулан каннабис, амфетамин, кокаин, героин ва JWH-122 (каннабиноиди синтетикӣ) буданд.

Кумита қайд мекунад, ки «хариду фуруши моддаҳое, ки зери назорати байналмилалӣ қароро доданд тавассути дорухонаҳои гайриқонунии интернет паҳн гардида истодааст ва худи дорухонаҳо барои пешбурди тиҷорати худ аз воситаҳои гуногун истифода мебаранд. Пас аз он ки якчанд системаҳои ҷустуҷӯи Интернет истифодаи тамғаҳои молии маводҳои дорувории, ки бо дорухат ба фуруш бароварда мешаванд манъ карданд, интернет-дорухонаҳои торафт бештар сайтҳои худро тавассути форумҳои интернетӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ таблиғ мекарданд²⁶⁹.

Дар ин гузориш дар бораи Тоҷикистон маълумоте вучуд надорад, аммо таҳқиқоти мо тамоюли умумиеро, ки дар паҳн кардани маводи нашъадор бо истифода аз Интернет тасдиқ мекунад.

Ҳамин тарик, имконияти паҳнамоии гайриқонунии моддаҳои сахттасир ва заҳролуд бо истифода аз Интернет сурат гирад, ки ин интихоб кардан, пардоҳт намудан ва бо ҳам мувоғиқ гардонидани ҳолатҳои дигари содир

---

²⁶⁸ Ниг.: Ҳамин ҷо. – С. 70.

²⁶⁹ Ниг.: Доклад международного комитета по контролю над наркотиками ООН за 2011 г. – НьюЙорк, 2012. – С. 48.

шавии онро осон мегардонад. Қабули фармоиш дар Интернет ва қочок асосан бо хари迪 иловаҳои фаъоли биологӣ, иловаҳои парҳезӣ ва стероидҳои анаболитикӣ алоқаманд аст²⁷⁰.

Тавре ки муҳаққиқон қайд мекунанд, хатари баланди ба ҷамъият ҳатарнокии истифодаи Интернет ҳангоми содир кардани ин ҷиноят дар он аст, ки «худи табиати Интернет аксар вақт барои содир намудани ҷиноятҳо мусоид менамояд, зоро ҳусусиятҳои он, ба монанди ҷаҳонишавӣ, фаромарзӣ, номаълум будани истифобарандагон, фарогирии доираи васеи аудитория, тақсимоти гиреҳҳои асосии шабака ва ивазшавандагии онҳо барои ҷинояткорон, ки Интернетро истифодаи мебаранд дар тамоми давраҳои содир намудани ҷиноят афзалият медиҳад ва инчунин имкон медиҳад, ки онҳо аз мақомоти ҳифзи ҳуқуқ пинҳон бошанд»²⁷¹.

Вобаста ба гуфтаҳои боло, пешниҳод менамоем, ки ба диспозитсияи м. 206 КҶ ҶТ, аломати бандубастшванда истифодаи васоити ахбори омма ё шабакаҳои электронӣ ё иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ (аз ҷумла Интернет) ҳамчун аломати бандубастшавандай ин ҷиноят илова карда шавад:

«2) Ҳамин кирдор, агар;

г) бо истифодаи воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабакаҳои иттилоотио телекоммуникатсионӣ (инчунин шабакаи Интернет);

Масъалаи муҳими унификацияи қонунгузорӣ, ки ба амалияи тафтишотӣ ва судӣ бевосита таъсир мерасонад, ин имкони озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятии шахсе мебошад, ки ихтиёран моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролудро супоридаст ва дар ошкор намудани ҷинояти бо муомилоти ғайриқонунӣ алоқанд фаъолона мусоидат намудааст, ба ҳисоб меравад.

Дар адабиётҳои ҳуқуқӣ баъзан баён мешавад, ки «тибқи қонунгузории амалкунанда, ҳатто ҳангоми ихтиёран аз ҷониби гунаҳгор супурдани

²⁷⁰ Ниг.: Ермаков М.Г. Уголовно-правовая характеристика незаконного оборота сильнодействующих и ядовитых веществ: дис. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2014. – С. 152.

²⁷¹ Дремлюга Р.И. Интернет-преступность: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Владивосток, 2007. – С. 7

моддаҳо, ба ошкор намудани чиноят фаъолона мусоидат намудан имкони озод кардан он аз ҷавобгарии чиноятӣ вуҷуд надорад»²⁷².

Ба чунин андеша мо пурра розӣ буда наметавонем. Зоро ҳангоми ихтиёри омада, ба гуноҳи худ иқрор шудан ё ба ошкор намудани чиноят фаъолона мусоидат кардан шахси гунаҳгор дар муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд мумкин аст, тибқи м.72 КҔ ҔТ аз ҷавобгарии чиноятӣ озод карда шавад. Вале, бояд тазаккур дод, ки муқаррароти қ.1 м.72 КҔ ҔТ ҳусусияти ҳатмӣ надошта танҳо мумкин аст нисбати кирдорҳои дар қ.1 м.206 КҔ ҔТ пешбенишуда татбиқ гардад. Чункӣ кирдорҳои дар қ.қ.2 ва 3 м.206 КҔ ҔТ муқарраршуда ба категорияи чиноятҳои вазнин мансуб буда, нисбати онҳо имконияти татбиқи м.72 КҔ ҔТ ғайриимкон мебошад.

Ба андешаи мо, ин ҳолатҳо ҳавасмандгардонии рафтори мусбии чинояткорро бо мақсади баланд бардоштани самаранокии мубориза бо чиноятҳои марбут ба муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролу хеле маҳдуд менамояд.

Вобаста ба ин, мо ба моддаи 206 КҔ ҔТ илова кардани эзоҳро дар бораи озод кардан аз ҷавобгарии чиноятӣ барои ин чиноят зарур мешуморем.

«Эзоҳ.

Шаҳсе, ки чинояти дар ҳамин модда пешбенишударо содир намудааст, аз ҷавобгарии чиноятӣ барои ҳамин кирдор озод карда мешавад, агар ӯ пас аз содир намудани чиноят ихтиёри омада, ба гуноҳи худ иқрор шуда, ба ошкор намудани чиноят фаъолона мусоидат кунад ва (ё) ихтиёран моддаи саҳттаъсир ё заҳролудӣ бо роҳи чиноят бадастовардаашро супорида бошад».

Муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд ба саломатии аҳолӣ таҳдид ҷиддӣ мекунад. Ҳоло ин моддаҳо дар байни ҷавонон ва маҳсусан дар байни варзишгарон васеъ истифода мегарданд. Афзоиши ҳолатҳо зиёд гаштани истеъмоли моддаҳои саҳттаъсир метавонад диққати ноболигонро ба худ ҷалб созад. Аз ин рӯ, мо чунин мешуморем, ки назорати муомилоти моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бояд дар сатҳи қонунгузорӣ

²⁷² Ермаков М.Г. Уголовно-правовая характеристика незаконного оборота сильнодействующих и ядовитых веществ: дис. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2014. – С. 154.

тақвият дода шаванд. Файр аз он, баҳри баланд бардоштани самаранокии мубориза бо чиноятҳо дар соҳаи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, такмил додани ҳамкориҳо байни мақомоти икроия, мақомоти қудратӣ, мақомоти худидоракуни маҳаллӣ ва инчунин ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти мубориза бо ғайриқонунӣ истеҳсол, коркард, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, интиқол, фиристодан ва фурӯҳтани моддаҳои сахттаъсир ва захролуд зарур аст.

Инчунин омӯзиши хосиятҳои фармакологии моддаҳои номбаршуда ва хусусиятҳои таъсиррасонии ин моддаҳо ба равандҳои психоактивии дар организм инсон мувофиқи мақсад мебошад.

Бинобар сабабе, ки гардиши ғайриқонунии моддаҳои мавриди баррасӣ қароргирифта ба шумораи зиёди соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ таъсир манғӣ мерасонад, пешниҳод карда мешавад, ки ҳамкорӣ дар соҳаи мубориза бо гардиши ғайриқонунии чунин моддаҳо тақвият дода шавад. Масалан, ҳамкории Вазорати корҳои дохилии, Агентии назорати маводи нашъаовари назди Президенти ҶТ Вазорати кишоварзии, қумитаи варзиш Кумитаи ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати тандурусти ва шуғли аҳолии, Вазорати нақлиёт, Вазорати саноат ва савдои, Вазорати захираҳои табиӣ ва муҳити зист.

Бо назардошти гуфтаҳои боло, бояд аз фарзияи хатои ҷазо барои мақсадҳои дигари ба даст овардани овардан моддаҳои сахттаъсир ва захролуд даст кашид. Дар ҳолати вайрон кардани меъёрҳои зарурати ниҳои, ин ҳолатҳо ҷазоро сабуктар мекунанд, ки бояд дар ҳукм дар ҳар як ҳолат инъикос ёбад.

Гуфтаҳои боло имкон медиҳад, ки хулосаҳои зерин барорем.

1) Моддаи 206 КҔ ҟТ дорои диспозитсияи бланкетӣ мебошад. Муомилоти қонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд бо санадҳои зиёди меъёрӣ-ҳуқуқӣ дар соҳаҳои гуногун – тиб, байторӣ, дорусозӣ, саноати кимиё, варзиш ва ғайра танзим мегардад. Бинобар ин, бо мақсади ба низом даровардан ва баланд бардоштани самаранокии назорат аз болои гардиши

моддаҳои сахттаъсир ва захролуд пешниҳод карда мешавад, ки Қонуни ҶТ «Дар бораи моддаҳои сахттаъсир ва захролуд» коркард карда шуда, дар он қоидаҳои ягона барои муомилоти моддаҳои сахттаъсир ва захролуд қабул карда шавад (ба монанди Қонуни ҶТ «Дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо»).

2) Бо мақсади таъмин намудани муносибати якхела дар мавриди созмондодани аломатҳои вазнинкунанда зарур аст, ки чунин аломаҳои бандубастшавандай дар м.м. 200, 201, 202¹ ҷойдошта, ба монанди бо истифода аз мақоми хизматӣ, ба миқдори маҳсусан қалон дар м.206 КҔ ҶТ низ мустаҳакам карда шаванд.

3) Гайр аз ин, пешниҳод мегардад, ки ба диспозитсияи м. 206 КҔ ҶТ, аломати бандубастшванда истифодаи васоити ахбори омма ё шабакаҳои электронӣ ё иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ (аз ҷумла Интернет) ҳамчун аломати бандубастшавандай ин ҷиноят илова карда шавад, зоро истифода аз чунин воситаҳо содир намудани ҷиноятро осон гардонида, дараҷаи ба ҷамъият ҳатарнокии онро зиёд менамояд.

4). Бо мақсади ҳавасмандгардонии рафтори мусбии гунаҳгор, баланд бардоштани самаранокии мубориза бо ҷиноятҳои марбут ба муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ба м. 206 КҔ ҶТ илова кардани эзоҳро дар бораи озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ин ҷиноят зарур мешуморем.

«Эзоҳ.

Шахсе, ки ҷинояти дар ҳамин модда пешбинишударо содир намудааст, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҳамин кирдор озод карда мешавад, агар ў пас аз содир намудани ҷиноят ихтиёри омада, ба гунохи худ иқрор шуда, ба ошкор намудани ҷиноят фаъолона мусоидат кунад ва (ё) ихтиёран моддаи сахттаъсир ё захролудӣ бо роҳи ҷиноят бадастовардаашро супорида бошад».

5) Қонуни ҷиноятияи ҶТ бевосита барои тасарруфи моддаҳои сахттаъсир ё захролуд ҷавобгариро муқаррар насохтааст. Бинобар он, зарур шуморида мешавад, ки дар моддаи алоҳида ҷавобгарии ҷиноятӣ барои тасарруфи

моддаҳои мазкур муқаррар карда мешуд (чӣ тавре ки қонунгузор чунин таркибҳои ҷиноятро нисбати маводи радиоактивӣ (м. $^{194}\text{K}\text{Ч}$), лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарканда ва воситаҳои таркиш (м. $^{199}\text{K}\text{Ч}$), воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ (м. $^{202}\text{K}\text{Ч}$), прекурсорҳо (м. $^{202^2}\text{K}\text{Ч}$) муайян сохтааст).

ХУЛОСАХО

Ҳамин тавр, таҳқиқоти анҷомдодашуда дар самти ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан имкон медиҳад, ки чунин хулоسابарорӣ кунем:

I. Хулосаҳое, ки ҳусусияти назариявӣ доранд:

1. Қонунгузории чиноятии ҶШС Тоҷикистон бо ташаккули тадриции низоми қонунгузории зидди муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд, бо тасвиби як қатор шартномаҳо, конвенсияҳо ва созишномаҳои байналмилалӣ, аз ҷумла дар соҳаи мубориза бо муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд тавсиф карда мешавад.

2. Ҳусусияти фарқунандаи мадда 206 КҔ ҔТ аз м. 242² КҔ ҔШС Тоҷикистон дар он ифода мегардад, ки дар он ҳарактаҳои вобаста ба муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттъсир ё заҳролуд мушаххас гардонида шудаанд: истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани маддаҳои мазкур. Ғайр аз ин, дар фарқият аз м. 242² КҔ ҔШС Тоҷикистон ҷавобгарии чиноятӣ аз рӯйи м. 206 КҔ ҔТ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттъсир ё заҳролуд танҳо дар ҳолатҳое муқаррар шудааст, ки агар кирдорҳои зикршуда бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан амалӣ шуда бошанд.

3. Истифодай таҷрибаи мусбати қонунгузории Шуравии танзими гардиши маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд мувофиқи мақсад мебошад, ки дар онҳо ҷавобгарӣ барои амалҳои ғайриқонунӣ бо маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бе мақсади ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ гардида буд. Истеҳсол ва нигоҳдории ин гуна маддаҳо новобаста аз мақсад чиноят дониста мешуданд ва бо ҳамин ҳатари афзояндаи ҷамъиятии қарор доштани маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар ихтиёrdории шахсоне, ки иҷозати мувофиқ надоштанд, эътироф мегардид. Ба андешаи мо, пешбинӣ намудани

чунин муқаррарот хатари чамъиятии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролудро инъикос менамояд ва бояд дар КҶ ҶТ низ татбиқ карда шаванд.

4. Криминализатсияи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан аз ҷиҳати иҷтимоӣ зарурӣ мебошанд, ки он пеш ҳама ба ҳифзи муносибатҳои чамъиятий оид ба ҳифзи саломатии аҳолӣ равона гардиданд ва ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан барои ин кирдорҳои ғайриқонунӣ аз ҷиҳати иҷтимоӣ мувофиқ ва одилона мебошад.

5. Мафҳуми моддаҳои сахттаъсир ва захролуд дар баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, чӣ дар сатҳи миллӣ ва чӣ дар сатҳи байналмилалӣ, дар муқоиса бо мафҳуми нашъамандӣ ва моддаҳои психотропӣ дар замина пешбинӣ нагардидаанд. Номуайяни то ҳол мавҷудбудаи истилоҳот вобаста ба моддаҳои захролуд ё сахттаъсир бояд бо таҳрир мувофиқи матни ин модда ислоҳ карда шаванд, то ки самарнокии иҷтимоии онҳоро таъмин кунад [10-М].

6. Пешгирий ва мубориза бо муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё захролуд пеш аз ҳама ба андешаи мо аз омилҳои зерин вобастагӣ доранд: омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ; омилҳои криминологӣ; омилҳои ҳуқуқӣ.

7. Муомилоти қонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд, аз ҷумла маҳсулоти дорувории дорои чунин моддаҳо бо санадҳои сатҳи гуногун танзим карда мешавад – аз қонун то дастурамали муассисаи тиббие, ки дар он муомилоти доруҳои дорои моддаҳои сахттаъсир ё захролуд амалӣ карда мешавад. Бо мақсади таъмин намудани истифодаи дуруст ва якхелай қонунгузорӣ ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятҳои марбут ба моддаҳои сахттаъсир ва захролуд Пленуми Суди Олии ҶТ-ро зарур аст, ки оид ба истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодани ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва захролуд баъзе тавзехотҳоро коркард намояд.

8. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқӣ нишон медиҳад, ки ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ҳамчун таркиби алоҳида дар тамоми қонунҳои чиноятии давлатҳои аъзои ИДМ ва дигар мамлакатҳои хориҷӣ муқаррар карда шудааст ва ҳамон тавр номгузорӣ карда шудаанд (Кодексҳои чиноятии Федератсияи Россия, Ҷумҳуриҳои Қирғизистон, Туркманистон, Қазоқистон, Арманистон, Озарбойҷон, Ӯзбекистон, Беларус), ҳамзамон вобаста ба аломатҳои таркиби чинояти таҳқиқшаванд ва аломатҳои бандубастшаванд ин чиноят тафовутҳо мавҷуд мебошанд.

9. Чинояти муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ба як гурӯҳи чиноятҳо «чиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ» дохил мешаванд (КҔ ФР, Ҷумҳурии Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон). Аммо, дар КҔ Ӯзбекистон таркиби чинояти мазкур дар боби «Чиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятий», инчунин дар КҔ Озарбойҷон бошад, дар боби «Чиноятҳои бо муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашаъадор ё моддаҳои психотропӣ алоқаманд» мустаҳакам шудааст.

10. Тарафи объективии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан дар маҷмуъ мутобики қонунгузории чиноятии давлатҳои пасоӣ дар кирдорҳои зерин зохир мегардад: ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан. Ҳаракатҳои номбаршуда барои эътирофи кирдор ҳамчун чиноят бояд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан содир шаванд.

11. Дар қонунгузории чиноятии давлатҳои аъзои ИДМ ва дигар мамлакатҳои хориҷӣ ҷазои асосие, ки барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ гардидааст, ҷарима ё маҳрум кардан аз озодӣ мебошад. Дар баробари ин, ҷазои ҷарима (КҔ Беларус, КҔ Украина, Қирғизистон, Ӯзбекистон); корҳои ислоҳӣ (КҔ Ӯзбекистон, ФР, Туркманистон); маҳрум соҳтан аз озодӣ бо ҷарима ва ё бе ҷарима (КҔ Белорус) низ пешбинӣ карда

мешавад. Дар КҖ Қазоқистон барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд танҳо ҷазои маҳрум соҳтан аз озодӣ муқаррар шудааст.

12. Муҳлати маҳрум соҳтан аз озодӣ барои ҳолатҳои бандубастшавандай муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан мутобиқи қонунгузории ҷиноятии давлатҳои аъзои ИДМ ва дигар мамлакатҳои хориҷӣ гуногун аст. Масалан, КҖ Ӯзбекистон, КҖ Беларус то даҳ сол, КҖ Россия то ҳашт сол муҳлати маҳрум соҳтан аз озодӣ барои ҳолатҳои бандубастшавандай муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан пешбинӣ менамоянд. Мутаносибан КҖ ҶТ, ки барои муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан то даҳ сол маҳрум кардан аз озодиро муқаррар намудааст.

13. Ҳолатҳои вазнинқунандай муомилоти ғайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, ба монади сустифода аз вазифа (КҖ Ӯзбекистон), миқдори маҳсусан калон (КҖ Украина) вобаста ба фарқгузории ҷавобгарии ҷиноятӣ асоснок мебуд агар дар м. 206 КҖ ҶТ низ ҳамчун ҳолати вазнинқунандай ҷавобгарӣ муқаррар карда мешуданд.

14. Қонунгузории ҷиноятии баъзе аз мамлакатҳои хориҷӣ ба монанди Украина ва Эстония ҷавобгарии ҷиноятиро барои истифода намудани допинг муқаррар месозанд, ки чунин таҷриба мумкин аст, барои такмил додани КҖ ҶТ истифода шаванд [3-М].

15. Ҷинояти таҳлилшавандадар фасли VIII КҖ ҶТ «Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятӣ ва саломатии аҳолӣ» ва дар боби 22 КҖ ҶТ «Ҷиноятҳо ба муқобили саломатии аҳолӣ» муқаррар карда шудааст. Аз рӯйи мантиқи қонунгузор объекти хелии ҷинояти мазкур, ки дар фасли VIII КҖ ҶТ муқаррар карда шудааст, ин маҷмуи муносибатҳои ҷамъиятии таъминқунандай амнияти ҷамъиятӣ ва саломатии аҳолӣ мебошанд.

16. Объекти намудӣ системаи муносибатҳои ҷамъиятие мебошад, ки мавҷудияти онҳо барои нигоҳдории саломатии аҳолӣ равона гашта, он

ҳамчун кафолати ҳаёти мұтадили иchtимoй, сиёсӣ, иқтисодӣ ва маънавии чомеа хизмат менамояд. Вобаста ба ин, объекти намудии чинояти м. 206 КҶ ҶТ – муносибатҳои ҷамъиятие мебошанд, ки солимии аҳолиро таъмин мекунанд.

17. Объекти бевоситай муомилоти ғайриқонунин моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар доданро муносибатҳои ҷамъиятий дар соҳаи муомилоти моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ки ҳолати беҳбудии пурраи ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва иchtимoй, набудани беморӣ ва нуқсонҳои ҷисмонии аҳолиро ба пуррагӣ таъмин месозанд, ташкил медиҳад [1-М].

18. Коркард ва таҳияи Барномаи мақсадноки ҷумҳурияйӣ, ба монанди “Стратегияи миллии мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунин моддаҳои сахттаъсир ва захролуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» мувофиқи мақсад аст.

19. Тарафи объективии м. 206 КҶ ҶТ дар амалисозии ғайриқонунин а) истеҳсол; б) тайёр намудан; в) коркард; г) соҳиб шудан; д) нигоҳ доштан; е) интиқол ё фиристодани моддаҳои сахттаъсир ва захролуд ифода мегардад.

20. Субъекти чинояти дар моддаи 206 КҶ ҶТ пешбинигардида умумӣ буда, ҷавобгарии чиноятӣ барои содир намудани чиноят дар соҳаи муомилоти ғайриқонунин моддаҳои сахттаъсир ё захролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан аз синни ҷордаҳсолагӣ оғоз мегардад [4-М].

21. Тарафи субъективии м. 206 КҶ ҶТ дар шакли гуноҳи қасдана зоҳир мегардад, яъне гунаҳгор бояд дарк намояд, ки ғайриқонунӣ моддаҳои сахттаъсир ё захролудро истеҳсол, тайёр, коркард менамояд, соҳиб мешавад, нигоҳ медорад, интиқол медиҳад ё мефиристад, ҳамчунин ғайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, ки воситаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ намебошанд, медиҳад.

22. Ангеза ба сифати аломати ҳатмӣ дар диспозитсияи м. 206 КҶ ҶТ нишон дода нашудааст, аммо муқаррар намудани он мумкин аст, ҳангоми таъин намудани ҷазо ба назар гирифта шавад.

23. Аломати ҳатмии тарафи субъективии м. 206 КҶ ҶТ мақсади ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои сахттаъсир ё захролуд ба ҳисоб

меравад. Маҳз ҳамин мақсад ба паҳн гардидани моддаҳо дар байни аҳолӣ мусоидат меқунад, ки дараҷаи баланди хатарнокии ҷамъиятии ҳаракатҳои номбаршударо тавсиф меқунад [5-М].

24. Тибқи қ. 2 м. 206 КҶ ҶТ ҷиноят аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содиргардида эътироф мегардад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки онҳо якҷоя як ё якчанд ҷиноят содир карда буданд. Мазмuni ин кирдорро қасди пешакӣ ташкил медиҳад, барои содир намудани ин ҷиноят бо ҳолатҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ хос тавсиф карда мешавад, ва бе онҳо тасниф кардани кирдори содиршуда мутобики қ. 2 м. 206 КҶ ҶТ, яъне иштирок дар содир кардани ҷиноятҳои ду ё зиёда шахсоне, ки ба синни 14 расидаанд ғайриимкон аст. Ашхосе, ки ба синни 14 -солагӣ нарасидаанд ва барои содир кардани як ё якчанд ҷиноят бо маслиҳати пешакӣ, мутобики ин модда ба ҷавобгари қашида намешаванд.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Хулосаҳои хусусияти амалиявидошта дар намуди пешниҳод ва тавсияҳо, ки барои такмили қонунгузории чиноятӣ дар самти ҷавобгарии чиноятӣ барои муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, равона гардидаанд:

1. Таҷрибаи мусбати қонуни чиноятии Украинаро ба инобат гирифта, ба маддai 206 КҶ ҶТ илова намудани эзоҳ дар таҳрири зерин мувофиқи мақсад мебошад: «Шахсе, ки маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд, ки воситаҳои нашъадор ё маддаҳои психотропӣ намебошанд бо ихтиёри худ месупорад, агар дар ҳаракати ў дигар таркиби дигар чиноят мавҷуд набошад, аз ҷавобгарии чиноятӣ барои ғайриқонунӣ истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд озод карда мешавад» [9-М].

2. Предмети чинояти баррасишаванд маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд мебошанд, ҳамзамон дар КҶ ҶТ предмети чинояти мазкур мушаҳҳас муайян карда нашудааст, зоро ба он маддаҳои масткунанда, психоактивӣ, доруҳо ва дигар маддаҳое дохил мешаванд, ки дар таркибашон маддаҳои заҳролуд ё саҳттаъсир доранд, аз ҷумла иловаҳои фаъоли биологӣ (иловаҳои парҳезӣ), ки ҳам дар муассисаҳои тиббӣ ва ҳам берун аз онҳо истифода мешаванд ва маддаҳое, ки ҳамчун допинг истифода мегарданд. Ба маддai 206 илова намудани эзоҳ ва муайян намудани таърифи маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд дар таҳрири зерин зарур мебошад:

Маддаҳои саҳттаъсир – объектҳои синтетикӣ ё табий, ки ҳангоми истифодаи беизозат ё сӯиистифода ба саломатии инсон зарари назаррас расонида метавонанд ва бо мақсадҳои дар маддai 206 КҶ ҶТ ва дигар маддаҳои КҶ ҶТ ба рӯйхати маддаҳои саҳттаъсир ворид карда шудаанд.

Маддаҳои заҳролуд – объектҳои пайдоиши синтетикӣ ва табиӣ мебошанд, ки ҳангоми миқдори хурд ҳангоми ворид кардани ба ҷисми инсон ба заҳролудшавӣ ё марг оварда мерасонанд ва бо мақсадҳои маддai 206 КҶ

ЧТ ва дигар моддаҳои КҶ ЧТ ба рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир доҳил карда шудаанд. Ин мағҳумҳоро ҳамчун меъёр барои муайян кардани моддаҳои нави саҳттаъсир, заҳролуд ва доҳил намудани онҳо ба рӯйхати моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд истифода намудан мувофиқи мақсад аст [8-М].

3. Криминализатсияи муомилоти гайриқонунии иловаҳои фаъоли биологӣ ва допинг бо мақсадҳои ба соҳибияти каси дигар додан мубрам мебошад. Бинобар ин, ба КҶ ЧТ илова намудани таркиби нави ҷиноят дар таҳрири зерин зарур мебошад:

«Моддаи 206². Муомилоти гайриқонунии иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ гардидаанд.

1) Гайриқонунӣ истехсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин гайриқонунӣ ба соҳибияти каси дигар додани иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ гардидаанд

бо ... ҷазо дода мешавад

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ

бо ... ҷазо дода мешавад

3) Кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуюми ҳамин модда, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

б) ба миқдори калон содир шуда бошад;

бо ... ҷазо дода мешавад» [6-М].

4. Соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо истифода аз дорухатҳои қалбакӣ нисбат ба дигар тарзҳои гайриқонуни соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд хатари афзояндаи ҷамъиятӣ дорад. Бинобар ин, пешниҳод менамоем, ки ба қ. 2 м. 206 КҶ ЧТ ворид намудани аломати бандубастшаванда дар таҳрири зерин зарур мебошад: «Бо истифода аз ҳӯҷҷатҳои қалбакӣ соҳиб шудан ба моддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд».

5. Тарафи объективии чинояти баррасиshawандаро амалҳое ташкил медиҳанд, ки аз истеҳсол, тайёр намудан, коркард, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол ё фиристодан, ба соҳибияти каси дигар додани моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд иборат мебошанд. Бинобар ин, ба ақидаи мо илова намудани тағйирот ба Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 декабря соли 2002, №5 дар таҳрири зерин мувофиқи мақсад мебошад: «Дар бораи таҷрибаи судӣ дар парвандаҳои марбут ба чиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд, моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд», инчунин ба он илова намудан тавзехоти зерин марбут ба амалҳое, ки тарафи объективии чинояти муомилоти гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролудро ташкил медиҳанд, мувофиқи мақсад мебошад, аз ҷумла:

– зери мағҳуми гайриқонунӣ тайёр намудани моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, бояд ҳама гуна кирдори барқасданае, ки аз ҷониби гунаҳкорон бо вайрон намудани қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон содир гардидааст, ки дар натиҷаи он як ё якчанд моддаҳои аз ибтидо (доруворӣ, химиявӣ ва дигар моддаҳо) ё якчанд моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд барои истифода ва истеъмол омодагардида ба даст оварда мешавад;

– зери мағҳуми коркарди гайриқонунии моддаҳои сахттаъсир ва заҳролуд содир намудани кирдори барқасданае, ки бо вайрон намудани қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба соғ кардани (аз дигар омехтагиҳо тоза кардан) омехтагиҳои сахт ва моеъни дар таркибашон як ё якчанд моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд, ё ин ки дар омехтагиҳо афзун гардонидани маҳлули моддаҳои сахттаъсир ё моддаҳои заҳролуд, инчунин омехтанамоии онҳо бо дигар моддаҳои доругӣ бо мақсади зиёд таъсирнокии онҳо ба ҷисми инсон равона гардидааст, фаҳмида мешавад;

– гайриқонунӣ соҳиб шудан ба моддаҳои сахттаъсир ё заҳролуд бояд ба ҳар гуна тарзҳои гайриқонунӣ ба даст овардани онҳо фаҳмида шавад, аз ҷумла ҳарид ба сифати василаи ҳисобаробаркуни тарафайн, ҳамчун подоши барои кори анҷомдодашиуда, ёрии расондашиуда ё дар пардохти қарз ба ивази дигар молҳо ва анҷомҳо, қарз ё тухфа гирифтани, азхудкунии анвои ёфташиуди онҳо,

хизматрасонихо ё пардохти қарз бар ивази молу ашёҳои дигар фаҳмида мешавад;

– зери мағҳуми ба соҳибияти шахси дигар додан бояд ҳар роҳи бемузд ва бомузд ба шахси дигар додани онҳо фаҳмида шавад (*фурӯҳтан, түхфа додан, иваз кардан, пардохти қарз, қарздиҳӣ, инчунин бо роҳи огоҳ намудани ҷойгоҳи нигоҳдорӣ ба харидор ва ҳамчунин дигар роҳҳои паҳнкуни фахмида шавад* [2-М].

6. Бо назардошти содир кардани чиноят дар соҳаи муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ва заҳролуд бо истифода аз мақоми хизматӣ ва инчунин хатари ҷамъиятии ин чиноятҳо ба қ. 2 м. 206 КҶ ҶТ илова намудани аломати бандубастшаванда: «бо истифода аз мақоми хизматӣ содир шуда бошад» ба мақсад мувофиқ мебошад [4-М].

7. Барои фаргузорӣ намудани чинояти мазкур вобаста ба андозаи муомилоти ғайриқонуни маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд зарур мешуморем, ки дар баробари чунин аломати бандубастшаванда ба монанди “миқдори калон” инчунин содир гардидани он ба «миқдори маҳсусан калон» ҳамчун аломати маҳсусан бандубастшаванда дар қисми 3 м. 206 КҶ ҶТ мустаҳкам карда шавад. Бинобар ин, ворид намудани тағйирот ва иловаи зеринро ба м. 206 КҶ ҶТ пешниҳод менамоем:

– ба қ. 2 илова намудани аломати «вобаста ба маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба миқдори калон содир шуда бошад»;

– ба қ. 3 илова намудани аломати «вобаста ба маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд ба миқдори маҳсусан калон содир шуда бошад».

8. Ба мақсад мувофиқ мебуд, ки агар дар маддаи алоҳида ҷавобгарии чиноятӣ барои тасарруфи маддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд муқаррар карда мешуд (ҷӣ тавре ки қонунгузор чунин таркибҳои чиноятро нисбати маводи радиоактивӣ (м. 194 КҶ ҶТ), лавозимоти ҷангӣ, маддаҳои тарканда ва воситаҳои таркиш (м. 199 КҶ ҶТ), воситаҳои нашъадор ё маддаҳои психотропӣ (м. 202 КҶ), прекурсорҳо (м. 202² КҶ ҶТ) муайян сохтааст). Бо дарназдошти ҳусусият ва дараҷаи баланди ба ҷамъият ҳатарнок доштани

тасарруфи моддаҳои сахттаъсир ё захролуд, пешниҳод карда мешавад, ки ба КҶ ҶТ моддаи нав 206³ «Тасарруфи моддаҳои сахттаъсир ё захролуд» ворид карда шавад [12-М].

9. Тамоюли моилсозӣ ба истеъмоли моддаҳои сахттаъсир ё захролуд низ дар навбати худ, хатари ҷамъиятӣ дорад. Дар айни замон, баъзе аз ин моддаҳои сахттаъсире дар байни варзишгарон маъмул мебошанд, ки барои танзимнамоии ҳаҷми ҷисми истифода мегарданд. Дар амал ҳолатҳои паҳншавии ин моддаҳои сахттаъсир мавҷуданд, масалан, сибуртрамин, тестостерон, станозолол, стенболон ва гайра, ки ба саломатии аҳолӣ таъсири манғӣ мерасонанд. Вобаста ба ин ҳолат, пешниҳод карда мешавад, ки ба КҶ ҶТ моддаи нав 206⁴ «Моил кардан ба истеъмоли моддаҳои сахттаъсир ё захролуд» ворид карда шавад.

Рӯйхати адабиёт (маъхазҳо)

I. Санадаҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои давлатӣ

1. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 бо тағири иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2013 ва 22 майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ) [Матн]. – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 137 с.
2. Конвенция Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ: заключена в г. Вене 20 декабря 1988 г. // Сборник международных договоров СССР и Российской Федерации [Текст]. – М., 1994. – Вып. XLVII. – С. 133–157.
3. Единая конвенция о наркотических средствах 1961 г.: с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом 1972 г.: заключена в г. Нью-Йорке 30 марта 1961 г. [Текст] / Собрание законодательства Российской Федерации. – 2000. – № 22. – ст. 2269. – С. 4549–4599.
4. Всемирный антидопинговый кодекс. Запрещенный список 2022 г. [Текст] / Список вступает в силу 1 января 2022. – М., 2021. – 43 с.
5. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – Душанбе: Қонуният, 2012. – 488 с.
6. Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 марта соли 2017, таҳти №1413 [Матн] / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2017. – №5. – қ. 1, мод. 270.
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маводи доруворӣ ва фаъолияти фармасевтӣ» аз 6 августи соли 2001 [Матн] / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29.01.2021 с., таҳти №1764.
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» аз 17 05 2004 [Матн] / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 04.07.2020, таҳти №1712.
9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағири иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Матн] / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2004. – №35.

10. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағириу иловаҳо ба Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Матн] / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18.06.2008, таҳти №386. – м. 206.
11. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо» аз 10 декабря соли 1999, таҳти №873 [Матн] / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1999. – №12. – мод. 312; – 2002. – №4. – қ.1, мод. 266; – 2006. – №4. – мод. 192; – 2007. – №7. – мод. 661; ҚҖТ аз 22.07.2013с., таҳти №988; аз 20.06.2019 с., таҳти №1617.
12. Маҷмуи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1992–2011) [Матн]. – Душанбе, 2011. – 269 с.
13. Маҷмуаи Қонунҳои РСС Тоҷикистон ва Указҳои Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон, солҳои 1938–1968 [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 1970. – 663 с.
14. Модельный уголовный кодекс [Текст] / Приложение к «Информационному бюллетеню» Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств. – 1996. – №10. – С. 85–213.
15. Доклад международного комитета по контролю над наркотиками ООН за 2001 г [Текст]. – Нью-Йорк, 2002. – 152 с.
16. Гражданский кодекс РСФСР [Текст] // Ведомости ВС РСФСР. – 1964. – № 24. – Ст. 407.
17. Кодекси чиноятии Ҷумҳурии Советии Сотсиалистии Тоҷикистон аз 20 августи соли 1935 [Матн]. – Сталинобод, 1936. – 108 с.
18. Конвенция о психотропных веществах: конвенция от 21 февр. 1971 г. / Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами [Текст]. – М. 1981. – Вып. XXV. – С. 416–434.
19. Собрание узаконений РСФСР. – 1922. – №41. – Ст. 488.
20. Собрание узаконений РСФСР. – 1922. – №54. – Ст. 678.

21. Уголовный кодекс РСФСР 1922 года [Текст]. Принят IX съездом Советов 26 мая 1922 года / Собрание узаконений РСФСР. – 1922. – №15. – Ст. 153.
22. Уголовный кодекс РСФСР редакции 1926 года [Текст]. Принят второй сессией ВЦИК 12 созыва / Собрание узаконений и распоряжений РКП РСФСР. – 06.12.26. – №80. – 600 с.
23. Примечания к «Сводной таблице заключений ПККН...». [Текст] / Бюллетень Верховного Суда РФ. – 1999. – J4O4.
24. Собрание узаконений и распоряжений Правительства за 1922 г. [Текст]. – М.: Управ. Дел. Совнарк. СССР, 1950. – Ст. 91, 983, 1213.

II. Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ

25. Абдурашидзода, А.А., Назаров, У.С. Ҳуқуқи чиноятӣ (Қисми умумӣ). Курси лексия [Матн]: Воситаи таълимӣ барои курсантон ва шунавандагони Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ихтисоси 240120 «Ҳуқуқшинос» / А.А. Абдурашидзода, У.С. Назаров. – Душанбе: ЭР – граф, 2017. – 284 с.
26. Абдухамитов, В.А. Уголовное право: учебно-методическое пособие (Особенная часть) [Текст] / В.А. Абдухамитов. – Душанбе: РТСУ, 2013. – 81 с.
27. Азизкулова, Г.С., Ҳакимов, Н.Х. История государства и права Таджикистана [Текст] / Г.С.Азизкулова. – Душанбе, 2018. – Ч. 1. – 174 с.
28. Бабаджанов, И.Х., Стеценко, С.Г. Медицинское право Республики Таджикистан [Текст] / И.Х. Бабаджанов, С.Г. Стеценко. – Душанбе: Дониш, 2019. – 737 с.
29. Бабаян, Э.А., Бардин, Е.В., Гаевский, А.В. Правовые аспекты оборота наркотических, психотропных, сильнодействующих, ядовитых веществ и прекурсоров. Государственные и ведомственные акты. Методические материалы. Комментарии. Ответы на вопросы [Текст]: в 2 ч. / Доклад международного комитета по контролю над наркотиками ООН за 1998 г. Нью-Йорк, 1999 (извлечения). – М., 2002. – Ч. 2. – 320 с.

30. Борьба с хищениями, совершаемые путем присвоения, растраты и злоупотребления служебным положением [Текст]. Коллектив авторов. – М., 1980. – 76 с.
31. Буриев, И.Б. История государства и права Таджикистана [Текст]. Т. 1, ч. 1-4 (от древнейших времен до начала XX века) / И.Б. Буриев. – Душанбе: Ирфон, 2007. – 352 с.
32. Ветров, Н.И. Уголовное право. Общая часть. Учеб. для студентов вузов, обучающихся по юрид. специальностям [Текст] / Н.И. Ветрова; Фонд содействия правоохран. органам «Закон и право». 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ: Закон и право, 2002. – 271 с.
33. Виноградов, И.В., Гладких, А.С., Крюков, В.Н., Кустанович, С.Д., Томилин В.В. Судебно-медицинская экспертиза: справочник для юристов [Текст] / И.В. Виноградов, А.С. Гладких, В.Н. Крюков, С.Д. Кустанович, В.В. Томилин. – М., 1980. – 312 с.
34. Ворошилин, Е.В., Кригер, Г.А. Субъективная сторона преступления [Текст] / Е.В. Ворошилин, Г.А. Кригер. – М., 1987. – 78 с.
35. Гасанов, Э.Г. «Борьба с наркотической преступностью. Международный и сравнительно-правовой аспекты» [Текст] / Э.Г. Гасанов. Учебно-консультационный центр «ЮрИнфоР». – М., 2000. – 209 с.
36. Гельфер, М.А. Состав преступления: лекция. Всесоюзный юридический заочный ин-т [Текст] / М.А. Гельфер. – Москва, 1960. 21 с.
37. Гилязев, Ф.Г. Проблемы субъективной стороны преступления (Социально-психологические и уголовно-правовые черты) [Текст] / Ф.Г. Гилязев. – Уфа, 1986. – 169 с.
38. Государственная фармакопея Союза Советских Социалистических Республик [Текст]. Общие методы анализа. 11-е изд. – М., 1987. – Вып. 1. – 334 с.
39. Гришанин, П.Ф. Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья [Текст]: Учебное пособие / П.Ф. Гришанин. – М., 1962. – 158 с.

40. Дагель, П.С. Проблемы советской уголовной политики [Текст]: монография / П.С. Дагель. – Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1982. – 124 с.
41. Дагель, П.С., Котов, Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление [Текст] / П.С. Дагель, Д.П.Котов. – Воронеж, 1974. – 243 с.
42. Дидковская, С.П., Фесенко, Е.В., Гарницкий, С.П. Наркомания: уголовно-правовые и медицинские проблемы [Текст] / С.П. Дидковская, Е.В. Фесенко, С.П. Гарницкий. – Киев, 1989. – 155 с.
43. Загородников, Н.И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел [Текст]: учеб. пособие / Н.И. Загородников. – М.: Высш. шк. МВД СССР, 1979. – 100 с.
44. Заиров, Дж.М., Рахимов, Р.Х. Противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ [Текст]: монография / Дж.М. Заиров, Р.Х. Рахимов. МВД Республики Таджикистан. – Душанбе, 2005. – 182 с.
45. Карпец, И.И. Преступления международного характера [Текст] / И.И. Карпец. – М., 1979. – 264 с.
46. Клименко, Т.М., Малинин, В.Б. Уголовная ответственность за незаконный оборот наркотических, психотропных, ядовитых и иных сильнодействующих средств [Текст] / Т.М. Клименко, В.Б. Малинин – СПб.: МИЭП при МПА ЕВрАЗЭС, 2014. – 264 с.
47. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) [Текст] / Под ред. Ю.И. Скуратова, В.М. Лебедева. –М., 2000. – 241 с.
48. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации [Текст] / Отв. ред. А.А. Чекалина; Под ред. В.Т. Томина, В.В. Сверчкова. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт-Издат, 2006. – 1228 с.
49. Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР 1960 г. [Текст] / под ред. М.Д. Шаргородского и Н.А. Беляева. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1962. – 459 с.
50. Коржанский, Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны [Текст] / Н.И. Коржанский. – М., 1980. – 248 с.

51. Коржанський, Н.И. Предмет преступления (понятия, виды и значения для квалификации) [Текст]: Учебное пособие / Н.И. Коржанский. – Волгоград. Высшая следственная школа МВД СССР, 1976. – 56 с.
52. Коробеев, А.И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации [Текст] / А.И. Коробеев. – Владивосток: Изд-во Дальневосточ. гос. ун-та, 1987. – 267 с.
53. Косарев, С.Ю. Преступления, связанные с сильнодействующими и ядовитыми веществами: криминалистическая характеристика и особенности расследования [Текст] / С.Ю. Косарев. – СПб.: Изд. «Юридический центр Пресс», 2004. – 240 с.
54. Криминология: учебник для вузов [Текст] / Под ред. В.Д. Малкова. – М., 2005. – 538 с.
55. Кудратов, Н.А Чиноятҳо ба муқобили ҳуқук ва озодиҳои конституционии инсон ва шаҳрванд [Матн] / Н.А. Кудратов. – Душанбе, 2013. – 135 с.
56. Кудратов, Н.А. Уголовное право Республики Таджикистан: общая часть: учебно-методический комплекс [Текст] / Н.А. Кудратов. – Душанбе, 2012. – 342 с.
57. Кудрявцев, В.Н. Закон, поступок, ответственность [Текст]: монография / В.Н. Кудрявцев. – Москва: Наука, 1986. – 448 с.
58. Кузнецова, Н.Ф. Преступление и преступность [Текст] / В.Н. Кудрявцев. – М., 1969. – 323 с.
59. Кузнецова, Н.Ф. Проблемы изучения эффективности уголовноправовых норм и институтов. Эффективность применения норм уголовного закона [Текст] / Н.Ф. Кузнецова. –Москва: Юрид.лит., 1973. – 328 с.
60. Курс российского уголовного права. Общая часть [Текст] / В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. – М., 2001. – 767 с.
61. Курс Советского уголовного права [Текст] / Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский. – Л., 1981. – Т. 5. – 670 с.
62. Курс советского уголовного права [Текст]: в 6 т. Т. 5. / Отв. ред. Беляева Н.А. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1981. – 654 с.

63. Курс советского уголовного права. Часть особенная. Т. 3 [Текст] / Отв. ред.: Беляев Н.А., Шаргородский М.Д. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – 836 с.
64. Кухарук, В.В. Незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ: уголовно-правовые и криминологические аспекты [Текст] / В.В. Кухарук. – М.: А-Приор, 2006. – 160 с.
65. Лазекова, И.В. Уголовная ответственность за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта [Текст] / И.В. Лазекова. – М., 2015. – 188 с.
66. Матышевский, П.С. Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения [Текст] / П.С. Матышевский. – М.: Юридическая литература, 1964. – 158 с.
67. Наркомания и незаконный оборот наркотиков. Вопросы теории и практики противодействия [Текст]: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 030501 «Юриспруденция» / Ю.М. Ермаков и др.; Под ред. С.Я. Лебедева. 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2008. – 304 с.
68. Немировский, Э.Я. Советское уголовное право. Части общая и особенная [Текст] / Э.Я. Немировский. – Одесса, 1926. – 383 с.
69. Нерсесян, В.А. Неосторожные преступления (Уголовная ответственность и наказуемость) [Текст]: учеб. пособие / В.А. Нерсесян. – М., 1990. – 76 с.
70. Ҳуқуқи чиноятӣ. Қисми умумӣ. Китоби дарсӣ [Матн] / Зери таҳрири номзади илми ҳуқуқ, дотсент Н.А. Фаффорова ва номзади илми ҳуқуқ, дотсент Ҳ.С. Салимов. – Душанбе, 2011. – 344 с.
71. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация [Текст] / П.С. Дагель, Г.А. Злобин, С.Г. Келина и др.; Отв. ред. В.Н. Кудрявцева и А.М. Яковleva. – М.: Наука, 1982. – 303 с.
72. Право России [Текст]: учебник. Т. 2. Особенная часть / Под ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова. – М., 2008. – 523 с.

73. Противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ [Текст]: учеб. пособие. Ч. I / Под ред. А.Н. Сергеева. – М.: Щит-М, 2000. – 580 с.
74. Пятницкая, И.Н. Клиническая наркология [Текст] / И.Н. Пятницкая. – Л.: Медицина, 1975. – 336 с.
75. Рарог, А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам [Текст] / А.И. Рарог. – СПб., 2002. – 304 с.
76. Рарог, А.И. Проблемы субъективной стороны преступления [Текст]: учеб. пособие / А.И. Рарог. – М., 1991. – 68 с.
77. Рахимов, Р.Х. Стратегия политики государств-участников СНГ в сфере противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ [Текст] / Р.Х. Рахимов. – Душанбе, 2013. – 19 с.
78. Ревин, В.П., Жариков, Ю.С. Совершенствование уголовной политики и ее нормативно-правового обеспечения [Текст]: монография / Под ред. Ревин В.П. – М.: Изд.: СГУ, 2014. – 399 с.
79. Российское уголовное право. Особенная часть [Текст] / К.Л. Акоев, Х.М. Ахметшин, А.Е. Беляев, В.Б. Боровиков и др.; Под ред.: М.П. Журавлев, С.И. Никулин. – М.: Спарт, 1998. – 495 с.
80. Сатторов, Г.С. Уголовное право. Особенная часть [Текст]. Учебное пособие (альбом-схема) / Г.С. Сатторов. – Душанбе, 2019. – 144 с.
81. Сафарзода, Х.С. Предупреждение вовлечения молодежи в экстремистские организации [Текст]: методическое пособие / Х.С. Сафарзода. – Душанбе: Академия МВД Республики Таджикистан, 2017. – 31 с.
82. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР 1917–1952 гг. [Текст] / Под ред. И.Т. Голикова. – М.: Госюриздан, 1953. – 463 с.
83. Семернева, Н.К., Николаева, З.А., Лиханова, Е.С. Алкоголизм. Наркомания. Токсикомания [Текст] / Н.К. Семернева, З.А. Николаева, Е.С. Лиханова. (Понятие. Вопросы квалификации): рекомендации. – Свердловск, 1988. – 103 с.

84. Смитиенко, В.Н. Объект преступления против здоровья населения [Текст] / В.Н. Смитиенко. – Омск, 1973. – 243 с.
85. Советское уголовное право. Часть особенная [Текст] // Общая редакция учебника А.А. Герцензона и З.А. Вышинской. – М., 1951. – 431 с.
86. Солиев, К.Х., Розиқзода, А.Ш. Вабои инсоният [Чума человечества] [Матн]. / К.Х. Солиев, А.Ш. Розиқзода. – Душанбе, 2001. – 51 с.
87. Большой юридический словарь [Текст] / Под ред. А.Я. Сухарева. 3-е изд., доп. и перераб. – М.: Изд.: ИНФРА-М, 2010. – 858 с.
88. Тарапухин, С.А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике [Текст] / С.А. Тарапухин. – Киев, 1995. – 208 с.
89. Тоболкин, П.С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм. – Свердловск: Сред.-Урал. кн. изд-во, 1983. – 176 с.
90. Уголовное право России. Часть Общая [Текст]: учебник для вузов / Отв. ред. Л.Л. Кругликов. 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2005. – 592 с.
91. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть [Текст] / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. 2-е изд., испр. и доп. – М., 2008. – 800 с.
92. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть [Текст] / Под ред. А.Н. Красикова, Б.Т. Разгильдиева. – Саратов, 1999. – 397 с.
93. Уголовное право. Общая часть [Текст] / Отв.ред. А.Н.Тарбагаев. – М., 2016. – 448 с.
94. Уголовное право. Особенная часть [Текст] / Под ред. И.Я. Козаченко, Г.П. Новоселова. – М., 2013. – 912 с.
95. Уголовное право. Особенная часть [Текст]: Учебник для юридических вузов. – М., 1943. – 415 с.
96. Уголовный кодекс Латвийской Республики [Текст] / Науч. ред. и предисл. канд. юрид. наук А.И. Лукашова и канд. юрид. наук Э.А. Саркисовой; пер. с латвийского А.И. Лукашова. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 313 с.
97. Уголовный кодекс Литовской Республики [Текст] / Науч. ред. докт. юрид. наук, доц. Н.И. Мацнева; вступ. статья докт. юрид. наук, проф. В.

- Павилониса, докт. юрид. наук, доц. А. Абрамовичуса, докт. юрид. наук, доц. А. Дракшене; пер. с лит. канд. филол. наук, доц. В.П. Казанскене. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 470 с.
98. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Текст] / Науч. ред. и предисл. докт. юрид. наук, проф. Б.В. Волженкина; обзорная статья докт. юрид. наук, проф А.В. Баркова. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 474 с.
99. Ферри, Энрико. Уголовная социология [Текст] / Э. Ферри; перевод под ред. С.В. Познышева. – Москва: Изд. В.М. Саблина, 1908. – 625 с.
100. Филимонов, В.Д. Криминологические основы уголовного права [Текст] / В.Д. Филимонов. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1981. – 156 с.
101. Фильченко, А.П. Основание уголовной ответственности. Эволюция и проблемы межотраслевого рассогласования [Текст]: монография / Под ред.: Наумов А.В. – М.: Изд.: ЮНИТИДАНА, 2014. – 304 с.
102. Холиқов, А.Ғ. Таърихи давлат ва ҳуқуқи Тоҷикистон [Матн] / А.Ғ. Холиқов. – Душанбе: Эр–граф, 2014. – 380 с.
103. Шапиев, С.М. Неосторожные преступления и их предупреждение [Текст]: Учебное пособие / С.М. Шапиев. – Махачкала, 1994. – 75 с.
104. Шарапов, Р.Д. Преступления против здоровья населения и общественной нравственности [Текст] / Р.Д. Шарапова. – Тюмень, 2002. – 87 с.
105. Шарипов, Т.Ш., Сафарзода, А.И. Камолов, З.А., Холиқзода, Ш.Л., Зокиров, З.Х., Зиёбоева, М.Н. Ҳуқуқи ҷиноятӣ: қисми умумӣ [Матн] / Т.Ш. Шарипов, А.И. Сафарзода, З.А. Камолов, Ш.Л. Холиқзода, З.Х. Зокиров, М.Н. Зиёбоева. Нашри 4-ум, такмилдодашуда. – Душанбе, 2019. – 344 с.
106. Шарипов, Т.Ш., Сафарзода, А.И., Камолов, З.А., Холиқов, Ш.Л. Ҳуқуқи ҷиноятӣ: қисми умумӣ: курси муҳтасари лексияҳо [Матн] / Т.Ш. Шарипов, А.И. Сафарзода, З.А. Камолов, Ш.Л. Холиқзода. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2019. – 244 с.

107. Юлдошев, Р.Р., Нажбуддинов, М.А. Концепция совершенствования взаимодействия органов внутренних дел Республики Таджикистан с институтами гражданского общества в сфере противодействия наркотизации населения [Текст]: научно-практическое издание / Р.Р. Юлдошев, М.А. Нажбуддинов. – Душанбе, 2017. – 35 с.

III. Мақолаҳо ва маърузаҳо

108. Акимова, И.В. Вопросы уголовной ответственности за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта [Текст] / И.В. Акимова // Вестник Московского университета МВД России. – 2014. – №9. – С. 111–112.
109. Акимова, И.В. Квалифицирующие признаки незаконного оборота сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта [Текст] / И.В. Акимова // Закон и право. – 2014. – №12. – С. 125–126.
110. Акимова, И.В. О понятии предмета преступления в сфере незаконного оборота сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта [Текст] / И.В. Акимова // Черные дыры. – 2014. – №2. – С. 90–91.
111. Бахриддинзода, С.Э. Вопросы соблюдения техники уголовного законодательства в современных условиях в Республике Таджикистан [Матн] / С.Э. Бахриддинзода // Правовая жизнь. – 2017. – №2 (18). – С. 98–102.
112. Дворецкий, М.Ю. Направления повышения эффективности уголовной ответственности за незаконный оборот наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов в российском уголовном законодательстве [Текст] / М.Ю. Дворецкий // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2008 – №2 (58). – С. 497–503.
113. Деревоедов, А. Допинг в спорте и борьба с ним [Текст] / А. Деревоедов // Вестник Российского международного Олимпийского университета. – 2012. – №1 (2). – С. 70–79.
114. Ермаков, М.Г. Психодеактивные свойства сильнодействующих и ядовитых веществ: уголовно-правовой аспект [Текст] / М.Г. Ермаков //

Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2012. – №4. – С. 10–13.

115. Женмырзаева, Б.Ж. Субъект преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств без цели сбыта [Текст] / Б.Ж. Женмырзаева // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2013. – № 3. – С. 37.
116. Злобин, Г.А., Келина, С.Г. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний [Текст] / Г.А. Злобин, С.Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. – 1978. – С. 106–109.
117. Иванов, И. Разграничение понятий «изготовление» и «переработка» наркотических средств [Текст] / И. Иванов // Законность. – 2001. – №8. – С. 38–39.
118. Кудрявцев, В.Н. К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления [Текст] / В.Н. Кудрявцев // Советское государство и право. – 1951. – №8. – С. 5–8.
119. Левицкий, Г. Ответственность за незаконное изготовление, приобретение, хранение, перевозку, пересылку, сбыт сильнодействующих и ядовитых веществ [Текст] / Г. Левицкий // Соц. законность. – 1978. – №4. – С. 37–39.
120. Миньковский, Г.М., Петелин, Б.Я. О понятии вины и проблемах ее доказывания [Текст] / Г.М. Миньковский, Б.Я. Петелин // Гос-во и право. – 1992. – №5. – С. 56–62.
121. Назаров, Р.У. Наркоситуация в Республике Таджикистан и меры предпринимаемые правительством по ее улучшению [Текст] / Р.У. Назаров // Материалы международной конференции «Международное сотрудничество в сфере борьбы с организованной транснациональной наркопреступностью. – Душанбе, 2013. – С. 52 – 63.
122. Папаниколау, Д. Борьба с допингом во Франции [Текст] / Д. Папаниколау // Спорт: экономика, право, управление. – 2011. – №4. – С. 31–37.
123. Прозументов, Л.М. Общественная опасность как основание криминализации (декриминализации) деяния [Текст] / Л.М. Прозументов

// Вестник Воронежского института МВД России. – 2009. – № 4. – С. 18–24.

124. Раҳмадҷонзода, Р.Р. Таъминоти таълимӣ ва илмии муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Р.Р. Раҳмадҷонзода // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар мавзуи «Муқовимат бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: роҳҳо ва натиҷаҳои он». – Душанбе: Матбааи ДМТ. – 2020. – С. 26–28.
125. Рясов, А.В. Понятие и сущность признака «использование служебного положения» в российском уголовном праве [Текст] / А.В. Рясов // Юристъ-Правоведъ. – 2007. – №6. – С. 22–25.
126. Сараев, В.В. Уголовно-правовое воздействие на сферу спорта [Текст] / В.В. Сараев // Уголовно-правовые аспекты борьбы с преступностью в сфере спорта: матер. Всерос. науч.-практ. конф. (18 марта 2011 г.). – Омск. – 2011. – С. 9–13.
127. Сейфулла, Р.Д. Побочные эффекты анаболических стероидов [Электронный ресурс] / Р.Д. Сайфулла //: Muscle nutrition: электронный журнал. – 2009. – №1. – Режим доступа URL: <http://bodybuilding.h1.ru/st02.html> (дата обращение: 23.03.2021).
128. Табаков, А.В. Особенности правового статуса, нормативного определения, формирования и применения списков наркотических средств, психотропных, сильнодействующих, ядовитых веществ и прекурсоров [Текст] / А.В. Табаков // Ученые записки Санкт-Петербургского им. В.Б. Бобкова филиала Российской таможенной академии: научно-практический журнал. – 2005. – №1(23). – С. 35–98.
129. Федоров, А.В. Приведение российских перечней наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров наркотических средств и психотропных веществ, сильнодействующих и ядовитых веществ в соответствие с международными антинаркотическими конвенциями [Текст] / А.В. Федоров // Наркоконтроль. – 2013. – №2. С. 8–18.
130. Федоров, А.В. Противодействие незаконному обороту наркотических средств, психотропных, сильнодействующих и ядовитых веществ:

уголовно-политические, историко-правовые, уголовно-правовые и международно-правовые аспекты [Текст]: сборник статей / А.В. Федоров. – М.: Юрист, 2013. – 596 с.

131. Федоров, А.В. Сильнодействующие и ядовитые вещества как предмет преступления: история и современность (1917–2008 гг.) [Текст] / А.В. Федоров // Наркоконтроль. – 2008. – № 2. – С. 8–27.
132. Федоров, А.В. Уголовная ответственность за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ (ст. 234 УК РФ) [Текст] / А.В. Федоров // Наркоконтроль. – 2007. – №1. – С. 11–22.
133. Федоров, М.И. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву [Текст] / М.И. Федоров // Ученые записки Пермского университета. – Т. XI. – Вып.4. – Кн.: 2. – 1957. – С. 180–194.
134. Фефелов, П.А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний [Текст] / П.А. Фефелов // Советское государство и право. – 1970. – №11. – С. 101–105.
135. Фицев, И.М., Фицева, Н.А., Будников, Г.К. К проблеме идентификации сильнодействующих анаболических стероидов в объектах криминалистической экспертизы [Текст] / И.М. Фицев, Н.А. Фицева, Г.К. Будников // Ученые записки Казанского государственного университета. – 2009. – Т. 151, – кн. 3: Естественные науки. – С. 74–86.
136. Шарафанович, А. Наркотики: легальная сторона [Текст] / А. Шарафанович // Ремедиум. – 2007. – №11. – С. 8–14.
137. Шарипов, Ш.Т., Сафаров, А.И. Некоторые вопросы борьбы незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ в Республике Таджикистан [Текст] / Ш.Т. Шарипов, А.И. Сафаров // Международное сотрудничество в сфере борьба организованной транснациональной наркопреступности: материалы Международной научнопрактической конференции. – Душанбе, 2013. – С. 54–55.

IV. Диссертатсия ва авторефератҳо

138. Азизов, У.А. Эволюция преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Азизов Убайдулло Абдуллоевич. – Душанбе, 2015. – 413 с.
139. Алиев, А.Н. Криминалистическая характеристика контрабанды наркотических средств, совершаемой членами организованных преступных формирований: (по материалам Республики Таджикистан) [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Алиев Алиджон Носиржонович. – Люберцы, 2013. – 27 с.
140. Дранников, А.В. Уголовная ответственность за контрабанду предметов, ограниченных в гражданском обороте [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Данников Алексей Вячеславович. – Ростов н/Д, 2000. – 221 с.
141. Дремлюга, Р.И. Интернет-преступность [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дремлюга Роман Игоревич. – Владивосток, 2007. – 248 с.
142. Колесник, О.В. Уголовно-правовые меры борьбы с наркоманией в СССР [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Колесник Ольга Валентиновна. – М., 1978. – 26 с.
143. Кулыгин, В.В. Субъективное вменение в уголовном праве [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Кулыгин Владимир Владимирович. – М., 1994. – 44 с.
144. Кухарук, В.В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с организованным незаконным оборотом сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Кухарук Владимир Валерьевич. – М., 2001. – 24 с.
145. Кухарук, В.В. Уголовно-правовые аспекты и криминологические проблемы борьбы с организованным незаконным оборотом сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Кухарук Владимир Валерьевич. – Москва, 2000. – 234 с.

146. Лазенкова, И.В.. Уголовная ответственность за незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Лазенкова Ирина Васильевна. – Москва, 2015. – 198 с.
147. Локк, Р.В. Криминологическая характеристика заказных (наемных) убийств и их предупреждение [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Лок Рубен Владиславович. – Москва, 2003. – 213 с.
148. Маликов, А.В. Проблемы типологии государства [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Маликов Андей Валерьевич. – М., 2016. – 194 с.
149. Метревели, Д.Е. Уголовная ответственность за незаконное изготовление, приобретение, хранение, перевозку, пересылку и сбыт наркотических средств [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Метревели Д.Е. – Тбилиси, 1987. – 133 с.
150. Мирзоахмедов, Ф.А. Уголовная ответственность за терроризм по законодательству Республики Таджикистан и Российской Федерации (сравнительно-правовое исследование) [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Мирзоахмедов Фирдавс Ахмадович. – М., 2016. – 194 с.
151. Петелин, Б.Я. Установление субъективной стороны преступления в процессе расследования: (Теоретические и тактико-методические аспекты) [Текст]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Петелин Борис Яковлевич – М., 1992. – 34 с.
152. Сайдзода, Ш.Н. Мукаммалсозии қонунгузории чиноятӣ оид ба ҷавобгарии чиноятӣ барои қочоқ [Матн]: дис. ... ном. илм. ҳуқ. 12.00.08 / Сайдзода Шоҳин Нуриддин. – Душанбе, 2018. – 181 с.
153. Сафарзода, А.И. Уголовно-правовая охрана предпринимательской деятельности в Республике Таджикистан [Текст]: дис. ... д-ра. юрид. наук. 12.00.08 / Сафарзода Анвар Ислом. – Душанбе, 2018. – 396 с.
154. Сибагуллин, А.М. Уголовно-правовое и криминологическое противодействие незаконному обороту прекурсоров в России [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Сибагуллин Айдар Муфассирович. – Краснодар, 2015. – 217 с.

155. Хайров, Ф.М. Уголовная ответственность за незаконный оборот прекурсоров наркотических средств или психотропных веществ, а также растений, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, либо их частей, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, по законодательству Российской Федерации и Республики Таджикистан [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Хайров Фирдавс Мадуллоевич. – М., 2017. – 168 с.
156. Харьковский, Е.Л. Уголовная ответственность за незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харьковский Евгений Леонидович. – М., 2002. – 211 с.
157. Шалагин, А.Е. Преступления против здоровья населения [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Шалагин Антон Евгеньевич. – Казань, 2004. – 256 с.
158. Шмелева, Е.Г. Незаконный оборот сильнодействующих или ядовитых веществ в целях сбыта: уголовно-правовые и криминологические аспекты [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Шмелева Екатерина Геннадьевна. – Тюмень, 2008. – 234 с.

V. Захираҳои электронӣ [электронный ресурс]

159. Венская Конвенция о психотропных веществах 1971 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.alppp.ru/law/pravosudie/48/konvencija-o-psihotropnyh-veschestvah.pdf> (дата обращение: 13.02.2020).
160. Конвенсияи байналмилалии ЮНЕСКО оид ба мубориза бо допинг дар варзиш [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: [http://https://www.un.org/](https://www.un.org/) (санаси муроҷиат: 10.03.2022).
161. Кодекси ичрои ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон / Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: URL: <http://mmk.tj> (санаси муроҷиат: 06.11.2019).

162. Кодекси нақлиёти автомобилии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02-юми апрели соли 2020, № 1689 / Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ВА ҶТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 21.01.2022).
163. Қонуни ҶТ «Дар бораи бехатарии муҳсулоти хурокворӣ» аз 1 Августи соли 2012, таҳти №890 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: http://mmk.tj/system/files/Legislation/890_tj.pdf (санаи муроҷиат: 06.11.2019).
164. Қонуни ҶТ «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш аз 05.03.2007, таҳти № 243 / Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҶТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/243_tj.pdf (санаи муроҷиат: 17.10.2020).
165. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният» аз 28 июня соли 2011 №721 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://http://base.mmk.tj/view_sanad.php?showdetail=&san_id=246 (санаи муроҷиат: 17.10.2020).
166. Указ Президента Республики Таджикистан от 11 августа 2011 года, №1132 «О присоединении Республики Таджикистан к Международной Конвенции о борьбе с допингом в спорте» Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ВА ҶТ «Адлия» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.adlia.tj> (дата обращение: 11.01.2022).
167. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №576 аз 29 декабря соли соли 2003 / Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ВА ҶТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 11.01.2022).
168. Қарори Пленуми Суди Олии ҶТ «Дар бораи таҷрибай судӣ оиди парвандаҳои марбут ба ҷиноятҳое, ки ба воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ё прекурсорҳо алоқаманданд» аз 12 декабря соли 2004 / Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҶТ «Адлия» [Захираи

- электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 17.10.2020).
169. Қарори Пленуми Суди Олӣ «Дар бораи ҳукми судӣ» аз 23.06.2010, таҳти №32 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: [http: https://sud.tj/upload/block/b51/b51f48774a5d03272dae467df0d10070.pdf](https://sud.tj/upload/block/b51/b51f48774a5d03272dae467df0d10070.pdf) (санаи муроҷиат: 22.01.2021).
170. Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 ноябри соли 2013, таҳти № 492 / Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҶТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 17.10.2020).
171. Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 бо фармони Президенти ҶТ аз 6 феврали соли 2018, таҳти №1005 тасдиқ шудааст / Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҶТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2020).
172. Пайёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22-юми декабря соли 2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://president.tj/> (дата обращение: 23.03.2018).
173. Постановление ВЦИК от 22.11.1926 «О введении в действие Уголовного Кодекса РСФСР» (вместе с «Уголовным Кодексом РСФСР») [Электронный ресурс] / Справочно-правовая система «Консультант плюс». – Режим доступа: URL: www.consultant.ru (дата обращение: 23.03.2021).
174. Уголовный кодекс Азербайджана [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://crimpravo.ru/codeks/az> (дата обращение: 04.06.2018).
175. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года, №127 с изм. и доп. по сост. на 18 января 2022 г. №4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309> (дата обращение: 04.06.2018).

176. Уголовный кодекс Республика Молдова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: legislationline.org/download/id/8276/file/Moldova_CC_2002_am_ru.pdf (дата обращение: 19.10.2020).
177. Уголовный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://continent-online.com (дата обращение: 04.06.2021).
178. Уголовный Кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (дата обращение: 19.05.2021).
179. Уголовный кодекс РСФСР 1922 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://www.law.edu.ru (дата обращение: 23.03.2018).
180. Уголовный кодекс Туркменистана [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://minjust.gov.tm/mmerkezi/doc_view.php?doc_id=8091 (дата обращение: 19.10.2020).
181. Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 г., №2341-III [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://femida.news/ugolovnyj-kodeks-ukrainy-2019/ (дата обращение: 19.10.2020).
182. Уголовный кодекс Эстонии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://crimpravo.ru/codeks/est/2 (дата обращение: 01.06.2018).
183. Указ Президиума Верховного суда СССР от 14.12.1963, №1984-VI «О ратификации Единой конвенции о наркотических средствах 1961 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://www.lawmix.ru (дата обращение: 13.02.2020).
184. Фармацевтический мировой рынок [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: https://zdrav.expert/index.php (дата обращение: 17.10.2020).

VI. Маводҳои таҷрибай судӣ ва омор

185. Парвандаи чиноятии № 109/13 // Бойгонии суди н. Синои шаҳри Душанбе.

186. Парвандаи чиноятии №1- 262/16 // Бойгонии суди н. Сино шаҳри Душанбе.
187. Парвандаи чиноятии №1- 278/21 // Бойгонии суди н. И. Сомонии шаҳри Душанбе.
188. Парвандаи чиноятии №1-131/14 // Бойгонии суди ноҳияи н. И. Сомонии шаҳри Душанбе.
189. Парвандаи чиноятии №1-153/18 // Бойгонии суди н. И. Сомонии шаҳри Душанбе.
190. Парвандаи чиноятии №1-270/18 // Бойгонии суди н. Синои шаҳри Душанбе.
191. Парвандаи чиноятии №1421–2018 // Бойгонии суди н. Синои шаҳри Душанбе.
192. Парвандаи чиноятии №1542–2019 // Бойгонии суди н. Синои шаҳри Душанбе.
193. Парвандаи чиноятии №1-77.1-109/20 // Бойгонии суди н. И. Сомонии ш. Душанбе.
194. Парвандаи чиноятии №1-80/12 // Бойгонии суди н. Рӯдакӣ.
195. Парвандаи чиноятии №2112–2016 // Бойгонии суди н. И. Сомонии шаҳри Душанбе.
196. Парвандаи чиноятии №213–2014 // Бойгонии суди н. И. Сомонии шаҳри Душанбе.
197. Парвандаи чиноятии №2313 (2-1/18) // Бойгонии суди н. Синои шаҳри Душанбе.
198. Парвандаи чиноятии №2-34 // Бойгонии суди Вилояти Ҳатлон.

**ФЕХРИСТИ
ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАЧАИ ИЛМӢ**

1. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷалаҳои илмии тақризшавандай тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп шудаанд:

[1-М]. Каримов Д.Б. Объекти ҷинояти муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан [Матн] / Д.Б. Каримов // Паёми Дошишгоҳи миллии Тоҷикистон. баҳши илмҳои иҷтимоӣ – иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – Душанбе, 2020. – №5. – С. 278–283. ISSN 2413-5151.

[2-М]. Каримов Д.Б. Масоили ҷавобгарии ҷиноятии муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан [Матн] / Д.Б. Каримов // Маҷалай Академии ҳуқуқ. – 2020. – №3 (35). – С. 172–178. ISSN 2305-0535.

[3-М]. Каримов Д.Б. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан мутобиқи қонунгузории ҷиноятии мамлакатҳои хориҷа [Матн] / Д.Б. Каримов // Маҷалай Қонунгузорӣ. – 2020. – №3(39). – С. 89–95. ISSN 2410-2903.

[4-М]. Каримов Д.Б. Субъекти ҷинояти муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади басоҳибияти каси дигар додан [Матн] / Д.Б. Каримов // Маҷалай Академии ҳуқуқ. – 2020. – №4 (36). – С. 197–201. ISSN 2305-0535.

[5-М]. Каримов Д.Б. Тарафи субъективии муомилоти ғайриқонунин моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан [Матн] / Д.Б. Каримов // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2021. – №3 (23). – С. 192–198. ISSN 2414 9217.

[6-М]. Каримов Д.Б. Муомилоти ғайриқонунин иловаҳои фаъоли биологӣ ва моддаҳое, ки барои истифода дар варзиш ҳамчун допинг манъ

гардидаанд [Матн] / А.И. Сафарзода, Д.Б. Каримов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ – иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2022. – №6. – С. 196–201. ISSN 2413-5151.

2. Мақолаҳои илмие, ки дар дигар нашрияҳои илмӣ ҷоп шудаанд:

[7-М]. Каримов Д.Б. Уголовно-правовая политика в сфере борьбы против незаконного оборота сильнодействующих или ядовитых веществ с целью сбыта [Текст] / Д.Б. Каримов // Международная студенческая научно-практическая конференция «Актуальные вопросы юриспруденции» (Российско-Таджикский (Славянский) университет, Душанбе, 26 апреля 2019). – С. 67–70.

[8-М]. Каримов Д.Б. Баъзе масъалаҳои ҷавобгарии ҷиноятии муомилоти ғайриқонунини моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан [Матн] / Д.Б. Каримов // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявии ҳайати устодону кормандони ДМТ баҳшида ба «Солҳои рушди дехот, сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ (солҳои 2019-2021)» ва «400-солагии Миробид Сайдои Насафӣ» ва Ҷилди II. – Душанбе: Ҷопхонаи ДМТ, 2019. – С. 169–170.

[9-М]. Каримов Д.Б. Қонунгузории ҷиноятии кишварҳои ИДМ оид ба масъалаи муомилоти ғайриқонунини моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд [Матн] / Д.Б. Каримов // Маводи конференсияи байналмилалии илмӣ-назариявӣ дар мавзуи: «Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва низоми ҳуқуқии миллӣ: заминаҳои рушд ва дурнамои илми ҳуқуқшиносӣ» баҳшида ба «25-солагии қабули Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «70-солагии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон». – Душанбе, 2019. – С. 590–592.

[10-М]. Каримов Д.Б. Тавсифи умумии муомилоти ғайриқонунини моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан [Матн] / Д.Б. Каримов // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар мавзуи «Муқовимат бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: роҳҳо ва натиҷаҳои он». – Душанбе, 2020. – С. 56–58.

[11-М]. Каримов Д.Б. Вазъи иҷтимои-хуқуқии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳтаъсир ё заҳролуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Д.Б. Каримов // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявии ҳайати устодону кормандон ва донишҷӯёни ДМТ баҳшида ба ҷашнҳои «5500-солагии Саразми бостонӣ», «700-солагии шоири барҷастаи тоҷик Камоли Ҳуҷандӣ» ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ», дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (солҳои 2020-2040)». – Душанбе, 2020. – С. 277–279.

[12-М]. Каримов Д.Б. Табиати ҳуқуқии муомилоти ғайриқонунии моддаҳои саҳттаъсир ё заҳролуд бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан [Матн] / Д.Б. Каримов // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илми-амалӣ дар мавзуи «Роҳҳои муосири мубориза бо коррупсия дар Тоҷикистон». – Душанбе, 2021. – С. 70–83.